WILLIAM HARRISON FAULKNER

HÄLIN JA RAEV

WILLIAM HARRISON FAULKNER

HÄLIN JA RAEV

VARAMU

WILLIAM FAULKNER

HÄLIN JA RAEV

Tõlkinud Enn Soosaar

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN
1972

T (Ameerika)
F 17

Originaali tiitel:
William Faulkner
The Sound and the Fury
Vintage Books
a division of Random House
New York

Kunstiliselt kujundanud *Heino Kersna*

7—3—4
129—72

Kustu, küünal, kustu!
Me elu on vaid kõndiv vari, arg näitleja,
kes laval tunni veiderdab ning veikleb
ja kuulmatult siis kaob, just nagu jutt,
mis vestnud hull, täis hälinat ja raevu,
ei mingit tähendust.

William Shakespeare,
«Macbeth»

SEITSMES APRILL 1928

Tarapulkade vahelt, säbrus lillede tagant nägin, kuidas nad kepiga palli lõid. Nad tulid sinnapoole, kus lipp seisis, ja mina läksin tara äärtpidi. Luster tuhnis lillepuu all rohus. Nad võtsid lipu välja ja lõid. Siis panid nad lipu tagasi ja läksid laua juurde ja üks lõi ja teine lõi. Siis läksid nad edasi ja mina läksin tara äärtpidi. Luster tuli lillepuu juurest ära ja me läksime tara äärtpidi ja nemad jäid seisma ja meie jäime seisma ja mina vaatasin tarapulkade vahelt, Luster aga tuhnis rohus.

«Caddie*, tule siia.» Mees lõi. Nad kadusid karjamaa taha. Ma liibusin vastu tarapulki ja vaatasin, kuidas nad ära kadusid.

«Ole n'd ikka mõistlik,» ütles Luster. «Ise kolmkümmend kolm aastat vana mees, aga iga tühja asja pärast mutku virin lahti. Ja mina veel käisin iast-paremast linnas sulle torti ostmas. Kuss, kas sa jätad oma inisemise. Tule aita parem mu kakskümmend viis senti üles otsida, et ma õhta saaks sirkusesse minna.»

Nad lõid veel veidi kepiga teisel pool karjamaad. Mina läksin tara äärtpidi sinna tagasi, kus lipp seisis. See plagises heleda rohu kohal puude all.

«Tule ära,» ütles Luster. «Sialt sai juba otsitud. Ega nad praegast sinna änam tagasi ei tule. Lähme jõe ääre ja otsime mu raha enne üles, kui teised nigerid ta leidvad.»

Lipp oli punane ja plagises karjamaal. Siis tuli üks lind madalalt lennates ja istus sinna. Luster viskas. Lipp plagises heleda rohu kohal puude all. Mina liibusin vastu tarapulki.

---

* siin: poiss, kes kannab golfikeppe. *Tlk.*

«Jäta juba see inisemine,» ütles Luster. «Kas mina neid sundida saan, kui nad ise ei tule. Kui sa kohe kuss ei jää, ei teegi memm sulle sünnipäeva. Kui sa kohe kuss ei jää, siis tiad, mis ma teen. Pistan su tordi kõik üksinda nahka. Ja küindlad takkaotsa. Kõik kolmkümmend kolm küinalt pistan nahka. Tule ära, läki jõe ääre. Ma pian oma kakskümmend viis senti üles leidma. Äkki leiame mõne nende palli kah. Kuuled. Nad on sial. Sial taga kaugel. Näed.» Ta tuli tara juurde ja näitas käega. «Näed neid. Nad ei tule änam siia tagasi. Tule ära.»

Me läksime tara äärtpidi ja jõudsime aiaplangu juurde, kus olid meie varjud. Minu vari oli plangul Lusteri omast pikem. Jõudsime aiaaugu juurde ja läksime sealt läbi.

«Oota terakese,» ütles Luster. «Jälle jäid naela otsa kinni. Et sa kunagi ka ei saa siit ilma naela otsa jäämata läbi poetud.»

Caddy päästis minu lahti ja me pugesime läbi. Onu Maury käskis meid nii minna, et keegi ei näe, ütles Caddy. Käime parem küürus. Tõmba ennast ka küüru, Benjy. Näed niiviisi. Me tõmbasime ennast küüru ja läksime aiast läbi, kus lilled meid riivasid ja sahisesid. Maa oli kõva. Ronisime üle tara ja seal taga röhkisid ja nuhutasid sead. Neil on täna kurb päev, sest üks nende kaaslane tapeti hommikul ära, ütles Caddy. Maa oli kõva, konarlik ja mühklik.

Pane käed tasku, ütles Caddy. Muidu võtab külm ära. Ega sa ometi ei taha jõulu ajal külmavõetud kätega olla.

«Vällas on kole külm,» ütles Versh. «Ega sa ju ei taha praegast õue minna.»

«Mis jälle viga,» ütles ema.

«Tema tahab õue minna,» ütles Versh.

«Las läheb,» ütles onu Maury.

«Liiga külm on,» ütles ema. «Jäägu parem tuppa. Jäta oma vingumine, Benjamin.»

«Ei see külm talt tükki küljest võta,» ütles onu Maury.

«Kuule, Benjamin,» ütles ema. «Kui sa hea poiss ei ole, saadan su kööki.»

«Memm ütleb, et ta ei taha teda täna kööki,» ütles Versh. «Ütleb, et temal täna käed-jalad tööd täis.»

«Las läheb õue, Caroline,» ütles onu Maury. «Sa muretsed tema pärast enda haigeks.»

«Ma tean,» ütles ema. «Küllap see on karistus, mida ma kandma pean. Mõnikord ma mõtlen . . .»

«Tean, tean,» ütles onu Maury. «Sa pead oma jõudu säästma. Ma teen sulle ühe todi.»

«See ärritab mind veel rohkem üles,» ütles ema. «Sa tead väga hästi.»

«Aga enesetunde teeb paremaks,» ütles onu Maury. «Pane ta soojalt riide, poiss, ja vii natukeseks ajaks välja.»

Onu Maury läks ära. Versh läks ära.

«Palun jää vait,» ütles ema. «Sa lähed kohe välja, kui sind riidesse on pandud. Ma ei taha, et sa haigeks jääd.»

Versh pani mulle kalossid jalga ja mantli selga ja me võtsime minu mütsi ja läksime välja. Onu Maury pani söögitoas pudeli puhvetkappi.

«Ole temaga umbes pool tundi väljas, poiss,» ütles onu Maury. «Ära õuest kaugemale mine, kuuled.»

«Just nii,» ütles Versh. «Me ei lase teda ilmaski oma õuest välla.»

Läksime õue. Päike oli külm ja hele.

«Kus sa põrutad,» ütles Versh. «Linna minna tahad, või mis.» Läksime sahisevatest lehtedest läbi. Värav oli külm. «Pista käed parem tasku,» ütles Versh. «Külmetad teised värava peal ära, mis siis saab. Miks sa neid toas oodata ei võind.» Ta toppis mu käed taskusse. Ma kuulsin, kuidas ta lehtedes sahistas. Haistsin külma. Värav oli külm.

«Säh, söö pähklaid. Möö. Tule siia puu juure. Vaata, kus orav on, Benjy.»

Ma ei tundnud üldse väravat, aga haistsin heledat külma.

«Pane käed parem tagasi tasku.»

Caddy tuli lonkides. Siis ta jooksis ja ranits õõtsus ning hüples ta seljal.

«Tere, Benjy,» ütles Caddy. Ta tegi värava lahti, tuli sisse ja kummardus. Caddy lõhnas nagu lehed. «Kas sa tulid mulle vastu,» ütles Caddy. «Kas sa tulid oma õele vastu. Miks sa tal käed nii külmaks lasid minna, Versh.»

«Kõikse aeg kässisin tal need tasku panna,» ütles Versh. «Aga tema mutku oiab raudväravast kinni.»

«Kas sa tulid oma õele vastu,» ütles Caddy. Ta hõõrus mu käsi. «Mis on. Mis sa tahad Caddyle ütelda.» Caddy lõhnas nagu puud ja nagu siis, kui ta ütleb, et jääme nüüd ilusti tuttu.

Misasja sa piaks inisema, ütles Luster. Lähme jõe ääre, sialt võid neid jälle vahtida. Säh. Säh võta see ogaõunavars omale pihku. Ta andis mulle lille. Me läksime läbi tara, otse mänguväljakule.

«Mis on,» ütles Caddy. «Mis sa tahad Caddyle ütelda. Versh, kas nad saatsid ta välja.»

«Keegi ei saand teda toas oitud,» ütles Versh. «Niikaua jauras, kuni nad ta välla lasid, ja siis tuli joonega kohe siia ja akkas värava vahelt välla vahtima.»

«Mis on,» ütles Caddy. «Kas sa mõtlesid, et kui ma koolist koju tulen, on jõulud käes. Kas mõtlesid. Jõulud on alles ülehomme. Jõuluvana, Benjy. Jõuluvana. Tule, jookseme nüüd tuppa, seal saab sooja.» Ta võttis mul käest kinni ja me jooksime läbi sahisevate lehtede trepist üles heledast külmast pimedasse külma. Onu Maury pani pudeli puhvetkappi tagasi. Ta hüüdis Caddyt.

«Versh, vii ta kamina juurde. Mine Vershiga,» ütles Caddy. «Ma tulen kohe järele.»

Me läksime tule juurde.

«Hakkas tal külm, Versh,» ütles ema.

«Ei,» ütles Versh.

«Võta tal kalossid ja mantel ära,» ütles ema. «Kui palju kordi peab sulle rääkima, et kalossidega ei tohi teda tuppa tuua.»

«Justament,» ütles Versh. «Seisa ilusti vakka.» Ta võttis mul kalossid jalast ja tegi mantli nööbid lahti.

«Oota, Versh,» ütles Caddy. «Ema, kas ta võib veel kord välja tulla. Ma tahaksin temaga õue minna.»

«Las ta jääb parem tuppa,» ütles onu Maury. «Ta on täna juba küllalt väljas olnud.»

«Pole teil kummalgi vaja enam välja minna,» ütles ema. «Dilsey kinnitab, et ilm läheb veel külmemaks.»

«Aga, ema,» ütles Caddy.

«Jama,» ütles onu Maury. «Tüdruk on kogu päeva koolis istunud. Temal on hädasti värsket õhku tarvis. Lase jalga, Candace.»

«Luba, ema, et ta kaasa tuleb,» ütles Caddy. «Palun. Sa tead, ta hakkab nutma.»

«Miks sa siis sellest tema kuuldes räägid,» ütles ema. «Miks te üldse tuppa tulite. Et ta mind jälle vaevata saaks. Te olete täna juba küllalt väljas olnud. Võta parem riidest lahti ja hakka temaga mängima.»

«Las nad lähevad, Caroline,» ütles onu Maury. «Ei see kihu külma neilt tükki küljest võta. Ära unusta, et sa pead oma jõudu säästma.»

«Ma tean,» ütles ema. «Keegi ei tea, kuidas ma jõuluid kardan. Mitte keegi. Mina ei ole selline naine, kes kõike jaksab. Kuigi ma Jasoni ja laste pärast sooviksin hoopis tugevam olla.»

«Tee nii palju, kui jõuad, ja ära nende pärast ülearu muretse,» ütles onu Maury. «Laske jalga, lapsed. Aga ärge liiga kauaks välja jääge, kuulsite. Muidu hakkab ema muretsema.»

«Jah, onu,» ütles Caddy. «Tule, Benjy. Me lähme uuesti õue.» Ta pani mu mantli nööbid kinni ja me jooksime ukse poole.

«Kas tahad selle väeti lapse ilma kalossideta õue viia,» ütles ema. «Kas tahad, et ta haigeks jääks, kui mul on maja külalisi täis.»

«Meelest läks ära,» ütles Caddy. «Ma arvasin, et tal on need jalas.»

Me läksime tagasi.

«Sa pead hoolsam olema,» ütles ema.

«Seisa ilusti vakka,» ütles Versh. Ta pani mulle kalossid jalga.

«Ühel heal päeval ei ole mind enam, siis tuleb sinul hakata tema eest hoolitsema.»

«Löö nüüd jalaga vastu maad,» ütles Versh.

«Tule siia, Benjamin, ja suudle ema.»

Caddy viis mu ema tooli juurde ja ema võttis mu näo oma käte vahele ning surus mind enda vastu.

«Mu väeti lapsuke,» ütles ema. Ta lasi mu lahti. «Hoia teda ilusti, mu kullake, ja sina, Versh, samuti.»

«Jah, ema,» ütles Caddy. Me läksime. Caddy ütles:

«Sul ei pruugi tulla, Versh. Ma vaatan ise ta järele.»

«Tore,» ütles Versh. «Selle külmaga põle küll kellegil tahtmist välla minna.» Ta läks ära ja me seisime esikus ja Caddy oli põlvili ja kaisutas mind ja surus oma

külma heleda näo minu näo vastu. Ta lõhnas nagu puud.

«Sa pole kellegi väeti lapsuke. Ega ju. Sul on ju Caddy. Eks ole, sul on Caddy.»

Kas sa jätad oma inisemise ja ilastamise, ütles Luster. Äbi sul põle sihukest transvaali teha. Me läksime tõllakuurist mööda, kus seisis vanker. Sellel oli uus ratas all.

«Roni piale ja istu ilusti vakka, kuni su mamma tuleb,» ütles Dilsey. Ta upitas mu vankrisse. Ohjad olid T. P. käes. «Ei mina küll aru saa, miks see Jason ei või uut kalessi muretseda,» ütles Dilsey. «Ühel ilusal pääval laguneb see teite istmise all tükkideks. Mis rattad need änam on.»

Ema tuli välja ja tõmbas oma loori alla. Tal olid mõned lilled käes.

«Kus Roskus on,» ütles ema.

«Roskus ei saa täna mitte kätt kah liiguta,» ütles Dilsey. «Küll T. P. kutsariametiga toime tuleb.»

«Ma kardan,» ütles ema. «Mina leian, et see üks kord nädalas, mis ma sõitmas käin, on mul õigus teie käest kutsarit saada. Issand ise teab, kui vähe ma teie käest nõuan.»

«Te tiate sama äste kui mina, Cahline'i-proua, et see raske reumatismus, mis Roskusel on, ei lase tal kedagist teha,» ütles Dilsey. «Tulge nüid ja ronige piale. T. P. tuleb kutsariametiga sama äste toime kui Roskus.»

«Ma kardan,» ütles ema. «Selle väeti lapsega.»

Dilsey läks trepist üles. «See mürakas on teite meelest väeti laps,» ütles Dilsey. Ta võttis ema käsivarre. «Sama suur mees kui T. P. Tulge nüid, kui te üldse tulete.»

«Ma kardan,» ütles ema. Nad tulid trepist alla ja Dilsey aitas ema peale. «Aga ehk ongi nõnda parem, meile kõigile,» ütles ema.

«Äbi põle sedasi rääki,» ütles Dilsey. «Tiate küll, et üks kaheksateistmeaastane nigeripoiss ei suuda Queenie't sörki kah sundi. Obune on vanem kui T. P. ja Benjy kokku. Ja sina, T. P., vaata, et sa selle Queenie'ga kedagist plaane pidama ei akka, kas kuuled. Kui sa sedasi sõidad, et Cahline'i-proua rahul põle, saad Roskuse kääst tappa. Nõnna pallu ta käsi ikki veel tõuseb.»

«Justament,» ütles T. P.

«Ma kohe tunnen, et täna midagi juhtub,» ütles ema. «Jäta järele, Benjamin.»

«Andke talle üks lilleõis pihku,» ütles Dilsey. «Ega ta muud taha.» Dilsey pistis käe sisse.

«Ei, ei,» ütles ema. «Sa ajad terve kimbu segi.»

«Oidke kinni,» ütles Dilsey. «Ma tõmman ühe välla.» Ta andis lille mulle ja käsi kadus ära.

«Akake nüid minema, enne kui väike Quentin teid nääb ja kaasa kipub,» ütles Dilsey.

«Kus tüdruk on,» ütles ema.

«Mängib maja taga Lusteriga,» ütles Dilsey. «Mine nüid, T. P.! Ja et sa selle kalessiga sõidad, nagu Roskus sind kässis.»

«Justament,» ütles T. P. «Nõõ, Queenie!»

«Quentin,» ütles ema. «Ära lase . . .»

«Ei, ei lase,» ütles Dilsey.

Vanker rappus ja läks rigisedes mööda sissesõiduteed. «Ma kardan Quentini juurest ära minna,» ütles ema. «Ärme parem lähme, T. P.!» Sõitsime väravast välja, kus enam ei raputanud. T. P. andis Queenie'le piitsa.

«Mis sa, T. P.,» ütles ema.

«Ei saa teda teistmoodi liikuma,» ütles T. P. «Mudu tukub teine kõikse tee.»

«Pööra tagasi,» ütles ema. «Ma kardan Quentini juurest ära minna.»

«Selle koha pial ei saa pöörata,» ütles T. P. Siis tuli laiem koht.

«Kas siin ka ei saa pöörata,» ütles ema.

«Ia küll,» ütles T. P. Me hakkasime pöörama.

«Mis sa, T. P.,» ütles ema ja haaras minust kinni.

«Ma pian ju kudagi ringi pöörama,» ütles T. P. «Ptruu, Queenie!» Me jäime seisma.

«Sa ajad meid veel ümber,» ütles ema.

«Mis te siis tahte, mis ma teen,» ütles T. P.

«Ma kardan, sa ajad meid oma ümberpööramisega ümber,» ütles ema.

«Nõõ, Queenie,» ütles T. P. Me läksime edasi.

«Ma kohe tunnen, et kui mind kodus pole, juhtub Dilsey käes väikese Quentiniga mõni õnnetus,» ütles ema. «Me peame kiiresti tagasi minema.»

«Nõõ! Nõõ!» ütles T. P. Ta andis Queenie'le piitsa.

«Mis sa, T. P.,» ütles ema ja haaras minust kinni. Ma kuulsin Queenie jalgu, ja kogu aja läks mõlemalt poolt mööda siledaid heledaid kogusid ja nende varjud libisesid üle Queenie selja. Need läksid edasi nagu rataste heledad rehvid. Siis tuli kõrge valge post, mille otsas seisis sõjamees, ja varjud kadusid ühelt poolt ära. Aga teisel pool läksid nad kogu aja siledatena edasi, ainult veidi aeglasemalt.

«Mis sa tahad,» ütles Jason. Tal olid mõlemad käed taskus ja pliiats kõrva taga.

«Me läheme surnuaeda,» ütles ema.

«Minge, minge,» ütles Jason. «Mina teid kinni pidada ei kavatse. Ja see oli kõik, mis sa minust tahtsid. Tulid ütlema, et lähed surnuaeda.»

«Ma tean, et sa kaasa ei tule,» ütles ema. «Aga mul oleks julgem tunne, kui sa tuleksid.»

«Mis suhtes julgem,» ütles Jason. «Ei tule isa ega Quentin sulle seal kallale.»

Ema tõstis taskurätiku loori alla. «Ah, jäta järele, ema,» ütles Jason. «Või tahad sa, et see kuradi napakas siin keset väljakut röökima pistab. Sõida edasi, T. P.!»

«Nõõ, Queenie!» ütles T. P.

«See on minu karistus,» ütles ema. «Aga varsti ei ole ka mind enam.»

«Kuule,» ütles Jason.

«Ptrruu,» ütles T. P.

«Onu Maury tahab sinu arvelt viiskümmend dollarit võtta. Kas lubad talle, või mis,» ütles Jason.

«Miks sa minult küsid,» ütles ema. «Mina ei otsusta enam midagi. Katsun ainult sinule ja Dilsey'le võimalikult vähe tüli teha. Varsti ei ole ka mind enam ja siis sa . . .»

«Lase käia, T. P.,» ütles Jason.

«Nõõ, Queenie,» ütles T. P. Kogud libisesid edasi. Teisel pool ilmusid nad uuesti nähtavale, heledad ja kiired ja siledad, nagu siis, kui Caddy ütleb, et jääme nüüd ilusti tuttu.

Piripill, ütles Luster. Äbi sul põle. Me läksime läbi lauda. Kõik latrid olid lahti. Põle teil änam mitte kirjut ponigi, kellega ratsutamas käia, ütles Luster. Põrand oli kuiv ja tolmune. Katus pooleldi sisse langenud. Viltustes aukudes pöörles kollakat sära. Mis äda pärast sa

sinnapoole tükid. Tahad mõne nende palliga vastu tatti saada.

«Hoia käed taskus,» ütles Caddy. «Muidu võtab külm ära. Ega sa ometi ei taha jõulu ajal külmavõetud kätega olla.»

Läksime ümber lauda. Suur lehm ja väike lehm seisid ukse all, ja me kuulsime, kuidas Prince ja Queenie ja Fancy nagistasid. «Kui poleks nii külm, võiksime Fancyga sõitma minna,» ütles Caddy. «Aga täna on ratsutamiseks liiga külm.» Siis nägime jõge, kust tõusis suitsu. «Seal tapetakse siga,» ütles Caddy. «Pärast võime sealtkaudu tagasi tulla ja vaadata.» Läksime künkast alla.

«Tahad kirja enda kätte saada,» ütles Caddy. «Võid küll saada.» Ta võttis kirja oma taskust ja pani minu taskusse. «See on jõulukink,» ütles Caddy. «Onu Maury tahab proua Pattersonile üllatuse teha. Me peame selle talle nii edasi andma, et keegi ei näe. Hoia käed ilusti taskus, kuuled.» Me jõudsime jõe äärde.

«Vesi on külmanud,» ütles Caddy. «Vaata.» Ta lõi vee pealtpoolt katki ja pani ühe tüki vastu minu nägu. «Jää. Tunned, kui külm see on.» Ta aitas mind purdest üle ja me läksime kaldast üles. «Isegi emale ja isale ei tohi sõnagi lausuda. Tead, mis mina arvan. Mina arvan, et see on üllatus nii emale ja isale kui härra Pattersonile, sest härra Patterson saatis sulle kompusid. Kas sa mäletad, kui härra Patterson sulle möödunud suvel kompusid saatis.»

Seal oli tara. Väädid olid kuivanud ja tuul sahistas neid.

«Ainult ma ei saa aru, miks onu Maury ei saatnud Vershiga,» ütles Caddy. «Versh poleks samuti kellelegi sõna lausunud.» Proua Patterson vaatas aknast välja. «Oota siin,» ütles Caddy. «Oota siinsamas, kuuled. Ma tulen kohe tagasi. Anna nüüd kiri mulle.» Ta võttis mu taskust kirja. «Hoia käed taskus.» Ta ronis kirjaga üle tara ja läks pruunide sahisevate lillede vahelt läbi. Proua Patterson tuli, tegi ukse lahti ja seisis lävel.

Härra Patterson kraapis roheliste lillede vahel. Ta jättis kraapimise järele ja vaatas mind. Proua Patterson tuli jooksuga läbi aia. Kui ma ta silmi nägin, hakkasin nutma. Va idioot, ütles proua Patterson. Ma ju keelasin

teda, et ta sind enam üksinda ei saadaks. Anna kiri siia. Ruttu. Härra Patterson tuli kiirete sammudega, kõblas käes. Proua Patterson kummardus üle tara ja sirutas käe minu poole. Ta katsus üle tara ronida. Anna siia. ütles ta. Anna siia. Härra Patterson ronis üle tara. Ta võttis kirja ära. Proua Pattersoni kleit jäi tarapulga otsa kinni. Ma nägin uuesti ta silmi ja jooksin künkast alla.

«Sial taga põle midagist muud kui majad,» ütles Luster. «Me lähme alla jõe ääre.»

Jõe ääres pesti. Üks naine laulis. Ma tundsin plaksuva pesu ja jõetaguse suitsu lõhna.

«Jää siia jõe ääre,» ütles Luster. «Põle sul sial üleval midagist õiendada. Saad viimaks palliga vasta piad.»

«Mis ta tahab.»

«Nagu ta ise tiaks, mis ta tahab,» ütles Luster. «Kipub vist sinna üles, kus mehed palli taovad. Istu ilusti siia maha ja mängi oma ogaõunavarrega. Kui sa kedagist vahtima piad, eks vahi siis neid lapsi, kes vees ullavad. Mis sul on, et sa ei saa olla nagu teised inimesed.» Ma istusin kaldale, kus naised pesid ja puhus sinine suits.

«Ega teist keski põle siin maas kahekümneviielist näind,» ütles Luster.

«Mis kahekümneviielist.»

«Seda, mis mul omikul oli,» ütles Luster. «Ma olen ta kuhugile kaotand. Sestsamast taskuaugust kukkus välla. Kui ma üles ei leia, ei saa õhta sirkusesse minna.»

«Kust sa selle raha said, poiss. Leidsid valge mehe taskust või, kui ta ise teise kanti vaatas.»

«Sialt sain, kust ikki saadakse,» ütles Luster. «Sial neid küll ja küll. Aga mina pian selle üles leidma. Ega teist keski põle veel leind.»

«Mis mul sinu sentidest. Mul muudki teha.»

«Tule siia,» ütles Luster. «Aita mul otsida.»

«Tema sul nüid raha ära tunneb, kui seda ka näeb.»

«Ringi vaadata aidata võib ikki,» ütles Luster. «Kas õhta sirkusesse lähte.»

«Ära mulle sirkusest mitte räägigi. Kui selle palitäiega valmis saan, olen nõnna läbi, et ei jäksa änam sõrmegi liigutada.»

«Vian kihla, et õhta olete kõik platsis,» ütles Luster.

«Vian kihla, et käisite juba eilagi. Nigu telgiuks lahti tehakse, olete kõik sial platsis.»

«Sial neid neegreid ilma minutagi paksult. Eila õhta oli küll.»

«Ei see neegri raha ole valgete omast alvem kedagist.»

«Valged annavad neegrile raha, sest nad tiavad, et nigu üks valge mees moosekantidega tuleb, saab raha tagasi ja neeger akaku jälle uuesti tööle.»

«Kas keski ei saa sind sinna sirkusesse viia.»

«Seni põle saand. Põle nagu mõelndki.»

«Mis sul valgete vasta on.»

«Kedagist põle nende vasta. Mina elan oma elu ja las nemad elavad oma. Mind see sirkusevärk ei vaimusta.»

«Neil pidi olema üks mees, kes mängib sae pial viisi välla. Nagu banjot mängiks.»

«On küll. Mängib kenasti.»

«Sa käisid eila õhta,» ütles Luster. «Mina lähen täna. Kui ikki leian selle koha üles, kus mu kakskümmend viis senti ära kadus.»

«Võtad tema kah kaasa või.»

«Mina,» ütles Luster. «Justku mul muud teha põlekski piale tema kantseldamise, kui ta lõugama kukub.»

«Mis sa siis teed, kui ta lõugama kukub.»

«Tappa annan,» ütles Luster. Ta istus maha ja keeras tunkesääred üles. Nad hullasid vees.

«Ega teist keski mõnda palli põle leind,» ütles Luster.

«Või sul nende palle vaja. Vaat kui su vanamemm praegast seda juttu kuuleks.»

Luster astus vette, kus teised hullasid. Ta läks kaldaäärt pidi edasi ja otsis veest.

«Kui me omiku siin käisime, oli ta mul alles,» ütles Luster.

«Kus ta sul ära kadus.»

«Siitsamast taskuaugust,» ütles Luster. Nad otsisid ojas. Siis tõusid kõik järsku püsti ja olid vait, siis pladistasid ja rabelesid ojas. Luster sai selle endale ja nad kükitasid vette, vahtides ise kogu aja põõsaste vahelt kaldapealset.

«Kaugel nad on,» ütles Luster.

«Kedagist põle veel näha.»

Luster pani selle endale taskusse. Mehed tulid kaldast alla.

«Kas pall lendas siia alla.»

«Ta peaks vees olema. Poisid, kas teist keegi nägi või kuulis midagi.»

«Põle kuulnd, et miski siia alla oleks tulnd,» ütles Luster. «Aga sial üleval plaksatas küll nagu vasta puud. Ei tia, kuhukanti ta põrgata võis.»

Nad vaatasid ojasse.

«Pagan võtaks. Ehk on kaugemal ojas. Ma ise nägin, kuidas pall siia alla lendas.»

Nad vaatasid kaugemale. Siis läksid mehed kaldast tagasi üles.

«Kas pall on sinu käes,» ütles poiss.

«Mis mina sellega teen,» ütles Luster. «Põle ma siin miskit palli näind.»

Poiss astus vette. Ta läks edasi. Ta pööras ümber ja vahtis uuesti Lustèrit. Siis läks vastuvoolu edasi.

«Caddie, tule ära,» ütles mees kaldalt. Poiss ronis veest välja ja läks kaldast üles.

«Juba jälle läks lahti,» ütles Luster. «Kas sa jääd kuss.»

«Misasja ta iniseb.»

«Tont seda tiab,» ütles Luster. «Akkab piale ja kõik. Kogu omiku lasi sedasi. Mine tea, ehk nutab oma sünnipäeva taga.»

«Vana ta on.»

«Kolmkümmend ko'm,» ütles Luster. «Täna omiku sai kolmkümmend kolm täis.»

«Tahad öelda, et ta on juba kolmkümmend aastat olnd kolmeaastane.»

«Ma räägin seda, mis memm ütleb,» ütles Luster. «Ei mina tia kedagist. Aga tordi sisse paneb küll kolmkümmend kolm küinalt. Väike tort on. Vaevalt mahub ära. Kas sa jääd kuss. Tule siia tagasi.» Ta tuli ja võttis mul käsivarrest kinni. «Üks va napakas oled,» ütles Luster. «Tahad mu käest tappa saada või.»

«Jääh, annad sa talle küll.»

«Mitu korda on saand. Kuss, kuuled.» ütles Luster. «Sulle sai räägitud, et sinna üles ei tohi minna. Nad löövad oma palliga sul pianupu otsast ära. Tule, tule siia.» Ta tiris mu tagasi. «Istu maha.» Ma istusin maha

ja ta võttis mul jalad lahti ja keeras püksisääred üles. «Käi nüüd vette ja mängi sial. Ja vaata, kas sa saad oma ilatsemise ja inisemise järele jätta.»

Ma jäin kuss ja läksin vette *ja Roskus tuli ja kutsus meid õhtust sööma ja Caddy ütles:*

Praegu pole veel kellegi õhtusöögiaeg. Mina küll ei tule.

Caddy oli märg. Me mängisime ojas ja Caddy kükitas maha ja tegi oma kleidi märjaks ja Versh ütles:

«Sa saad oma mamma käest naha piale, et kleidi sedasi märjaks tegid.»

«Ei saa midagi,» ütles Caddy.

«Kust sa tead,» ütles Quentin.

«Minu oma asi, kust ma tean,» ütles Caddy. «Aga kust sina tead.»

«Mamma lubas anda,» ütles Quentin. «Ja üldse olen ma sinust vanem.»

«Mina olen seitsme aastane,» ütles Caddy. «Niipalju ma ikka tean.»

«Aga mina olen vanem,» ütles Quentin. «Ma hakkan koolis käima. Eks hakka ju, Versh.»

«Aga mina lähen järgmine aasta kooli,» ütles Caddy. «Siis kui järgmine aasta tuleb. Eks lähe ju, Versh.»

«Saad ikkagi naha piale, kui kleidi sedasi märjaks teed,» ütles Versh.

«Pole see märg midagi,» ütles Caddy. Ta tõusis vees püsti ja vaatas oma kleiti. «Ma võtan seljast ära,» ütles Caddy. «Siis on varsti kuiv.»

«Sa ei julge,» ütles Quentin.

«Julgen küll,» ütles Caddy.

«Ära parem võta,» ütles Quentin.

Caddy tuli Vershi ja minu juurde ja pööras selja.

«Tee nööbid lahti, Versh,» ütles Caddy.

«Ära tee, Versh,» ütles Quentin.

«Justku see minu kleit oleks,» ütles Versh.

«Teed nööbid kohe lahti, Versh,» ütles Caddy. «Või muidu ma räägin Dilsey'le ära, mis sa eile tegid.» Siis tegi Versh nööbid lahti.

«Rohkem ei tohi ära võtta kui ainult kleidi,» ütles Quentin. Caddy võttis kleidi seljast ära ja viskas kaldale. Siis jäi talle selga ainult pihik ja jalga püksid, ja Quentin lõi teda ja ta libises ja kukkus vette. Kui ta

üles tõusis, hakkas ta Quentinit veega pritsima ja Quentin pritsis Caddyt veega. Mõned piisad kukkusid Vershi ja minu peale ja Versh tõi mu veest välja ja pani kaldale istuma. Ütles, et ta kaebab Caddy ja Quentini peale, ja siis hakkasid Quentin ja Caddy Vershi veega pritsima. Versh läks põõsa taha.

«Ma kaeban memmele teie piale ära,» ütles Versh.

Quentin ronis kaldale ja tahtis Vershi kätte saada, aga Versh jooksis minema ja Quentin ei saanud teda kätte. Kui Quentin tagasi tuli, jäi Versh seisma ja hüüdis, et ta kaebab ära. Caddy ütles, et kui ta ei kaeba, siis nad lubavad teda tagasi tulla. Siis ütles Versh, et ta ei kaeba, ja nad lubasid teda tagasi tulla.

«Nüüd sa peaksid rahul olema,» ütles Quentin. «Me saame mõlemad naha peale.»

«Mul ükskõik,» ütles Caddy. «Mina jooksen minema.»

«Jooksed sa küll,» ütles Quentin.

«Jooksen minema ega tule enam ilmaski tagasi,» ütles Caddy. Mina hakkasin nutma. Caddy pööras ümber ja ütles: «Kuss.» Ma jäin kuss. Siis nad mängisid ojas. Jason mängis ka. Ta oli üksinda natuke maad allpool. Versh tuli põõsa tagant ja tassis mu uuesti vette. Caddy oli selja tagant üleni märg ja mudane ja mina hakkasin nutma ja Caddy tuli ja kükitas vette.

«Kuss, kuss,» ütles Caddy. «Ma ei jookse minema.» Ma jäin kuss. Caddy lõhnas nagu puud vihma käes.

Mis sul ometi äda piaks olema, ütles Luster. Kas sa tõeste ei saa oma inisemist jätta ja inimese kombel vees mängida.

Miks sa teda koju ei vii. Kas sulle põle öeldud, et oma krundi pialt ei tohi ta'ga kaugemale minna.

Ta arvab veel ikki, et see karjamaa on nende oma, ütles Luster. Keski ei näe sialt maja juurest siia oja ääre, koogutagu vahtida, kuda tahvad.

Aga meie näeme. Ja kellegil põle tahtmist üht napakat vahtida. Toob viimati veel õnnetuse kaela.

Roskus tuli ja kutsus meid õhtust sööma ja Caddy ütles, et praegu pole veel kellegi õhtusöögiaeg.

«On küll,« ütles Roskus. «Dilsey käskis teitel kõigil maja juure tulla. Vii nad koju, Versh.» Ta läks künkast üles, kus lehm ammus.

«Võib-olla kuivame seks ajaks ära,» ütles Quentin.

«Kõik sinu süü,» ütles Caddy. «Mina igatahes loodan, et meile naha peale antakse.» Ta tõmbas kleidi selga ja Versh pani nööbid kinni.

«Keski ei saa aru, et sa enese märjaks tegid,» ütles Versh. «Kuskilt ei paista välla. Kui just mina või Jason ära ei kaeba.»

«Kas kaebad ära, Jason,» ütles Caddy.

«Misasja,» ütles Jason.

«Ei ta kaeba,» ütles Quentin. «Ega ju, Jason.»

«Vean kihla, et kaebab,» ütles Caddy. «Vanamammale vähemalt.»

«Vanamammale ei saa kaevata,» ütles Quentin. «Tema on haige. Kui me hästi aeglaselt lähme, läheb vahepeal nii pimedaks, et keegi ei näe enam midagi.»

«Mul ükskõik, kas nähakse või ei nähta,» ütles Caddy. «Ma räägin ise ära. Võta ta selga, Versh, ja vii künkast üles.»

«Jason ei kaeba,» ütles Quentin. «On sul meeles, Jason, missuguse vibu ja noole ma sulle tegin.»

«Vibu on katki,» ütles Jason.

«Kaevaku, kui tahab,» ütles Caddy. «Ma vilistan selle peale. Võta Maury selga, Versh, ja vii künkast üles.» Versh kükitas ja ma ronisin talle selga.

Ohta sirkuses siis näeme, ütles Luster. Akkame astuma, Benjy. Need kakskümmend viis senti tuleb üles otsida.

«Kui me hästi aeglaselt läheme, jõuame pimedas koju,» ütles Quentin.

«Mina ei lähe aeglaselt,» ütles Caddy. Me läksime künkast üles, aga Quentin ei tulnud. Ta seisis ikka veel oja ääres, kui me sinna jõudsime, kus oli sigade lõhna. Sead röhkisid ja nuhutasid nurgas mollis. Jason tuli meie järel, mõlemad käed taskus. Roskus lüpsis laudauksel lehma.

Lehmad tulid karates laudast välja.

Luika aga luika, ütles T. P. Lase käia. Ma akkan ise kah luikama. Voeh.

Quentin lõi T. P-d uuesti jalaga. Ta lõi T. P. pikali moldi, kust sead söövad, ja T. P. jäigi sinna lamama.

Sa mu meie, ütles T. P. Nagu niitis maha. Nägid, kuda see valge mees mu pitkali lõi. Voeh.

Ma ei nutnud, aga kuss ma olla ei saanud. Ma ei nutnud, aga maa kõikus ja siis ma hakkasin nutma. Maa vajus ühtepidi viltu ja lehmad jooksid mäest üles. T. P. katsus jalule tõusta. Ta kukkus uuesti pikali ja lehmad jooksid mäest alla. Quentin hoidis mul käsivarrest kinni ja me läksime lauda poole. Siis kadus laut ära ja me pidime ootama, kuni ta tagasi tuli. Ma ei näinud, millal laut tagasi tuli. Ta tuli meie selja tagant ja Quentin pani mu sinna künasse pikali, kust lehmad sõid. Ma hoidsin äärest kinni. Küna tahtis ära kaduda ja ma hoidsin äärest kinni. Lehmad jooksid uuesti mäest alla, uksest üle. Ma ei saanud kuss olla. Quentin ja T. P. tulid mäest üles ja kaklesid. T. P. vajus mäest alla ja Quentin vedas teda üles. Quentin lõi T. P-d. Ma ei saanud kuss olla.

Tõuse püsti, ütles Quentin. Jääd siia lauta. Ja et sa siit enne kuhugi ei lähe, kuni ma tagasi tulen.

Meie lähme Benjyga pulma tagasi, ütles T. P. Voeh.

Quentin lõi uuesti T. P-d. Siis hakkas ta T. P-d vastu seina taguma. T. P. naeris. Iga kord, kui Quentin T. P. mütsti vastu seina lõi, tahtis ta voeh öelda, aga naer ei lasknud. Ma jätsin nutmise järele, aga kuss olla ei saanud. T. P. kukkus mulle otsa ja lauda uks kadus ära. See läks mäest alla ja T. P. rabeles üksinda ja kukkus uuesti pikali. Ta naeris ikka veel ja ma ei saanud kuss olla ja ma katsusin üles tõusta ja kukkusin pikali ja ma ei saanud kuss olla.

Sa oled küllalt kisand, ütles Versh. Ausõna, aitab juba. Jäta oma kisa järgi.

T. P. naeris ikka veel. Ta prantsatas vastu ust ja naeris. Voeh, ütles T. P. Meie lähme Benjyga pulma tagasi. Sampust jooma, ütles T. P.

Kuss, ütles Versh. Kust sa viina said.

Keldrest, ütles T. P. Voeh.

Jää n'd kuss, ütles Versh. Kuskohast keldrest?

Kogu keller on täis, ütles T. P. Ta naeris jälle. Peale saja pudeli jäi veel. Peale miljoni pudeli. Kuulge kõik, mina akkan luikama.

Tõsta ta üles, ütles Quentin.

Versh tõstis mu üles.

Joo siit, Benjy, ütles Quentin. Klaas oli kuum. Jää ilusti kuss, ütles Quentin. Joo siit.

Sampus, ütles T. P. Las mina joon, Quentini-ärra.

Sina pia oma suumulk kinni, ütles Versh. Quentini-ärral on sinust kõrini.

Hoia teda, Versh, ütles Quentin.

Nad hoidsid mind. See kõrvetas mu lõuga ja rinda.

Joo, ütles Quentin. Nad hoidsid mu pead. See kõrvetas mind seestpoolt ja ma hakkasin jälle. Ma nutsin nüüd ja midagi hakkas mu kõhus keerama ja ma nutsin veel rohkem, aga nemad hoidsid mind kinni, kuni enam ei keeranud. Siis ma jäin kuss. Ikka käis kõik veel ringi ja siis ma nägin kogusid.

Tee sõim lahti, Versh, ütles Quentin. Need liikusid aeglaselt. Laota tühjad kotid põrandale laiali. Need liikusid kiiremini, peaaegu päris kiiresti. Nüüd võta ta jalad kaenlasse. Kogud liikusid edasi, siledad ja heledad. Ma kuulsin, kuidas T. P. naeris. Ma läksin nendega heledast künkast üles.

Künka otsas lasi Versh mu seljast maha. «Tule siia, Quentin,» hüüdis Versh ja vaatas künka otsast alla. Quentin seisis ikka veel oja ääres. Teda matsid varjud seal, kus oja oli.

«Las see vana tola jääb sinna,» ütles Caddy. Ta võttis mul käest kinni ja me läksime laudast mööda ja väravast sisse. Telliskividest jalgteel kükitas konn. Caddy astus tast üle ja tõmbas minu järele.

«Tule, Maury,» ütles Caddy. Konn kükitas seal niikaua edasi, kuni Jason teda oma varbaga tonkas.

«Saad endale soolatüüka,» ütles Versh.

«Tule, Maury,» ütles Caddy.

«Teitel on täna külalised,» ütles Versh.

«Kust sina tead,» ütles Caddy.

«Kõik tuled põlevad,» ütles Versh. «Kõik aknad puha valged.»

«Nagu me ilma külalisteta ei võiks kõiki tulesid põlema panna, kui tahame,» ütles Caddy.

«Vian kihla, et on külalised,» ütles Versh. «Minge parem köögiuksest sisse ja tasakesi üles teisele korrale.»

«Mul ükskõik,» ütles Caddy. «Mina lähen otsejoones nende juurde saali.»

«Siis saad küll oma papa käest naha piale,» ütles Versh.

«Mul ükskõik,» ütles Caddy. «Mina lähen otsejoones

saali. Või otsejoones söögituppa ja hakkan õhtust sööma.»

«Kuhu sa istud,» ütles Versh.

«Vanamamma toolile,» ütles Caddy. «Tema sööb voodis.»

«Mul on kõht tühi,» ütles Jason. Ta läks meist mööda ja jooksis maja poole. Mõlemad käed olid tal taskus ja ta kukkus kõhuli. Versh läks ja aitas ta üles.

«Kui sa oma käsa kõikse aeg taskus ei oiaks, küll sa siis ka jalul püsiks,» ütles Versh. «Sinusugune paks poiss ei saa neid ilmapeal enne välla, kui oled kõhuli käind.»

Isa seisis köögitrepi juures.

«Kus Quentin on,» ütles isa.

«Tuleb sialt mööda teed,» ütles Versh. Quentin tuli aeglaselt. Ta särk oli ähmane hall laik.

«Ahah,» ütles isa. Valgus langes trepilt tema peale.

«Caddy ja Quentin pritsisid teineteist veega,» ütles Jason.

Me ootasime.

«Ah pritsisid,» ütles isa. Quentin tuli ja isa ütles: «Täna sööge õhtust köögis.» Ta peatus ja võttis minu sülle ja valgus lendas trepist alla ka minu peale ja Caddy ja Jason ja Quentin ja Versh olid minust väiksemad. Isa pöördus trepi poole. «Katsuge ilusti tasa olla.»

«Miks me tasa peame olema, isa,» ütles Caddy. «Kas meil on külalised.»

«Jah,» ütles isa.

«Eks ma üteld, et teitel on külalised,» ütles Versh.

«Midagi sa ei ütelnud,» ütles Caddy. «Hoopis mina ütlesin. Mina ütlesin, et ma lähen . . .»

«Kuss,» ütles isa. Nad jäid kuss ja isa tegi ukse lahti ja meie läksime õueverandalt kööki. Dilsey oli seal ja isa seadis minu toolile istuma, pani põlle alt kinni ja lükkas tooli laua juurde, kus oli õhtusöök. See auras.

«Kuulake nüüd kõik Dilsey sõna,» ütles isa. «Sa, Dilsey, vaata, et nad nii vähe kära teeksid kui võimalik.»

«Jah, ärra,» ütles Dilsey. Isa hakkas ära minema.

«Kuulake siis ilusti Dilsey sõna,» ütles isa meie selja taga. Ma kummardusin näoga laua kohale, kus õhtusöök oli. Sealt tõusis mulle auru näkku.

«Las nad kuulavad täna õhtul minu sõna, isa,» ütles Caddy.

«Mina ei kuula,» ütles Jason. «Mina kuulan Dilsey sõna.»

«Kui isa käsib, siis tuleb kuulata,» ütles Caddy. «Isa, käsi, et nad minu sõna kuulavad.»

«Mina ei kuula,» ütles Jason. «Mina sinu sõna ei kuula.»

«Kuss,» ütles isa. «Eks kuulake siis kõik Caddy sõna. Kui nad söönuks saavad, vii nad tagatrepist üles, Dilsey.»

«Jah, ärra,» ütles Dilsey.

«Näete,» ütles Caddy. «Ikka tuleb teil mind kuulata.»

«Olge n'd kõik ilusti kuss,» ütles Dilsey. «Täna õhta piate iad lapsed olema.»

«Miks me täna õhtul head lapsed peame olema,» sosistas Caddy.

«Ää päri,» ütles Dilsey. «Kui Issanda tund tuleb, küll siis tiada saate.» Ta tõi mu taldriku. Aur tõusis taldrikult ja kõditas nägu. «Tule siia, Versh,» ütles Dilsey.

«Millal see Issanda tund tuleb, Dilsey,» ütles Caddy.

«Pühapäeval,» ütles Quentin. «Kas sa siis mitte midagi ei taipa.»

«Šššššššš,» ütles Dilsey. «Mis Jasoni-ärra kässis. Eks kässind iad lapsed olla. Akake nüüd ilusti sööma. Tule siia, Versh. Võta ta lusikas.» Vershi käsi läks koos lusikaga taldrikusse. Lusikas tuli minu suu juurde. Aur kõditas suud seestpoolt. Siis me jätsime söömise pooleli ja vaatasime üksteist ja olime tasa, ja siis me kuulsime seda uuesti ja mina hakkasin nutma.

«Mis see nüüd oli,» ütles Caddy. Ta pani oma käe minu käe peale.

«Ema hääl,» ütles Quentin. Lusikas tuli üles ja ma sõin, siis nutsin uuesti.

«Kuss,» ütles Caddy. Ma ei jäänud kuss ja siis tuli Caddy ja võttis kahe käega mul ümbert kinni. Dilsey läks ja sulges mõlemad uksed ja siis me ei kuulnud seda enam.

«Jää nüüd ilusti kuss,» ütles Caddy. Ma jäin kuss ja sõin. Quentin ei söönud, aga Jason sõi.

«See oli ema hääl,» ütles Quentin. Ta tõusis püsti.

«Tule silmapilk lauda tagasi,» ütles Dilsey. «Teitel

on sial külalised. Kuhu sa oma poriste riietega lähed. Ja sina, Caddy, kah, istu ilusti laua ääre ja söö oma söök ära.»

«Ema nutab,» ütles Quentin.

«Keegi hoopis laulis,» ütles Caddy. «Eks laulnud ju, Dilsey.»

«Sööge nüid ilusti oma söök ära, nagu Jasoni-ärra kässis,» ütles Dilsey. «Kui Issanda tund kätte jõuab, küll siis tiada saate.» Caddy läks oma tooli juurde tagasi.

«Ma ütlesin, et meil on pidu,» ütles Caddy.

«Ta pistis kõik kinni,» ütles Versh.

«Anna ta taldrek siia,» ütles Dilsey. Taldrik läks ära.

«Dilsey,» ütles Caddy. «Quentin ei söö. Kas ta ei pea mu sõna kuulama.»

«Söö oma söök ära, Quentin,» ütles Dilsey. «Lõpetage söömine ära ja minge mu köögist minema.»

«Ma ei taha enam süüa,» ütles Quentin.

«Kui mina käsin, tuleb sul süüa,» ütles Caddy. «Eks ju, Dilsey, ta peab sööma.»

Taldrik auras mulle näkku ja Vershi käsi pistis lusika taldrikusse ja aur kõditas mu suud seestpoolt.

«Ma ei taha enam,» ütles Quentin. «Mis pidu neil olla saab, kui vanamamma haige on.»

«Külalised on alumisel korral,» ütles Caddy. «Vanamamma võib tulla trepi otsa ja sealt vaadata. Kui ma öösärgi selga panen, lähen vaatan ka.»

«Ema nuttis,» ütles Quentin. «Eks ole, Dilsey, ema nuttis.»

«Misasja sa, poiss, mind kõikse aeg kiusad,» ütles Dilsey. «Mul piab kõik neile inimestele õhtasöök laual olema, kui teie siin söönuks saate.»

Natukese aja pärast ei söönud isegi Jason enam. Ta hakkas nutma.

«Nüüd siis tönnid sina kah veel,» ütles Dilsey.

«Pärast seda, kui vanamamma haigeks jäi ja ta enam tema juures magada ei saa, tönnib ta iga õhtu,» ütles Caddy. «Piripill.»

«Ma kaeban su peale ära,» ütles Jason.

Jason nuttis. «Juba kaebasid,» ütles Caddy. «Sul pole enam midagi kaevata, vaat.»

«Kõik lapsed lähvad nüid magama,» ütles Dilsey. Ta

tuli ja tõstis mu maha ning pühkis sooja lapiga mu näo ja käed üle. «Versh, vaata, et nad tagatrepist tasa üles lähvad! Ja sina, Jason, jäta see virin.»

«Praegu on veel liiga vara magama minna,» ütles Caddy. «Nii vara ei lähe me kunagi magama.»

«Aga täna õhta lähte,» ütles Dilsey. «Papa kässis otsemaid üles minna, kui söök söödud. Kuulsid ise, mis ta ütles.»

«Ta ütles, et kõik peavad minu sõna kuulama,» ütles Caddy.

«Mina sinu sõna kuulama ei hakka,» ütles Jason.

«Pead kuulama,» ütles Caddy. «Tulge nüüd. Te peate seda tegema, mida mina käsin.»

«Tee, et nad vait jääks, Versh,» ütles Dilsey. «Kas te siis aru ei saa, et te piate täna iad lapsed olema.»

«Mispärast me täna õhtul nii kangesti head peame olema,» ütles Caddy.

«Teite mamma ei tunne ennast äste,» ütles Dilsey. «Minge nüid kõik ühes Vershiga, kuulete.»

«Ma ütlesin, et ema nutab,» ütles Quentin. Versh võttis mu selga ja lükkas õueveranda ukse lahti. Me läksime verandale ja Versh lükkas ukse kinni ja ümberringi oli pime. Ma tundsin Vershi ja Vershi lõhna. «Olge nüid ilusti tasa! — Me ei lähe veel üles magama. — Jasoni-ärra kässis kohe üles minna. — Tema käskis minu sõna kuulata. — Mina ei hakka sinu sõna kuulama. — Aga tema käskis kõiki kuulata. Käskis ju, Quentin.» Ma tundsin Vershi pead. Kuulsin meie hääli. «Käskis ju, Versh. — Jah, kässis küll. — Siis ma ütlen teile, et lähme natukeseks õue. Tulge.» Versh lükkas ukse lahti ja me läksime välja.

Me läksime trepist alla.

«Minu arust lähme parem Vershi majja ja oleme seal tasa,» ütles Caddy. Versh pani minu maha ja Caddy võttis mul käest kinni ja me läksime mööda telliskividest teerada.

«Tule edasi,» ütles Caddy. «See konn on ammu ära läinud. Ta kargas sinna aeda. Võib-olla näeme mõnda teist.» Roskus tuli lüpsikutega. Ta läks edasi. Quentin ei tulnud meiega kaasa. Ta istus köögitrepil. Me läksime Vershi majja. Mulle meeldis Vershi maja lõhn.

Tuli põles ja T. P. kükitas särgiväel tule ees ning loopis kamakaid tulle, nii et leek kerkis.

Siis ma tõusin üles ja T. P. pani mulle riided selga ja me läksime kööki ja sõime. Dilsey laulis ja ma hakkasin nutma ja ta jäi vait.

«Ää teda suure maja juure lase, kuuled,» ütles Dilsey.

«Sinna ei tohi minna,» ütles T. P.

Me mängisime ojas.

«Sinna suure maja ette ei tohi minna,» ütles T. P. «Sa ju kuulsid, mis memm ütles.»

Dilsey laulis köögis ja mina hakkasin nutma.

«Kuss,» ütles T. P. «Tule. Lähme lauda juure.»

Roskus lüpsis lauda ees. Ta lüpsis ühe käega ja oigas. Lauda uksel istus paar lindu, need vaatasid teda. Üks tuli alla ja sõi lehmadega koos. Ma vaatasin, kuidas Roskus lüpsis, aga T. P. söötis Queenie't ja Prince'i. Vasikas oli seasulus. Ta nühkis ninaga traati ja inises.

«T. P.,» ütles Roskus.

«Jah,» ütles T. P. laudast. Fancy pea oli üle ukse, sest T. P. polnud teda veel söötnud.

«Anna ein ette ära,» ütles Roskus. «Sa piad lüpsmise ise lõpetama. Ma ei saa paremat kätt enam sugugi liigutada.»

T. P. tuli ja lüpsis.

«Miks sa tohtre juure ei lähe,» ütles T. P.

«Ei tohter saa siin kedagist aidata,» ütles Roskus. «Kui inime on siia elama pandud!»

«Mis sellel kohal siis viga on,» ütles T. P.

«Ei see koht too kellegile õnnistust,» ütles Roskus. «Aja vasikas sisse, kui valmis saad.»

Ei see koht too kellegile õnnistust, ütles Roskus.

Tuli tõusis ja langes Roskuse ja Vershi selja taga, libises üle nende näo. Dilsey lõpetas mu voodissepanemise. Voodi lõhnas nagu T. P. Mulle meeldis.

«Kust sina seda tiad,» ütles Dilsey. «Mis ilmutus sul on olnd.»

«Mis ilmutust siin vaja,» ütles Roskus. «Kas selle märk põle mitte sul sial voodis pitkali. Kas selle märk põle mitte juba viisteist aastat igaühele näha olnd.»

«Ja kui ongi,» ütles Dilsey. «Põle sest sul ega su perel kõikse vähematki äda olnd. Versh käib tööl ja Frony sai sinu kaelast iluste mehele pandud ja T. P. on

varsti nõnna suur, et võib sinu asemele akata, kui see reumatismus su tükkis maha võtab.»

«Kaks on juba läind,» ütles Roskus. «Pia see kolmaski ei lähe. Ma nägin märki ja sina samuti.»

«Mina kuulsin see õhta öökulli,» ütles T. P. «Dan ei tulnd kah laudast ligemale ega puutund sööki. Ja nigu pimedaks läks, kukkus ulguma. Versh ise kuulis.»

«Mitte ainult kolmas, kõik lähvad,» ütles Dilsey. «Põle veel inimest nähtud, kes ükskord ära ei sure, Issand alasta!»

«Ega see ainult suremine põle,» ütles Roskus.

«Küll ma tian, mis sa mõtled,» ütles Dilsey. «Ei see tee kedagist õnnelikuks, kui sa selle nime ka välla ütled. Akkad teda ise kussutama, kui ta karjuma pistab.»

«Ei see koht too inimesele õnnistust,» ütles Roskus. «Ma tundsin seda kohe, aga kui nad poisile teise nime panid, sestsaadik ma tian.»

«Valva oma suumulku,» ütles Dilsey. Ta tõmbas teki üle. See lõhnas nagu T. P. «Nüid olge kõik vait, kuni ta magama on jäänd.»

«Ma nägin märki,» ütles Roskus.

«Seda märki või, et T. P. tehku sinu eest kõik töö ära,» ütles Dilsey.

T. P., vii Benjy ja Quentin väikse maja juure ja las nad mängivad Lusteriga, kus Frony neil silma pial saab oida. Ise mine ja aita oma papat.

Me lõpetasime söömise. T. P. võttis Quentini kukile ja me läksime T. P. maja juurde. Luster mängis mullaga. T. P. pani Quentini maha ja tüdruk hakkas samuti mullaga mängima. Lusteril olid mõned poolid ja Quentin läks Lusterile kallale ja võttis poolid endale. Luster nuttis ja Frony tuli ja andis Lusterile plekist topsi mängida ja siis ma võtsin poolid endale ja Quentin tuli mulle kallale ja ma nutsin.

«Kuss,» ütles Frony. «Kas sul äbi põle! Võtad väikse lapse käest kannid ära.» Ta võttis poolid mu käest ja andis Quentinile.

«Kuss, kuss,» ütles Frony. «Kuss, kas kuuled.»

«Jää n'd ometi kuss,» ütles Frony. «Vitsa on sulle tarvis, vaat mis.» Ta võttis Lusteri ja Quentini sülle. «Tule kaasa.» Me läksime lauda juurde. T. P. lüpsis lehma. Roskus istus pukis.

«Mis tal jälle äda on,» ütles Roskus.

«Oidke ta siin enda juures,» ütles Frony. «Mudu läheb jälle lastele kallale. Kisub neil kannid käest. Jää nüid siia T. P. juure ja vaata, kas sa saad natuke aega vait olla.»

«Lüpsa udar korralikult tühjaks,» ütles Roskus. «Eelmine talv lüpsid noore lehma raisku. Kui sa seda kah nõnna lüpsad, oleme piimast ilma.»

Dilsey laulis.

«Sinna suure maja ette ei lähe,» ütles T. P. «Kas sa ei kuulnd, mis memm ütles, et sinna suure maja ette ei tohi minna.»

Nad laulsid.

«Tule ära,» ütles T. P. «Lähme mängime Quentini ja Lusteriga. Tule kaasa.»

Quentin ja Luster mängisid T. P. maja ees mullaga. Tuli tõusis ja langes toas ja Roskus istus musta koguna tule ees.

«Kolmas läkski, tänu Jumalale,» ütles Roskus. «Mis ma teitele tunamullu ütlesin. Ei see koht too kellegile õnnistust.»

«Jätaks ükskord ometi selle jutu,» ütles Dilsey. Ta võttis mind riidest lahti. «Mutku sajatasid siin neid õnnetusi, kuni Versh oma Memphise-tuurid pähe sai. Kas nüid oled rahul?»

«Kui see Vershil viimaseks õnnetuseks jääks,» ütles Roskus.

Frony tuli tuppa.

«Said kõik valmis,» ütles Dilsey.

«T. P. jäi lõpetama,» ütles Frony. «Cahline'i-proua tahab, et sa Quentini magama paneks.»

«Ma tulen nii kohe kui ma jõuan,» ütles Dilsey. «Tal võiks selle aja piale juba selge olla, et mul tiibasid põle.»

«Seda ma kõikse aeg räägin,» ütles Roskus. «Mis õnnistust saab inime siit leida, kus sa ei tohi ühe nende lihase lapse nime mitte suhu kah võtta.»

«Kust,» ütles Dilsey. «Tahad, et ta jälle lõugama akkab.»

«Laps kasvab üles ega tia mitte oma mamma nimegi,» ütles Roskus.

«Ää selle tüdrukukese pärast oma piad vaeva,» ütles

Dilsey. «Mina olen nad kõik üles kasvatand, küll ma selle ühe ka veel kasvatan. Olge n'd vait! Las Benjy jääb magama, kui ta unine on.»

«Mis sa sest nimest kardad,» ütles Frony. «See siin ei tia nigunii mitte kellegi nime.»

«Eks ütle välla, siis nääd, kas tiab või ei tia,» ütles Dilsey. «Ma võin kihla vedada, et ta kuuleb ka siis, kui sa talle läbi une ütled.»

«Tema tiab pallu rohkem kui teised arvata mõistavad,» ütles Roskus. «Ta teadis, et nende aeg on täis nagu me penigi. Ta võiks sulle seda kah öelda, millas ta enda aeg täis saab, kui ta ainult rääkida mõistaks. Või sinu aeg. Või minu.»

«Võta Luster sialt voodist ära, memm,» ütles Frony. «See napakas nõiub ta ära.»

«Kust oma jutuga,» ütles Dilsey. «Arunatukest pias põle või. Mis äda sul seda Roskust kuulda on. Roni voodi, Benjy.»

Dilsey lükkas mind ja ma ronisin voodi, kus Luster juba ees oli. Ta magas. Dilsey võttis pika lauatüki ja sättis selle Lusteri ja minu vahele. «Sina ole ilusti oma poole pial,» ütles Dilsey. «Luster on väike, ega sa ju ei taha talle äda teha.»

Veel ei tohi minna, ütles T. P. Oota.

Me piilusime suure maja nurga tagant ja vaatasime, kuidas tõllad minema sõitsid.

«Nüid võib,» ütles T. P. Ta võttis Quentini kukile ja me jooksime aia nurka ja vaatasime, kuidas tõllad mööda sõitsid. «Sial ta lähebki,» ütles T. P. «Näed seda klaasakendega. Vaata. Sial sees su papa lamabki. Näed.»

Tule ära, ütles Luster. Ma viin selle palli koju, et ta ära ei kaoks. Ei, ei, sina seda omale ei saa. Kui need golfimehed sinu käes seda palli näevad, ütlevad kohe, et sa oled varas. Jää n'd kuss, kuuled. Ei saa ja kõik. Mis sa sellega teed. Palli sa ju mängida ei oska.

Frony ja T. P. mängisid ukse ees mullaga. T. P-l olid pudelis jaanimardikad.

«Kesse teid uuesti välla lubas,» ütles Frony.

«Meil on külalised,» ütles Caddy. «Isa käskis, et kõik täna õhtul minu sõna kuulaksid. Nii et sina ja T. P. peate samuti minu sõna kuulama.»

«Mina sinu sõna ei kuula,» ütles Jason. «Ja Frony ja T. P. ka ei pea.»

«Kui mina käsin, siis peavad küll,» ütles Caddy. «Aga võib-olla ma ei käsigi neid.»

«T. P. ei kuula kedagi,» ütles Frony. «Kas teitel akati juba matusega pihta.»

«Mis see matus on,» ütles Jason.

«Kas memm ei ütelnd sulle, et neile ei tohi rääkida,» ütles Versh.

«Matus on see, kus kõik itkevad,» ütles Frony. «Kui õde Beulah Clay suri, itketi kaks päeva.»

Dilsey majas itketi. Ka Dilsey itkes. Kui Dilsey itkes, ütles Luster: Olge kuss, ja me olime kuss, aga siis ma hakkasin nutma ja Blue ulgus köögitrepi all. Siis jäi Dilsey vait ja me jäime vait.

«Päh,» ütles Caddy. «Ainult nigerid itkevad. Valgetel matust ei peeta.»

«Frony, aga memm ei luband neile rääkida,» ütles Versh.

«Mida ei lubanud rääkida,» ütles Caddy.

Dilsey itkes, ja kui see kohale jõudis, hakkasin ma nutma ja Blue ulgus trepi all. Luster, ütles Frony aknast, vii nad lauda juure. Sihuke lärm, et ma'i saa midagi küpsetada. Võta peni ühes. Vii nad siit minema.

Mina sinna lauda juure ei lähe, ütles Luster. Viimaks tuleb vanataat vasta. Eile õhta ma nägin, kuda ta lauda-ukse pial oma käsa vibutas.

«Aga miks neile rääkida ei tohi,» ütles Frony. «Valged surevad ju kah. Nende vanamemm on surnustpiast sama surnd nagu nigerid, või kuda.»

«Koerad on surnud,» ütles Caddy. «Ja Nancy, kui ta kraavi kukkus ja Roskus ta maha laskis ja raisakullid tulid ja kõik liha pealt ära sõid.»

Kondid kaardusid mustast kraavist tumedate väätide vahelt välja kuuvalgusesse, nagu oleksid need seismajäänud kogud. Need seisid täiesti liikumata ja ümberringi oli pime, ja kui ma vait jäin, et uuesti hakata, kuulsin ma ema ja sammud läksid kiiresti eemale ja ma tundsin lõhna. Siis tuli tuba, aga mu silmad vajusid kinni. Ma ei jäänud vait. Ma tundsin lõhna. T. P. harutas asemeriided lahti.

«Kuss,» ütles T. P. «Ssssssss.»

Aga ma tundsin lõhna. T. P. tõstis mu üles ja pani mulle kiiresti riided selga.

«Kuss, Benjy,» ütles T. P. «Me lähme meie väiksesse majja. Sa ju tahad meile tulla. Frony on sial. Jää n'd ilusti kuss. Ssssss.»

Ta sidus mu kingapaelad kinni ja pani mütsi pähe ja me läksime välja. Koridoris põles tuli. Teisel pool koridori kuulsime ema häält.

«Ssssss, Benjy,» ütles T. P. «Kohe lähme välla.»

Uks avanes ja ma tundsin veel tugevamat lõhna kui enne. Üks pea vaatas ukse vahelt välja. See ei olnud isa. Isa oli seal toas haige.

«Vii ta siit majast ära.»

«See plaan meil on,» ütles T. P. Dilsey tuli trepist üles.

«Kuss,» ütles Dilsey. «Kuss. Vii ta meile, T. P. Las Frony teeb talle aseme. Vaadake mõlemad ta järgi, kuuled. Kuss, Benjy. Mine T. P-ga.»

Ta läks sinna, kust me ema häält kuulsime.

«Parem jätke ta sinna.» See ei olnud isa hääl. Üks mees pani ukse kinni, aga ma tundsin endiselt lõhna.

Me läksime trepist alla. Trepp kadus pimedusse ja T. P. võttis mul käest kinni ja me läksime uksest välja, pimedusest välja. Dan istus tagaõues ja ulgus.

«Ta tunneb selle lõhna,» ütles T. P. «Kas sa sedasi saidki aru, et majas on surm.»

Me läksime köögitrepist alla, kus olid meie varjud.

«Mantle unustasime maha,» ütles T. P. «Sa piaks selle selga panema. Aga ma ei viitsi tooma minna.»

Dan ulgus.

«Jää n'd kuss,» ütles T. P. Meie varjud liikusid, aga Dani oma mitte, ainult ulgus Daniga kaasa.

«Ma ei saa sind meile viia, kui sa kõikse aeg sedasi lõugad,» ütles T. P. «Ullu äält tegid juba enne, nüid aga käristad nagu ärgkonn. Tule.»

Me läksime koos oma varjudega mööda telliskividest jalgrada. Seaaed lehkas nagu sead. Lehm seisis väljas ja mäletses. Dan ulgus.

«Sa ajad terve linna üles,» ütles T. P. «Kas sa ei saa vait jääda.»

Me nägime Fancyt, kes oja ääres sõi. Vee peal kumas kuu, kui me sinna jõudsime.

«Mitte siin,» ütles T. P. «Siin on liiga ligidal. Ei, siia ei või me jääda. Tule aga edasi. Noh, vaata, mihuke sa nüid oled. Jalg põlvest saati märg. Tule edasi, siia.» Dan ulgus.

Sahisevast rohust ilmus nähtavale kraav. Kondid kaardusid mustade väätide vahel.

«Noh,» ütles T. P. «Lõuga nüid, et küll saab. Sul terve öö ja kakskümmend aakrit karjamaad käes, kus lõuata võid.»

T. P. heitis kraavi pikali ja mina istusin maha ning vahtisin konte, kus raisakullid Nancy ära sõid. Suured mustad linnud laksutasid tiibu ja lendasid aeglaselt ning raskelt kraavist välja.

Kui me omiku siin käisime, oli ta mul veel alles, ütles Luster. Ma veel näitasin sulle. Eks näidand ju. Ma võtsin selle metallraha justament siin kohas taskust välla ja näitasin sulle.

«Mis. Sa arvad, et raisakullid söövad vanamamma liha pealt ära,» ütles Caddy. «Oled sa aga loll.»

«Sa oled ise üks laisakull,» ütles Jason. Ta hakkas nutma.

«Sa oled itu,» ütles Caddy. Jason nuttis. Ta käed olid taskus.

«Jasonist tuleb rikas mees,» ütles Versh. «Kõikse aeg oiab oma raha.»

Jason nuttis.

«Nüüd said temagi tönnima,» ütles Caddy. «Jää kuss, Jason. Ükski raisakull ei pääse vanamamma tuppa. Isa ei lase neid sisse. Kas sa lubaksid, et kullid sinul liha pealt ära söövad. Jää kuss, kuuled.»

Jason jäi kuss. «Frony ütles, et meil peetakse matust,» ütles Jason.

«Mingit matust ei peeta,» ütles Caddy. «Meil on lihtsalt külalised. Frony ei tea mitte kui midagi. Benjy tahab su jaanimardikaid, T. P. Las hoiab neid natuke.»

T. P. andis jaanimardikatepudeli minule.

«Vean kihla, et kui me ümber maja saali akna alla lähme, näeme midagi,» ütles Caddy. «Siis usute mind.»

«Ma nigunii tian,» ütles Frony. «Mul põle vaja vaadata.»

«Sa, Frony, pia oma suu kinni,» ütles Versh. «Saad pärast memme käest tappa.»

«Mida sa tead,» ütles Caddy.

«Ise tian, mis ma tian,» ütles Frony.

«Tulge,» ütles Caddy. «Lähme maja ette.»

Me hakkasime minema.

«T. P. tahab oma jaanimardikaid tagasi,» ütles Frony.

«Kuule, T. P., las ta hoiab veel natuke aega,» ütles Caddy. «Me toome pudeli pärast tagasi.»

«Ega teie põle neid püünd,» ütles Frony.

«Kui ma luban sind ja T. P-d kaasa tulla, kas ta siis võib pudelit hoida,» ütles Caddy.

«Mind ega T. P-d põle keski kässind sinu sõna kuulda,» ütles Frony.

«Kui ma ütlen, et te ei pea kuulama, kas ta siis võib pudelit hoida,» ütles Caddy.

«Ia küll,» ütles Frony. «Las oiab, eks ju, T. P. Lähme vaatame, kuda valged itkevad.»

«Keegi ei itke,» ütles Caddy. «Ma ju räägin teile kogu aeg, et meil on külalised. Kas siis külalised itkevad, Versh.»

«Kui me sedasi siin seisame, ei saa me ilmapial tiada, mis nad teevad,» ütles Versh.

«Tulge,» ütles Caddy. «Frony ja T. P. ei pea mu sõna kuulama. Aga teised kõik küll. Võta Benjy selga, Versh. Pimedaks läheb.»

Versh võttis minu kukile ja me läksime ümber köögi nurga.

Kui me nurga tagant piilusime, nägime, et värava poolt tulid tuled lähemale. T. P. läks keldriukse juurde tagasi ja tegi selle lahti.

Tiad, mis siin all keldres on, ütles T. P. Soodavesi. Ma nägin, kuda Jasoni-ärra üles tuli, mõlemad käed pudelisi täis. Oota üks raas.

T. P. läks ja vaatas köögiuksest sisse.

Misasja sa siin piilud, ütles Dilsey. Kus Benjy on.

Siinsamas õues, ütles T. P.

Mine valva teda, ütles Dilsey. Ja vaata, et ta suure majja ei lähe.

Justament, ütles T. P. Kas pulmad on juba aland.

Sa mine vaata, et see poiss kellegile jalgu ei jää. Mul kääd-jalad tegemist täis.

Uss roomas maja alt välja. Jason ütles, et ta ei karda usse, ja Caddy ütles, et Jason kardab küll, aga et tema

ei karda, ja Versh ütles, et nad mõlemad kardavad, ja Caddy ütles, et me peame tasa olema, nagu isa käskis.

Änam pole sul tarvis lõuata, ütles T. P. Tahad sampust rüübata.

See kõditas mu nina ja silmi.

Kui sa juua ei taha, las ma siis võtan ise, ütles T. P. Iakene küll, rüüpa aga rüüpa. Katsume, ehk saab veel ühe pudeli, enne kui keski tuleb. Ole n'd tasa, kuuled.

Me jäime puu alla seisma, mis kasvas saali akna ees. Versh laskis mu seljast maha märja rohu sisse. Rohi oli külm. Kõik aknad olid valged.

«See seal on vanamamma tuba,» ütles Caddy. «Praegu on ta iga päev haige. Aga kui ta terveks saab, siis sõidame välja rohelisse.»

«Ise tian, mis ma tian,» ütles Frony.

Puud sahisesid ja rohi samuti.

«Seal kõrval on see tuba, kus me leetrite ajal olime,» ütles Caddy. «Aga, Frony, kus sina ja T. P. leetrite ajal olite.»

«Eks sial, kus me ikki oleme,» ütles Frony.

«Nad pole veel pihta hakanud,» ütles Caddy.

Silmapilk akkavad, ütles T. P. Seisa nüüd ilusti paigal, kuni ma kasti toon. Siis võime aknast näha. Säh, teeme sellele pudelile põhja piale. Mul on justament sihuke tunne, nagu istuks öökull kõhus.

Me jõime sampust ja T. P. lükkas pudeli võre vahelt maja alla ja läks ära. Ma kuulsin saalist nende hääli ja kraapisin küüntega seina. T. P. lohistas kasti. Ta kukkus maha ja hakkas naerma. Aeles maas ja naeris rohtu. Ta ajas enese püsti ja lohistas kasti akna alla ja katsus naeru tagasi hoida.

Ma kardan, et täna läheb luikamiseks, ütles T. P. Roni siia kasti otsa ja vaata, kas nad juba akkasid pihta.

«Ei ole veel hakanud, sest orkester pole kohal,» ütles Caddy.

«Ei tule neil orgesrit ühtigi,» ütles Frony.

«Kust sina tead,» ütles Caddy.

«Ise tian, mis ma tian,» ütles Frony.

«Midagi sa ei tea,» ütles Caddy. Ta läks puu juurde. «Aita mind üles, Versh.»

«Su papa keelas ära, et sinna puu otsa ei tohi ronida.»

«Ah, see oli ammu aega tagasi,» ütles Caddy. «Ma ei usu, et ta seda keelamist mäletabki. Pealegi käskis ta täna õhtul minu sõna kuulata. Kas ta ei öelnud, et te peate täna õhtul minu sõna kuulama.»

«Mina sinu sõna ei kuula,» ütles Jason. «Ja Frony ja T. P. samuti mitte.»

«Aita mind üles, Versh,» ütles Caddy.

«Olgu siis,» ütles Versh. «Ise saad pärast naha piale. Mina mitte.» Ta läks ja aitas Caddyt puu alumisele oksale ronida. Me vahtisime Caddy pükse, mille tagumik oli porine. Siis ta enam ei paistnud. Kuulsime, kuidas puu ragises.

«Jasoni-ärra ütles, et kui sa selle puu maha murrad, saad naha piale,» ütles Versh.

«Ma kaeban tema peale ära,» ütles Jason.

Puu ragisemine jäi järele. Me vaatasime üles. Oksad olid vaiksed.

«Mis sa näed,» sosistas Frony.

Ma nägin neid. Siis ma nägin Caddyt. Tal olid lilled juustes ja peas pikk loor nagu valge tuul. Caddy. Caddy.

Kuss, ütles T. P. Nad kuulevad sind. Tule kohe alla. Ta sikutas mind. Caddy. Ma kraapisin küüntega seina. Caddy. T. P. sikutas mind.

Kuss, ütles T. P. Tule kohe alla. Ta sikutas mind. Caddy. Ole kuss, Benjy. Tahad, et sind kuuldaks. Tule ära, joome veel sampust. Ja kui sa ilusti kuss jääd, võime pärast tagasi tulla. Lähme toome veel ühe pudeli või muidu luikame mõlemad. Ütleme, et Dan pistis selle pintslisse. Quentini-ärra räägib alati, et Dan on igavene lärk peni, meie ütleme, et ta joob sampust.

Kuuvalgus tuli keldritrepist alla. Me jõime veel sampust.

Tiad, mis ma praegust tahaks, ütles T. P. Tahaks, et karu tuleks sinna keldreukse peale. Ja tiad, mis ma siis teeks. Läheks joonelt ta juure ja sülitaks talle näkku. Anna see pudel siia, et saaks suu ennem kinni, kui ma luikama pistan.

T. P. kukkus maha. Ta hakkas naerma, ja keldriuks ja kuuvalgus kargasid minema ja mind löödi.

Kuss, kuss, ütles T. P. ja katsus ise naeru tagasi hoida. Isver, nüüd nad küll kuulevad meid. Tõuse püsti,

ütles T. P. Tõuse püsti, Benjy, kohe. Ta vehkis kätega ja naeris ja ma katsusin püsti tõusta. Keldritrepi astmed jooksid kuuvalgel mäest üles ja T. P. kukkus mäest üles ja T. P. kukkus mäest üles kuuvalgusesse ja mina jooksin vastu tara ja T. P. jooksis minu selja taga ja ütles: Kuss-kuss. Kuss-kuss, ütles T. P. Siis ta kukkus naerdes lilledesse ja mina jooksin kasti otsa. Aga kui ma kasti peale katsusin ronida, kargas kast minema ja lõi mulle vastu kukalt ja mu kõri tegi häält. Kõri tegi uuesti häält ja ma ei katsunud enam üles ronida, ja kõri tegi uuesti häält ja ma hakkasin nutma. T. P. sikutas mind ja kõri tegi kogu aja häält ja mina ei saanud aru, kas ma nutan või ei, ja T. P. kukkus mulle otsa ja muudkui naeris, ja kõri tegi kogu aja häält ja Quentin lõi T. P-d jalaga ja Caddy võttis mu oma käte vahele ja valge loori alla, aga ma ei tundnud enam puude lõhna ja hakkasin nutma.

«Benjy,» ütles Caddy. Ta võttis mu uuesti oma käte vahele, aga ma läksin ära. «Mis viga, Benjy,» ütles Caddy. «Kas mu müts ei meeldi.» Ta võttis mütsi peast ja tuli uuesti, aga ma läksin ära.

«Benjy,» ütles Caddy. «Mis viga, Benjy. Mis Caddy tegi.»

«Talle ei meeldi su eputis kleit,» ütles Jason. «Pead ennast täiskasvanuks või. Pead ennast teistest paremaks või. Üks eputis ikka oled.»

«Sina hoia oma suu koomal,» ütles Caddy. «Sa oled viimane närukael. Benjy.»

«Ise neljateistaastane plika, aga peab ennast täiskasvanuks. Ei tea kelleks. Või mis.»

«Kuss, Benjy,» ütles Caddy. «Sa segad ema. Kuss.»

Aga ma ei jäänud kuss, ja kui Caddy ära läks, läksin ma talle järele. Ta jäi trepil seisma ja ootas ja ka mina jäin seisma.

«Mis on, Benjy,» ütles Caddy. «Räägi Caddyle. Caddy teeb, mis sa tahad. Katsu rääkida.»

«Candace,» ütles ema.

«Jah, ema,» ütles Caddy.

«Mis sa tast kiusad,» ütles ema. «Too ta siia.»

Me läksime ema tuppa. Ema oli voodis pikali ja haiguselapp oli tal otsaesisel.

«Mis jälle viga,» ütles ema. «Benjamin.»

«Benjy,» ütles Caddy. Ta tuli uuesti, aga ma läksin ära.

«Ju sa siis ikka midagi talle tegid,» ütles ema. «Miks sa pead temaga kogu aeg õiendama, et ma mitte minutitki rahu ei saa. Anna see karp ta kätte ja palun mine ära ja jäta ta rahule.»

Caddy võttis karbi ja pani põrandale ja tegi kaane lahti. See oli tähti täis. Kui ma tasa olin, olid ka tähed tasa. Kui ma liigutasin, hakkasid tähed särama ja helkima. Ma jäin kuss.

Siis ma kuulsin Caddy samme ja hakkasin nutma.

«Benjamin,» ütles ema. «Tule siia.» Ma läksin ukse juurde. «Kuuled, Benjamin,» ütles ema.

«Mis viga,» ütles isa. «Kuhu sa lähed.»

«Vii ta alla kööki, Jason, ja las nad vaatavad ta järele,» ütles ema. «Sa tead, et ma olen haige, aga ikka sa . . .»

Isa pani meie selja taga ukse kinni.

«T. P.,» ütles isa.

«Jah, ärra,» ütles T. P. alumiselt korruselt.

«Benjy tuleb alla,» ütles isa. «Mine T. P. juurde.»

Ma läksin vannitoa ukse taha. Kuulsin vee häält.

«Benjy,» ütles T. P. alumiselt korruselt.

Ma kuulsin vee häält. Jäin kuulatama.

«Benjy,» ütles T. P. alumiselt korruselt.

Ma kuulasin vee häält.

Ma ei kuulnud enam vee häält ja Caddy tegi ukse lahti.

«Sina, Benjy,» ütles Caddy. Ta vaatas mulle otsa ja ma läksin ta juurde ja ta võttis mu oma käte vahele. «Kas sa leidsid Caddy üles,» ütles Caddy. «Kas sa mõtlesid, et Caddy jooksis ära.» Caddy lõhnas nagu puud.

Me läksime Caddy tuppa. Ta istus peegli ette. Ta käed jäid seisma ja ta vaatas mulle otsa.

«Nonoh, Benjy. Mis on,» ütles Caddy. «Sa ei tohi nutta. Caddy ei lähe ära. Vaata siia,» ütles Caddy. Ta võttis laualt pudeli ja keeras korgi pealt ära ning hoidis pudelit mu nina ees. «Magus. Nuusuta. Hea.»

Ma läksin ära, aga vait ei jäänud. Caddy hoidis pudelit käes ja vaatas mulle otsa.

«Oh sind küll,» ütles Caddy. Ta pani pudeli lauale ja tuli ja võttis mu oma käte vahele. «Ah siis sellepärast.

Ja seda sa katsusidki Caddyle rääkida, aga ei saanud. Sa tahtsid küll, aga ei saanud. Muidugi ei pane Caddy enam endale lõhnaõli peale. Ei pane enam. Oota, kuni ma riidesse saan.»

Caddy sai riidesse ja võttis laualt pudeli ja me läksime trepist alla kööki.

«Dilsey,» ütles Caddy. «Benjy tahab sulle midagi kinkida.» Caddy kummardus ja pani pudeli minu pihku. «Anna see nüüd Dilsey'le.» Caddy sirutas mu käe välja ja Dilsey võttis pudeli.

«Mis sa kostad,» ütles Dilsey. «Ah et minu pisipai kingib oma Dilsey'le pudelitäie lõhnaõli. Vaata aga vaata, Roskus.»

Caddy lõhnas nagu puud. «Meile ei meeldi lõhnaõli,» ütles Caddy.

Caddy lõhnas nagu puud.

«Tule n'd, kuuled,» ütles Dilsey. «Sa oled teiste juures magamiseks liiga vana. Suur kolmeteistmeaastane poiss. Nõnna suur juba küll, et omaette onu Maury toas magada,» ütles Dilsey.

Onu Maury oli haige. Ta silm ja suu olid haiged. Versh viis õhtusöögi kandikul üles tema tuppa.

«Maury lubas selle kaabaka maha lasta,» ütles isa. «Ma andsin talle head nõu, ärgu ta oma plaani Pattersonile enne välja lobisegu.» Isa rüüpas.

«Jason,» ütles ema.

«Kelle onu Maury maha lubas lasta, isa,» ütles Quentin. «Ja mispärast.»

«Sest ta ei taha väikest nalja mõista,» ütles isa.

«Jason,» ütles ema. «Kuidas sa võid niiviisi. Sina istuksid rahumeeli siin ja ainult naeraksid, kui Maury selja tagant maha löödaks.»

«Hoidku Maury siis nendest mahalööjatest eemale,» ütles isa.

«Kelle onu Maury maha lubas lasta, isa,» ütles Quentin. «Kelle.»

«Mitte kellegi,» ütles isa. «Meil pole püstolitki.»

Ema hakkas nutma. «Kui see sulle hinge ei mahu, et Maury sinu leiba sööb, siis ole mees ja ütle selge sõnaga talle endale. Aga niiviisi seljataga laste kuuldes teda naerualuseks teha!»

«Miks ei mahu,» ütles isa. «Ma aina imetlen Mauryt.

Ta on elav tunnistus valge rassi üleolekust, milles ma enam põrmugi ei kahtle. Ma ei vahetaks Mauryt ka kõige parema härjarakendi vastu. Ja tead, mispärast, Quentin.»

«Ei, isa,» ütles Quentin.

«*Et ego in arcadia* — ei tule enam meelde, kuidas see «hein» ladina keeles on,» ütles isa. «Noh, ole nüüd ikka ilusti,» ütles isa. «Ma tegin ju ainult nalja.» Ta rüüpas ja asetas klaasi lauale ja läks ja pani käe emale ümber.

«See pole kellegi nali,» ütles ema. «Minu suguvõsa pole sinu omast sugugi madalam. Mis Maury parata saab, et tal tervis vilets on.»

«Mitte kõige vähematki,» ütles isa. «Vilets tervis on kogu elu esmane põhjus. Haiguses sa sünnid, et samas manduma hakata ja lõpuks kõduneda. Versh!»

«Jah, ärra,» ütles Versh minu tooli tagant.

«Mine täida karahvin ära.»

«Ja ütle Dilsey'le, et ta tuleks paneks Benjamini magama,» ütles ema.

«Sa oled juba suur poiss,» ütles Dilsey. «Caddy on sinuga ühes sängis magamisest tüdind. Ole nüid kuss ja jää ilusti tuttu.» Tuba kadus ära, aga ma ei jäänud kuss ja tuba tuli tagasi ja Dilsey tuli ja istus voodi servale ja vaatas mind.

«Kas sa siis ei taha pai poiss olla ja ilusti kuss jääda,» ütles Dilsey. «Ei taha või. Oota siis üks natuke.»

Ta läks ära. Kedagi ei olnud uksel. Siis seisis lävel Caddy.

«Kuss,» ütles Caddy. «Ma tulen kohe.»

Ma jäin kuss ja Dilsey pööras päevateki tagasi ja Caddy puges päevateki ja ööteki vahele. Ta ei võtnud hommikumantlit seljast.

«Nonoh,» ütles Caddy. «Ma olen ju siinsamas.» Dilsey tuli tekiga ja laotas selle ta peale ja toppis ääred ta alla.

«Ta jääb silmapilk magama,» ütles Dilsey. «Ma jätan su toas tule põlema.»

«Hästi,» ütles Caddy. Ta toetas oma pea minu kõrvale padjale. «Head ööd, Dilsey!»

«Head ööd, kullake,» ütles Dilsey. Tuba läks mustaks.

Caddy lõhnas nagu puud.

Me vaatasime üles, kus Caddy oli puu okste vahel.
«Mis ta sialt näeb, Versh,» ütles Frony.
«Tsssssss,» ütles Caddy puu otsas.
«Tulge kohe siia,» ütles Dilsey. Ta tuli maja nurga tagant. «Miks te üles magama ei läind, nagu papa kässis. Iilite sedasi ilma minu teadmata välla. Kus Caddy ja Quentin on.»
«Mina ütlesin, et puu otsa ei tohi ronida,» ütles Jason. «Nüüd kaeban ta peale ära.»
«Kes, kus puu otsas,» ütles Dilsey. Ta tuli ja vaatas puu otsa. «Caddy,» ütles Dilsey. Oksad hakkasid uuesti värisema.
«Sa plikasunnik,» ütles Dilsey. «Silmapilk tule sialt alla.»
«Kuss,» ütles Caddy. «Kas sa ei kuulnud, et isa käskis tasa olla.» Caddy jalad hakkasid paistma ja Dilsey sirutas käed üles ja tõstis ta alla.
«Et sinul kah aruraasu pias põle. Miks sa nad siia maja ette lasid tulla,» ütles Dilsey.
«Või mina Caddy vasta saan,» ütles Versh.
«Misasja te siin üldse teete,» ütles Dilsey. «Kes teitel lubas siia suure maja juure tulla.»
«Caddy,» ütles Frony. «Caddy kässis tulla.»
«Ja kes teitel teda kuulda kässis,» ütles Dilsey. «Jalamaid läähte koju.» Frony ja T. P. läksid minema. Me kuulsime neid minemas, aga ei näinud enam.
«Ulgute sedasi südaöösi õues,» ütles Dilsey. Ta võttis mu sülle ja me läksime köögi poole.
«Iilite ilma minu tiadmata salaja välla,» ütles Dilsey. «Ise tiate väga äste, et piaksite juba ammu sängis olema.»
«Tssss, Dilsey,» ütles Caddy. «Ära räägi nii valjusti. Me peame tasa olema.»
«Sina pia suu kinni ja ole ise vait,» ütles Dilsey. «Kus Quentin on?»
«Quentin on tige, sest ta peab täna õhtul minu sõna kuulama,» ütles Caddy. «T. P. jaanimardikatepudel jäigi Benjy kätte.»
«Põle T. P-l seda pudelit praegast vaja ühti,» ütles Dilsey. «Versh, mine otsi Quentin üles. Roskus oli näind teda lauda poole minemas.» Versh läks edasi. Me ei näinud teda.

«Nad ei tee seal saalis mitte kui midagi,» ütles Caddy. «Istuvad toolide peal ja vahivad igaüks omaette.»
«Sinu käest nad selle jaoks abi põle palund,» ütles Dilsey. Me läksime ümber köögi nurga.
Kuhu sa nüid jälle kipud, ütles Luster. Neid mehi vahtima või, kes palli taovad. Me otsisime juba sial. Kuule. Oota üks terake. Oota siinsamas, kuni ma palli ära toon. Mul tuli üks asi meele.
Köök oli pime. Puud olid taeva taustal mustad. Dan ronis trepi alt välja ja nuuskis mu kanda. Ma läksin ümber köögi nurga sinna, kus kuu oli. Dan kargles minu kõrval ja tuli ka sinna, kus kuu oli.
«Benjy,» ütles T. P. maja seest.
Lillepuu saali akna all ei olnud must, aga tihedad puud olid. Rohi sahises kuuvalgel ja minu vari käis mööda rohtu.
«Benjy, ae,» ütles T. P. maja seest. «Kuhu sa jäid? Ma tian küll, sa tahad välla lipsata.»
Luster tuli tagasi. Oota, ütles Luster. Kuule. Ära n'd sinna küll mine. Quentini-preilna on oma kavaleriga kiige peal. Tule siitkaudu. Tule silmapilk tagasi, Benjy.
Puude all oli pime. Dan ei tulnud kaasa. Ta jäi kuuvalgel seisma. Siis ma nägin kiike ja hakkasin nutma.
Benjy, tule sialt ära, ütles Luster. Saad Quentini-preilna käest tappa!
Kiigel oli kaks kogu, siis üks. Caddy tuli joostes. Caddy oli pimedas valge.
«Benjy,» ütles Caddy. «Mismoodi sa välja lipsasid. Kus Versh on.»
Ta võttis mu oma käte vahele ja ma jäin kuss ja hoidsin ta kleidist kinni ja katsusin teda sealt ära tirida.
«Miks, Benjy,» ütles Caddy. «Mis on. T. P.,» hüüdis Caddy.
See teine tuli kiigelt meie juurde ja ma hakkasin nutma ja tirisin Caddy kleiti.
«Benjy,» ütles Caddy. «See on ju Charlie. Sa ju tunned Charlie't.»
«Kus ta nigeripoiss on,» ütles Charlie. «Miks teda üksi ringi joosta lastakse.»
«Kuss, Benjy,» ütles Caddy. «Mine ära, Charlie. Sa ei meeldi talle.» Charlie läks ära ja ma jäin kuss. Ma tirisin Caddy kleiti.

«Miks, Benjy,» ütles Caddy. «Kas sa ei luba mind kiigele jääda ja Charlie'ga natuke juttu ajada.»

«Kutsu ta niger siia,» ütles Charlie. Ta tuli tagasi. Ma nutsin kõvemini ja tirisin Caddy kleiti.

«Mine ära, Charlie,» ütles Caddy. Charlie tuli ja võttis Caddy oma käte vahele ja ma nutsin veel rohkem. Ma nutsin kõva häälega.

«Ei, ei,» ütles Caddy. «Ei. Ma ei taha.»

«Ta ei saa ju rääkida,» ütles Charlie. «Caddy.»

«Hull oled või,» ütles Caddy. Ta hakkas kiiresti hingama. «Ta ju näeb. Ei tohi. Ei tohi.» Caddy rabeles. Mõlemad hingasid kiiresti. «Palun, palun, ei,» sosistas Caddy.

«Saada ta minema,» ütles Charlie.

«Saadan, saadan,» ütles Caddy. «Lase mind lahti.»

«Kas sa saadad ta minema,» ütles Charlie.

«Jah,» ütles Caddy. «Lase mind lahti.» Charlie läks ära. «Kuss,» ütles Caddy. «Ta läks ära.» Ma jäin kuss. Ma kuulsin Caddyt ja tundsin, kuidas ta rind tõusis ja langes.

«Ma pean ta koju viima,» ütles Caddy. Ta võttis mul käest kinni. «Ma tulen tagasi,» sosistas Caddy.

«Ära mine,» ütles Charlie. «Kutsu niger.»

«Ei,» ütles Caddy. «Ma tulen tagasi. Lähme, Benjy.»

«Caddy,» sosistas Charlie valju häälega. Me läksime edasi. «Tule kindlasti tagasi. Tuled ikka.» Caddy ja mina jooksime. «Caddy,» ütles Charlie. Me jooksime sinna, kus kuu oli. Me jooksime köögiukse poole.

«Caddy,» ütles Charlie.

Caddy ja mina jooksime. Me jooksime köögitrepist üles verandale ja Caddy langes pimedas põlvili ja hoidis mind oma käte vahel. Ma kuulsin teda ja tundsin ta rinda. «Ma enam ei tee,» ütles Caddy. «Ma enam ei tee, mitte ilmaski. Benjy, Benjy.» Siis ta nuttis ja mina nutsin ja me hoidsime teineteist käte vahel. «Kuss,» ütles Caddy. «Kuss. Ma enam ei tee.» Siis ma jäin kuss ja Caddy tõusis püsti ja me läksime kööki ja panime tule põlema ja Caddy võttis köögiseebi ja pesi kraani all kõvasti-kõvasti oma suud. Caddy lõhnas nagu puud.

Misasja ma sulle kõikse aeg räägin, ütles Luster. Sinna Quentini-preilna juure ei tohi minna. Nad tõusid

järsku kiigel istuli. Quentin kohendas juukseid. Mehel oli punane lips kaelas.

«Va lollakas logard,» ütles Quentin. «Ma räägin Dilsey'le ära, mismoodi sa teda mul sabas lased joosta. Ma käsin sulle sellise keretäie anda, et sa igavesti mäletad.»

«Või mina teda kinni saan pidada,» ütles Luster. «Tule siia, Benjy.»

«Saad küll,» ütles Quentin. «Aga sa ei taha. Te mõlemad nuhite minu järel. Kas vanaema saatis su siia piiluma.» Ta hüppas kiigelt maha. «Kui sa teda silmapilk minema ei vii ja siit eemal ei hoia, käsin ma Jasonit sulle kere peale anda.»

«Ma'i saa ta'ga midagist teha,» ütles Luster. «Eks proovi ise, kui arvad, et saad.»

«Mokk maas,» ütles Quentin. «Kas sa viid ta ära või ei.»

«Ah, las ta olla,» ütles mees. Tal oli punane lips. Pälke punas lipsul. «Vaata siia, jumbo.» Ta tõmbas tiku põlema ja pistis endale suhu. Siis võttis suust välja. Tikk põles edasi. «Tahad ka proovida,» ütles mees. Ma läksin ta juurde. «Tee suu lahti,» ütles mees. Ma tegin suu lahti. Quentin lõi käega vastu tikku ja see kukkus maha.

«Kuramus,» ütles Quentin. «Tahad, et ta lõugama hakkaks. Kogu päeva muud ei kuule kui tema lõugamist. Ma räägin Dilsey'le ära, kuidas sa teda valvad.» Tüdruk läks joostes minema.

«Hei, tipsi,» hõikas mees. «Hei! Tule tagasi. Ma ei kiusa teda.»

Quentin jooksis maja poole. Ta kadus köögi nurga taha.

«Nii et keetsid mulle supi, jumbo,» ütles mees. «Säh sulle.»

«Ei tema aru saa, mis te räägite,» ütles Luster. «Ta on kurt ja tumm.»

«Tõsi,» ütles mees. «Kaua ta nii on olnud.»

«Täna sai kolmkümmend kolm aastat täis,» ütles Luster. «Sündimisest saadik napakas. Kas olete sirkusest.»

«Miks sa nii arvad,» ütles mees.

«Ei tule ette, et oleks teid ennem siinkandis näind,» ütles Luster.

«Noh, ja mis siis,» ütles mees.

«Ei kedagi,» ütles Luster. «Ma tulen õhta vaatama.» Mees vahtis mind.

«Ega te see põle, kes sae peal viisi välla mängib,» ütles Luster.

«Kui teada tahad, maksa õhtul kakskümmend viis senti,» ütles mees. Ta vahtis mind. «Miks nad teda hullumajja pole viinud. Ja mis hea pärast sa ta praegu siia tõid.»

«Ärge minu käest küsige,» ütles Luster. «Mina'i saa midagist parata. Otsin siit oma kahtkümmet viit senti, mis mul ära kadus, et õhta sirkusesse saaks minna. Aga paistab küll sedasi, et ma ei saa kuskile minna.» Luster vaatas maha. «Ega viimati teil mõnd ülearust senti juhtu olema,» ütles Luster.

«Ei,» ütles mees. «Minul küll ei ole.»

«Egas kedagi, eks ma otsi siis edasi,» ütles Luster. Ta pistis käe taskusse. «Ega te golfipalli ei taha osta.»

«Missugust golfipalli,» ütles mees.

«Tavalist golfipalli,» ütles Luster. «Ma ei võta ta eest rohkem kui kakskümmend viis senti.»

«Milleks,» ütles mees. «Mis ma sellega teen.»

«Seda ma arvasin,» ütles Luster. «Tule sialt ära, va jahupea. Tule siia ja vaata, kuda mehed palli taovad. Kuule. Säh, võta ja mängi sellega ja oma ogaõunaga.» Luster võttis maast midagi ja andis mulle. See läikis.

«Kust sa selle said,» ütles mees. Ta lips punas päikese käes ja liikus.

«Siitsamast põõsa alt leidsin,» ütles Luster. «Mõtlesin veel, et sial see mu kadund raha ongi.»

Mees tuli ja võttis selle ära.

«Kuss,» ütles Luster. «Ta annab sulle tagasi, kui on ära vaadand.»

«Agnes Mabel Becky,» ütles mees. Ta vaatas maja poole.

«Kuss,» ütles Luster. «Küll ta annab tagasi.»

Ta andis mulle tagasi ja ma jäin kuss.

«Kes seda tüdrukut eile õhtul vaatamas käis,» ütles mees.

«Või mina tian,» ütles Luster. «Iga õhta käivad, kui ta niipallu saab, et aknast mööda puud välla ronib. Mina nende jälgi ei nuhi.»

«Kurat võtaks, aga üks on nüüd küll oma jälje maha

jätnud,» ütles mees. Ta vaatas maja poole. Siis läks ja heitis kiigesse pikali. «Minge minema,» ütles mees. «Ärge segage mind.»

«Tule siit ära,» ütles Luster. «Keetsid kèna supi. Küll sa näed, Quentini-preilna kaebab su piale.»

Me läksime tara juurde ja vaatasime säbrus lillede tagant. Luster otsis rohus.

«Siin oli ta mul veel alles,» ütles Luster. Ma nägin lippu laksumas ja längus päikesepaiste langes laiale rohuväljale.

«Varsti tulevad mehed siiapoole,» ütles Luster. «Paar tükki paistavad, aga need lähvad kaugemale. Tule aita mul otsida.»

Me läksime tara äärt pidi.

«Kuss,» ütles Luster. «Ega mina neid siia tulema saa sundida, kui nad ei tule. Oota. Küll nad varsti ikki tulevad. Vaata sinna tahapoole. Sialt paistavad.»

Ma läksin tara äärt pidi sinna, kust tüdrukud ranitsatega mööda jalutasid. «Kuule, Benjy,» ütles Luster. «Tule sialt ära.»

Ei sest värava vahelt vahtimisest ole mingit tolku, ütles T. P. Caddy-preilna läks kaugele-kaugele ära. Läks mehele ja jättis su maha. Ei sest värava oidmisest ja tihkumisest ole mingit tolku. Nigunii ei kuule ta sind.

Mida ta tahab, T. P., ütles ema. Miks sa ei või temaga mängida ja vaadata, et ta vait oleks.

Ta tahab sinna värava taha vahtima minna, ütles T. P.

Seda küll ei tohi lubada, ütles ema. Vihma sajab. Sinult ei taheta muud, kui et sa temaga mängid ja vaatad, et ta vait oleks.

Teda ei tee praegast mitte miski asi vait, ütles T. P. Ta mõtleb, et kui ta sial värava juures seisab, siis tuleb Caddy-preilna tagasi.

Rumalus, ütles ema.

Ma kuulsin neid kõnelemas. Ma läksin uksest välja ega kuulnud neid enam ja läksin värava juurde, kust tüdrukud ranitsatega mööda jalutasid. Nad nägid mind ja läksid siis üle õla tagasi vaadates kiiresti minema. Ma tahtsin rääkida, aga nad läksid edasi ja mina läksin tara äärt pidi ja tahtsin rääkida, aga nemad läksid veel kiiremini edasi. Siis nad jooksid ja mina tulin aia nurka

ega saanud enam edasi minna ja liibusin vastu tarapulki ja vaatasin neile järele ja tahtsin rääkida.

«Kuule, Benjy,» ütles T. P. «Mis sa teed? Või kohe välla pugema. Tahad Dilsey käest tappa saada.»

«Ei sest pulkade vahel inisemisest ja ilastamisest ole mingit tolku,» ütles T. P. «Ajad ainult lastele irmu nahka. Vaata, kõik on teisele poole tänavat läind.»

Kuidas ta välja pääses, ütles isa. Kas sina, Jason, jätsid koju tulles värava lukust lahti.

Loomulikult ei jätnud, ütles Jason. Kas sa mõtled, et mul aru peas ei ole. Või arvad, et mina tahtsin, et ta sellele koolitüdrukule kallale läheks. Jumal teab, meie peres on juba küllalt halba sündinud. Ma oleksin võinud sulle ammu öelda, et see sellega lõpeb. Nüüd ei jää muud üle kui tuleb ta Jacksonisse saata. Kui just proua Burgess teda enne maha ei kõmmuta.

Ole kuss, ütles isa.

Ma oleksin võinud sulle juba ammu öelda, et see sellega lõpeb, ütles Jason.

Värav oli lahti, kui ma seda puudutasin, ja mina liibusin videvikus vastu väravapulki. Ma ei nutnud ja katsusin kuss olla ja vaatasin tüdrukuid, kui nad videvikus minu poole tulid. Ma ei nutnud.

«Jälle passib seal.»

Nad jäid seisma.

«Ta ei pääse välja. Ja nagunii ei tee ta kellelegi häda. Tule, lähme.»

«Ma kardan teda. Lihtsalt kardan. Ma lähen teisele poole tänavat.»

«Ta ei pääse välja.»

Ma ei nutnud.

«Ära ole argpüks. Tule, lähme.»

Nad tulid videvikus edasi. Ma ei nutnud ja liibusin vastu väravat. Nad tulid aeglaselt.

«Ma kardan.»

«Ta ei tee sulle midagi. Ma käin siit iga päev mööda. Ainult jookseb aia äärt pidi kaasa.»

Nad tulid edasi. Ma tegin värava lahti ja nad jäid seisma, pöörasid ümber. Ma tahtsin rääkida. Ma sain tüdruku kätte ja tahtsin rääkida ja tüdruk karjus mu käes ja ma tahtsin rääkida ja ikka veel tahtsin, kui heledad kogud seisma jäid ja mina välja tahtsin pääseda. Ma katsusin seda oma näo pealt ära kiskuda ja siis liikusid heledad kogud jälle. Nad tulid mäest üles sinna, kuhu see alla kukkus, ja ma tahtsin nutta. Aga kui ma sisse hingasin, ei saanud ma enam välja hingata ega nutta ja ma katsusin hoida, et ma mäest alla ei kukuks, aga ma kukkusin mäest alla ja kadusin pöörlevate heledate kujude vahele.

Vaata, napakas, ütles Luster. Paar tükki tulevad siiapoole. Jäta n'd oma inisemine ja ilastamine.

Nad tulid lipu juurde. Üks võttis lipu välja ja nad läid kepiga, siis pani mees lipu tagasi.

«Arra,» ütles Luster.

Mees vaatas ringi. «Mis on,» ütles ta.

«Tahte golfipalli osta,» ütles Luster.

«Näita siia,» ütles mees. Ta tuli tara juurde ja Luster ulatas talle pulkade vahelt palli.

«Kust sa selle said,» ütles mees.

«Leidsin,» ütles Luster.

«Selge see, et leidsid,» ütles mees. «Aga kust. Mõnest golfikotist või.»

«Siitsamast aiast leidsin,» ütles Luster. «Ma'i taha ta eest rohkem kui kakskümmend viis senti.»

«Miks sa arvad, et see sinu oma on,» ütles mees.

«Ma ju leidsin ta,» ütles Luster.

«Siis leia endale uus,» ütles mees. Ta pani palli taskusse ja läks ära.

«Ma pian täna õhta sirkusesse minema,» ütles Luster.

«Või nii,» ütles mees. Ta läks laua juurde. «Edasi, Caddie,» ütles mees. Ta lõi kepiga.

«Ausõna,» ütles Luster. «Näed sa neid või ei näe, üks kisa käib ikka. Miks sa ei või ilusti kuss olla. Kas sa seda ei mõtle, et teistel inimestel võib sinu kuulamisest ilma täis saada. Noh. Miks sa oma ogaõunavarre maha viskad.» Ta võttis selle üles ja andis mulle tagasi. «Uut tarvis või. Nigunii nätsutad ka selle ära.» Me seisime tara ääres ja vahtisime mehi.

«Selle valge mehega ei saand kedagist asja ajada,» ütles Luster. «Nägid ise, kuda ta mult palli ära võttis.» Nad läksid edasi. Me läksime tara äärt pidi. Jõudsime seda ega saanud enam edasi minna. Ma liibusin vastu tarapulki ja vaatasin lillede tagant. Nad läksid ära.

«Pole siin viriseda kedagist,» ütles Luster. «Jää kuss.

Mina piaks tönnima, aga mitte sina. Miks sa oma lille pius ei oia. Varsti pistad selle pärast lõugama.» Ta andis lille mulle. «Kus sa põrutad.»

Meie varjud olid rohul. Nad jõudsid enne meid puude juurde. Minu vari jõudis esimesena. Siis jõudsime ise ka ja siis kadusid varjud ära. Pudelis oli lill. Ma panin teise lille sinna juurde.

«Ise täismees, aga mängib pudeli ja kahe umbrohuvarrega,» ütles Luster. «Tiad, mis sinuga siis tehakse, kui Cahline'i-proua sureb. Jacksonisse ullumajja saadetakse. Ja sial su õige paik ongi. Jasoni-ärra ütleb sedasi. Sial võid teiste ulludega koos kogu päeva trellidest kinni oida ja ila suust välja ajada. Kuda meelediks.»

Luster lõi käega lilled pikali. «Ja kui sa Jacksonis piaks kas või niutsuma, tehakse sinuga sedasi.»

Ma tahtsin lilled üles võtta. Luster võttis ise üles ja nad kadusid ära. Ma hakkasin nutma.

«Lõuga,» ütles Luster. «Lõuga pialegi. Tahad lõuata. Lase siis käia. Caddy,» sosistas Luster. «Caddy. Lõuga nüüd. Caddy.»

«Luster,» hõikas Dilsey köögist.

Lilled tulid tagasi.

«Kuss,» ütles Luster. «Mõlemad on siin. Vaata. Pudelis püsti, nagu esteks olid. Jää nüüd kuss.»

«Luster, ae,» hõikas Dilsey.

«Jaah,» ütles Luster. «Tuleme juba. Keetsid nüüd ilusa supi. Aja ennast jalule.» Ta rabas mul käsivarrest ja ma tõusin püsti. Me tulime puude vahelt välja. Me varjud olid kadunud.

«Kuss,» ütles Luster. «Vaata, kuda kõik inimesed sind vahivad. Kuss.»

«Too ta siia,» ütles Dilsey. Ta tuli trepist alla.

«Mis sa talle jälle tegid,» ütles Dilsey.

«Põle kedagist teind,» ütles Luster. «Kukkus iastpiast lõugama.»

«Küll sa tegid,» ütles Dilsey. «Midagi sa ikki pidid tegema. Kus te olite.»

«Seal taga seedrete all,» ütles Luster.

«Ajasite Quentinil närvi krussi,» ütles Dilsey. «Miks sa'i või vaadata, et ta tüdrukule jalgu ei jää. Sa tiad väga äste, et ta'i kannata Benjyt seal, kus ta ise on.»

«Ojendagu temaga ise kah nõnna pallu kui mina,» ütles Luster. «Minu onu ta igatahes põle.»

«Või sina, nigeripoiss, augud oma memmele vasta,» ütles Dilsey.

«Mina põle talle kedagist teind,» ütles Luster. «Mängis seal ilusti ja äkitselt kukkus lõugama.»

«Ajasid kuidagi ta surnuaja sassi,» uuris Dilsey.

«Põle ta surnuaeda mitte sõrmeotsaga kah puutund,» ütles Luster.

«Sa ära valeta mulle, poiss,» ütles Dilsey. Me läksime trepist üles kööki. Dilsey tegi tuleukse lahti ja tõmbas tooli sinna ette ja ma istusin. Ma jäin kuss.

Miks te küll piate oma ema ära pahandama, ütles Dilsey. Mis sa tast üldse sinna lasid.

Ta istus ilusti ja vaatas tuld, ütles Caddy. Siis ema seletas talle, et tal on uus nimi. Ega me meelega ema ära ei pahandanud.

Ma tian, et te meelega ei teind, ütles Dilsey. Ema olgu maja ühes otsas, poeg teises. Ära mu asju kisu, kuuled. Mitte üht asja ära puutu, enne kui ma tagasi tulen.

«Äbiraasu sul kah ei ole,» ütles Dilsey. «Teist sedasi kiusata.» Dilsey pani koogi lauale.

«Mina põle teda kiusand,» ütles Luster. «Mängis oma pudeli ja karikakardega ja äkitselt kukkus lõugama. Kuulsid siiamaani.»

«Sa ei võtt ta lillesi ära,» ütles Dilsey.

«Mina põle ta surnuaeda mitte sõrmeotsaga kah puutund,» ütles Luster. «Või minul tema rämsust asja. Ma otsisin oma kahtkümmet viit senti.»

«Nii et jõudsid raha juba ää kaotada,» ütles Dilsey. Ta süütas tordil küünlad. Mõned olid väikesed. Mõned olid väikesteks juppideks lõigatud suured. «Mis ma sind kässisin. Pane raha ära. Nüüd akkad jälle piale ajama, et ma Frony käest uut küsiks.»

«Ma pian sinna sirkusesse saama, kas seda Benjyt on või põle,» ütles Luster. «Aitab mulle, kui ma päe otsa tal sabas sörgin. Õhta mitte üks kriips.»

«Sina, nigeripoiss, teed justament seda, mis Benjy tahab,» ütles Dilsey. «Kuuled, mis sulle räägitakse.»

«Nagu ma põleks alati teind,» ütles Luster. «Kas ma'i tee alati, mis ta tahab. Eks tee ju, Benjy.»

«Siis tee aga edasi,» ütles Dilsey. «Tood ta siia ja

lased nõnna röökida, et Cahline'i-proua närvi läheb. Akake nüid piale ja sööge see tort enne ära, kui Jason koju tuleb. Ma'i taha, et ta mind mu omaenese raha eest ostetud tordi pärast jälle näägutama akkab. Teeks ise vahel mõne tordi, aga mis sa siin teed, kui ta iga kanamuna köögis üle loeb. Kuule, kas sa jätad ta nüüd rahu, või ei taha sa õhta üldse sirkusesse minna.»

Dilsey läks ära.

«Sa ei mõista küindlaid ära puhuda,» ütles Luster. «Vaata, kuda mina puhun.» Ta kummardus ja ajas põsed punni. Küünlad kadusid ära. Mina hakkasin nutma. «Kuss,» ütles Luster. «Tule siia. Vahi niikaua tuld, kui ma tordi lahti lõikan.»

Ma kuulsin kella ja kuulsin, et Caddy seisab minu selja taga, ja kuulsin katuse häält. Ikka veel sajab, ütles Caddy. Ma ei salli vihma. Ma ei salli mitte midagi. Siis tuli Caddy pea minu sülle ja ta hoidis minust kinni ja nuttis ja mina hakkasin nutma. Siis ma vaatasin uuesti tuld ja heledad siledad kogud hakkasid liikuma. Ma kuulsin kella ja katust ja Caddyt.

Mina sõin torti. Lusteri käsi tuli ja võttis uue tüki. Ma kuulsin teda söömas. Vaatasin tuld.

Pikk traadijupp tuli mu õla kohale. See läks ukse juurde ja siis kadus tuli ära. Ma hakkasin nutma.

«Misasja sa jälle ulud,» ütles Luster. «Vaata sinna.» Tuli oli tagasi. Ma jäin kuss. «Kas sa ei saa ilusti istuda ja tuld vahtida ja tasa olla, nagu memm kässis,» ütles Luster. «Äbi sul põle. Säh. Säh, võta veel tükk torti.»

«Mis sa talle jälle tegid,» ütles Dilsey. «Kas sa'i saa teda minutiks ajaks kah rahu jätta.»

«Ma just tahtsin teda rahu saada, et ta Cahline'i-prouat ei segaks,» ütles Luster. «Aga miskipärast kukkus jälle lõugama.»

«Küll ma su miskipärastit juba tian,» ütles Dilsey. «Kui Versh koju tuleb, lasen sulle kere piale anda. Ise endale vitsad soola paned. Kogu tänase pääva oled neid teenind. Käisid temaga oja ääres.»

«Ei,» ütles Luster. «Kõikse aeg passisime siin oma krundi pial, nagu käsk oli.»

Lusteri käsi läks uut torditükki võtma. Dilsey andis käele laksu. «Aja oma käsi veel kord välla ja ma lööntа sul sellesama lihanoaga otsast maha,» ütles Dilsey.

«Kindel see, et Benjy põle veel ühtainumast tükki saand.»

«Miks ei ole,» ütles Luster. «Ta on minust kaks korda rohkem saand. Küsi järele, kui ei usu.»

«Aja oma käsi veel kord välla,» ütles Dilsey. «Aja aga aja.»

Jajah, ütles Dilsey. Nüid siis tuleb minu kord nutta. Nüid siis tuleb Mauryl ka mind lubada natuke aega enese pärast nutta.

Ta nimi on nüüd Benjy, ütles Caddy.

Kust sa selle võtad, ütles Dilsey. Kas ta on oma ristinime juba läbi kulutand.

Benjamin on piiblinimi, ütles Caddy. See sobib talle paremini kui Maury.

Kust sa selle võtad, ütles Dilsey.

Ema ütleb, et sobib, ütles Caddy.

Oh, ütles Dilsey. Ei nimi teda aita. Ei tee teda alvemaks ega paremaks. Põle nimevahetamine veel kellegile õnnistust toond. Minu nimi oli Dilsey, juba enne kui ma mäletama akkasin, ja jääb ikka Dilsey'ks, kui ma ammu juba ära olen unustatud.

Aga, Dilsey, kuidas seda siis teatakse, et sinu nimi Dilsey on, kui sa ammu juba ära oled unustatud, ütles Caddy.

See on Raamatusse kirja pandud, kullake, ütles Dilsey.

Kas sa sealt lugeda oskad, ütles Caddy.

Põle minul seda tarvis, ütles Dilsey. Küll teised loevad. Mul tarvis ainult ütelda, et ma seal kirjas seisan.

Pikk traat tuli üle minu õla ja tuli kadus ära. Ma hakkasin nutma.

Dilsey andis Lusterile tappa.

«Ma nägin, mis sa tegid,» ütles Dilsey. «Ma nägin väga äste, mis sa tegid.» Ta kiskus Lusteri nurgast välja ja sakutas teda. «Nii et keski põle teda kiusand, või mis. Oota sa mul, kui su papa koju tuleb. Oleks ma ainult noorem nagu vanaste, ma sulle teeks uut ja vana. Mul on tõsine plaan sind keldresse luku taha kinni panna ja täna õhta mitte kuskile sirkusesse lasta. Küll sa nääd.»

«Oi, memm,» ütles Luster. «Oi, memm.»

Ma pistsin käe sinna, kus enne oli tuli.

«Pia ta kinni,» ütles Dilsey. «Pia ta kinni.»

Mu käsi tuli jõnksti tagasi ja ma panin ta endale suhu ja Dilsey haaras minust kinni. Aga ikka kuulsin ma oma hääle vahel kella tiksumist. Dilsey kummardus tahapoole ja lõi Lusterile vastu kukalt. Mu hääl läks iga korraga valjemaks.

«Anna soodapurk siia,» ütles Dilsey. Ta võttis mu käe suust välja. Mu hääl läks veel valjemaks ja mu käsi tahtis suhu tagasi minna, aga Dilsey hoidis kinni. Mu hääl oli väga vali. Dilsey raputas käele soodat.

«Mine sahvre ja tõmma selle lapi küllest, mis sial naela otsas ripub, üks siil ära,» ütles Dilsey. «Kuss, kuss! Sa'i taha ometi, et su mamma jälle haigeks jääb, ega ju. Dilsey võtab kohe su kää küllest valu ära. Vaata, kuda tuli põleb.» Ta tegi tuleukse lahti. Ma vaatasin tuld, aga käsi ei jäänud vaiksemaks ja mina ei jäänud vakka. Mu käsi tahtis suhu minna, aga Dilsey hoidis sellest kinni.

Ta mässis riide ümber käe.

«Mis siin jälle on,» ütles ema. «Haigestpeast ka ei saa rahu. Mina tulgu voodist välja siia alla teda rahustama, kus kaks täiskasvanud neegrit tema järele valvavad.»

«Kõik on juba korras,» ütles Dilsey. «Silmapilk jääb vait. Põletas ainult natukese oma kätt.»

«Kaks täiskasvanud neegrit majas, aga ikka peab ta teie käes kisama,» ütles ema. «Ta on meelega karjuma aetud, sest te teadsite, et ma haige olen.» Ta tuli ja seisis mu kõrval. «Kuss,» ütles ta. «Jää otsekohe kuss. Kas sina andsid talle torti.»

«Omaenese raha eest ostetud,» ütles Dilsey. «Jasoni sahvrest pole kedagist võtt. Mõtlesin talle sünnipäeva teha.»

«Tahad ta selle odava poekoogiga ära mürgitada,» ütles ema. «Kas see oli su plaan. Ühtainukest minutit kah rahu ei saa.»

«Minge üles tagasi ja eitke pitkali,» ütles Dilsey. «Silmapilk läheb valu ära ja ta jääb vakka. Minge n'd, minge.»

«Ma ei saa ometi teda siia alla teie kätte jätta, et te talle jälle häda teeksite,» ütles ema. «Ja kuidas ma üldse saan pikali olla, kui tema siin all kogu aeg karjub. Benjamin, jää otsekohe kuss.»

«Pole teda kuskile mujale ka viia,» ütles Dilsey. «Seda ruumi, mis meil vanaste oli, änam pole. Kisaga õue-kah ei tihka saata, kõik naabrid kuulevad.»

«Ma tean, ma tean,» ütles ema. «Kõik minu süü. Aga varsti ei ole mind enam ja siis on Jasonil ja teil kõigil hoopis parem olla.» Ema hakkas nutma.

«Mis te n'd, mis te n'd,» ütles Dilsey. «Teete ainult enesele santust. Lähme üles tagasi. Luster viib ta raamatukogutuppa ja mängib sial nõnnakaua, kui ma ta õhtasöögi valmis saan.»

Dilsey ja ema läksid ära.

«Jää kohe kuss,» ütles Luster. «Suu kinni! Või tahad, et ma su teise käe kah veel ära põletan. Pole sul äda kedagi. Suu kinni!»

«Säh,» ütles Dilsey. «Jäta nüid nutt järgi.» Ta andis mulle sussi ja ma jäin kuss. «Vii ta raamatukogutuppa,» ütles Dilsey. «Ja kui ma veel üht äält kuulen, siis ma tulen ja annan sulle ise tappa.»

Me läksime raamatukogutuppa. Luster pani lambi põlema. Aknad läksid mustaks ja seinale ilmus suur tume koht ja ma läksin ja puudutasin seda. See oli nagu uks, ainult et see ei olnud uks.

Selja taha ilmus tuli. Ma läksin tule juurde ja istusin põrandale ja hoidsin sussi käes. Tuli läks kõrgemaks. See tõusis ema tooli padjani.

«Jää kohe kuss,» ütles Luster. «Mitte natukest aega kah ei saa sa vait oldud. Ma tegin sulle kaminasse tule, aga sa mitte ei vaatagi sinnapoole.»

Sinu nimi on Benjy, ütles Caddy. Saad aru, Benjy.

Pole vaja talle rääkida, ütles ema. Too ta siia.

Caddy upitas mind kaenla alt.

Tõuse püsti, Mau . . . ma tahtsin öelda: Benjy, ütles Caddy.

Ära võta teda sülle, ütles ema. Too ta ilusti käekõrval siia. Kas tõesti on sul nii raske ise selle peale tulla.

Ma jõuan teda küll sülle võtta, ütles Caddy. «Las ma viin ta süles üles, Dilsey.»

«Ole n'd ilusti, Tibuke,» ütles Dilsey. «Sa oled veel liiga tilluke, et kirbupoega kah üles tassida. Ole n'd ilusti tasa, nagu Jasoni-ärra kässis.»

Ülal oli valge. Isa seisis vestiväel trepi otsas. Ta nägu oli niisugune, mis käskis kuss olla.

«Kas ema on haige,» sosistas Caddy.

Versh pani minu maha ja me läksime ema tuppa. Toas oli tuli. See tõusis ja langes seintel. Teine tuli oli peeglis. Ma tundsin haiguse lõhna. Emal oli otsaesisel kokkumurtud riidelapp. Ta juuksed olid padjal laiali. Tuli padjani ei ulatunud, küll aga helkis ema käel, kus sõrmused hüplesid.

«Mine soovi emale head ööd,» ütles Caddy. Me läksime voodi juurde. Peeglituli kustus. Isa tõusis püsti ja tõstis minu üles ja ema pani oma käe mu pea peale.

«Mis kell on,» ütles ema. Ta silmad olid kinni.

«Kümme puudub seitsmest,» ütles isa.

«Liiga vara veel teda magama panna,» ütles ema. «Siis on jälle enne valget üleval ja ma lihtsalt ei suuda teist samasugust päeva, nagu täna, üle elada.»

«Nonoh,» ütles isa. Ta puudutas ema nägu.

«Ma tean, ma olen sulle ainult ristiks kaelas,» ütles ema. «Aga varsti ei ole mind enam. Siis saad minusugusest tüütüst lahti.»

«Kuss,» ütles isa. «Ma viin ta natukeseks ajaks alla.» Ta võttis mu sülle. «Läki, vanapoiss. Oleme veel natukese aega alumisel korral. Aga me peame hiirvaikselt olema, sest Quentin õpib.»

Caddy läks ja kummardus näoga ema voodi kohale ja ema käsi tuli tulevalgusesse. Ta sõrmused hüplesid Caddy seljal.

Jah, ema on haige, ütles isa. Dilsey paneb teid magama. Kus Quentin on.

Versh läks teda tuppa kutsuma, ütles Dilsey.

Isa seisis ja ootas, et me mööda läheksime. Me kuulsime ema toast ema häält.

«Kuss,» ütles Caddy. Jason alles ronis trepist üles. Tal olid käed taskus.

«Täna õhtul peate kõik head lapsed olema,» ütles isa. «Ja hästi tasa, sest ema ei tohi segada.»

«Me oleme hästi tasa,» ütles Caddy. «Jason, sa pead nüüd tasa olema,» ütles Caddy. Kikivarvul läksime edasi.

Me kuulsime katust. Ma nägin tuld ka peeglis. Caddy tõstis minu uuesti üles.

«Tule, lähme,» ütles Caddy. «Pärast võid tule juurde tagasi tulla. Kuss, kuuled.»

«Candace,» ütles ema.

«Kuss, Benjy,» ütles Caddy. «Ema tahab sind korraks näha. Ole ikka pai poiss. Pärast võid tagasi tulla, Benjy.»

Caddy lasi mu maha ja ma jäin kuss.

«Las ta jääb siia, ema. Vaatab oma tule ära ja eks sa siis pärast räägi.»

«Candace,» ütles ema. Caddy kummardus ja tõstis mu üles. Me tuikusime. «Candace,» ütles ema.

«Kuss,» ütles Caddy. «Pärast vaatad edasi. Kuss.»

«Too ta siia,» ütles ema. «Ta on sulle süllevõtmiseks liiga suur. Ära ilmaaegu upitagi. Sa teed oma seljale häda. Kõik meie suguseltsi naised on oma rühi peale uhked olnud. Kas sina tahad kookus käia nagu pesunaine.»

«Ta ei ole üldse raske,» ütles Caddy. «Ma jõuan teda küll sülle võtta.»

«Aga mina ei taha, et teda tassitakse,» ütles ema. «Ikkagi viieaastane laps. Ei, ei. Mitte minu sülle. Las ta seisab.»

«Kui sa teda süles hoiaksid, siis ta jääks vagusi,» ütles Caddy. «Kuss. Kohe varsti lähme tagasi. Siin. Siin on su padi. Näed.»

«Ei tohi, Candace,» ütles ema.

«Ta jääb kohe vakka, kui ta seda vaadata saab,» ütles Caddy. «Oota üks hetk, ma tõmban selle välja. Siin, Benjy. Vaata.»

Ma vaatasin ja jäin kuss.

«Te lihtsalt hellitate ta ära,» ütles ema. «Sina ja isa täpselt samamoodi. Te ei taha mõista, et minul tuleb kõige selle eest tasuda. Vanamamma rikkus Jasoni nii ära, et poisil kulus tervelt kaks aastat, enne kui ta mõistlikuks sai. Mina ei ole nii tugev naine, et suudaksin Benjaminiga kõike seda uuesti läbi teha.»

«Sul ei pruugi tema pärast vaeva näha,» ütles Caddy. «Ma hoolitsen hea meelega tema eest ise. Eks ju, Benjy.»

«Candace,» ütles ema. «Ma ju keelasin sind, et sa teda selle nimega ei kutsuks. Kas sellest veel vähe, et isa sind ennast nii rumala nimega kutsub, — igatahes mina ei taha, et keegi teda hüüdnimega kutsuks. Igasugused hüüdnimed on labased. Ainult lihtinimesed tarvitavad neid. Benjamin,» ütles ema.

«Vaata mulle otsa,» ütles ema.

«Benjamin,» ütles ema. Ta võttis mu näo oma käte vahele ja pööras enda poole.

«Benjamin,» ütles ema. «Candace, korista see padi ära.»

«Ta hakkab nutma,» ütles Caddy.

«Korista see padi ära, mis ma sulle räägin,» ütles ema. «Ta peab õppima sõna kuulma.»

Padi kadus ära.

«Kuss, Benjy,» ütles Caddy.

«Sa mine istu sinna,» ütles ema. «Benjamin.» Ta surus mu näo oma näo vastu.

«Jäta järele,» ütles ema. «Jäta ometi järele.»

Aga ma ei jätnud järele ja ema võttis mind oma käsivarte vahele ja hakkas nutma, ja mina nutsin. Siis ilmus padi tagasi ja Caddy hoidis seda ema pea kohal. Ta tõmbas ema vastu toolikorju ja punane ja kollane padi jäi ema pea alla ja ema nuttis.

«Mis sa nüüd, ema,» ütles Caddy. «Mine üles ja heida pikali, siis võid jälle haige olla. Ma lähen kutsun Dilsey.» Ta viis mu tule juurde ja ma nägin heledaid siledaid kogusid. Ma kuulsin tuld ja katust.

Isa võttis mu sülle. Ta lõhnas nagu vihm.

«Noh, Benjy,» ütles isa. «Oled sa täna ka hea poiss olnud.»

Caddy ja Jason rabelesid peeglis.

«Caddy,» ütles isa.

Nad rabelesid edasi. Jason hakkas nutma.

«Caddy,» ütles isa. Jason nuttis. Ta ei rabelnud enam, aga me nägime, kuidas Caddy peeglis rabeles ja isa pani minu maha ja läks peeglisse ja rabeles ka. Ta võttis Caddy sülle. Caddy rabeles edasi. Jason oli põrandal pikali ja nuttis. Tal olid käärid käes. Isa hoidis Caddyt.

«Mis ta siis lõikab kõik Benjy nukud katki,» ütles Caddy. «Ma kisun ta silmnäo lõhki.»

«Candace,» ütles isa.

«Jah, kisun,» ütles Caddy. «Jah, kisun.» Ta rabeles. Isa hoidis teda kinni. Caddy lõi Jasonit jalaga. Jason veeretas enese peeglist ära nurka. Isa tõi Caddy tule juurde. Kõik kadusid peeglist ära. Ainult tuli oli peeglis. Nii nagu tuli oli ka uksel.

«Jäta järele,» ütles isa. «Või tahad, et ema oma toas haigeks jääb.»

Caddy jättis järele. «Jason lõikas kõik need nukud katki, mis me Mau... Benjyga tegime,» ütles Caddy. «Kiusu pärast lõikas.»

«Ei lõiganud kiusu pärast,» ütles Jason. Ta ajas end nuttes istukile. «Mina ei teadnud, et need tema omad on. Mõtlesin, et on vana paberipraht.»

«Teadsid küll, väga hästi teadsid,» ütles Caddy. «Sa lõikasid meelega.»

«Kuss,» ütles isa. «Jason,» ütles isa.

«Ma teen sulle homme uued nukud,» ütles Caddy. «Teeme ilmatu hulga. Näed, sa võid jälle patja vaadata.»

Jason tuli tuppa.

Ma ju rääkisin sulle, et ole kuss, ütles Luster.

Mis siin jälle lahti on, ütles Jason.

«Ta lihtsalt peab kõikse aeg kisama,» ütles Luster. «Täna on ta sedasi kogu päe tõmmand.»

«Miks sa teda rahule ei jäta,» ütles Jason. «Kui sa teda vait hoida ei saa, viid ta kööki. Ega meie teised saa ennast ema kombel tuppa kinni panna.»

«Memm keelas, et ärge enne kööki tulge, kui tal õhtasöök valmis saab,» ütles Luster.

«Siis mängi temaga nii, et ta vait oleks,» ütles Jason. «Mina tehku kogu päeva tööd ja tulgu siis koju hullumajja.» Ta tegi ajalehe lahti ja hakkas lugema.

Sa võid tuld vaadata ja peeglit ja patja ka, ütles Caddy. Sa ei pruugi õhtusöögini oodata. Sa võid praegu kohe patja vaadata. Me kuulsime katust. Me kuulsime ka Jasonit valju häälega seina taga nutmas.

«Ah sa oled juba kodu, Jason,» ütles Dilsey. «Ja sina pole teda enam kiusand.»

«Ei pole,» ütles Luster.

«Kus Quentin on,» ütles Dilsey. «Õhtasöök on silmapilk valmis.»

«Ei mina tea,» ütles Luster. «Pole teda näind.»

Dilsey läks ära. «Quentin,» ütles Dilsey esikus. «Quentin, õhtasöök on valmis.»

Me kuulsime katust. Ka Quentin lõhnas nagu vihm.

Mis see Jason tegi, ütles Quentin.

Lõikas kõik Benjy paberist nukud katki, ütles Caddy.

Ema ei luba teda Benjyks kutsuda, ütles Quentin. Ta istus meie kõrvale vaibale. Jääks see vihm juba kord üle, ütles ta. Mitte midagi ei saa teha.

Sa oled kakelnud, ütles Caddy. Kas kaklesid.

Polnud suurt midagi, ütles Quentin.

Räägi ära, ütles Caddy. Isa näeb kohe.

Mul ükskõik, ütles Quentin. Jääks see vihm kord üle!

«Kas Dilsey ei kutsunud sööma,» ütles Quentin.

«Kutsus küll,» ütles Luster. Jason vaatas Quentinit. Siis luges ajalehte edasi. Tüdruk tuli tuppa. «Memm ütles, et söök on silmapilk valmis,» ütles Luster. Quentin prantsatas ema tooli.

«Jasoni-ärra,» ütles Luster.

«Mis on,» ütles Jason.

«Andke mulle kakskümmend viis senti,» ütles Luster.

«Misjaoks,» ütles Jason.

«Ma tahaks õhta sirkusesse minna,» ütles Luster.

«Minu teada pidi Dilsey sulle Frony käest kahekümneviielise küsima,» ütles Jason.

«Küsis kah,» ütles Luster. «Aga ma kaotasin ära. Otsisin teist Benjyga kogu tänase päeva. Võite ta käest küsida.»

«Eks laena siis Benjy käest,» ütles Jason. «Mina pean oma raha teenima.» Ta luges ajalehte. Quentin vahtis tuld. Tuli oli ta silmades ja suul. Suu oli punane.

«Ma oidsin teda küll tagasi, et ta sinna kiige juurde ei läheks,» ütles Luster.

«Pea mokk maas,» ütles Quentin. Jason vaatas tüdrukut.

«Mis ma rääkisin, mis ma sinuga teen, kui ma sind veel üks kord selle palaganimolkusega koos näen,» ütles Jason. Quentin vahtis tuld. «Kuuled, ma räägin sinuga,» ütles Jason.

«Kuulen küll,» ütles Quentin. «Miks sa siis ei tee.»

«Küll ma teen,» ütles Jason.

«Lase käia,» ütles Quentin. Jason luges ajalehte edasi.

Ma kuulsin katust. Isa kummardus ettepoole ja silmitses Quentinit.

Nonoh, ütles ta. Kumb siis peale jäi.

«Mitte kumbki,» ütles Quentin. «Õpetajad tulid vahele.»

«Kes see poiss oli,» ütles isa. «Ehk räägid.»

«Kõik oli aus,» ütles Quentin. «Ta on sama suur kui mina.»

«Tubli,» ütles isa. «Ehk räägid, miks te kaklema hakkasite.»

«Midagi erilist polnud,» ütles Quentin. «Ta lubas Caddy lauasahtlisse konna panna ja ütles, et Caddy ei julge talle midagi teha.»

«Ah nii,» ütles isa. «Caddy lauasahtlisse. Ja edasi.»

«Noh,» üles Quentin. «Siis ma äigasin talle.»

Me kuulsime katust ja tuld ja nohinat ukse taga.

«Aga kust ta lootis novembrikuus konna saada,» ütles isa.

«Ma ei tea, isa,» ütles Quentin.

Me kuulsime katust ja tuld ja Jasonit.

«Jason,» ütles isa. Me kuulsime Jasonit luksumas.

«Jason,» ütles isa. «Tule tuppa ja jäta oma nutt järele.»

Me kuulsime katust ja tuld ja Jasonit.

«Aitab nüüd küll,» ütles isa. «Või tahad uuesti vitsa saada.» Isa tõstis Jasoni enda kõrvale toolile. Jason nohises. Me kuulsime tuld ja katust. Jason nohises valjemini.

«Veel üks kord,» ütles isa. Me kuulsime tuld ja katust.

Õhtasöök on laual, ütles Dilsey. Tulge nüüd kõik sööma.

Versh lõhnas nagu vihm. Ka lõhnas ta nagu koer. Me kuulsime tuld ja katust.

Me kuulsime Caddy kiireid samme. Isa ja ema vaatasid ukse poole. Caddy läks kiirete sammudega uksest mööda. Ta ei vaadanud meie poole. Ta läks kiirete sammudega.

«Candace,» ütles ema. Caddy jäi seisma.

«Jah, ema,» ütles Caddy.

«Rahu, Caroline,» ütles isa.

«Tule siia,» ütles ema.

«Rahu, Caroline,» ütles isa. «Las ta läheb.»

Caddy tuli ja seisis lävel ja vaatas isale ja emale otsa. Ta pilk libises minust üle ja kadus siis ära. Mina hakkasin nutma. Mu hääl läks valjuks ja ma tõusin püsti. Caddy tuli tuppa ja jäi seina äärde seisma. Ta vaatas mind. Ma nutsin ja läksin tema poole ja ta tõmbus seina

vastas kössi ja ma nägin ta silmi ja nutsin valjemini ja sikutasin ta kleiti. Ta tahtis mind oma käte vahele võtta, aga mina sikutasin tema kleiti. Caddy silmad nutsid.

Nüid on su nimi Benjamin, ütles Versh. Ja tiad, miks su nimi nüid Benjamin on. Nad tahvad su ümber teha. Memm räägib, et ennevanaste vahetand su vanaisa kah ühe nigeri nime teiseks ja see hakand jutlustajaks, ja kui nad talle otsa vaatasid, olnd tema kah ümber teht. Aga enne põlnd midagist. Ja kui mehenaine talle tälle kuu ajal silma vaadand, siis see laps, kes sündis, olnd kah ümber teht. Aga üks õhta, kui neid ümberteht lapsi juba tosinajagu õue pial ringi joost, põle ta änam koju tagasi tulnd. Ja teine päe leind opossumikütid ta metsast, kõik kondid puhtaks näritud. Ja tiad, kes ta ära sõid. Needsamased ümberteht lapsed.

Me seisime esikus. Caddy tunnistas mind veel ikka. Ta käsi oli suu vastas ja ma nägin ta silmi ja nutsin. Me läksime trepist üles. Caddy jäi uuesti seina äärde seisma ja vaatas mind ja ma nutsin ja ta läks edasi ja mina nutsin ja tulin talle järele ja ta tõmbus seina vastas kössi ja vaatas mind. Ta tegi oma toa ukse lahti, aga ma sikutasin ta kleiti ja me läksime vannituppa ja ta seisis ukse juures ja vaatas mind. Siis ta kattis oma näo kätega ja ma sikutasin teda kleidist ja nutsin.

Mis sa talle jälle teed, ütles Jason. Miks sa ei või teda rahule jätta.

Ma põle teda puutund kah, ütles Luster. Kogu tänase päeva on sedasi tõmmand. Tappa tahab saada.

Jacksoni hullumajja tahab minna, ütles Quentin. Mis elu see siin majas niimoodi on.

Kui sulle, mu noor daam, meil ei meeldi, siis hakka astuma, ütles Jason.

Ja hakkangi, ütles Quentin. Sina ära muretse.

«Sa kebi tahapoole,» ütles Versh. «Et mu koivad kuivada saaks.» Ta nügis mind tahapoole. «Ää akka jälle lõugama. Sa näed sialtmaalt kah väga ästi. Muud sul teha põle kui tuld vahtida. Ei sina pia vällas vihma käes liguma nagu mina. Sa oled õnnetähe all sündind, aga ise ei tia midagi.» Ta heitis tule ette pikali.

«Tiad, miks su nimi nüid Benjamin on,» ütles Versh. «Su mammal on sinu pärast äbi. Memm ise ütles.»

«Istu aga sial ilusti edasi ja las mu koivad kuivada,»

ütles Versh. «Või tiad, mis ma mudu teen. Kütan sul nahk kuumaks.»

Me kuulsime tuld ja katust ja Vershi.

Versh tõusis järsku istukile ja tõmbas jalad ära.

«Ole aga peale, Versh,» ütles isa.

«Las ma söödan ise teda täna õhtul,» ütles Caddy. «Kui Versh söödab, hakkab ta mõnikord nutma.»

«Vii kandik üles,» ütles Dilsey. «Ja tule silmapilk tagasi Benjyt söötma.»

«Eks ole, sa ju tahad, et Caddy sind söödab,» ütles Caddy.

Mis paganapärast see vana tuhvlinärakas tema ees söögilaual peab olema, ütles Quentin. Ja miks te teda köögis ei või sööta? Praegu söö nagu põrssaga ühes lauas.

Kui sinule see ei meeldi, kuidas meie sööme, siis ära parem meie laua äärde tule, ütles Jason.

Roskus auras. Ta istus pliidi ees. Praeahju uks oli lahti ja Roskuse jalad olid ahjus. Kauss auras. Caddy pistis lusika lupsti minu suhu. Kausi põhjas oli must plekk.

Mis sa n'd, mis sa n'd, ütles Dilsey. Ta ei tülita sind änam.

Must plekk hakkas paistma. Siis oli kauss tühi ja kadus ära. «Tal on täna õhtul hea isu,» ütles Caddy. Kauss tuli tagasi. Ma ei näinud musta plekki. Siis nägin. «Ta oli täna õhtul päris näljas,» ütles Caddy. «Vaata, kui palju ära sõi.»

Tülitab küll, ütles Quentin. Muudkui saadate teda minu järele nuhkima. Ma ei kannata seda maja. Ma jooksen siit minema.

«Täna sajab öö otsa,» ütles Roskus.

Iga päev lubad, ütles Jason. Aga söögiajaks oled alati platsis tagasi.

Küll sa näed, et jooksen, ütles Quentin.

«Ei mina mõista änam kedagist teha,» ütles Dilsey. «Puusas sihuke valu, et ära mitte sammu kah astu. See on, kui sa õhta otsa piad trepist üles-alla jooksma.»

Mind see igatahes ei üllataks, ütles Jason. Sinu puhul ei üllata mind mitte miski.

Quentin viskas salvräti lauale.

Pea suu, Jason, ütles Dilsey. Ta läks ja pani käe

ümber Quentini. Istus tagasi, kullake, ütles Dilsey. Ära piaks su onul olema. Ajab sinu süiks seda, kus sina süidi põle.

«Proua pirtsutab jälle või,» ütles Roskus.

«Pea suu,» ütles Dilsey.

Quentin tõukas Dilsey eemale. Ta vaatas Jasonit. Tüdruku suu oli punane. Ta võttis oma veeklaasi ja sirutas käe taha ja vaatas Jasonit. Dilsey võttis tal käest kinni. Nad rabelesid. Klaas kukkus lauale kildudeks ja vesi jooksis laiali. Quentin pani jooksu.

«Ema on jälle haige,» ütles Caddy.

«Eks jah,» ütles Dilsey. «Tänane ilm teeb igaühe aigeks. Milla sa, poiss, oma söömisega valmis jõuad.»

Olge te neetud, ütles Quentin. Me kuulsime teda trepist üles jooksmas. Me läksime raamatukogutuppa.

Caddy andis mulle padja ja ma võisin vaadata patja ja peeglit ja tuld.

«Me peame tasa olema, sest Quentin õpib,» ütles isa. «Mis sina seal teed, Jason.»

«Mitte midagi.»

«Võib-olla sa tuleksid siis oma mittemidagitegemisega siia,» ütles isa.

Jason tuli nurgast välja.

«Mida sa närid,» ütles isa.

«Mitte midagi,» ütles Jason.

«Ta närib jälle paberit,» ütles Caddy.

«Tule siia, Jason,» ütles isa.

Jason sülitas tulle. See sisises, keerdus lahti ja tõmbus mustaks. Siis läks halliks. Siis kadus ära. Isa ja Caddy ja Jason istusid ema toolis. Jasonil olid silmad kinni ja suu liikus, just nagu mugiks ta midagi. Caddy pea oli isa õlal. Ta juuksed olid nagu tuli ja väikesed tuletäpid särasid ta silmades ja ma läksin ja isa tõstis ka minu toolile ja Caddy hoidis mind. Ta lõhnas nagu puud.

Ta lõhnas nagu puud. Nurgas oli pime, aga ma nägin akent. Ma kükitasin nurgas ja hoidsin sussi käes. Ma ei näinud sussi, aga mu käed nägid ja ma kuulsin öö lähenemas ja mu käed nägid sussi, kuigi ma ise ei näinud, aga mu käed nägid ja ma kükitasin nurgas ja kuulsin pimedust lähenemas.

Siin sa siis kükitad, ütles Luster. Vaat mis mina sain.

Ta näitas mulle. Arva ära, kes andis. Quentini-preilna andis. Ma ütlesin kohe, et mind ei pia miski vägi kinni. Mis sa siin konutad. Kartsin juba, et äkitselt lipsasid köögiuksest välla. Kas sa põle täna juba küll inisend ja ilatsend, et enda veel siia tühja tuppa ära peidad ja omaette mõmised ning pomised. Tule nüid ära magama, ei ma õigeks ajaks sirkusesse jõuaks. Ei mina mõtle kogu õhta sinuga jantida. Nigu pasunad esimese tuuttuut teevad, olen siit läind.

Ma ei läinud oma tuppa.

«Siin toas olid meil leetrid,» ütles Caddy. «Miks me täna siin peame magama.»

«Mis sial vahet on, kus te magate,» ütles Dilsey. Ta pani ukse kinni ja istus voodile ning hakkas mind riidest lahti võtma. Jason hakkas nutma. «Kuss,» ütles Dilsey.

«Ma tahan vanamamma juures magada,» ütles Jason.

«Vanamamma on haige,» ütles Caddy. «Kui ta terveks saab, siis võid jälle tema juures magada. Eks ju, Dilsey.»

«Olge n'd kuss,» ütles Dilsey. Jason jäi kuss.

«Kõik meie öösärgid ja voodiriided on siin,» ütles Caddy. «Just nagu oleksime kolinud.»

«Ja nüid pange omale öösärgid selga,» ütles Dilsey. «Aita Jasonil nööbid lahti teha.»

Caddy tegi Jasonil nööbid lahti. Jason hakkas nutma.

«Vitsu tahad saada, või mis,» ütles Dilsey. Jason jäi kuss.

Quentin, ütles ema koridoris.

Mis on, ütles Quentin seina taga. Me kuulsime ema tüdruku toa ust lukku keeramas. Ta vaatas meie ukse vahelt sisse ja tuli tuppa ja kummardus voodi kohale ja suudles minu otsaesist.

Kui sa oled ta magama pannud, mine küsi Dilsey käest, kas ta oleks nii hea ja tooks mulle soojaveekoti, ütles ema. Ütle, et kui tal ei ole võimalik, katsun ma ilma läbi ajada. Ütle, et ma tahan ainult teada.

Justament, ütles Luster. Tule. Aja püksid maha.

Quentin ja Versh tulid tuppa. Quentini nägu oli kõrvale pööratud. «Misasja sina nutad,» ütles Caddy.

«Kuss,» ütles Dilsey. «Võtke kõik ilusti riidest lahti. Versh, sina võid koju minna.»

Mina sain riidest lahti ja vaatasin ennast ja hakkasin nutma.

Kuss, ütles Luster. Ei nende otsimisest ole mingit tolku. Mis läind, see läind. Kui sa sedasi virised, ei tee me sulle änam eluilmas sünnipäeva. Ta tõmbas mulle öösärgi selga. Ma jäin kuss ja siis jäi Luster korraga vakka ja pööras pea akna poole. Siis läks Luster akna alla ja vaatas välja. Ta tuli tagasi ja võttis mul käest kinni.

Quentini-preilna ronib aknast välla, ütles Luster. Ole nüid vagusi. Me läksime akna alla ja vaatasime välja. Uks kogu tuli Quentini aknast välja ja ronis puu otsa. Me vaatasime, kuidas puu värises. Värin läks mööda puud allapoole ja siis hüppas see kogu maha ja läks üle rohu. Siis me ei näinud enam kedagi.

Tule nüid, ütles Luster. Kuuled, pasunad juba puhuvad. Kobi sängi, enne kui ma sääred teen.

Toas oli kaks voodit. Quentin puges teise voodisse. Ta pööras oma näo seina poole. Dilsey pani Jasoni tema kõrvale. Caddy võttis kleidi seljast.

«Vaat mihuksed su püksid jalas on,» ütles Dilsey. «Täna õnne, et mamma ei näind.»

«Ma juba kaebasin ära,» ütles Jason.

«Seda võib uskuda,» ütles Dilsey.

«Ja mis sa sellest said,» ütles Caddy. «Kaevupunn.»

«Mis ma sellest saan,» ütles Jason.

«Pane juba ükskord omale särk selga,» ütles Dilsey. Ta läks ja aitas Caddyl pihikut ja pükse ära võtta. «Vaata, mihuke sa välja nääd,» ütles Dilsey. Ta keeras püksid rulli ja nühkis nendega Caddyt selja tagant. «Sa oled ju läbimärg,» ütles ta. «Aga täna õhta ei saa sind vanni panna. Säh.» Ta tõmbas Caddyle öösärgi selga ja Caddy ronis voodi ja Dilsey läks ukse juurde ja seisis ja hoidis kätt valgusel. «Olge n'd ilusti tasa, kas kuulsite,» ütles Dilsey.

«Küll me oleme,» ütles Caddy. «Ema ei tule head ööd soovima,» ütles ta. «Ja sellepärast peate kõik minu sõna edasi kuulama.»

«Jah,» ütles Dilsey. «Jääge n'd ilusti tuttu.»

«Ema on haige,» ütles Caddy. «Ema ja vanamamma on mõlemad haiged.»

«Kuss,» ütles Dilsey. «Jääge ilusti tuttu.»

Tuba läks pimedaks, peale ukse. Siis läks ka uks pimedaks.

«Kuss, Maury,» ütles Caddy ja pani oma käe minu peale. Ma jäingi kuss. Me kuulsime endid. Me kuulsime pimedust.

Pimedus kadus ja isa vaatas meid. Ta vaatas Quentini ja Jasonit ja tuli siis ja suudles Caddyt ja pani käe minu pea peale.

«Kas ema on väga haige,» ütles Caddy.

«Ei,» ütles isa. «Vaatad ikka ilusti Maury järele.»

«Jah,» ütles Caddy.

Isa läks ukse juurde ja vaatas meid uuesti. Siis tuli pimedus tagasi ja ta seisis mustana ukseavas ja siis läks uks uuesti pimedaks. Caddy pani käed minu ümber ja ma kuulsin meid kõiki ja pimedust ja veel midagi, mille lõhna ma tundsin. Ja siis nägin ma aknaid seal, kus puud sahisesid. Siis hakkas pimedus minema heledateks sõledateks kogudeks, nagu see alati läheb. Ka siis, kui Caddy ütleb, et ma magasin.

TEINE JUUNI 1910

Kui aknaraami vari kardinatele ilmus, oli kell seitsme ja kaheksa vahel, ja taas kuulsin ma uuri tiksumist ning viibisin ajas. See oli vanaisa uur, ja kui isa selle minule andis, ütles ta: Quentin, ma annan sulle kõigi lootuste ja soovide mausoleumi. Kahju küll, kuid päris kindlasti üritad sinagi selle abil jõuda inimkogemuste *reductio ad absurdum*'ini, mis aga sinu isiklikke vajadusi sugugi paremini ei rahulda kui vanaisa või vanavanaisa omi. Ma ei anna uuri sulle mitte selleks, et aeg sul alatasa meeles seisaks, vaid et sa aja vahel mõneks hetkeks võiksid unustada, tarvitsemata selle alistamiseks oma viimast jõunatukest kulutada. Sest lahinguid ei võideta iialgi, ütles isa. Lahingutes isegi ei võidelda. Tapatandril näeb inimene vaid omaenese sõgedust ning meeleheidet ja võit on filosoofide ning narride illusioon.

Uur seisis kraekarbi najal ja ma pikutasin ning kuulasin tiksumist. Pigem küll kuulsin, sest ma ei usu, et ükski inimene tahtlikult kuulaks uuri või mõnda muud kella. Selleks puudub vajadus. Kella hääl võib kauaks ununeda, siis aga manab üksainus tiksuv sekund vaimusilma ette kuulmata jäänud aja pika pageva kulu. Nagu isa ütles: üksikutel pikkadel valguskiirtel võib näha Jeesust kõndimas. Ja head püha Franciscust, kes pidas Surma oma väikeseks õeks. Tema, kellel õde ei olnud.

Seina tagant kostis Shreve'i voodivedrude naginat ja siis susside sahinat põrandal. Ma tõusin üles ja läksin tualettlaua juurde, kobasin käega uuri ja keerasin ta kummuli ning läksin voodisse tagasi. Aga aknaraami vari oli endiselt kardinatel, ja et ma oskasin peaaegu minutilise täpsusega kellaaega määrata, siis keerasin aknale selja, tajudes silmade kipitamist, mis ürgaja loomadel asusid kuklal, kui kukal oli lagipeaks. Oma

logelejaharjumusi hakkab inimene alati hiljem kahetsema. Nii ütles isa. Ja et Kristus ei löödudki risti: tillukeste kellarataste lakkamatu lõgin kulutas ta ära. Tema, kellel õde ei olnud.

Ent niipea kui ma teadsin, et ma ei näe, hakkasin ma mõistatama, mis kell võiks olla. Isa ütles, et pidev oletuste tegemine mehaaniliste osutite asendi kohta meeleaistse numbrilaua suhtes on ajutegevuse sümptoom. Kristus, ütles isa, nagu higistamine. Ja mina ütlesin: Hea küll. Eks mõistata siis. Mõistata aga mõistata.

Kui oleks pilvitanud, oleksin ma võinud akent vahtida ja sellest mõtteid mõlgutada, mida isa logelejaharjumuste kohta ütles. Või mõelda, et neile seal New Londonis meeldiks hästi, kui praegune ilm püsima jääks. Ja miks ka mitte? Ikkagi mõrsjate kuu, hääl, mis kaikus *Caddy jooksis peeglist välja, räigest lõhnast minema. Roosid. Roosid. Härra ja proua Jason Richmond Compson teatavad oma tütre abiellumisest.* Roosid. Ei ole neitseid nagu kirsskontpuid, nagu angervarsi. Ütlesin: Ma pilastasin verd, isa. Roosid. Kaunid ja suursugused. Kui sa aasta Harvardis koolis ära käid, aga sõudevõistlusi vaatama ei lähe, on kooliraha niisamahästi kui maha visatud. Anname siis parem Jasonile. Saadame Jasoni aastaks Harvardisse.

Shreve seisis ukse vahel ja pani kraed kaela. Ta prillid kumasid roosakalt, nagu oleks ta neid koos näoga pesnud. «Teed täna poppi või?»

«Kas kell on juba nii palju?»

Shreve vaatas oma uuri. «Kahe minuti pärast lööb.»

«Ma ei teadnudki, et juba nii palju on.» Huuli torudes vaatas Shreve ikka veel oma uuri. «Siis peab kähku tulema. Ma ei tohi enam poppi teha. Möödunud nädalal ütles dekaan, et . . .» Shreve pani uuri taskusse tagasi, mina aga jätsin lause lõpetamata.

«Tõmba siis kiiresti püksid jalga ja lippa,» ütles Shreve. Ta läks ära.

Ma tõusin voodist ja astusin mõne sammu, et kuulata teda seina taga. Ta läks elutuppa välisukse poole.

«Ikka veel ei ole valmis?»

«Veel mitte. Lase jalga. Küll ma jõuan.»

Ta läks välja. Uks sulgus. Sammud läksid mööda koridori. Siis kuulsin ma jälle uuri tiksumist. Ma seisa-

tasin ja läksin seejärel akna alla, tõmbasin kardinad eest ja vaatasin, kuidas nad kabeli poole jooksid. Ikka needsamad üleskistud kuuevarrukatesse trügivad käed, needsamad raamatud, needsamad lipendavad kraed, mis akna alt mööda triivisid nagu tulvasaast. Ja teiste hulgas Spoade. Kes kutsub Shreve'i minu abikaasaks. Ah tühja temaga, ütles Shreve, mis niisugune jutt ka maksab, kellel pole rohkem aru peas kui iga räpase plikarajaka tagaajamiseks. Lõunas peetakse süütuse häbiks. Poisid. Mehed. Kõik valetavad selles asjas. Sest naistele tähendab see vähem, ütles isa. Ja veel: neitsilikkus on meeste, mitte naiste leiutis. Ja veel: see on nagu suremine, tühipaljas teisi väljalülitav olukord, ja mina ütlesin: Aga selle uskumine ei muuda asja, ja isa ütles: See'p see kurb asi ongi, ja mitte ainult neitsilikkuse puhul, ja mina ütlesin: Miks ei olnud see mina, vaid Caddy, kes oma süütuse pidi kaotama, ja isa ütles: Ka see on kurb, et mitte miski ei ole muutmist väärt, ja Shreve ütles: Niisugune, kellel pole rohkem aru peas kui iga räpase plikarajaka tagaajamiseks, ja mina ütlesin: Kas sul on kunagi õde olnud? Kas sul on? Kas on?

Spoade oli teiste keskel, krae kõrvuni püsti, ja astus nagu sookilpkonn vilavate kuivanud lehtede vahel oma tavalist aeglast sammu. Ta oli pärit Lõuna-Carolinast, viimase kursuse tudeng. Ta korporatsioon hooples sellega, et ta kunagi ei silganud, kunagi õigel ajal kohale ei jõudnud, et ta kunagi nelja aasta jooksul hommikupalvuselt polnud puudunud ja et tal kunagi, ei kabelis ega esimese loengu ajal, särk korralikult seljas või sokid jalas polnud. Kella kümne paiku tuli ta Thompsoni juurde, tellis kaks tassi kohvi, istus laua taha, ja võtnud taskust sokid, lükkas kingad jalast, et selle vahe sees, kui kohv jahtub, sokid jalga tõmmata. Keskpäeva paiku oli tal särk lõpuks korralikult seljas ja krae kaelas nagu igal teiselgi. Teised jooksid temast mööda, kuid tema ei kiirustanud kunagi. Mõne aja pärast oli õu tühi.

Varblane laskus läbi päikesesära aknasimsile ja nikutas mulle pead. Ta nõpssilm helkis. Algul tunnistas ta mind ühe silmaga, siis sähvas lahti teine. Ta kael tuksus kiiremini kui mõne teise pulss. Kell hakkas lööma tähtundi. Varblane jättis silmadepilgutamise ja tunnistas mind ainiti ühe ja sama silmaga, kuni kellalöögid lõp-

pesid, otsekui oleks temagi neid kuulanud. Siis vuhises ta simsilt minema ja kadus.

Möödus mitu pikka silmapilku, enne kui viimase löögi kaja vaibus. Tükk aega võbeles see õhus, rohkem tunda kui kuulda. Nagu oleksid kõik maailma kellad edasi helisenud pikkades hääbuvates valguskiirtes ja Jeesus ja püha Franciscus õest kõnelnud. Sest kui see lõpeks lõplikult põrgusse minekuga. Kui see oleks kõige lõpp. Kui olnu muutuks iseenesest olematuks. Ja seal ei oleks kedagi peale Caddy ja minu. Kui me oleksime midagi nii jõledat teha saanud, et kõik teised peale meie oleksid põrgust pagenud. *Ma pilastasin verd isa mina tegin seda mitte Dalton Ames* Aga kui ta pistis Dalton Ames. Dalton Ames. Dalton Ames. Kui Dalton Ames pistis mulle püstoli pihku, ei lasknud ma meid maha. Ei lasknud maha, sest siis oleksime seal kolmekesi. Caddy ja mina ja tema. Dalton Ames. Dalton Ames. Dalton Ames. Oh oleksime meie kahekesi midagi nii jõledat teha saanud ja isa ütles: Ka see on kurb et inimesed ei saa midagi nii jõledat teha mis oleks tõesti jõle sest juba homme unustavad nad selle mis täna neile jõledus tundus ja mina ütlesin: Kõike on võimalik vältida ja isa ütles: Kas ikka tõesti. Aga varsti vaatan ma ja näen oma lalisevaid luid vetesügavuses nagu tuules nagu tuulekatuse all ja läheb veel aega mööda ja isegi luid ei ole enam võimalik unustatud rüvetamata liivast eraldada. Kuni selle päevani mil Tema ütleb: Tõuse üles ja pinnale kerkivad üksnes triikrauad. Inimest ei vii selleni mõistmine et miski ei usk ei uhkus mitte midagi ei suuda teda enam aidata vaid mõistmine et ta ei vaja enam mingit abi. Dalton Ames. Dalton Ames. Dalton Ames. Oh oleksin ma olnud tema ema kes lamab upakil keha avali ja naerab ja ohjeldab minu käega tema isa näeb teda suremas enne sündimist. *Ühe silmapilgu seisis Caddy lävel.*

Ma läksin tualettlaua juurde ja võtsin sealt kummuli keeratud uuri. Ma toksisin klaasi vastu tualettlaua nurka ja korjasin killud endale pihku, puistasin killud tuhatoosi ja kiskusin osutid lahti ja panin ka need tuhatoosi. Uur tiksus edasi. Ma pöörasin ta selili, aga väikesed rattad, mis midagi targemat teha ei mõistnud, tiksusid ja tiksusid osutiteta numbrilaua taga. Jeesus kõndis

Geneetsareti järvel ja Washington ei valetanud kunagi. Isa tõi Jasonile Saint Louisi laadalt uuriripatsi, mis meenutas tillukest teatribinoklit, ja kui sa sinna ühe silmaga sisse kõõritasid, nägid pilvelõhkujat, juuspeent Ferrise karusselli ja nööpnõelapeasuurust Niagaara koske. Numbrilaual oli punane laik. Kui ma oma põlvi vaatasin, hakkas see kipitama. Panin uuri lauale ja läksin Shreve'i tuppa, et haava joodiga üle tõmmata. Pühkisin käterätikuga haavaserva klaasikildudest puhtaks.

Ladusin kapist välja kaks paari aluspesu, sokid, särgid, kraed ning lipsud ja hakkasin kohvrit pakkima. Ma tõstsin kohvrisse kogu oma kraami peale uue ning ühe vana ülikonna, kahe paari kingade, kahe kaabu ja raamatute. Ma viisin raamatud elutuppa ja ladusin nad lauale virna, nii kodunt kaasatoodud raamatud kui ka need, mis *isa ütles vanasti tunti härrasmeest tema enda raamatutest tänapäeval aga tagasiviimata laenatud raamatutest* ja lukustasin kohvri ning kirjutasin aadressi peale. Kell lõi veerandtundi. Ma seisin ja kuulasin, kuni löögid vaibusid.

Käisin vannis ja ajasin habet. Sõrm hakkas veest pisut kipitama ja ma tõmbasin uuesti joodi peale. Ma panin uue ülikonna selga ja pistsin uuri taskusse, pakkisin teise ülikonna, tualetitarbed, habemenoa ning harjad kandekotti, keerasin kohvrivõtme paberisse ja pistsin selle ümbrikusse, mille adresseerisin isale. Siis kirjutasin kaks lühikest kirja ja kleepisin ümbrikud kinni.

Vari ei olnud treppverandalt veel täiesti kadunud. Ma jäin verandale seisma ja vaatama, kuidas mu vari liigub. See liikus peaaegu silmanähtavalt, ronides mööda ust ukse taha. *Caddy juba jooksis kui ma röökimist kuulsin. Ta jooksis peeglis enne veel kui ma aru sain mis juhtunud on. Slepp käevangu kahmatud jooksis ta kiire hapra kontsaklõbina saatel nagu valge pilv peeglist välja küütlev pikk loor selja taga voogamas ja teine käsi kleiti õlgadele tagasi sikutamas. Roosid roosid räigelt lõhnavad roosid ja hääl mis kaikus üle paradiisi. Siis oli ta verandal ja ma ei kuulnud enam kontsaklõbinat ja siis valge pilvena kuuvalgel hõljuva loorivarjuna jooksmas murul sinnapoole kust kostis kisa. Ja mõrsjakleit libises õlgadelt alla ja ta tiris seda üles ja jooksis sinnapoole kust kostis kisa kus purjus T. P. lui-*

kas kastemärjas rohus ja Benjy lõugas kasti kõrval lõugas. Isa lõõtsutaval rinnal oli V-kujuline hõbekürass.

Shreve ütles: «Nii et ikka ei tulnud... Ja kuhu sa ühtäkki põrutad — pulma või matusele?»

«Ei tea isegi,» ütlesin mina.

«Enda nii pidulikult riidesse pannud. Mis sinul hakkas? Arvasid, et täna on pühapäev?»

«Politsei mind uue ülikonna kandmise pärast pokri ühe ei pista,» ütlesin mina.

«Ma mõtlesin tipp-topp tudengeid. Mis tähtsaks hinaks sa ennast pead, et enam loengutel ei käi?»

«Ma lähen söön enne kõhu täis.» Vari oli treppverandalt kadunud. Ma astusin päikesevalgusse ja leidsin oma varju uuesti. Läksin trepist alla, vari kannul. Poolpäev sai täis. Kellalöögid lõppesid ja kustusid.

Diakonit ei olnud ka postkontoris. Kleepisin mõlemale ümbrikule margi peale; isa kirja viskasin postkasti, Shreve'i oma aga pistsin põuetaskusse, ja siis meenus mulle, kus ma Diakonit viimati olin näinud. Langenute mälestuspäeva paraadil GAR-i* mundris marssimas. Kui sa kuskil nurga peal oodata viitsisid, võisid teda alati näha, kui mõni paraad mööda läks. Enne seda marssis ta kas Kolumbuse või Garibaldi või tont teab kelle sünnipäeval. Ta oli tänavapuhastajate rühmas, torukübar peas ning kahe tolli pikkune Itaalia lipp käes, ja tossutas luudade ning kühvlite vahel sigarit suitsetada. Aga viimane kord oli tal seljas GAR-i munder, sest Shreve ütles:

«Ära kae. Vaata nüüd ise, milleks su vanaisa selle vana vaese neegri tegi.»

«Jah,» ütlesin mina. «Nüüd saab ta iga teine päev paraadidel marssimas käia. Poleks minu vanaisa olnud, peaks ta tööd tegema nagu valged inimesed.»

Ma ei näinud teda kusagil. Aga ma ei tea ühtegi töölavat nigerit, kelle siis üles leiaks, kui sul teda tarvis on, rääkimata nendest, kes priskelt elavad. Tuli tramm. Ma sõitsin linna ja läksin Parkeri juurde ning tellisin endale hüva pruukosti. Söömise ajal kuulsin, kuidas kell

* Grand Army of the Republic (Vabariigi Suur Armee) — Kodusõja Veteranide Organisatsioon, asutatud 1866. *Tlk.*

täistundi lõi. Aga ega inimene, kes ajaloo hallist koidikust peale aja masinliku kuluga kokku on kasvanud, suudagi üheainsa tunni vältel ajast irduda.

Pärast söömist ostsin ühe sigari. Näitsik ütles, et kõige parem on viiekümnesendiline, sestap ma võtsingi selle, süütasin põlema ja läksin välja tänavale. Seisatasin ja tõmbasin paar mahvi, siis võtsin sigari pihku ja hakkasin nurga poole minema. Möödusin kellassepa vaateaknast, kuid pöörasin õigel ajal pilgu kõrvale. Tänavanurgal ründasid mind kaks saapapuhastajat, kraaksusid ja krooksusid, üks ühel, teine teisel pool, nagu kaks ronka. Ma andsin ühele sigari ja teisele viis senti. Seejärel jätsid nad mu rahule. Esimene püüdis oma sigarit teisele viie sendi eest maha müüa.

Kõrgel tornis päikesepaistel oli kell ja ma mõtlesin, kuidas keha oskab kavalusega, alateadlikult sundida inimest seda tegema, mida ta teha ei taha. Ma tundsin oma kaelamuskleid pinguli tõmbumas ja kuulsin siis uuri tiksumist taskus, ja hetk hiljem olid kõik teised hääled kadunud, ainult uur tiksus taskus. Ma keerasin ümber ja läksin vaateakna juurde. Kellassepp töötas akna taga leti ääres. Kiilasusele kalduv mees. Silmas oli tal luup — näkku keeratud metalltoru. Ma astusin sisse.

Tuba oli tiksumist täis, nagu saeksid tirtsud septembrikuu rohus, aga ikka kuulsin ma suurt kella, mis rippus ta pea kohal seinal. Ta vaatas üles, suurendusklaasi taga vilamas päratu piirjoonteta silm. Ma võtsin taskust oma kella ja ulatasin talle.

«Uur läks katki.»

Ta keerutas seda peos. «Paistab jah. Astusite peale või?»

«Just nii. Lükkasin kogemata tualettlaualt maha ja astusin pimedas peale. Aga käib sellegipoolest.»

Ta kangutas tagumise kapsli lahti ja kõõritas kella sisemust. «Paistab korras olevat. Aga ma pean põhjalikumalt vaatama, enne kui midagi kindlat teab ütelda. Võtan selle täna pärast lõunat ette.»

«Ma toon hiljem tagasi,» ütlesin mina. «Vabandage mu uudishimu, aga kas mõni teie kell aknal ka õiget aega näitab?»

Ta hoidis mu uuri peos ja vahtis mind oma vilava häguse silmaga.

«Ma vedasin ühe mehega kihla,» ütlesin mina. «Aga ühustasin prillid hommikul koju.»

«Ah sedasi,» ütles kellassepp. Ta pani uuri lauale, jäi enese pukil poolest saadik püsti ja vaatas üle ääre. Siis heitis pilgu üles seinale. «Kell on praegu kaksküm . . .»

«Kella ei ole tarvis ütelda,» ütlesin mina. «Palun öelge ainult, kas mõni ka õiget aega näitab.»

Ta vaatas mulle uuesti otsa. Siis istus pukile tagasi ja lükkas suurendusklaasi laubale. Punane sõõr ümbritses silma, aga kogu ta nägu näis nüüd kuidagi alasti. «Mis pidu te täna peate?» küsis ta. «Eks need sõudevõistlused ole alles tuleva nädal.»

«Jah, on küll. Ma pühitsen isiklikku tähtpäeva. Sünnipäeva. Kas mõni ka õiget aega näitab?»

«Ei. Neid pole veel reguleeritud ega üles keeratud. Kui te soovite mõnda osta . . .»

«Ei soovi. Mulle ei ole uuri tarvis. Meil on elutoas suur kell. Ja kui mul tarvis läheb, lasen selle ära parandada.» Ma sirutasin käe välja.

«Jätke parem kohe siia.»

«Ma toon hiljem tagasi.» Ta ulatas uuri mulle. Ma panin selle taskusse. Teiste kellade tiksumine summutas uuri oma. «Ma olen teile väga tänulik. Loodetavasti ei raisanud ma teie aega.»

«Pole midagi. Eks tooge siia, kunas teile sobib. Ja pidage parem oma pidu pärast sõudevõistlusi, kui võit teil käes.»

«Jah. Nii vist tulebki teha.»

Ma läksin välja ja sulgesin ukse ning tiksumine lakkas. Vaatasin üle õla aknasse. Kellassepp jälgis mind leti tagant. Vaateaknal oli umbes tosin kella, mis vasturäägiva enesekindlusega igaüks ise aega näitasid. Nagu minu uurgi, millel puudusid osutid. Üks rääkis teisele vastu. Ma kuulsin taskust uuri tiksumist, kus keegi seda ei näinud, ja kui ka oleks näinud, ei oleks aega ikkagi teada saanud.

Seepeale otsustasin valida ühe sealse kella näidatud aja. Sest isa ütles: kellad surmavad aega. Ja veel: niikaua kui väikesed rattad aega tiksutavad on aeg surnud. Aeg siis kui kell seisma jääb ärkab aeg ellu. Osutid ähvardavad pikad, pisut kooldu nagu tuules liugleva kajaka

tiivad. Talitse oma südamevalu, nagu noorkuu talitseb vett, ütlevad nigerid. Kellassepp oli jälle ametis, leti kohal kummargil, metalltoru näkku keeratud. Ta juuksed olid otselahku kammitud. Lahk jooksis kiila lagipea poole nagu kuivenduskraav detsembrisoos.

Nägin teisel pool tänavat rauakauplust. Mulle oli uudiseks, et triikraudu ostetakse kaalu järgi.

Müüja ütles: «Need kaaluvad kümme naela.» Aga need olid suuremad kui ma olin arvanud. Seepärast võtsin kaks väiksemat, kuuenaelast triikrauda, sest paberisse pakituina näisid nad kingapaarina. Kaks kooli tundusid olevat küllalt rasked, aga ma mõtlesin uuesti sellele inimkogemuse *reductio ad absurdum*'ile, millest isa oli rääkinud, ja et praegu näib avanevat ainus sobiv võimalus Harvardi koolitarkuste rakendamiseks. Aga võib-olla siiski tuleval aastal? Võib-olla peaks teise aasta veel ülikoolis käima, et õppida seda õigesti sooritama?

Aga triikrauad tundusid õhus küllalt rasked. Tramm tuli. Astusin vagunisse. Ma ei näinud liinisilti tramm ees. Vagun oli täis, peaasjalikult jõuka väljanägemisega inimesi, kes lugesid ajalehte. Ainuke vaba koht oli ühe nigeri kõrval. Mehel oli oktoober peas ja lakk-kingad jalas, sõrmede vahel hoidis ta kustunud sigarijuppi. Vanasti ma mõtlesin, et lõunaosariiklane peab nigeritele suhtes olema ülitundeline. Mõtlesin, et põhjaosariiklased ootavad meilt just sellist reageeringut. Idarannikule saabudes püüdsin ma endale pähe taguda: Ära unusta, nad on värvilised, mitte nigerid, aga mul tuli vaid mõne üksikuga tegemist teha, ja see oli hea, sest muidu oleks selle mõistmine mult kõvasti aega ja vaeva nõudnud, et kõige õigem on inimesi — nii musti kui valgeid — selleks pidada, kelleks nad ise ennast peavad, ja siis nad rahule jätta. Samal ajal jõudsin ma ka arusaamisele, et niger ei ole mitte niivõrd isik kui käitumisnorm, teda ümbritsevate valgete äraspidine peegeldus. Mõtlesin kohe algul, et ma hakkan nendest puudust tundma, sest arvasin, et põhjaosariiklased peavad seda loomulikuks, aga kui suurt puudust ma Roskusest ja Dilsey'st ja kõigist teistest mustanahalistest tegelikult tunnen, see sai mulle selgeks alles tol hommikul, kui ma koju tagasi sõites Virginiasse jõudsin. Rong seisis, kui ma ärkasin

ja aknakatte üles tõstsin ning välja vaatasin. Mu vagun seisis just ülesõidukohal, kus kaks valget piiret laskusid mõõsi alla, vongeldes sikusarvedena küngaste vahel, ja akna all jäätunud vankriroobaste vahel ootas üks niger rongi liikumahakkamist. Ma ei tea, kui kaua ta juba oli seisnud, aga seal ta istus kaksiratsa oma muula seljas, tekirabal ümber pea, otsekui oleksid nad niisama vanad kui piire ja tee või koguni küngas, mille savist nad tundusid olevat voolitud teetähiseks, kuulutama: Sa oled koju tagasi jõudnud. Vanamehel ei olnud sadulat ja ta allarippuvad jalad ulatusid peaaegu maani. Muul inseenutas suurt küülikut. Tõstsin akna üles.

«Hei, onu,» hüüdsin ma. «Kas oleme ikka õigel teel?»

«Mesasja?» Ta vaatas mind, siis päästis tekiotsa lahti ja lükkas kõrva taha.

«Jõulukink!» hüüdsin ma.

«Ikki, ikki, peremees. Nõnna et saite mo kätte?»

«Seekord lasen sul minna.» Ma tõmbasin pakivõrgust püksid alla ja võtsin taskust kahekümne viie sendilise. «Aga järgmine kord vaata ette. Kolmandal jaanuaril tulen siitkaudu tagasi ja siis vaata ette.» Viskasin mündi aknast välja. «Osta endale midagi jõuluteks.»

«Nonch,» ütles ta. Ta ronis muula seljast maha ja võttis teele visatud metallraha üles ning nühkis seda vastu püksisäärt. «Aitüma, noorsand, aitüma!» Siis hakkas rong liikuma. Ma kummardusin aknast välja külma õhku ning vaatasin tagasi. Vanamees seisis oma kondise küülikmuula kõrval, mõlemad armetud, liikumatud ja kärsivad. Raudtee tegi käänaku, vedur pahvis raskelt ning kiiresti, ja nõnda nad kadusidki pikkamööda silmist, armetud ja püsivalt kärsivad ning muutumatult muretud; lapselikult vastutusvõimetud ja ühtlasi paradoksaalselt usaldusväärsed. Nad hoiavad neid, keda armastavad, lausa mõistusevastaselt ja varastavad pidevalt nende järelt ja hiilivad vastutusest ning kohustustest nii jultunult kõrvale, et seda ei saagi enam puikluseks nimetada, edukat varast ning nahahoidjat aga imetlevad samasuguse spontaanse siirusega nagu härrasmees teda ausas võitluses löönud vastast, valgete inimeste veidrustesse jälle suhtuvad heldiva ning piiritu kannatlikkusega nagu vanavanemad isemeelsete ja sõnakuulmatute lastelaste üleannetustesse; selle kõik

olin ma unustanud. Ja kogu tolle päeva, kus lõhangutes ja eenditel siuglev rong kurnatud ning ägavate rataste vaevahala saatel edasi liikus ja iidsed mäed taeva sumedusse kadusid, mõtlesin ma kodust, kõledast jaamahoonest ja porist ja nigeritest ja maainimestest, kes meie linna väljakul edasi-tagasi voorivad, kaenlas mänguahvid ja leluvankrid, taskus kommikotid ja särakküünaldepakid, ja mul keeras sees nagu vanasti algkoolipäevil, kui kell helises.

Ma ei hakanud numbreid enne lugema, kui kell löi kolm. Siis hakkasin, lugesin mõttes kuuekümneni ja painutasin ühe sõrme pihku, mõeldes iga kord, et mul tuleb sõrmi painutada veel neliteist või kolmteist või kaksteist või kaheksa või seitse korda, kui äkki tajusin enda ümber vaikust ja pinevat tähelepanu ning ütlesin: «Jah, preili õpetaja?» — «Või ei olegi sinu nimi Quentin?» ütles preili Laura. Veelgi rusuvam vaikus ja julm tähelepanu ja selles vaikuses ülestõusvad käed. «Henry, ütle Quentinile, kes avastas Mississipi jõe.» — «DeSoto.» Siis langes tähelepanu minult ära, aga juba kartsin ma ajast maha jääda ja hakkasin numbreid kiiremini lugema ja painutasin uue sõrme pihku ja kartsin siis ajast ette minna ja hakkasin aeglasemalt lugema ja lõin uuesti kartma ja hakkasin kiiremini lugema. Nii et jõudnud ma kunagi kellahelinaga ühel ajal valmis, ja priiks lastud jalgade sahin kulunud põrandal paisus ja kirgas päev säras väljas nagu küütlev aknaklaas, aga mina istusin liikumatult oma pingis ja mul keeras sees. *Liikumatult istudes keerates. Ühe silmapilgu seisis Caddy lävel. Benjy lõugas. Minu vanas eas sündinud laps Benjamin lõugas. Caddy! Caddy!*

Ma jooksen siit minema. Benjy hakkas nutma ja Caddy läks ja puudutas teda. Kuss. Ma ei lähe kuhugi. Kuss. Benjy jäi vait. Dilsey.

Ta tunneb ninaga mis sa talle räägid kui aga tahab. Ei temal põle vaja kuulda ega rääki.

Kas ta oma uut nime kah ninaga tunneb mis talle pandi? Kas ta õnnetust kah ninaga tunneb?

Mis on temal õnnetusest või õnnest? Ei see talle äda ega vaeva tee.

Mistarvis talle uus nimi siis pandi kui sest õnne põle loota?

Tramm peatus, hakkas liikuma ja peatus uuesti. Nägin akna alt mööduvatel inimestel peas uusi, pleekimata õlgkübaraid. Trammis istus juba turukorviga naisi ja tööriietes meeste arv hakkas ületama lakk-kingi ning valgeid kraesid.

Niger puudutas mu põlve. «Vabandage,» ütles ta. Ma keerasin oma jalad vahekäiku ja lasin ta mööda. Me seitsime lageda müüri ääres ja rataste kolin kõmas vagunisse, kus istusid turukorvi põlvedel hoidvad naised ja mees, kelle määrdunud kaabu paela vahele oli torgatud piip. Ma tundsin veelõhna, nägin müüriavast sillerdavat vett ja kahte masti ja õhus liikumatult hõljuvat kajakat, nagu istuks ta mastide vahele tõmmatud vaieril. Kergitasin kätt ja puudutasin läbi kuueriide enda kirjutatud kirju. Kui tramm peatus, läksin maha.

Sild oli kuunari läbilaskmiseks üles tõstetud. Kuunarit puuliti ja vedav puksiir pahvis suitsu peaaegu parda all, nii et purjekas tundus nagu nähtamatu jõu mõjul edasi liikuvat. Vööst saadik paljas mees vintsis vööris trossi. Ta päevitunud keha oli pruun nagu lehttubakas. Teine mees, peas põhjata õlgkaabu, seisis tüüris. Taglaesta purjekas läks silla vahelt läbi nagu viirastus päise päeva ajal, kolm kajakat nähtamatute vaierite külge kinnitatud leludena ahtri kohal hõljumas.

Kui sild alla lasti, läksin üle jõe ja nõjatusin paadisuuride kohal käsipuule. Ujuv paadisild oli tühi ja uksed suletud. Nüüd käis meeskond treenimas õhtupoolikul ja päeval puhkas. Silla ning astmeti tõusva käsipuu vari, minu enda vari, mis veepinnal külitas, — niisama hõlpsasti olin ma petnud seda, kes minust sammugi maha ei jäänud. Siin oli vähemalt viiskümmend jalga sügav, nii et olnuks mul vaid millegagi oma varju vette suruda, vee all hoida, kuni ta upub! Vahest ehk sobinuks selleks nende triikraudade vari, mis paberisse pakitult kingapaari meenutasid. Nigerid ütlevad, et uppunu vari valvab teda vees kogu aja. Minu oma küütles ja vilkles otsekui hingates ja ka ujuv paadisild otsekui hingas aeglaselt, ja saast, mis pooleldi vee alla oli vajunud, hulpis mere poole, merekoobaste ja -sügavike poole. Küllap sellel vee ringvoolul on oma tähendus. Kõikide inimkogemuste *reductio ad absurdum*, ja kaks kuuenaelast triikrauda kaaluvad rohkem kui üks rät-

sepa pressraud. Mis patune pillamine, ütleks Dilsey. Benjy teadis, et vanaema on surnud. Ta hakkas nutma. *Ta tunneb ninaga. Tunneb surmalõhna.*

Puksiir tuli pärivoolu tagasi, lõigates vee pikkadeks veerelaineteks, mis panid ujuvsilla puksiiri möödumise kajana õõtsuma, ja ujuvsild alles vulksus veerelainete käes, kui lai uks lahti rigises ja kaks võidusõidupaati kandvat meest välja astusid. Nad lasid paadi vette ja hetk hiljem ilmus Bland aerudega. Jalas olid tal flanellpüksid, seljas hall kuub ja peas kõva õlgkübar. Kas ta ise või tema ema oli kusagilt lugenud, et Oxfordi üliõpilased käivad sõudmas flanellpükstes ning kõva õlgkübaraga, sestap ostetigi Geraldile märtsi alguses üheline paat ja ta läks jõele. Paadikuuride mehed ähvardanud politseiniku kutsuda, aga tema läks ikka. Ema sõitnud üüritud autoga kohale, kasukas seljas nagu polaaruurijal, ja saatnud poja jõele, kus lõõtsus kuuepalline tuul ja ujusid jääpangad nagu räpased lambad. Sellest päevast usun ma, et jumal on niihästi spordist lugupidav härrasmees kui ka kentukilane. Kui Gerald minema haalis, teinud ema autoga väikese tiiru ja tulnud siis jõe äärde tagasi ning sõitnud esimese käiguga mööda kallast niisama kiiresti kui poeg paadis. Keegi poleks võinud ütelda, et nad teineteist tunnevad, nad olnud nagu troonil istuvad kuningas ja kuninganna, kes teineteise poole ei vaata, ja sõitnud nõnda kõrvuti läbi Massachusettsi otsekui kaks paralleelsel orbiidil liikuvat planeeti.

Gerald ronis paati ja sõudis minema. Nüüd sõudis ta juba päris hästi. Teisiti poleks mõeldavgi. Räägiti, ema käivat peale, et ta loobuks sõudmisest ja hakkaks tegelema millegi muuga, mida kursusekaaslased ei oska või ei saa teha, aga siinkohal ilmutas Gerald kangekaelsust. Kui saab kangekaelseks pidada kollaste kiharate ja lillade silmade ning pikkade ripsmetega noormeest, kes istub oma New Yorgi rätsepaülikonnas ja kuulab printsliku tüdimusega, kuidas mamma pajatab meile Geraldi hobustest ja Geraldi nigeritest ja Geraldi naistest. Kentucky naisemeestele ja isadele pidi see suureks rõõmupäevaks olema, kui mamma Bland oma Geraldi Cambridge'i tõi. Ema oli linnas korteri võtnud ja ka Geraldil oli linnas oma korter, lisaks ühiselamu tuba-

dele. Ta oli sellega päri, et Gerald minuga läbi käis, sest mina oma sündimisega lõuna pool Masoni ja Dixoni joont ilmutasin eksitavat *noblesse oblige*'i. Ja veel paari teisega, kelle sünnikoht vastas (miinimum)nõuetele, lepis ta. Või vähemalt andis andeks. Aga pärast seda, kui ta ühel õhtul kabelist väljuvat Spoade'i kohtas *Spoade ütles: ta ei saa olla daam ükski daam ei käi nii hilja õhtul väljas,* ei saanud ta Spoade'ile andeks anda ta viit minut, nende hulgas üht kellegi praeguse inglise hertsoginiku oma. Küllap ta enda lohutuseks uskus, et mõni ülerik Maingault või Mortemar oli uksehoidja tütrega mehkeldanud. Mis võis ka ilma tema väljamõeldiseta olla olla. Spoade oli maailmameister logelemises, sellel spordialal, kus kõik võtted on lubatud ja sohki tee nagu heaks arvad.

Sõudja oli nüüd väike täpike, taevasse vilklevad aerud püüdsid päikest, paat võnkles otsekui iseenesest edasi. *Kas sul on õde olnud? Ei aga nad on kõik lipakad. Kas sul on õde olnud? Ühe silmapilgu oli Caddy. Lipakad. Ei olnud lipakas ühe silmapilgu seisis Caddy lävel.* Dalton Ames. Dalton Ames. Dalton. Särgid. Kogu aja ma mõtlesin, et ta särgid on khakist, sõjaväekhakist, aga siis nägin, et need on paksust hiina siidist või peenikesest flanellist, kuna muutsid ta näo pruuniks ja silmad siniseks. Dalton Ames. Aga elegantsi ei olnud. Kõik vaid butafooria. Tehtud papjeemašeest. Jah, katsu. Kassikuld. Isegi mitte pronks. *Aga meile ei tule.*

Ära unusta ka Caddy on naine. Ka Caddy peab seda tegema mida naisearu nõuab.

Miks sa teda meile koju ei too Caddy? Miks sa oled nagu neegriplikad kes lähevad karjamaale võssa metsapimedusse peitu kiirakana pöörasena pimedasse metsa.

Ja taas kuulsin ma juba mõnda aega uuri tiksumist ja tundsin kuuetaskus olevaid kirju käsipuu vastas murdumas ja kummardusin üle käsipuu ja jälgisin oma vette petetud varju. Käsipuule nõjatudes liikusin ma edasi — ülikond oli niisama tume ja käed saab puhtaks pühkida — ning jälgisin oma vette petetud varju. Siis jõudsin oma varjuga kai varju. Ja läksin ida suunas.

Harvard mu Harvardi-poiss Harvard harvard. See vinne täis nolk värviliste lintidega kellega Caddy sai saadal tuttavaks. Kes aia taga passis ja teda vilistades

välja kutsus nagu oleks Caddy kutsikas. Ta ei tulnud ka palumise peale tuppa ja siis arvas ema et ju tal on Caddy üle mingi salavõim kui nad kahekesi on. Igal viimasel lontrusel *Benjy oli akna all kasti kõrval pikali maas ja lõugas* kes aga lill rinnas limusiiniga treppi sõlgdab. *Harvard. Saage tuttavaks. Quentin see on Herbert. Ja see mu Harvardi-poiss. Herbertist saab sinu suur vend lubas Jasonile oma pangas koha.*

Pealetükkiv ja lakutud nagu proovireisija. Suu valgeid hambaid täis aga nägu ei naera. *Ma olen temast Harvardis üht-teist kuulnud.* Valged hambad mis ei naera. *Tahad juhtida?*

Istu sisse Quentin.

Tahad juhtida?

See on Caddy auto kas pole uhke tunne et sinu väike õde on esimene autoomanik meie linnas Herbert kinkis Louis käib igal hommikul Caddyle tunde andmas kas said mu kirja kätte Härra ja proua Jason Richmond Compson teatavad oma tütre Candace'i abiellumisest härra Sydney Herbert Headiga kahekümne viiendal aprillikuu päeval tuhande üheksasaja kümnendal aastal Jeffersoni linnas Mississipi osariigis. Pärast esimest augustit võtavad vastu oma kodus see-ja-see maja see-ja-see avenüü South Bend Indiana. Shreve küsis: Kas sa oma kirja lahti ei teegi? *Kolm päeva. Kolm korda. Härra ja proua Jason Richmond Compson* Eks ole, noor Lochinvar ratsutas nagu varavõitu Läänest ära?

Ma olen Lõunast pärit. Tahad vaimukas olla või?

Oh jaa tuleb meelde. Kusagilt maakolkast.

Tahad vaimukas olla või mis? Mine siis tsirkusesse.

Olin juba seal. Jootsin elevandi seljas elavaid kirpe ja rikkusin sedamoodi oma silmad ära. *Kolm korda* Oh neid maaplikasid! Kes neist aru saab. Aga tänu taevale et meie Byronil pole kunagi tahtmist olnud. *Ära lõõ prillidega meest!* Kas sa oma kirja lahti ei teegi? *Kiri lebas laual igas nurgas põlev küünal ümbrikul kaks kunstlille määrdunud roosa tripikumm ümber. Ära lõõ prillidega meest!*

Küll nende maainimestega on häda suurem jagu pole elus autot näinud anna pasunat Candace et nad *Caddy ei vaata minu poole* tee pealt eest ära läheksid *ei vaata minu poole* sinu isale ei meeldiks kui sa mõnele müksu

sihta annad ja seda ma ütlen ka et härra Compson lihtsalt peab nüüd meile auto muretsema mul on isegi natükene kahju Herbert et sina selle siia tõid mulle nii meeldib autoga sõita loomulikult on meil tõld olemas aga tihtipeale kui ma tahaksin välja minna on härra Compson andnud mustadele mõne teise ülesande ja ma tõesti ei julge neid segada härra Compson kinnitab küll et ma võin Roskuse igal ajal saada aga ega ma täna sõidinud pole ma tean väga hästi kui kerged on inimesed lubadusi andma et aga oma südametunnistust rahustada kas sina Herbert hakkad minu väikest tütrekest ka sedaviisi kohtlema aga ei ei ma tean et sina ei hakka Herbert on meid kõiki täielikult ära rikkunud Quentin kas ma kirjutasin sulle et kui Jason keskkooli ära lõpetab võtab Herbert ta oma panka Jason on pankuriks nagu loodud ta on minu lastest ainukene kellel on praktilist meelt sa ütle mulle selle eest aitäh et ta on minu suguseltsi läinud teised on kõik Compsonid *Jason vehkis püüli sisse. Pattersoni poisiga tegid nad aiaverandal tuulelahesid ja müüsid viis senti tükk. Jasoni käes oli raha.*

Selles trammivagunis ei olnud ühtegi nigerit ja uued, pleekimata kübarad lailasid akna alt mööda. Et Harvardi minna. Me müüsime Benjy karjamaatüki *Ta oli akna all pikali maas ja lõugas Me müüsime Benjy karjamaatüki maha et Quentin saaks Harvardi minna* Sulle vend. Sinu väike vend.

Teile oleks autot hädasti vaja sellest on tuhandest kasu mis sina arvad Quentin ma hakkasin teda kohe sinatama ja Quentiniks kutsuma sest ma olen Candace'i käest temast nii palju kuulnud.

Aga loomulikult ma tahan et minu poisid oleksid omavahel rohkem kui sõbrad jah Candace ja Quentin palju rohkem kui sõbrad *Isa ma pilastasin* küll on kahju et sinul ei ole venda ega õde *Õeta õeta ei ole õde* Ära Quentini käest küsi tema ja härra Compson peavad seda nagu solvanguks kui mina nii tugev olen et jaksan sina sööma tulla ma pingutan praegu kõigest väest aga ma pean selle eest ränka hinda maksma kui pulmad kord läbi saavad ja sina oled minu väikese tütre ära võtnud. *Minu väikesel õel ei ole õde. Oleks mul keegi kellele ma võiksin öelda ema. Ema.*

Kui ma ainult kiusatusele järele ei anna ja teid tema

asemel ära ei vii ega härra Compson meie autole ikka järele ei jõua.

Ah mis sa nüüd Herbert kas kuuled Candace mis ta räägib *Caddy ei vaata minu poole ta tõrksailmeline tugevalõugne pehmepõskne nägu ei vaata selja taha aga* armukade ei pruugi sa küll olla Herbert meelitab nii sama üht vana naist kellel on mõrsjaeas täiskasvanud tütar ma ei usu ühtainukestki sõna.

Tühi jutt te näete täiesti tütarlapselik välja palju noorem kui Candace põsed on jumekad nagu noorel neiul *Etteheitev äranutetud nägu kampri- ja pisarate lõhn lakkamatult nuuksuv hääl hämara ukse taga kuslapuu videvikuimalus. Tühjad sumadanid toodi pööningutrepist alla need kumisesid nagu kirstud. French Licki. Ei leidnud French Licki soolakul surma.*

Pleekimata kübarad ja paljad pead. Kolme aasta pärast ei kanna ma enam kübarat. Ei saa kanda. Kõik möödas. Ei seal kanta kübarat. Siis ei ole enam mind ega Harvarditki mitte. Seal kõlguvad ütles isa kõige paremad mõtted koolnud luuderohuna koolnud kivimüürilt. Ei ole enam Harvardit. Igatahes minul mitte. Ja jälle. Veelgi nukramad. Ja jälle. Ikka nukramad ja nukramad. Ja jälle.

Spoade'il oli särk seljas, nii et aeg on juba niikaugel. Ja varsti näen ma jälle oma varju mille ma hoolimatult vette petsin ja sõtkun jälle oma varju mis on uppumatu. Aga õde ei ole. Ma poleks seda ealeski teinud. *Mina ei luba et minu tütre järel nuhitakse.* Ma poleks ealeski.

Aga kuidas ma muidu teada saan mis minu lapsed teevad sest sina oled neid väiksestpeast õpetanud minu ja minu soovide suhtes lugupidamatu olema ma tean et sa vaatad minu suguseltsi peale ülalt alla aga kas see annab sulle õigust minu lastele minu lihastele lastele kelle pärast ma olen kannatanud õpetada lugupidamatust Tallasin kontsaplekiga oma varju luid tänava betooni ja kuulsin samas uuri tiksumist ja puudutasin läbi kuueriide kirju.

Mina ei luba et sina või Quentin või ükskõik kes minu tütre järele nuhib ükskõik mida ta sinu arvates ka poleks teinud

Nii et seda ikka tunnistad et Candace'i jälgimiseks on põhjust

Ma poleks ealeski mitte mingil tingimusel

Ma tean et sa nuhkimas ei käinud ma ei tahtnud nii teravaks minna aga naistel pole teineteise vastu mingit lugupidamist

Aga miks siis ema arvas Kui ma oma varjule astusin, hakkas kell lööma, aga lööma vaid veerandtundi. Diakonit ei olnud kusagil näha. *et ma nuhkimas käisin et ma selleks võimeline olen*

Ta ei mõelnud seda otseselt aga naised teevad selliseid asju küll sest ta armastab Caddyt

Tänavalaternate rida läks künkast alla ja tõusis siis linna suunas Ma kõndisin oma varju kõhul. Mu käsi ulatus sellest kaugemale. *ja ma tajusin isa oma selja taga tänavalaternate valgusest puutumata sumisevas läikuskuu suvepimeduses* Me kaitseme isaga naisi oma perekonna naisi nende endi eest teineteise eest

See on väga naiselik naised ei õpi iialgi inimest mõistma me võime õigusega väita et nad on sünnipäraselt umbusklikud kusjuures nende väga elulähedastel kahtlustustel on tihtipeale tõepõhi all ja et neid võlub pahe ja et nad on valmis iga pahe puudujääki ise korvama ja pahet vaistlikult enda peale tõmbama nagu meie tõmbame magades enda peale teki nad oskavad niikaua meelt mõjutada kuni pahe on oma eesmärgi saavutanud kas seda üldse oli või ei olnud Diakon tuli mulle kahe verivärske tudengi vahel vastu. Ilmselt polnud ta oma paraaditsemisest veel üle saanud, sest ta lõi mind nähes kulpi nagu ei tea mis kõrge sõjaväelane.

«Ma tahaksin paar sõna rääkida,» ütlesin ma seisma jäädes.

«Minuga? Olge iad. Nägudeni, poisid,» ütles ta. Ta oli seisma jäänud ja vaatas tagasi. «Teiega lobisema alati meelsasti valmis.» Diakon nagu alati. Sündinud psühholoog. Räägiti, et neljakümne aasta jooksul polnud ta semestri alguses jätnud ühelegi rongile vastu minemata ja et lõunaosariiklase äratundmiseks piisas tal ühest pilgust. Ta ei eksinud kunagi, ja kui ta oli sind kõnelemas kuulnud, võis ka koduosariigi ära öelda. Tal oli isegi vastav riietus, millega ta rongidel vastas käis, mingi lipitud-lapitud Onu Tomi univorm.

«Justament. Seia palume, noorsand, meie ootame ärrat siin,» vatras ta su reisipakke üles korjates. «Seia,

poiss, tule seia ja võta need pambud kainlasse.» Ja samas hakkas kasvama pagasimägi, mille alla jäi umbes viieteistkümneaastane valge poiss, kellele Diakon mingi võttega veel ühe koti külge riputas ja teda siis liikuma sundis. «Vaata, et sul midagi maas ei lohise. Justament, noorsand, ütelge aga vanale neegriätile oma nummer ja kõik on tibens-tobens, kui ärra sisse astub.»

Sellest hetkest kuni värske tudengi täieliku ikestamiseni sõelus ta su toa vahet, toppis igale poole oma nina ja lobises kogu aja, kusjuures ta käitumine järjest põhjaosariiklikumaks ja riietus paremaks muutus, ja enne kui sa asja jagama hakkasid, oli ta tublisti su rahakotti kergendanud ja üle läinud eesnime peale. Ja kui sa teda mõni aeg hiljem kohtasid, oli tal seljas kellegi äravisatud elegantne ülikond ja peas ma ei mäleta missuguse Princetoni korporatsiooni värvipaelaga tekkel, mille ta kellegi käest oli saanud ja mille värve ta õndsameelselt ning vääramatult Abe Lincolni ohvitserisärbi värvideks pidas. Palju aastaid tagasi, kui ta teab kust välja ilmus ja kolledži ümber askeldama hakkas, lasi keegi jutu lahti, et ta on siinse teoloogiafakulteedi vilistlane. Ja kui ta viimaks aru sai, mida see tähendab, hakkas see jutt talle nii meeldima, et ta seda ka ise edasi rääkis, kuni ta sellesse vist uskuma jäi. Igatahes jutustas ta oma tudengiaastatest pikki segaseid lugusid, nimetades surnud ja lahkunud professoreid omapoisilikult eesnimepidi, kuigi ta need tavaliselt segamini ajas. Aga ta on olnud loendamatute üksindust tundvate roheliste tudengite mentor ja sõber ja ma loodan, et taevas ta sulitempude ja luiskamise pärast rohkem nina ei kirtsuta kui mõne teise puhul.

«Põle teid kolm-neli päeva näind,» ütles ta ja tunnistas mind ohvitserliku ülbusega. «Aige olite või?»

«Ei. Tervis on korras. Töötasin väikestviisi. Aga sind ma küll nägin.»

«Nägite?»

«Paraadil paari päeva eest.»

«Ah siis . . . Jah, ma olin küll sial. Saate aru, ega mind ennast see värk ei tõmma küll mitte üks raas, aga meie poisid, teised veteranid, mutku ajavad peale, et tule ikki tule. Ja daamid tahvad kah, et oleks ikki kõik

vanad veteranid platsis. Nii et see on mul rohkem nagu aukohus.»

«Ja nende itaallaste pühal oli ka aukohus,» ütlesin mina. «Ja Kristlike Naiste Karskusseltsi paraadil oli sul ka aukohus täita, või kuidas?»

«Ah siis? Siis ma läksin oma väimeespoja pärast. See tahab linnavalitsuselt tööd saada. Tänavapuhastajaks saata. Mina ütlen küll, et ega sul muud tarvis põle kui tuuavart, mille najal tukkuda saab. Nii et nägite mind ära?»

«Mõlemal korral. Jah.»

«Nii et nägite mundris? Kuda mulle passib?»

«Suurepäraselt. Keegi teine ei näinud nii hea välja. Sinust peaks kindrali tegema, Diakon.»

Ta puudutas mu käsivart, kergelt, nigerikäe pehme kulunud peopesaga. «Kuulge. See jutt põle küll võõraste kõrvade jaoks. Aga teile võib rääkida, sest eks meie ole ikka ühekandi rahvas, võta nii- või naapidi.» Ta puges mulle külje alla, rääkis kiiresti, kuid otsa vaatamata. «Mul on rauad tules, jah, tules. Oodake tuleva aastani. Oodake. Ja siis vaadake, kuskohal mina marsin. Üksiksaju ärme praegast puutume. Ütlen ainult niipallu: oodake ja vaadake, mu poiss.» Nüüd vaatas ta mulle otsa, patsutas õlale ja pead noogutades kõigutas ennast kandadel. «Naneh. Ega ma kolme aasta eest ilmaasjata timukraadiks üle läind. Väimeespoeg linnavalitsusesse tööle ja mina . . . Naneh. Kui see timukraadiks ülemineminе selle rajaka kah tööl käima paneks . . . Aga mina . . . jah, seiske tuleva aasta kolmekümnendamal mail seal murga pial ja vaadake.»

«Loodame. Sina oled seda väärt, Diakon. Aga muidu . . .» Ma võtsin taskust kirja. «Mine sellega homme minu tuppa ja anna kiri Shreve'ile. Tal on midagi sinu jaoks. Aga alles homme, pea meeles!»

Diakon võttis kirja ja uuris seda. «Kinni kleebitud.»

«Jah. Ja sisse on kirjutatud: Kehtib alates homsest.»

«Hm,» ütles ta ja vaatas huuli torutades ümbrikku. «Ütlesite, et midagi minu jaoks?»

«Jah. Ma teen sulle kingituse.»

Ta vaatas nüüd mulle otsa, ümbrik valendamas päikesepaistel mustas peos. Ta pilk oli malbe, silmad pruunid ning iiriseta, ja äkki nägin ma ta butafoorsete

valgemehemundrite, politikaansuse ja Harvardi-maneeride tagant Roskuse ebalevat, kinnist ning kurba nägu. «Ega sa vana nigeri kulul rumalat nalla mõtle teha?»

«Sa tead väga hästi, et ei. Kas mõni lõunaosariiklane on kunagi sinu kulul rumalat nalja teinud?»

«Teil on õigus. Nad on toredad inimesed. Aga nendega koos elada ei saa.»

«Oled kunagi proovinud?» küsisin mina. Aga Roskus oli kadunud ja Diakoni näole ilmus tagasi see pompoosselt võlts, kodukootud ülbusemask, mida ta pikki aastaid oli harjunud maailma silma all kandma.

«Ma austan teie soove, mu poiss.»

«Aga alles homme, pea seda meeles.»

«Selge see,» ütles ta. «Arusaadav, mu poiss. Ja...»

«Ma loodan,» ütlesin mina. Ta silmitses mind heasoovliku üleolevusega. Ja korraga sirutasin ma käe välja ja me surusime teineteise kätt, tema siiralt ja pidulikult, viibides endiselt oma linnavalitsuslike ja sõjaväelaslike unistuste pompoossel kõrgendikul. «Sa oled hea mees, Diakon. Ma loodan... Sa oled paljusid noori aidanud.»

«Ma olen kõiki inimesi püünd õiglaselt kohelda,» ütles ta. «Mina ei tõmma inimeste vahele väiklasi sotsiaalseid piire. Inime on minule inime, tulgu ta kust tahes.»

«Ma loodan, et kõik need, kelle sa endale sõbraks oled soetanud, jäävad su sõpradeks.»

«Noored mehed. Mul on nendega ia läbisaamine. Ja ega nad mind kah ei unusta,» ütles ta ümbrikku lehvitades. Siis pani ta selle taskusse ja nööpis kuue kinni. «Naneh,» ütles ta, «mul on äid sõpru olnud.»

Kell hakkas jälle lööma, pooltundi lööma. Ma seisin oma varju kõhul ja kuulasin lööke, mis kaikusid üksikutena ja vaguratena päikesepaistel noorte hõredate lehtede vahel. Üksikutena ja rahulikkudena ja sumedatena, meenutades sügist isegi mõrsjate kuul. *Akna all pikali maas ja lõugas* Benjy vaatas Caddyle üks kord otsa ja teadis. Iseenesest. *Tänavalaternate rida* Kellalöögid lakkasid. Ma läksin postkontorisse tagasi, tallates oma varju kõnniteesse *läks künkast alla ja tõusis siis linna suunas nagu rippunuksid laternad üksteise kohal seinal.* Isa ütles ema armastab inimesi nende puu-

[illegible] tõttu seepärast armastab ema ka Caddyt. Onu Maury seisis harkisjalu kamina ees ja kummutas laias kaares jõulunapsi. Jason jooksis mõlemad käed taskus ja kukkus ja jäi nagu kinninööritud linnupraad maha lebama kuni Versh ta jalule upitas. *Mis sa oma käsa kõikse aeg taskus piad võta välla kui jooksed ei sa siis pitkali lenda* Keerutas hällis pead oli hällis ristseliti pikali ja muudkui keerutas pead. Caddy rääkis Jasonile et Versh öelnud et onu Maury ei tee sellepärast [illegible] et ta keerutanud väiksestpeast kogu aja hällis pead.

Shreve tuli mulle kõnniteel vastu. Ta kõndis lohisevat sammul, priskel näol tõsine ilme, prilliklaasid väreisvate lehtede all küütlemas nagu tillukesed vihmaveeloigud.

«Ma andsin Diakonile ühe kirja, kus ma luban talle mõned oma asjad. Ma ei tule täna õhtul vististi koju, aga ära sa talle enne homset midagi anna, ega ju?»

«Hea küll.» Ta vaatas mulle otsa. «Aga mis plaani sa siidse täna pead? Kõige uuemad riided seljas ja niisugune ebamaine nägu ees nagu hindu lesknaisel, keda peab mehega koos ärapõletamine. Hommikul psühholoogialoengul käisid?»

«Mingit plaani ei pea. Nii et mitte enne homset!»

«Mis sul seal kaenlas on?»

«Mitte midagi. Lasin kingadele pooltallad alla lüüa. Nii et mitte enne homset! Jääb meelde?»

«Selge. Hea küll. Ah jaa, muide, kas sa said hommikul kirja kätte?»

«Ei.»

«Sulle toodi kiri. Semiramiselt. Sohver tõi juba enne kümmet ära.»

«Hea küll. Eks ma lähe vaata. Ei tea, mida see Blandiproua jälle tahab.»

«Ju tal järjekordne orkestriproov plaanis on. Tat-tat-taa, minu Gerald, rat-tat-taa! Quentin, trummisaade jääb nõrgaks! Tänu taevale, et mina härrasmees pole!» Shreve läks edasi, priske ja innukas noormees, kes raamatut nagu last vastu rinda surus. *Tänavalaternate rida* kas sa arvad nõnda sellepärast et meie suguvõsas on kuberner ja kolm kindralit olnud aga ema omas mitte ühtegi

elus inimene on surnust parem aga ei ükski elus või surnud inimene ole eriti palju parem teistest elus või surnud inimestest *Ema mõttes on Caddy seda juba teinud. Läbi. Läbi. Meid kõiki mürgitati* sa ajad patu ja kõlbluse segamini naised seda ei tee sinu ema muretseb ainult kõlbluse pärast temal on ükskõik kas see on patt või ei

Jason ma pean ära minema las teised lapsed jäävad sulle ma võtan ainult väikese Jasoni kaasa ja lähen kuhugi kus meid ei tunta et minu poeg saaks korralikuks inimesena üles kasvada ja võiks selle kõik ära unustada teised lapsed ei armasta mind nad pole mind kunagi armastanud on ainult oma Compsonite isekust ja valeuhkust täis Jason on ainus laps kes pole mulle südamevalu teinud

jama pole sellel Jasonil siin häda midagi ma mõtlesin hoopis et kui sa ennast paremini tunned võiksite Caddyga minna French Licki suvitama

ja jätta Jasoni ihuüksi siia sinu ja nende mustanahaliste kätte

Caddy unustaks selle poisi ära ja ka jutt vaibuks *ei leidnud French Licki soolakuil surma*

võib-olla ma leian sealt Caddyle mehe *mitte surma French Licki soolakuil*

Tramm sõitis ette ja peatus. Kellad lõid ikka veel pooltundi. Ma läksin vagunisse, ja kui tramm edasi sõitis, vaibus pooltunni kaja. Ei, kell oli juba kolmveerand. Sellegipoolest veel kümme minutit aega. Harvardist lahkumiseks *sinu ema on Harvardist alati unistanud Benjy karjamaatüki müügist saadud raha eest*

mis ma küll olen teinud et mul on sellised lapsed Benjamin oli juba küllalt suur karistus nüüd veel Candace minu tütar ei hooli mitte natukestki minust oma lihasest emast kes on tema pärast kannatanud ja unistanud ja lootnud ja ennast ohverdanud mina olin lapsevoodis hinge heitmas aga sellest hetkest peale kui ta oma silmad avas on ta ainuüksi iseendale mõelnud ma vaatan teda mõnikord ja mõtlen endamisi kas ta on ikka minu laps ainult Jason ei ole mind kordagi kurvastanud ja ma teadsin juba siis kui ma esimest korda teda süles hoidsin et see poeg on minu rõõm ja lunastus ma uskusin et Benjamin on juba küllalt suur karistus kõikide

nende pattude eest mis ma eales olen teinud ma uskusin et ta on minu karistus selle eest et ma surusin oma uhkuse maha ja abiellusin mehega kes peab ennast minust paremaks ma ei kaeba ma armastasin teda teistest rohkem armastasin just selle pärast armastasin kohusetundest Jason on minu südame külge kasvanud aga ma näen nüüd et mu kannatustekarikas pole veel täis ma näen nüüd et ma pean nii sinu kui omaenese pattude eest maksma oh mida oled sa küll teinud mis hirmsat pattu on su kõrk ja vägev suguvõsa teinud et mina pean nii palju kannatama ja alati oled sa nende poolt alati annad oma verele õiguse ainult väike Jason on see paha sest tema on rohkem Bascomb kui Compson kuigi sinu lihane tütar minu tütreke ei ole parem ei ole parem kui mõni mõni ma olin lapsepõlves õnnetu ei ma olen ainult Bascomb mulle õpetati et kolmandat võimalust ei ole naine kas on daam või ei ole daam aga kui ma väikest Candace'it süles hoidsin ei oleks ma ilmapeal arvanud et minu tütar võib nii madalale langeda kas sa ei tea et ma võin talle silma vaadata ja mulle on kõik selge sina arvad et ta räägib sulle kõik lusti ära aga ei räägi ta sulle pooltki ta on viimane salatseja sina teda ei tunne mina tean mis ta on teinud aga ma pigem suren kui kõnelen nendest sinule nii on lugu eks riidle pealegi Jasoniga süüdista mind et mina panin tema Candace'it valvama just nagu oleks see mõni kuritegu samal ajal kui su lihane tütar oh ma tean et sina ei armasta väikest Jasonit et sa oled hea meelega valmis temas igasuguseid vigu nägema jah sa ei ole teda kunagi armastanud eks naera pealegi tema üle nagu sa oled eluaeg Mauryt naernud nagunii ei suuda sa mulle rohkem haiget teha kui sinu lapsed juba on teinud aga varsti ei ole mind enam ja siis ei ole enam kedagi kes minu väikest Jasonit armastab ja sinu pilkamiste eest kaitseb ma vaatan teda iga päev hirmutundega et äkki lööb see Compsonite veri temas välja sest ta õde hiilib salaja kodunt minema ja käib ei tea kus või kellega kohtamas kas sina oled seda poissi oma silmaga üldse näinud aga kui mina katsun teada saada kes ta niisugune on keelad sina ära just nagu teeksin ma seda enda pärast ma ei kannataks talle nagunii otsa vaadata ma teen seda sinu pärast et sinu nime kaitsta aga kuidas

ma saan selle halva vere vastu võidelda kui sina keelad kõik ära meie istugu käed rüpes ja vaadaku pealt kuidas sinu tütar vähe sellest et sinu nime porisse tallab ta rikub kogu seda õhku mida su lapsed hingavad jah Jason sa pead lubama mind ära minna ma ei kannata seda enam välja anna väike Jason mulle ja las teised jäävad sinule nemad ei ole minu liha ja veri nagu on Jason nemad on mulle hingelt võõrad ma kardan neid las ma võtan oma Jasoni kaasa ja lähen kuhugi kus meid ei tunta ma langen põlvili maha ja palun et mulle patud andeks antaks ja tema sellest needusest pääseks ma katsun unustada et mul ka teised lapsed on olnud.

Kui need olid ikka kolmveerandi paugud, siis pole enam kümmetki minutit aega. Üks rong oli just läinud ja inimesed ootasid juba järgmist. Ma küsisin, aga see mees ei teadnud, kas järgmine läheb enne või pärast keskpäeva, sest nende linnavaheliste rongidega ei või kindel olla. Tramm tuli varem. Ma läksin peale. Keskpäeva on võimalik tunda. Aga kas ka kaevurid maapõues seda tunnevad? Kella kaheteistkümne vilet puhutakse inimeste pärast, kes higistavad tööd teha. Aga kui sa higivabrikute juurest parajasse kaugusesse pääsed, ei kuulegi sa enam vilesid, ja kaheksa minutiga jõuab küll nii kaugele. Isa ütles: inimene on oma ebaõnnestumiste summa. Ja veel: sa mõtled küll ühel päeval et su mõõt on nüüd täis aga eks aegki ole su ebaõnnestumine. Kajakas avarusest läbiveetud nähtamatul vaieril. Inimene viib oma nurjumiste sümboli igavikku kaasa. Seda suuremad tiivad saad ütles isa aga kes meist oskab harfi mängida.

Iga kord, kui tramm peatus, kuulsin ma uuri tiksumist, aga siiski mitte liiga tihti. Inimesed sõid juba *Kes meist oskab harfi* Sõid iseendas sõid ruumis sõid segipaisatud ajas ja ruumis Magu ütleb keskpäev Aju ütleb söögitund Olgu peale Ei tea kui palju kell võiks juba olla Inimesi vooris välja Söömisest tühjenenud, ei peatunud tramm enam nii tihti.

Ja siis oli päevahari ületatud. Ma läksin maha ja seisin oma varjul ja varsti tuli uus tramm ja ma läksin peale ja sõitsin jaama tagasi. Rong oli väljumas ja ma astusin vagunisse ja istusin akna alla ja samas hakkas rong liikuma ja ma jälgisin aknast, kuidas see otsekui

läbinult loivas tüünete tõusuveelaamade vahel ja seeläbi puude vahel. Aeg-ajalt nägin ma jõge ja mõtlesin, et nelle seal New Londonis on meeltmööda, kui ilm ikka seab, ja Gerald sõuab oma paadiga pidulikult keskpäeva kirkuses, ja ma hakkasin oletusi tegema, et mis sellel Blandi-mutil jälle plaanis on, et ta mulle hommikul oma kümmet kirja saadab. Kas tahab mind jälle mõnele Geraldi pildile *Dalton Ames kõik vaid kassikuld Quentin kõmmutas* kulisside ossa. Koos tüdrukutega. Naisi peab tõepoolest *kogu aja kostis üle jutusumina tema kõrgel hääl mis kaikus* pahe nad usuvad et teist naist ei saa usaldada ja et paljud mehed on enesekaitseks liiga naivsed. Näotud tüdrukud. Kauged sugulased ja perekonnasõbrad kes kippusid tavalist tutvust pidama teab mis verekohustuseks *noblesse oblige*'iks. Ja Blandi-mutt istub ning leierdab meile tüdrukute kuuldes, kui rumal teha, et Gerald on nii piltilus poiss, sest mees ei pruugi mus olla, isegi parem, kui ei ole, aga tüdrukul ilma välimuseta pole vähimatki loota. Leierdab meile Geraldi naistest *Quentin kõmmutas Herbertit ta kõmmutas oma kõrvale Caddy toa põrandast läbi* mingi rahuloleva ja heakskiitva tooniga. «Kui ta oli seitsmeteistkümne aastane, ütlesin ma ühel päeval: «Kui rumal, et sinul on nii ilusad huuled. Need sobiksid rohkem tütarlapse suule.» ja kas te kujutate ette *õunapuu hämaruselõhn paisutas kardinaid Caddy pea toetus vastu hämarust käed kukla taga kimonokäised tiibadena avali hääl mis kaikus üle paradiisi riided voodil laiali ninaga nähtud õunapuu kohal*, mida see seitsmeteistkümneaastane poisike mulle vastas? «Ema,» ütles ta, «eks need huuled ole pahatihti seal olnud.»» Ja Gerald istub sealsamas kuninglikus poosis ja vahib oma pikkade ripsmete tagant tüdrukuid, kes on elevil ja valmis pääsukestena sõõstma ta ripsmeid naksama. Shreve ütles, et ta on siiti *Kas sa hoolitsed Benjy ja isa eest*

Mida vähem sa Benjyst ja isast räägid seda parem kunas sa varem nende peale oled mõelnud Caddy

Anna oma sõna

Sul ei pruugi nende pärast muretseda sina pääsed siit teiste nahaga

Anna oma sõna ma olen haige sa pead mulle sõna andma teada tahtnud, kui vana see naiti võiks olla, mis

aga ei tähenda, et ta ei peaks proua Blandi hästi säilinud naiseks. Ja veel ütles Shreve, et proua Bland valmistab Geraldit ette hertsoginna võrgutamiseks. Proua Bland kutsus Shreve'i «Kanada paksukeseks» ja organiseeris kahel korral mulle uut toakaaslast minu käest nõusolekut küsimata, üks kord, et ma teise korterisse koliksin, teine kord, et

Shreve avas hämaruses ukse. Ta nägu meenutas kõrvitsapirukat.

«Egas midagi, jääme siis armsasti jumalaga. Julm saatus võib meid küll lahku viia, aga minu süda jääb igavesti sinule truuks. Igavesti.»

«Mis jama sa ajad?»

«Ma räägin julmast saatusest, kes käib ringi kaheksas jardis aprikooskollases siidis ja on endale kaalu järgi rohkem metallklobakaid külge riputanud kui oli galeeriorjadel ja kes on lõunaosariikide ringileekiva võrratu don Juani ainuomanik.» Seejärel jutustas Shreve, kuidas Blandi-proua läinud ülikooli prokuraatori juurde ja nõudnud Shreve'i mujale paigutamist ja kuidas prokuraator olnud nii väiklane ja mõistmatu, et soovinud Shreve'ilt nõusolekut, mispeale Blandi-proua käskinud Shreve'i silmapilk välja kutsuda ja temalt nõusoleku võtta, aga prokuraator polnud sellega päri, ja nüüd on Shreve Blandi-prouale lihtsalt paha õhk. «Ma olen endale põhimõtteks võtnud naisterahvast mitte pahasti rääkida,» ütles Shreve, «aga sellest prouast litsimadaami on meie suveräänsetes osariikides ja dominioonides võimatu leida.» Ja nüüd ootab käsipostiga toodud kiri laual Roosa orhideelõhnaline käsk Kui proua teaks et ma läksin uksest peaaegu mööda teades et kiri ootab Lugupeetud *madame* Mul ei ole seni avanenud võimalust Teie kutset kätte saada aga ma palun ennast ette vabandada nii täna kui ka eile ja homme Kuna ma teen et Teie järgmine lugu on sellest kuidas Gerald oma mustanahalise toapoisi trepist alla viskas ja kuidas see mangus et teda teoloogiafakulteeti sisse kirjutataks sest ta tahab alati oma noorhärra lähedal olla ja kuidas ta tõlla kõrval pisarsilmi jaama jooksis kui kallis noorhärra ülikooli sõitis ootan ma selle korrani kus Teie jutustate petetud saeveskiomanikust kes tuli jahipüssiga köögi ukse taha ja Gerald läks välja ja murdis

pissi kaheks tükiks ja andis tükid mehele tagasi ja pühkis siidtaskurätikuga käed puhtaks ja viskas rätiku siidi alla sest ma olen seda lugu ainult kaks korda kuulnud

kammutas läbi lae Ma nägin et sa elutuppa tulid ja tõusutasin juhust kasutada ja tulin sulle järele meil läks minu arust paras aeg tutvust süvendada sigarit soovid Quentin

Suur tänu mina ei suitseta

Harvardis peaks kõik ikka vanaviisi olema nagu minu päevil ega sul selle vastu pole kui ma ühe põlema süütan

Mitte kõige vähematki

Suur tänu ma olen sinust palju kuulnud ma loodan et sinu ema ei pane pahaks kui ma tiku siia võre taha pistan jah väga palju Candace ei teinud French Lickis kuulnud kui rääkis sinust ma läksin lausa armukadedaks mõtlesin endamisi et kes kurat see Quentin on mismoodi see tõbras välja näeb sest saad aru nii kui ma väikest Candace'it nägin olin ma otsekui ära tehtud muidugi ei tulnud mulle pähegi et ta räägib oma vennast sest ta rääkis sinust nagu oleksid sa ainukene inimene terves maailmas ka kõige armunum noorik ei räägi oma mehest nii palju ehk mõtlesid ümber ja tahad suitsu

Mina ei suitseta

Sel juhul ma peale ei käi kuigi tubakas on aus sada sigarit maksid kakskümmend viis kulli ma sain nad otse Havannast ühe tubakakaupmehest sõbra käest jah aga vaevalt et seal Harvardis kõik enam ikka vanaviisi on kui palju ma endale olen tõotanud et lähen teen sinna ühe tiiru aga tõotustest kaugemale pole saanud kümme aastat lükkan seda sõitu aina edasi pank on mu oma võrku mässinud jah tudengiaastad muudavad iga mehe harjumusi ja palju mis enne tähtis oli ei ole enam aga kuule jutusta parem sina mis te seal praegu ka teete ja olete

Ära karda ma ei lähe isale ja emale rääkima kui see sinu südant närib

Ei lähe rääkima ei lähe rääkima ah sa mõtled seda asja sa võid endale teadmiseks võtta et minul pole sooja ega külma kas sa räägid või ei räägi ja võid sedagi teadmiseks võtta et mul polnud lihtsalt õnne aga midagi

kriminaalset ei toimunud seda on enne mind tehtud ja ja tehakse ka pärast minul lihtsalt ei vedanud sind oleks ehk paremini välja tulnud

Valetad

Võta asja kainelt mul pole mõtteski sind vastutahtmist rääkima sundida ja loomulikult ei tahtnud ma sind solvata sinu vanuses suhtutakse nendesse asjadesse hoopis teisiti kui näiteks viie aasta pärast

Ma oskan ainult ühteviisi petmisesse suhtuda ja ma ei usu et Harvardi-aastad mind selles suhtes muudavad

Me oleme nagu kaks draamakangelast-küllap sa oled näiteringis loorbereid lõiganud hea küll sul on õigus pole mõtet neile rääkida sest mis olnud see olnud eks ju ma ei näe põhjust miks me peaksime oma hea vahekorra mingi tühja asja pärast ära rikkuma sa meeldid mulle Quentin kogu sinu olemine meeldib sa ei ole maamats nagu kõik teised mul on hea meel et me teinetei sega klapime ma lubasin sinu emale et ma aitan mingil moel Jasonit aga ma teeksin hea meelega midagi ka sinu heaks Jefferson on Jasonile paras paik aga sinusugusel noormehel ei ole siin kolkas küll mingit tulevikku

Suur tänu õienda parem Jasoniga tema passib sulle paremini kui mina

Ma kahetsen seda lugu aga ma olin tookord alles päris kollanokk ja minul ei olnud säärast ema nagu sinul kes oleks mind õigesti elama õpetanud talle teeks selle teadasaamine asjatut südamevalu jah sul on õigus pole mõtet rääkida enesestmõistetavalt ka mitte Candace'ile

Ma ütlesin et ma ei räägi ei emale ega isale

Kuule sa vaata mind ja rehkenda välja mis šansid sul minu vastu võiksid olla

Ei mingeid erilisi šansse kui sa sealsamas ka kaklema õppisid aga eks proovi küll siis näed

Kurat sind võtaks misasja sa sellega saavutada tahad

Eks proovi siis näed

Püha taevas sigar mis su ema küll ütleks kui ta oma kaminasimsilt kõrbepleki leiaks hea et ma veel märkasin kuule Quentin ma kardan et me võime mõne rumaluse teha mida mõlemad pärast kahetseme sa meeldid mulle meeldisid esimesest pilgust ma mõtlesin kohe et see Quentin peab ikka üks pagana tore poiss olema kui

juba Candace temast nii vaimustatud on kuule ma olen juba kümme aastat ilma ja inimesi tundma õppinud ja võin sulle kinnitada et väärtused on tihtipeale väga muutuvad küll sa seda ka omal nahal koged meie teie hes me Harvardi kaasvõitlejad oleme hoidkem kinni ma kardan et ega ma vist ei tunnekski vana *alma mater*'it enam ära pole maailmas paremat paika noorte meeste jaoks ja kui mul kord endal pojad on saadan ma nad sinnasamasse ja hoolitsen et neil läheks paremini kui minul oota ära mine veel ära arutame selle asja läbi mina inimene on idealist ja mina olen täiesti selle poolt kodis käies on sellest palju head see kujundab iseloomu tuleb kasuks traditsioonidele ka koolile aga kui ta välja maailma läheb peab ta vaatama kuidas kõige paremini oma osa pirukast kätte saada sest ta näeb et kõik teevad sedasama ja miks peaks tema see viimane loll olema nendaks surume nüüd kätt ja unustame vanad asjad sinu ema pärast mõtle tema tervisele ole nüüd ikka joka oma viis ja vaata siia veatud ja süütud nagu kloostrist tulnud noh võta n'd vastu

Kai oma rahaga põrgu

Ei ei ole ilusti me kuulume ju nüüd ühte perekonda ma tean mismoodi see noorte meestega on kui palju igasuguseid kulutusi ja kui raske on saada vanameest kukkuma paotama mina tean väga hästi eks minagi ole kuidagi olnud ja mitte nii väga kaua aega tagasi aga nüüd võtan ma naise ja kõik on tipp-topp ole nüüd ikka mis narri sa mängid kuule võib-olla avaneb meil varsti võimalus tõsiseks meestejutuks ja siis ma teeksin ju hea meelega tuttavaks ühe ilusa kena lesknaisega linnast

Ma olen temast kuulnud korista oma neetud raha ära ma võid seda ka laenuks pidada aga nüüd pane silmad kinni ja sul on viiskümmend

Ära käperda mind ja korista oma sigar simsilt ära

Eks räägi siis kurat võtaks ja vaata kuidas sa sellest suplist välja tuled kui sul raisal pea natukesegi jagaks oleks sul ammu klaar olnud et nad on kõik kindlalt minu mu sõrme ja mingit kodukootud Galahadi pole mulle vennaks tarvis su ema rääkis mulle missugust kangust ja edevust sa täis oled oi kallis sina tule sisse tule aga sisse me tegime siin Quentiniga tutvust ja lobi-

sesime Harvardist kas mind otsisid süda igatses oma vanamehe järele või mis

Mine korraks välja Herbert ma tahan Quentinist paar sõna rääkida

Tule sisse tule aga sisse ajame üheskoos juttu ja saame üksteisega tuttavaks ma rääkisin just Quentinile

Mine pealegi Herbert mine natukeseks ajaks välja

Noh heakene küll ma mõistan eks õdet-venda tahe veel viimast korda kahekesi koos olla õigus

Võta oma sigar kaminasimsilt ära

Sul on õigus nagu alati mu poiss ma siis lähen uitan natuke ringi eks ole Quentin las nad kamandada meid niikaua kui neil veel võimu on aga ülehomme siis on oma vanamees see esimene ja viimane eks ole kallis anna mulle üks musi kullake

Ah jäta nüüd küll ülehomme jõuab

Ülehomme tahan ma juba intresse vaata et Quentin saaks oma jutuga ruttu valmis muide ma ei ole Quentinile veel rääkinud seda lugu ühest mehest ja temast papagoist ja mis kõik vaese linnuga juhtus väga kurb lugu tuleta mulle pärast meelde ja mõtle ka ise sellele niisiis taa-taa rõõmsa jällenägemiseni

Noh

Noh

Mis sul nüüd plaanis on

Mitte midagi

Segad jälle minu asjadesse vahele kas möödunudsuvisest tembutamisest küllalt ei saanud

Caddy sul on palavik *Sa oled haige mis haigus sul on*

Lihtsalt haige. Ma ei saa kedagi paluda.

Kõmmutas oma hääle läbi

Ta on lontrus Caddy

Aeg-ajalt läigatas puude ja põõsaste vahelt jõgi, mis pildus oma läigatusi keskpäeva kirkusesse. Ei, keskpäev oli juba möödas ja meie oleme sellest kohast möödas kus Gerald sõudis vastuvoolu nagu noor jumal jumalate palge ees. Jumalatest veel majesteetlikum. Sest Massachusettsis Bostoni linnas kuulub ka jumal pööbli hulka. Või paremal juhul petetud abikaasa kategoorias. Vilklevad märjad aerud kandsid teda edasi. Pikad särav vad silmaripsmed ja naiselikud käed. Tiivaripsutaja. Tiivaripsutaja, kellele jumal läks veel vähem korda kui

[illegible] abielumees. *Ta on lontrus Caddy* Läigatav jõgi hadus käänu taha.

Ma olen haige sa pead mulle sõna andma Quentin

Haige mis haigus sul on

Lihtsalt haige ma ei saa kedagi teist paluda anna mulle sõna et sina

Kui nende eest on tarvis hoolitseda oled sa ise selles tõsiselt mis haigus sul on Aknast oli kuulda kuidas auto [illegible] jaama 20.10 rongile vastu. Et sugulasi ära tuua. Paid. Ta ajas peade arvel raha kokku. Aga mitte juukselõikamisega. Maniküüriplikad. Meil oli kord tõuhobune. Tõupassiga hobune aga loomu poolest viimane [illegible]. *Quentin kõmmutas kõik nende hääled läbi Caddy toa põranda.*

Rong peatus. Ma astusin vagunist välja oma varju taskule. Tee läks rööbastest üle. Puust ootepaviljonis istus mees ja sõi paberkotist, ja siis ei kostnud enam [illegible] mürinatki. Tee keeras metsa, kus on arvatavasti [illegible] juline, ehkki puude lehed ei ole juuni alguses Uus-Inglismaal palju tihedamad kui aprillikuus meil kodus Mississipis. Ma nägin laevakorstnat. Ma pöörasin jõele [illegible] ja tallasin oma varju teetolmu. *Minus oli midagi kahtlaset ma nägin mõnikord öösel kuidas see mind [illegible] kuidas see mind meeste nägude vahelt vahib ja [illegible] aga nüüd on see kadunud ja ma olen haige*

Caddy

Ära puutu mind anna ainult sõna et sa

Kui sa haige oled siis sa ju ei saa

Saan küll kui pulmad möödas on on kõik korras siis [illegible] sellel enam tähtsust anna mulle sõna et Benjyt ei [illegible] Jacksonisse

Annan Caddy oh Caddy Caddy

Ära puutu mind ära puutu mind

Kuidas see välja näeb Caddy

Mis see

See mis sind vahib ja irvitab meeste nägude vahelt

Ma nägin jälle laevakorstnat. Seal on jõgi, mis saadab oma veed merre, mere rahulikkudesse koobastesse. Rahulikult viruvaisse koobastesse, ja kui Tema ütleb: Tõuse üles!, kerkivad pinnale ainult triikrauad. Kui me Versshiga jahil käisime ja terve päeva ära olime, ei võtnud me toidupoolist kaasa, aga kell kaksteist läks mul

kõht tühjaks. Umbes kella üheni oli kõht tühi, aga [illegible] äkki ununes kõhutühjus täiesti. *Tänavalaternate* [illegible] *kulges künkast alla ja siis me kuulsime kuidas* [illegible] *künkast alla läks. Tooli lame käsitugi jahe ja sile* [illegible] *lauba alla õunapuu hämaruselõhn mu juuste kohal* [illegible] *paradiisi riided voodil ninaga nähtud* Sul on palavik [illegible] tundsin juba eile sa kuumad nagu ahi

Ära puutu mind

Caddy kui sa haige oled siis sa ju ei saa mehele minna Ta on lurjus

Ma pean kellelegi minema. *Siis ütles arst et minu jala luu tuleb uuesti lahti murda*

Viimaks ometi ei näinud ma enam laevakorstnat. Ta läks piki müüri äärt. Päikesepritsmeis oksad kummardusid üle müüri. Kivi oli jahe. Müüri ääres käies [illegible] jahedust tunda. Aga meil Mississipis on loodus teistsugune. Seal oli sul tunne, nagu kuuluksid ka sina osaks loodusesse. Mingi vaikne, kuid vägev vohamine, mis suutis isegi leivanälga rahuldada, ümbritses sind, ei [illegible] sanud oma hellust igale kõledale kivile. Kõikjal kerkis seda lopsakust, nii et ka puude vahed näisid rohetavad ja silmapiir sinas, muutumata siinseks toretsevaks kimäärsuseks. *ütles: Luu tuleb uuesti lahti murda ja üks hääl hakkas minus kordama: Ai ai ai ja ma läksin higist märjaks. Mul ükskõik see on tühi asi ma tean ma olen jala juba kord murdnud ega siin midagi hullemat pole kui et peab paar päeva kauem toas olema aga mu põsed lihased läksid tuimaks ja suu ütles: Oodake oodake üks hetk ja ma olin higist märg ja kordasin kokkusurutud hammaste tagant: Ai ai ai ja isa ütles: Neetud hobune neetud hobune. Oodake mina olin süüdi. Poiss tuli igal hommikul korviga tara äärt pidi köögi poole vedades kepiga üle pulkade ja mina vedasin enda igal hommikul kipsjalaga akna alla ja varitsesin teda söetükiga ja Dilsey ütles: Enesele teed äda arunatukestki sul pole põle või täna alles neljas päe kui jala murdsid Oodake ma olen kohe valmis oodake üks hetk ma olen kohe*

Isegi hääl tundus selles õhus sumbuvat, just nagu oleks õhk kauasest häälte kandmisest kulunud. Koera haugatus kandub kaugemale kui rongi mürin, pimedas igatahes. Ja ka mõne inimese hääl. Nigerite hääled

Louis Hatcher ei pruukinud kunagi oma sarve, kuigi see tal alati kaasas oli, nagu vana laterngi. Ma küsisin:

«Louis, kunas sa oma laternat viimast korda puhastad?»

«Eks sest ole natukest aiga mööda küll. Kas mäletad veel, kui see suur tulvavesi majad ää viis? Seesama päe ma ta puhtaks nühkisin. Istusime õhta eidega tule paistel ja sit ütles, et: Kuule, Louis, mis sa teha mõtled, kui see uputus meiteni tuleb? ja mina vastu, et: Mine ullu ära. Ei parem teen laterna puhtaks. Ja sellesama sõna pealt ma ta puhtaks nühkisin.»

«See uputus oli ju tükk maad põhja pool, Pennsylvanias,» ütlesin ma. «Meieni poleks see nagunii ulatunud.»

«Nõnna räägid sina,» ütles Louis. «Aga mina jälle tõkkendasin, et kui see vesi sial Pennsivaanis üle ajab, ei sita võib ta ka Jeffersonis ajada. Ja eks need inimesed, kes oma maja arjalatiga jõgepidi alla sõit, eks need neid kah, et ei see vesi meiteni tule.»

«Kas te läksite Marthaga sel õhtul kodunt ära?»

«Ikki läksime. Mina tegin laterna puhtaks ja siis läksime ja istusime omikuni välla selle põndaku otsas, mis sial surnuaja taga on. Ja oleks ma kõrgemat paika tiand, oleks sinna läind.»

«Ja hiljem ei ole sa seda laternat enam puhastanud?»

«Mis tast puhastada, kui tal kedagist äda põle?»

«Nii et enne uut uputust puhastama ei hakka?»

«See päästis meid ää.»

«Ah ole nüüd ikka, onu Louis,» ütlesin ma.

«Justament. Usu sina, mis sina tahad, mina usun, mis mina tahan. Mina tegin laterna puhtaks ja veetulv ei tulnd ja teise inimesega ma jammima ei akka.»

«Louisi-onu ei saa kedagi kätte, kui valgus nõnna suur on, et näeb,» ütles Versh.

«Mina jahtisin meite metsades opossumisi juba sel sial, kui sinu papa pias lambieliga täitinge tapeti, poiss,» ütles Louis. «Ja sain puha kätte.»

«See on õige,» ütles Versh. «Louisi-onu on meite metsadest rohkem opossumisi saand kui keski teine.»

«Justament,» ütles Louis. «Opossumite tarvis on valgust just paras jägu. Põle kuulnd, et mõni põleks valgusega rahu jäänd. Kuss nüid! Sial ta on. Vuuui. Kuuled krantsi, kus ulub?» Ja me istusime kuivadel lehtedel,

mida meie ootusärev aeglane hingamine ja maapinna ning tuuletu oktoobriöö hõng tasa sahisema panid, ja laterna vastik hais reostas karget õhku ja me kuulsime koerte klähvimist ja Louisi hääle hääbuvat kaja. Ta ei karjunud kunagi ja siiski võis teda vaiksel ööl isegi meie eesverandalt kuulda. Kui ta koeri tagasi kutsus, kaikus ta hääl jahisarvena, mida ta õlal kaasas kandis, kuid kunagi ei kasutanud, ainult et tema hääl oli selgem ja mahedam, otsekui osa pimedusest ja vaikusest, mis seda sünnitas ja samas suretas. Uh-uuuuu. Uh-uuuuu. Uh-uuuuuuuuuuuuuuuu. *Pean kellelegi mehele minema*

Kas sa oled paljudega olnud Caddy

Ma ei tea jah liiga paljudega kas sa hoolitsed Benjy ja isa eest

Nii et sa ei teagi kelle laps see on kas tema teab

Ära puutu mind kas sa hoolitsed Benjy ja isa eest

Ma tundsin veelõhna juba enne sillale jõudmist. Sild oli hallidest kividest, sammaldunud, niiskuselaigud tähistamas hallitusseente aeglast ülesronimisteed. Vesi varjus oli selge ja sile, pöörleva taeva rauges virus sulises ta tasa ja limpsis sillakive. *Caddy ta on*

Ma pean kellelegi mehele minema Versh rääkis mulle ühest mehest, kes oli enda ise ära kohitsenud. Mees läinud metsa istunud kraavi ja tõmmanud siis habemenoaga. Tõmmanud oma pooliku habemenoaga ja nii järsku et mõlemad lennanud sellesama ühe liigutusega üle ta õla ja veel enne kui tuksuv verejuga jõudnud maha plirtsuda. Aga asi ei seisa selles. Mitte selles et neid enam ei ole. Üksnes siis kui mul neid kunagi poleks olnud saaksin ma öelda Jah aga mina ei tea sellest midagi mulle on see arusaamatu hiina keel. Ja isa ütles Kas sa ei mõista et see vaevab sind ainult sellepärast et sa oled süütu? Naised ei ole kunagi neitsid. Karskus on negatiivne seisund ja seepärast loodusega vastuolus. Mitte Caddy vaid loodus piinab sind ja mina ütlesin Need on sõnad ainult sõnad ja isa ütles Ka neitsilikkus on ainult sõna ja mina ütlesin Kust sa tead keegi ei tea ja isa ütles Jah aga sel silmapilgul kui me mõistma hakkame muutub kogu tragöödia mõttetuks.

Seal, kus silla vari vette langes, nägin ma sügavale, aga põhja mitte. Kui lehte küllalt kaua vees leotada, kaob aja möödudes leheollus ja ainult haprad rood jääd hõljuma nagu unenäos. Üks leheroog ei puuduta teist, ükskõik kui sõlmine leht enne ka ei olnud, ükskõik kui sootsu ligidal nad ka ei asunud. Aga võib-olla kui Tema ütleb: Tõuse üles!, kerkivad vaiksest sügavusest ja unest pinnale hoopis silmad. Tema auhiilgust tunnistama. Ja alles seejärel kerkivad veepinnale triikrauad. Ma läksin ja peitsin mõlemad silla otsa alla, siis tulin sillale tagasi ja kummardusin üle käsipuu.

Ma ei näinud põhja, küll aga sügavale voolavasse vette, kust silm enam edasi ei seletanud, ja siis nägin ma mingit varju, mis jämeda noolena otsekui rippus jõevoolus. Kiilkärbsed liuglesid veepinna kohal silla varju ja varjust välja. *Kui seal teisel pool oleks lihtsalt jõgu: puhas leek ja meie mõlemad surnutest surnumad. Siis oleks sinul ainult mina siis oleksime seal ainult mina ja sina meie kahekesi omavahel ja näpuganäitamine ja piinlemine jääksid puhta leegi taha* Nool kasvas ainsagi liigutuseta ja viuhti! napsas hõrnas veepinnalt kärbse, niisama osavalt nagu elevant maapähkli. Jõgi kandis vaibuvad ringlained silla alla ja samas nägin ma uuesti toda nooljat hõrnast, nina vastuvoolu, õrnalt värelemas voolavas vees, mille kohal sööstsid ja hõljusid kiilkärbsed. *Siis oleksime seal ainult sina ja mina kahekesi ja puhas leek kaitseks müürina meid näpuganäitamise ja piinlemise eest*

Hõrnas varitses, osav ja liikumatu värelevate varjude vahel. Kolm õngeritvadega poissi tulid sillale ja me kummardusime üle käsipuu ning vahtisime hõrnast. Poistele oli kala tuttav. See oli siitkandi kuulsus.

«Seda purikat on kakskümmend viis aastat katsutud kätte saada. Bostonis on üks pood kahekümne viie dollarise spinningu sellele auhinnaks välja pannud, kes ta kätte saab.»

«Miks te teda siis kolmekesi kinni ei püüa? Kas teile kahekümne viie dollarine spinning ei meeldiks?»

«Miks ei meeldiks,» ütlesid poisid. Nad olid kummargil üle käsipuu ja vahtisid hõrnast. «Minule meeldiks kindla peale,» ütles üks.

«Mina spinningut ei võtaks,» ütles teine. «Mina võtaksin selle asemel raha.»

«Ei tea, kas nad raha annavad,» ütles esimene. «Vean kihla, et annavad ainult spinningu.»

«Siis ma müün selle maha.»

«Kahtekümmend viit sa selle eest ei saa.»

«Saan nii palju kui saan. Oma praeguse ridvaga tõmban täpselt niisama palju kalu välja kui selle kahekümne viie dollarilisega.» Seepeale hakkasid nad arutama, mida nad kahekümne viie dollariga teeksid. Nad rääkisid üksteisest üle, hääled pealekäivad, vasturääkivad, kärsitud, ja tegid ebareaalsusest tõenäolisuse, siis võimalikkuse ja lõpuks vastuvaidlematu tõsiasja, nagu ikka inimesed, kelle soovidest saavad sõnad.

«Mina ostan hobuse ja vankri,» ütles teine poiss.

«Ostad sa küll!» ütlesid teised.

«Miks ei osta. Ma tean, kust saab kahekümne viie dollari eest hobuse koos vankriga. Ma tunnen ühte meest.»

«Kes ta on?»

«Ükskõik kes ta on. Mina igatahes võin kahekümne viie dollari eest mõlemad saada.»

«Eks muidugi!» ütlesid teised. «Ta ei tunne mingit meest. Niisama praalib.»

«Ei usu või?» ütles poiss. Teised jätkasid aasimist, aga tema vaikis. Ta oli kummargil käsipuul ja vahtis hõrnast, kelle ta sõnades juba maha oli kupeldanud, ja siis äkki kadus poiste häälest teravus, nöökamistahe, just nagu oleksid nad kala kinnipüüdmise ja hobuse ning vankri ostmise tõeks tunnistanud, sest nagu tihtipeale täiskasvanuid näis neidki kõige rohkem veenvat kolmanda partneri üleolev vaikimine. Minu meelest on inimesed, kes alalõpmata sõnu kulutavad, vähemalt selles suhtes ühel meelel, et nad vaitolemist tarkuseks peavad, ja samas ma tundsin, kuidas teised kaks hakkasid kiiresti otsima võimalust oma kaaslase nurkasurumiseks ja temalt hobuse ning vankri röövimiseks.

«Sa ei saa selle spinningu eest kahtekümmend viit dollarit,» ütles esimene poiss. «Vean kihla, et ei saa.»

«Tal pole ju see hõrnaski veel käes,» ütles kolmas ja mõlemad pistsid kisama:

«Jah, mis ma kogu aeg räägin! Mis selle mehe nimi on? Sa ei tea ütelda. Sellist meest pole üldse olemas.»

«Ah, olge vait,» ütles teine. «Vaadake! Jälle tuleb üles.» Poisid olid kummargil käsipuul, kolm liikumatut ühesugust poissi, ühesugused sihvakad õngeridvad päikesepaistel vildakuti püsti. Hõrnas kerkis kiirustamata, vaevuväreleva tumeda varjuna, ja taas kandis vool hõõguvad ringlained pärivett. «Sa poiss!» pomises esimene.

«Ei meie teda püüdma hakka,» ütles ta. «Aitab selle vaatamisestki, kuidas Bostoni mehed proovimas käivad.»

«Kas tema on siin silla all ainukene kala?»

«Jah. Ajas kõik teised minema. Kõige paremini näkkab meiekandis all võrendikus.»

«Ei näkka,» ütles teine poiss. «Bigelow' veski juures näkkab kaks korda paremini.» Seejärel vaidlesid nad, kus on kõige parem kalu püüda, kuid jätsid oma vaidluse korrapealt katki, kui hõrnas uuesti tõusis ja lõhutud veepind tükikese sinitaevast endasse imes. Ma küsisin, kui palju jääb siit maad lähima linnani. Nad seletasid mulle.

«Aga kõige lähem raudteejaam on sedakätt,» ütles teine poiss ja osutas teele, kust ma olin tulnud. «Kuhu te minna tahate?»

«Ei kuhugi. Niisama jalutan.»

«Ülikoolist olete või?»

«Jah. Kas seal linnas vabrikuid on?»

«Vabrikuid?» Nad vaatasid mulle otsa.

«Ei,» ütles teine. «Seal küll ei ole.» Nad tunnistasid mu riideid. «Otsite tööd või?»

«Aga Bigelow' veski,» ütles kolmas poiss. «Eks see ole ka vabrik.»

«Mis vabrik see on. Ta mõtleb päris vabrikut.»

«Niisugust, millel vile on,» ütlesin mina. «Ma pole kella ühe vilet veel kuulnud.»

«Ah nii,» ütles teine poiss. «Eks kirikutornis ole kell. Sealt võite vaadata. Aga kas teil keti otsas siis uuri polegi?»

«Tegin hommikul katki.» Ma näitasin poistele oma uuri. Nad uurisid seda tõsise näoga.

«Aga käib edasi,» ütles teine. «Palju see tervestpeast võis maksta?»

«Mulle kingiti see,» ütlesin mina. «Isa kinkis, kui ma keskkooli lõpetasin.»

«Olete kanadalane või?» küsis kolmas. Tema juuksed olid punased.

«Miks kanadalane?»

«Ta ei räägi nagu kanadalane,» ütles teine poiss. «Ma olen kuulnud, mismoodi nad räägivad. Tema räägib sedamoodi nagu mustad komejandid laval.»

«Kuule,» ütles kolmas. «Kitli peale ei karda saada?»

«Miks kitli peale?»

«Ise ütled, et ta räägib nagu värviline.»

«Ah, ole vait,» ütles teine poiss. «Kui te sellest künkast üles lähete, hakkab kirikutorn paistma.»

Ma tänasin poisse. «Soovin teile head kalaõnne. Aga ärge seda vana purikat välja tõmmake. Ta on väärt, et ta rahu jäetaks.»

«Ei seda kala saa keegi kätte,» ütles esimene poiss. Nad kummardusid üle käsipuu ja vaatasid vette, kolm õngeritva nagu vildakad kollased tuleviirud päikese käes. Ma kõndisin oma varjul, tallates seda puude varjulaikudesse. Tee tegi käänu ja tõusis jõest eemaldudes künkale. Ületas künka ja lookles siis allamäge, viies pilgu ja mõtted rohelise tunneli vaikusesse ja puude kohal kõrguva kandilise kirikutorni ning ümara kella silma juurde, mis oli õnneks küllalt kaugel. Ma istusin teeveerele. Rohi ulatus pahkluuni, musttuhat rohulible. Varjud teel olid liikumatud ja selgepiirilised, nagu oleksid viltused päikesekiired maalinud need sinna läbi šablooni. Ma kuulsin pikka vilet puude taha hääbumas, aga see oli vaid vedur, ja siis kuulsin ma uuri tiksumist ja vaibuvat rongimüra, otsekui tormanuks rong lailava kajaka pilgu all hoopis mujal ja hoopis teisel kuul, hoopis teisel suvel minema. Kõik tormavad, ainult Gerald mitte. Üksipäini oma ülevuses tõmbab ta aerudega, sõuab enese keskpäevast üles kirkasse avarusse, tõuseb jumalastatuna suikuvasse lõpmatusse, kus on ainuüksi tema ja kajakas, üks hämmastavalt liikumatu, teine lakkamatute ning mõõdetud tõmmetega otsekui inertsist kantuna edasi sõudmas, vilets hädine maailm nende varjude all. *Caddy ta on lurjus ta on lurjus Caddy*

Nende hääled tulid üle künka ja kolm sihvakat õngeritva huljusid tuleviirudena. Möödudes vaatasid poisid minu poole, kuid sammu ei aeglustanud.

«Noh,» ütlesin mina, «kuhu kala jäi?»

«Ei meie teda püüdma hakanud,» ütles esimene poiss. «Teda ei saa keegi kätte.»

«Näete, kell on seal,» ütles teine poiss käega osutades. «Kui lähemale lähete, paistab, palju ta on.»

«Jah,» ütlesin mina, «hea küll.» Ma tõusin püsti. «Kas te lähete kõik linna?»

«Me lähme võrendikku turba õngitsema,» ütles esimene.

«Võrendikus ei näkka,» ütles teine.

«Eks mine siis veski juurde, kus jõmpsikad vees plaistavad ja kõik kalad minema peletavad.»

«Võrendikus ei saa mingit kala kätte.»

«Kui me siin passime, ei saa tõesti mingit kala kätte,» ütles kolmas.

«Ma ei saa aru, mis häda sind sinna võrendikku ajab,» ütles teine. «Seal ei näkka.»

«Keegi ei sunni sind tulema,» ütles esimene. «Ega sa minuga sõlme pole seotud.»

«Lähme parem veski juurde ujuma,» ütles kolmas.

«Mina lähen võrendikku õngitsema,» ütles esimene. «Tehke teie, mis tahate.»

«Ütle, millal sa viimati kuulsid, et võrendikust kala on saadud?» küsis teine kolmandalt.

«Lähme parem veski juurde ujuma,» ütles kolmas. Torn, mille kella ümar numbrilaud oli ikka veel küllaltki kaugel, vajus aeglaselt puude taha. Me kõndisime varjulaikudel. Siis jõudsime ühe rohtaia juurde, kus kõik valendas ja roosatas. Puud olid mesilasi täis, me kuulsime suminat.

«Lähme parem veski juurde ujuma,» ütles kolmas poiss. Aia äärest keeras puudega palistatud rada alla. Kolmas poiss aeglustas sammu ja jäi seisma. Esimene läks edasi ja päike helkles ta õngeridval, libises üle poisi turja ning mööda särgiselga allapoole. «Lähme siit,» ütles kolmas. Teine poiss oli samuti peatunud. *Miks sa pead kellelegi mehele minema Caddy*

Tahad et ma ütlen arvad et kui ma ütlen et siis seda enam ei ole

«Lähme veski juurde,» ütles poiss. «Lähme siit.»

Esimene poiss läks edasi. Paljajalu, kõndis ta peenes tolmus niisama hääletult, nagu langeb lehti. Mesilased sumisesid aias, nagu tõuseks tuul, paisuda ärgitavalt, kuid siiski ühetooniliselt. Aiamüüri äärt pidi kulgev jalgrada, mida võlvisid oksad ja kattis õiepihu, sulas

puude rohelusse. Ere päikesevalgus langes harvade lappidena jalgrajale. Kollased liblikad loitlesid päikesekildudena puude varjus.

«Mis häda sul sinna võrendikku on minna?» ütles teine. «Kui sa õngitseda tahad, õngitse veski juures.»

«Ah las läheb,» ütles kolmas. Nad seirasid esimest poissi. Päike kerples ta eemalduval turjal, helkles õngeridval, nagu jooksnuksid seal kollased sipelgad.

«Kenny,» ütles teine poiss. *Räägi isale ära ole mõistlik muidu räägin ise mina olen oma isa soo jätkaja mina tegin tema lõin tema ütle et pulmad jäävad ära sest see Herbert ei tunnista teda ealeski omaks ja siis sina ja mina kuna järglaste armastus*

«Ah, lähme,» ütles poiss. «Teised on juba kindlasti seal.» Nad seirasid endiselt esimest poissi. «Mine,» hüüdsid nad äkki, «mine, mine, mammapoeg! Ta ei julge ujuma tulla, sest pea läheb märjaks ja siis on tal keretäis šoolas.» Nad pöörasid jalgrajale ja läksid edasi. Kollased liblikad liuglesid puude varjus nende ümber.

seepärast et midagi muud ei ole ma usuksin hea meelega et on aga ilmselt ei ole ja selle tõttu ma

küll mõistad ka sina ükskord et isegi ülekohus pole õigupoolest seda väärt mida sa usud olevat Poiss ei teinud mind märkama. Mütsilotu all oli ta pea pisut kõrvale pööratud ja ma nägin ta lõuaprofiili.

«Miks sina teistega ujuma ei läinud?» küsisin mina.

ta on lurjus Caddy

Norisid Herbertiga tüli kas norisid

Ta on petis ja kaabakas Caddy ta visati korporatsioonist välja sest ta tegi kaardimängus sohki teda boikoteeriti ta tabati poolaasta-eksamitel spikerdamas ja heideti ülikoolist välja

Mis see siia puutub ma ei kavatse temaga kaarte mängida

«Kas õngitsemine meeldib sulle rohkem kui ujumine?» küsisin mina. Mesilaste sumin jäi tasasemaks, kuid kostis sellegipoolest, ja tundus, nagu ei kaoks sumin vaikusesse, vaid nagu kasvaks vaikus meie vahel tõusuveena. Tee käänas uuesti ja muutus tänavaks, mida palistasid puude varjus murud ja valged majad. *Caddy ta on lurjus mõtle Benjyle ja isale ja ära tee seda minu pärast*

Kellele muule ma siis mõtlen kellele muule olen ma kogu aeg mõtelnud Poiss pööras tänavalt ära. Kordagi selja taha vaatamata ronis ta üle tara ja läks murul seisva puu juurde, pani õngeridva maha, ronis puu otsa ja jäi oksaharu vahele istuma, selg tänava poole pööratud, valgel särgil nüüd viimaks liikumatud päikeselaigud. *Kellele muule olen ma kogu aeg mõtelnud ma ei suuda isegi nutta ma surin möödunud suvel ma ütlesin seda sulle juba siis aga ma ei teadnud tookord veel mida see tähendab ma ei teadnud mida ma räägin* Meil kodus võib ilm augusti lõpus olla nagu praegu siin ja ühtlasama kerge ning kirgas, nukrusest ja igatsusest puhtavlikult värelemas. Inimene on oma klimaatiliste kogemuste summa ütles isa. Inimene on olemasoleva produkt. Väliste rüvetuste konglomeraat mis tüdimatult annab lahenduseks ümmarguse nulli: põrmu ja kire pöitsetsu. *Aga praegu ma tean ja kinnitan sulle et ma olen surnud*

Aga miks sa ikkagi pead kuule võtame Benjy kaasa ja läheme siit kuhugi kus meid ei tunta kus Valge hobune vedas vedruvankrit. Kabjad potsusid õhukeses tolmus ja peenikeste kodaratega rattad rigisesid ning nagisesid, kui vanker lehtede väreleva palaka all ülesmäge tuli. Jalakad.

Ja millest me elama hakkame sinu ülikoolirahast sellest rahast mis karjamaa müügist saadi et sina võiksid Harvardisse minna kas sa ei mõista et sa pead ülikooli lõpetama kui sa ei lõpeta ei ole isal enam midagi

Karjamaa müügist saadud Valge särk oli oksaharu vahel, oli hubisevas varjus liikumatu. Rattakodarad olid peenikesed. Keskelt lohus vankri alt paistsid kabjad, mis tippisid kiiresti ja mõõdetult teed nagu nõel tikandit, muutudes ikka väiksemaks ja väiksemaks, otsekui oleks lavalt sõtkeveskit minema lohistatud. Ma nägin valget kirikutorni ja kella ümarat rumalat numbrilauda. *Karjamaa müügist saadud*

Arst ütleb et isa ei ela enam aastatki kui ta joomist maha ei jäta aga ta ei jäta maha ei saa jätta pärast seda mis mina mis möödunud suvel ja siis saadetakse Benjy Jacksonisse ma ei suuda isegi nutta

ühe silmapilgu seisis Caddy lävel ja siis oli Benjy ta juures ja sikutas ta kleiti ja lõugas ja ta hääl rümas

lainetena seinte vahel ja Caddy tõmbus seina äärest kühmu jäi üha väiksemaks ja väiksemaks kuni Benjy ta uksest välja tiris ise edasi lõuates otsekui ei saaks ta oma vägeva hääle pärast vait olla otsekui poleks ta rümaval häälel vaikuses kohta

Kui ma ukse avasin, tilises kell, aga ainult üks kord heleda selge tasase häälega uksepealses mahedas hämaruses, just nagu timmitult selleks üheks selgeks tasaseks tilinaks, et kell ära ei kuluks ega liiga palju vaikust ei tarvitataks vaikuse taastamiseks, kui ukse avanedes seest sooja, värske leiva lõhna hoovab. Leti ees seisis räpane tüdrukutirts, kaks patsijuppi ronk mustad ja silmad nagu mängukarul.

«Tere, sõsarake.» Sulnis soojas tühjuses meenutas ta nägu piimatassi, kuhu kohvi on nõristatud. «Kas siin kedagi pole?»

Aga tüdrukuke vaid tunnistas mind, kuni tagauks avanes ja poeruumi tuli perenaine. Letil klaasi taga seisid reas kohedad pätsid ja naise kabe hall nägu, kabe hall pealagi, mida katsid hõredad soetud juuksed, kabedad hallid prilliraamid liikusid, lähenesid nagu mööda traati, nagu peenrahakarp. Naine meenutas raamatukoguhoidjat, eluvõõrikut tolmustele riiulitele ritta seatud tegelikkusest irdunud aksioomide vahelt, kes rahumeeli tohletab selle õhu hinguses, millele ülekohus korda ei lähe.

«Palun sealt kaks rosinakuklit, proua.»

Ta võttis leti alt nelinurkse ajalehepaberitüki, asetas selle letile ja võttis siis kastist kaks kuklit. Tüdrukuke vahtis neid üksisilmi, silmad nagu kaks liikumatut rosinat lahja kohvi kruusis. Itskede maa, makaroniõgijate kodu. Ta vahtis saiu, kabedaid halle käsi, jämedat kuldsõrmust vasaku käe nimetissõrmes sinava sõrmenuki taga.

«Kas te küpsetate neid ise, proua?»

«Viis senti, härra,» ütles ta. Just niimoodi: härra. Nagu öeldakse laval. «Soovite veel midagi?»

«Ei, proua. Mina ei soovi. Aga see noor daam küll.» Naine ei olnud nii pikk, et ta oleks üle letikasti näinud, seepärast läks ta leti otsa ja vaatas väikest tüdrukut sealt.

«Kas teie tõite ta siia?»

«Ei, proua. Ta oli siin, kui ma tulin.»

«Sa nurjatu plikanatt,» ütles naine. Ta astus leti ette, kuid tüdrukukest ei puudutanud. «Panid juba midagi taskusse?»

«Tal ei olegi taskut,» ütlesin mina. «Ta ei teinud siin mitte kui midagi. Lihtsalt seisis ja ootas teid.»

«Aga miks siis kell ei kõlisenud?» Naine tunnistas mind. Puudus ainult vitsakimp ja tahvel tema selja taga 2×2=5. «Need peidavad oma kleidi alla, nii et sa mitte ei märkagi. Kuule, plika! Mismoodi sa siia sisse said?»

Tüdrukuke ei vastanud midagi. Ta vahtis naist, siis vaatas oma mustade silmadega vilksamisi minu poole ja jäi uuesti naist vahtima.

«Neetud muulased,» ütles naine. «Kuidas ta sisse pääses, ilma et kell oleks kõlisenud?»

«Küllap ta tuli siis sisse, kui mina ukse lahti tegin,» ütlesin. «Kell tegi oma ühe till-di! meie mõlema eest. Ta poleks siit nagunii midagi kätte ulatanud. Pealegi ei usu ma, et ta ise võtab. Ega ju, sõsarake?» Tüdrukuke vaatas mulle sõnatult, mõtlikult otsa. «Mida sa tahtsid? Kas leiba?»

Ta sirutas rusikas käe välja. Pihk avanes ja nähtavale ilmus niiske räpane viiesendiline, mis oli jätnud tüdruku peopessa niiske räpase jälje. Münt oli soe ja ligane. Ma tundsin selle kerget metalset lõhna.

«Palun, kas teil on üks viiesendine päts, proua?»

Naine võttis leti alt neljakandilise ajalehepaberitüki, asetas selle letile ja keeras leivapätsi paberisse. Ma asetasin tüdruku viiesendilise ja veel ühe mündi letile. «Ja palun üks rosinakukkel veel, proua.»

Naine võttis kastist kukli. «Andke oma pakk tagasi,» ütles ta. Ma andsin ja naine tegi selle lahti, pani kolmanda kukli juurde ning keeras paki kinni, siis võttis letilt rahad, otsis põlletaskust kaks vaskmünti ja ulatas mõlemad mulle. Andsin need tüdrukule. Niisked kuumad sõrmed, mis meenutasid tõuke, pigistasid metallraha pihku.

«Tahate selle kukli temale anda?» küsis naine.

«Just nii,» ütlesin mina. «Ma loodan, et teie saialõhn meeldib talle niisama hästi kui minulegi.»

Võtsin letilt mõlemad pakid ja andsin leiva tüdruku

kätte. Terashall naine jälgis meid leti tagant külma enesekindlusega. «Oodake üks silmapilk,» ütles ta. Ta läks tagaruumi. Uks avanes ja sulgus. Tüdrukuke surus leivapätsi vastu räpast kleiti ja tunnistas mind.

«Mis su nimi on?» küsisin mina. Tüdruk pööras minult pilgu, kuid jäi endiselt liikumatult seisma. Paistis, nagu ei hingakski ta. Naine tuli tagasi. Tal oli mingi kummaline asi käes. Ta hoidis seda, nagu võiks hoida oma lemmikroti laipa.

«Kuule,» ütles ta. Laps vaatas talle otsa. «Säh, võta,» ütles naine ja suskas selle tüdruku poole. «Mis sellest, et ta nii imelik välja näeb. Ega maitse sellepärast teine pole, kui sa sööd. Säh võta. Pean ma siin õhtuni seisma või?» Laps võttis koogi vastu, pööramata naiselt pilku. Naine pühkis käsi põlle. «Ma pean selle kella laskma korda teha,» ütles ta. Ta läks ukse juurde ja tõmbas selle järsku lahti. Väike kell lõi üks kord nõrgalt ja nähtamatult, kuid selge häälega: till! Me lähenesime uksele, kus naine, pea kuklas, üles kõõritas.

«Suur tänu koogi eest,» ütlesin mina.

«Neetud muulased,» ütles naine, jõllitades uksepealset hämarust, kus kell tilises. «Võtke minu nõu kuulda, noormees, ja hoidke nendest eemale!»

«Just nii,» ütlesin mina. «Läki, sõsarake.» Me läksime välja. «Suur tänu, proua.»

Ta lükkas ukse kinni ja tõmbas siis lahti, lükkas uuesti kinni, sundides kella selle ühtainust till-dit kordama. «Va muulased,» ütles naine kella kõõritades.

Me läksime edasi. «Kuule,» ütlesin mina. «Kuidas ühe jäätisega oleks?» Tüdruk nosis oma nässakat kooki. «Kas jäätist tahad?» Ta vaatas mugides mulle oma mustade silmadega ainiti otsa. «Tule.»

Me läksime rohupoodi ja tellisime jäätist. Tüdruk ei pannud leivapätsi käest. «Pane leib lauale, siis saad paremini süüa,» ütlesin mina ja sirutasin käe. Aga tüdrukuke, kes jäätist sõi nagu koorevenist, surus pätsi vastu rinda. Pooleli söödud kook oli laual. Ta ei pidanud jäätise söömisel kordagi vahet ja asus siis uuesti koogi kallale, samal aja vitriine silmitsedes. Mina lõpetasin oma portsjoni ja me läksime välja.

«Kuskandis sa elad?» küsisin mina.

Vedruvanker, seesama vedruvanker valge hobu-

sega. Tohter Peabody oli paks mees. Kolmsada naela raske. Kui tema kõrval istusid, pidid vankriservast kinni hoidma. Lapsed. Parem juba jala minna, kui kogu aja vankriservast kinni hoida. *Arsti juures juba käisid kas sa arsti juures käisid Caddy*

Mis mõttega ma ei saa praegu midagi küsida hiljem on kõik korras siis pole see enam tähtis

Best naised on nii hõrgud nii salapärased ütles isa. Perioodilise roojasuse hõrk tasakaal kahe kuu vahel. Lõikuskuu kollased täiskuud tema puusad reied. Väljaspool neist väljaspool alati vaid. Kollased. Jalatallad nagu käimisest. Ja tea ütles isa et paljude meeste eest jääb kogu see salapärasus ja pakilisus varjatuks. Kõik nende sees moondub väliseks peibutuseks mis ootab puudutamist. Ligane mädanemine nagu pooltühja kondoomina lilluvad uppunud mis levitavad kõikematvat kuslapuuimalust.

«Sa vii oma leivapäts nüüd ilusti koju.»

Tüdrukuke vaatas mulle otsa. Ta mugis vaikselt ja vahetpidamata; iga natukese aja tagant paisus ta kõri ja ta neelatas. Ma avasin oma paki ja andsin talle ühe rosinakukli. «Jumalaga,» ütlesin ma.

Ma läksin edasi. Siis vaatasin tagasi. Ta oli minu selja taga. «Kas su kodu on selle tee ääres?» Tüdrukuke ei vastanud midagi. Ta kõndis mu kõrval, suisa küünarnuki all, ja nosis kooki. Me läksime edasi. Ümberringi oli vaikne, tänav peaaegu inimtühi *levitades kõikematvat kuslapuuimalust Caddy oleks pidanud mulle trepil istumise ära keelama et ma poleks kuulnud kuidas ta uks hämaruses kinni prantsatas kuidas Benjy edasi tihkus Ohtusöögiaeg ta oleks pidanud alla sööma tulema levitades kõikematvat kuslapuulõhna* Me jõudsime tänavanurgale.

«Nõndaks,» ütlesin mina. «Ma pean nüüd sedakätt minema. Jumalaga.» Ka tüdrukuke oli seisma jäänud. Ta kugistas viimase koogitüki alla ja hakkas samas kuklit näsima, mind selle tagant jälgides. «Jumalaga,» ütlesin mina. Ma pöörasin ümber nurga ja läksin edasi ega jäänud enne seisma, kui olin jõudnud järgmise tänavanurgani.

«Kuhupoole su kodu jääb?» küsisin mina. «Kas sinnapoole?» Ma osutasin käega kallakulisele tänavale. Tüd-

rukuke vaatas mulle otsa. «Kas su kodu on sealpool? Eks ole, sa elad jaama taga? Seal, kus rongid sõidavad?» Aga tüdrukuke vaid mugis edasi ning vaatas mulle muretult ja sõnatult otsa. Tänav oli mõlemas suunas tühi, vaiksed muruväljakud ja nägusad majad puude varjus, ei ainustki hingelist peale meeste, kellest me enne olime möödunud. Me pöörasime ümber ja läksime tagasi. Kaupluse ees toolidel istus kaks meest.

«Kas teist tunneb keegi seda väikest tüdrukut? Ta hakkas mul sabas käima, aga ma ei oska tema kodu üles leida.»

Mehed pöörasid pilgu minult tüdrukule.

«Ju ta mõne itaalia uustulnuka laps on,» ütles üks. Tal oli seljas roostekarva saterkuub. «Ma olen teda varem ka näinud. Mis su nimi on, väike tüdruk?» Tüdrukuke vaatas neid oma mustade silmadega. Ta suu liikus vahetpidamata. Isegi neelates ei jätnud ta mugimist.

«Võib-olla ei oska ta inglise keelt,» ütles teine mees.

«Ta saadeti leiba ostma,» ütlesin mina. «Mõne sõna peaks ikka oskama.»

«Mis su papa nimi on?» küsis esimene mees. «Kas Pete? Joe? Või hoopis John?» Tüdrukuke hammustas kuklist uue suutäie.

«Mis ma temaga peale hakkan?» küsisin mina. «Kogu aeg käib mul kannul. Ma pean Bostonisse tagasi sõitma.»

«Olete ülikoolist või?»

«Jah, härra. Ja ma pean tagasi sõitma.»

«Eks minge siis seda tänavat pidi edasi ja andke ta Anse'i kätte. Ta on kindlasti üürihobuste talli juures. Siinne šerif.»

«Nii vist tulebki teha,» ütlesin mina. «Ma pean ta kuhugi jätma. Suur tänu teile. Läki, sõsarake.»

Me läksime tänavatpidi edasi, kõndides varjupoolsel küljel, kus sakilise fassaadi vari sõiduteed vilutas. Jõudsime üürihobuste talli juurde. Šerifit seal ei olnud. Üks mees, kes istus vildakal järil laia madala ukse ees, kust jahe hämar vinu kandis meieni latrite ammoniaagilõhnalist haisu, soovitas vaadata postkontorisse. Ka tema ei tundnud tüdrukut.

«Kuradima muulased. Minu silmale on nad kõik ühte nägu. Eks viige ta sinna raudtee taha, kus nad elavad, ehk mõni tunnistab omaks.»

Hakkasime postkontorisse minema, mis asus samal tänaval. Kui me kauplusest möödusime, lõi saterkuues mees ajalehte lahti.

«Anse sõitis just praegu linnast välja,» ütles ta. «Ma soovitaksin teil jaama taha minna ja jõe ääres majade vahel ringi vaadata. Ju mõni seal teda ikka tunneb.»

«Sinna peaks vist minema jah,» ütlesin mina. «Läki, sõsarake.» Tüdruk toppis viimase kuklitüki suhu ja neelatas. «Tahad teist veel?» küsisin mina. Ta vaatas mugides mulle otsa, mustade silmade pilk ainitine ja sõbralik. Ma võtsin oma mõlemad kuklid paberist välja, andsin ühe temale ja lõin teisele ise hambad sisse. Küsisin ühe mehe käest, kus jaam asub, ja ta juhatas teed. «Läki, sõsarake.»

Me jõudsime jaama juurde ja läksime jõe lähedalt üle raudtee. Sild viis üle jõe ja jõega rööbiti kulgevat tänavat ääristas puumajade räga, tagahoovid jõe poole. Armetu tänav, ent oma kirevuses siiski reibas. Ühe rahtukasvanud krundi keskel, mida piiras murdunud lippidest tara, seisis liibakil igivana kaless ja luitunud maja, mille ülemise korruse aknast rippus välja mingi õiteroosa riidehilp.

«Kas sa elad siin majas?» küsisin mina. Tüdrukuke vahtis mind kukli tagant. «Kas siin?» küsisin ma ja näitasin käega. Tüdrukuke jätkas nosimist, aga mulle tundus, et ma näen tema ilmes küll mitte innukat, kuid siiski tajutavat jaatust, nõusolekut. «Kas siin?» küsisin mina. «Tule siis.» Ma astusin katkisest väravast sisse. Ma vaatasin tagasi. «Selles majas?» küsisin ma. «Kas sa elad selles majas?»

Ta noogutas kiiresti pead, vahtis mind ja näsis nätsket kuklipoolkuud. Me läksime edasi. Juhuslikest kiviplaaditükkidest jalgtee, mida pikkisid värsked rohutüüstid, viis lagunenud treppveranda juurde. Maja tundus välja surnud, ka ülemise korruse aknast rippuv roosa riidehilp oli tuulevaikuses liikumatu. Tõmbasin portselannupust viie-kuue jala pikkust kellatraati, siis jätsin traadi sikutamise ja koputasin uksele. Tüdrukuke mugis kuklikoorikut, mis oli otsapidi ta suus.

Üks naine avas ukse. Ta heitis mulle pilgu ja pöördus siis itaalia keeles tüdrukukese poole. Ta vuristas sõnu, hääl tõusis ja järgnes küsiv paus. Uuesti kõnetas ta tüd-

rukut, kes teda vahtis kuklikooriku tagant, mida ta oma määrdunud käega suhu toppis.

«Ta ütleb, et ta elab siin,» ütlesin mina. «Ma leidsin ta linnast. Kas see on teie leib?»

«Ei rääkima,» ütles naine. Uuesti kõnetas ta tüdrukukest. See aga ainult vahtis talle otsa.

«Ei ela siin?» küsisin mina. Ma osutasin tüdrukule, siis temale, siis uksele. Naine raputas pead. Ta vuristas sõnu. Tuli veranda trepile ja osutas käega tänava suunas, ise kogu aja kiiresti rääkides.

Ka mina noogutasin energiliselt. «Tulete ja näitate?» küsisin mina. Ma võtsin tal käsivarrest kinni ja viipasin teise käega tänava suunas. Ta rääkis vurinal, samal ajal käega osutades. «Tulge näidake,» ütlesin mina ja katsusin teda trepist alla juhtida.

«*Si, si,*» ütles naine, paigast liikumata, ja osutas käega mine tea kuhu. Ma noogutasin uuesti.

«Suur tänu, Suur tänu. Suur tänu.» Ma läksin trepist alla ja sammusin kiiresti, kuid mitte joostes, värava poole. Värava juures jäin ma seisma ja tunnistasin tükk aega tüdrukukest. Kuklikoorik oli tervenisti suhu kadunud ja tüdrukuke vaatas mind oma mustade silmade sõbraliku pilguga. Naine seisis veranda trepil ja jälgis meid.

«Eks lähme siis pealegi,» ütlesin mina. «Me peame lõpuks ka sinu kodu üles leidma.»

Ta kõndis mu kõrval küünarnuki all. Me läksime edasi. Kõik majad paistsid tühjad. Kusagil polnud hingelistki näha. Tühjade majade kohal lasus surmavaikus. Ja siiski ei saanud kõik majad, kõik siinsed toad tühjad olla. Oleksin ma saanud äkki seinad maha tõmmata ja öelda: *Signora,* teie tütar, ehk te olete nii lahke. Ei, *Signora,* jumalapärast, teie tütar. Ta kõndis mu kõrval küünarnuki all, väike klantsmustade hiiresabadega tüdruk, ja siis me jõudsime viimase majani, tee aga, mis jõega rööbiti kulges, kadus eespool aiamüüri nurga taha. Lagunenud väravast ilmus naine, kellel oli kurgu alt sõlmeseotud sall peas. Käänaku taha kaduv tee oli tühi. Ma leidsin taskust metallraha ja andsin selle tüdrukukesele. Kakskümmend viis senti. «Jumalaga, sõsarake,» ütlesin mina. Siis pistsin jooksma.

Ma jooksin kiiresti, vaatamata selja taha. Alles kääpakul vaatasin tagasi. Teeserval seisis õbluke tütarlaps, leivapäts räpase kleidikese vastu surutud, mustade silmade pilk rahulik ja ainitine. Ma jooksin edasi.

Teelt pööras puudega palistatud kuja. Keerasin sinna ja aeglustasin jooksu kiireks kõnniks. Kuja läks tagahoovide vahelt läbi: värvimata majad, värvikirevad riidehilbud pesunööridel, aegamisi lagunev kuurilobudik, lõikamata jäänud lopsakad viljapuud umbrohutulvas, roosa-valged õied päikesekiirtes ja mesilaste suminas. Ma vaatasin selja taha. Tee oli tühi. Aeglustasin veelgi sammu. Mu vari kõndis mul kõrval, vedades oma pead läbi tara peitva umbrohu.

Kuja suundus lukustatud värava juurde, kadus rohtu, muutus värskesse rohtu tallatud rajaks. Ma ronisin üle värava, läksin puude vahelt läbi ja jõudsin uue aiamüürini, mille äärt mööda ma varju selja taha jättes edasi läksin. Koduse kuslapuu asemel kasvasid siin mingid teised vään- ja ronitaimed. Koju tulles, eriti ehtuhämaruses vihmasajus koju tulles, tundsid enda ümber kõikematvat kuslapuuimalust, nagu poleks sellesta juba küllalt painav, küllalt väljakannatamatu olnud. *Miks sa lubasid tal ennast suudelda Caddy suudelda*

Ma ei lubanud ma hoopis käskisin teda. Ja Caddy nägi mind marru minemas. Mis sa selle peale kostad? Minu käe punane jälg lõi ta näol lõkendama nagu oleks käe all süttinud tuli Caddy silmad helkisid.

Ma ei löönud sind suudlemise pärast. Viieteistkümnenaastase tüdruku küünarnukid ja isa ütles Sa Quentin neelad toitu nagu oleks sul kalaluu kurgus mis sind vaevab? aga Caddy ei vaadanud teisel pool lauda minu poole. Ma lõin sind sellepärast et sa lubasid mingil kuramuse linnanolgil ennast puudutada kas teed veel kas teed ütle Ma enam ei tee. Caddy näol lõkendas minu punane käsi. Mis sa selle peale kostad? Ma nühkisin ta pead rohus tüükad torkisid kriimustasid ta kaela nägu. Ütle: Ma enam ei tee ütle

Igatahes Natalie'-sugust räpast plikat mina ei suudelnud. Aiamüür kadus puude varju ja siis kadus ka mu uuesti ärapetetud vari. Ma olin unustanud, et jõgi käändus koos teega. Ma ronisin müürile. Aga kui ma maha

hüppasin, nägin ma tüdrukukest, kellel oli leivapäts endiselt kleidi vastu surutud.

Ma jäin umbrohtu seisma ja me vaatasime teineteisele tükk aega otsa.

«Miks sa mulle ei ütelnud, et su kodu kaugemal on?» Leivapäts oli paberi mitmest kohast katki hõõrunud, oleks tarvis läinud uut paberit. «Noh, läki siis ja näita mulle, kus sa elad.» *ei suudelnud Natalie'-sugust räpast plikat. Väljas sadas ja lauda kõrge imala tühjuse kohal kuulsime katust ägamas*

Kas siit? Ma puudutasin Natalie'd

Ei mitte siit

Kas siit? Vihma ei sadanud kõvasti aga meie ei kuulnud midagi peale katuse ja nagu oleks mühanud minu veri või tema veri

Caddy lükkas mu redelilt alla ja jättis siia maha ja jooksis ise minema

Kas siit said haiget kui Caddy su maha lükkas ja minema jooksis kas siit

Ohhh Tüdrukuke kõndis mu küünarnuki all, klantsmustad juuksed, leivapäts katkihõõrdunud ajalehepaberis.

«Kui sa nüüd ruttu koju ei lähe, kulub leib su käest ära. Ja mis mamma siis ütleb?» *Vean kihla et ma jõuan sind sülle võtta*

Ei sa jõua ma olen liiga raske

Kas Caddy läks päris ära kas ta läks koju meie maja juurest laut ei paista kas sa oled kunagi proovinud meie maja juurest lauta näha

Caddy on süüdi ta lükkas mu maha ja ise jooksis minema

Ma jõuan sind küll sülle võtta näed et jõuan

Ohhh Tema veri või minu veri Ohhh Me kõndisime õhukeses tolmus puude vahelt vildakuti langevate päikesevihkude vahel. Ja uuesti haistsin ma vett, varjupeidus kiiresti ja rahulikult voolavat jõge.

«Sa elad ikka hästi kaugel. Tark tüdruk oled, et sa nii kauge maa tagant oskad üksi linnas käia.» *Nagu tantsiksime istukil kas sa oled kunagi istukil tantsinud? Me kuulsime vihma ja rotti sõimes ja hobustest tühja talli vaikust. Kuidas sa tantsu ajal hoiad kas nõnda*

Ohhh

Mina olen ikka nõnda hoidnud sa arvasid et ma ei jõua kartsid et ei jõua

Ohhh Ohhh Ohhh Ohhh

Mina olen ikka nõnda hoidnud ikka sedasi kas sa kuulsid mis ma ütlesin ma ütlesin et

ohhh ohhh ohhh ohhh

Vaikne ja tühi tee läks edasi ja päike vajus järjest madalamale. Tüdrukukese harali hiiresabade otsa olid seotud punased riideribad. Ajalehepaberi nurk liples tüdruku iga sammu juures. Pätsi ots oli paljas. Ma jäin seisma.

«Kuule. Kas sa ikka elad selle tee ääres? Me pole ligi mitili maa peal enam ühtegi maja kohanud.»

Ta tunnistas mind oma mustade silmadega sõnatult ja sõbralikult.

«Kus sa elad, sõsarake? Kas siiski mitte linnas?»

Kusagil puude vahel harvade katkendlike päikesevihkude taga vidistas lind.

«Papa on mures, kuhu sa jäid. Kas sa ei karda vitsu saada, et sa leivaga kohe koju ei läinud?»

Nähtamatu lind vidistas uuesti, mõttetul, sügaval ja ühetoonilisel häälel, mis katkes, nagu oleks see noaga läbi lõigatud, ja veel kord, ja veel kord, ja samas tundsin ma, ei näinud ega kuulnud, lihtsalt tundsin kiiresti ja rahulikult voolavat vett pelgupaikade kohal.

«Oh sind, sõsarakest, küll!» Umbes pool paberit rippus nõlsama. «Sellest pole enam mingit kasu.» Ma tõmbasin kogu paberi pätsi ümbert ära ja viskasin tee veerde. «Läki nüüd. Me peame linna tagasi minema. Lähme mööda jõekallast.»

Me pöörasime teelt ära. Väikesed valged lilled kasvasid samblas ja tunda oli tumma ning nähtamatu vee lõhna. *Ma olen ikka nõnda hoidnud ikka sedasi. Caddy seisis lävel ja vaatas meid käed puusas*

Sina lükkasid mu redelilt alla ise oled süüdi ma sain haiget

Me proovisime kas istukil saab tantsida vean kihla et Caddy ei oska istukil tantsida

Ära tee ära tee

Ma pühkisin ainult su kleidil selja pealt prahti maha

Ära puutu mind oma vastikute kätega ise oled süüdi sina lükkasid mu redelilt alla ma ei salli sind

Mul ükskõik. Caddy vaatas meid. Ära siis salli. Ta läks välja Me hakkasime kilkeid ja veepladinat kuulma. Hetkeks vilksatas puude vahelt pruun keha.

Ära siis salli. Mu särk ja juuksed läksid märjaks ma kuulsin katuse valju ägamist ja nägin kuidas Natalie läks vihmasajus läbi aia. Saa märjaks saa märjaks ja jää kopsupõletikku kasi koju va Seakärss. Ma hüppasin nii kaugele sigade püherdamislompi kui jõudsin haises kollane pori plirtsatas vööni ma sumasin edasi kuni kukkusin pikali ja pöörasin lombis ringi «Kuuled, sõsarake, poisid ujuvad. Heameelega läheksin ka ise ujuma.» Kui aega oleks. Kui aeg kätte jõuab. Ma kuulsin uuri tiksumist. *pori oli soojem kui vihm ja haises võikalt. Caddy seisis seljaga minu poole aga mina läksin tema ette. Tead mis ma tegin? Ta pööras mulle selja aga ma läksin uuesti ta ette vihmast tekkisid porisse nõred ja Caddy pihik kleidi all liibus vastu ihu pori haises jälgilt. Ma embasin teda jah ma embasin teda ta pööras mulle selja aga ma läksin uuesti tema ette ja embasin teda embasin Caddyt*

Mul pole sest sooja ega külma mis sa tegid

Ah ei ole või ah ei ole või küll ma teen et sul oleks säh! Ta tõukas mu käed eemale aga ma mäkerdasin teda teise käega ma ei tundnud ta märja käe plaksatust ma tõmbasin oma säärelt pori pihku ja mäkerdasin sellega Caddy märga sitket vingerdavat keha ma kuulsin kuidas ta sõrmed minu põske kriipisid aga ma ei tundnud kipitust ka siis mitte kui vihmanired mu huultel magussoolaselt maitsema hakkasid

Poisid, kelle peanupud ja õlad veest välja paistsid, märkasid meid esimestena ja pistsid karjuma. Üks tõusis kükakile ning kargas teiste vahele. Nad olid nagu koprad, vesi limpsis nende lõugu, nad karjusid.

«Viige plika siit minema! Mis hea pärast te selle plika siia vedasite? Käige minema!»

«Ta ei võta teilt tükki küljest. Me vaatame teid natuke aega ja lähme siis edasi.»

Nad kükitasid vees. Siis tõmbasid pead kokku ja vahtisid meid, siis kargasid püsti ja tormasid kätega vett pekstes meie poole. Me taganesime kiiresti.

«Kuulge, poisid. Ta ei võta teilt tükki küljest ära.»

«Käige minema, oma Harvardi!» See oli too teine

poiss, kes sillal hobuse ja vankri ostmist oli plaanitsenud. «Pritsime nad märjaks, poisid!»

«Lähme kaldale ja viskame nad vette,» ütles üks teine poiss. «Mina plikasid ei karda.»

«Pritsime nad märjaks! Pritsime märjaks!» Vett pekstes sööstsid nad meie poole. Me taganesime. «Käige minema!» karjusid nad. «Käige minema!»

Me läksime ära. Nad olid kalda all kobaras koos, silelaste peade rida sädeleva vee taustal. Me läksime edasi. «See koht pole meie jaoks.» Veelgi madalamale vajunud päike helkis paiguti samblal. «Vaene laps, sa oled vaid tüdruk.» Sambla vahel kasvasid väikesed lilled, nii väikesi polnud ma enne näinud. «Sa oled vaid tüdruk. Vaene laps!» Jalgrada lookles jõekaldal. Siin oli jõgi tõsi lame, vesi tume ja laame ja kiirevooluline. «Mitte midagi muud kui tüdruk. Vaene sõsarake.» *Me olime märjas rohus pikali ja lõõtsutasime vihm nakkis külmade haavlitena mu selga. Kas ikka on veel ükskõik kas ikka on kas ikka on*

Isver oleme alles supi kokku keetnud. Mu otsaesine muda vihm torkis hakkas kipitama ma puudutasin seda ja roosad nired jooksid mööda peopesa vihma käes alla. Kas valutab

Muidugi valutab mis sina siis arvad

Ma oleksin su silmad äärepealt välja kratsinud isver kuidas me haiseme lähme ja katsume ojas seda maha pesta «Kohe jõuame linna tagasi, sõsarake. Sa pead nüüd koju minema. Mina pean ülikooli tagasi minema. Vaata, kui hilja juba on. Ole nüüd hea tüdruk ja mine tiusti koju tagasi.» Aga tüdrukuke vaatas mulle oma mustade silmadega sõnatult ja sõbralikult otsa, poolpaljas leivapäts vastu rinda surutud. «Märjaks sai. Ma mõtlesin, et jõudsime õigel ajal tagasi hüpata.» Ma võtsin taskuräti ja püüdsin pätsi kuivatada, aga koorik hakkas lahti tulema ja ma jätsin pooleli. «Las kuivab ise ära. Hoia leiba nõndaviisi.» Ta hoidis, nagu ma näitasin. Päts oli otsekui rottide näritud. *ja ojavesi uhas ning uhas küürutavat selga kandis sealombi haisvat pori pärivoolu ja oja rõugearmiline pind hüples nagu tasu tulisel pliidiraual. Ma ju ütlesin sulle et ma teen nõnda et sul on*

Mul pole sest sooja ega külma mis sa teed

Siis kuulsime jooksumüdinat ja jäime seisma ja vaatasime tagasi ja nägime üht noormeest mööda rada meie poole jooksmas, madalad varjud vilklemas säärtel.

«On sellel aga kiire. Hoiame parem . . .» Samas nägin ma üht teist meest, üht kepiga vanemat meest, raskel sammul jooksmas ja üht vööst saadik paljast poissi, kes joostes pükse üleval hoidis.

«See on ju Julio,» ütles tüdrukuke, ja samas nägin ma selle Julio itaallasenägu ja silmi ja ta tormas mulle kallale. Me prantsatasime maha. Ta tagus rusikatega mu nägu ja rääkis midagi ja katsus mind nagu hammustada, aga juba kisti ta minu pealt ära ja hoiti teda käsivartest kinni ja siis katsus ta mind jalaga lüüa ja ta lohistati eemale. Tüdrukuke surus leivapätsi kahe käega rinna vastu ja ulus. Poolpaljas poiss hüppas ja kargas kätega pükse üleval hoides ringi ja keegi aitas mind jalule just sel hetkel, kui vaikse teekäänaku tagant sööstis välja ihualasti kogu, kes sammult suunda muutis ja pöösaste vahele kargas, mingid laudkanged riidehilbud selja taga lennus. Julio rabeles edasi. Mees, kes mu jalule oli tõmmanud, ütles:

«Oijah. Saime teid lõpuks kätte.» Ta oli vestiväel, ilma kuueta. Vestil kandis ta šerifi metallmärki. Teises käes oli tal poleeritud pahklik kepp.

«Kas teie olete Anse?» küsisin mina. «Ma otsisin teid. Mis siin lahti on?»

«Ma hoiatan, et iga teie sõna võidakse kasutada süüdistusena teie vastu,» ütles ta. «Te olete vahistatud.»

«Mina lee ta maha,» ütles Julio. Ta rabeles. Kaks meest hoidsid teda. Väike tüdruk surus leivapätsi vastu rinda ja ulus vahetpidamata. «Sina vaarastap minu ede,» ütles Julio. «Lase lahti, herrad.»

«Varastasin tema õe?» ütlesin mina. «Mis jutt see on, ma olen . . .»

«Lõuad!» ütles Anse. «Kohtuniku ees seletate.»

«Varastasin tema õe?» ütlesin mina. Julio kiskus end meeste käest lahti ja sööstis uuesti mulle kallale, aga šerif astus vahele ja nad rabelesid seni, kuni teised kaks olid ta käsivartest kinni saanud. Lõõtsutav Anse laskis Julio lahti.

«Kuramuse muulane,» ütles ta, «ma võin ka sinu raisa vahi alla võtta, kallaletungi ja vägivalla tarvitamise eest.» Ta pöördus uuesti minu poole. «Kas te tulete vabatahtlikult või pean ma käsiraudu tarvitama?»

«Ma tulen vabatahtlikult,» ütlesin mina. «Nii et lõpuks ikka leidsin kellegi . . . kellele saab üle anda . . . Mina varastasin tema õe,» ütlesin ma. «Varastasin tema . . .»

«Ma juba hoiatasin teid,» ütles Anse. «Ta tahab teid süüdistada ettekavatsetud vägivalla tarvitamises tema õe suhtes. Kuule sina, tee, et see plika oma ulumise järele jätaks.»

«Ah nii,» ütlesin mina. Siis puhkesin naerma. Pöösaste vahelt ilmusid nähtavale veel kaks märgade juuste ja pärani silmadega poissi, kes nööpisid kinni oma särki, kes oli turjalt ja käsivartelt niiskeks tõmbunud, ja mina suudsin naeru jätta, kuid ei suutnud.

«Vaata teda, Anse, see on ju hull mis hull.»

«Ma p-p-pean jä-jä-järele jätma,» turtsusin mina. «Ma jä-jätan si-silmapilk. Veel viimast korda ha-ha-haa,» naersin mina. «Laske ma istun korraks maha.» Ma istusin ja kõik vahtisid mind. Kriimulise näoga väike tüdruk surus otsekui ärajäratud leivapätsi vastu rinda ja taamal voolas kiiresti ning rahulikult vesi. Siis sai ka naer peagi otsa. Aga kõri tõmbles naerukrambis edasi, nagu öökinuks ma tühja kõhuga.

«Nonoh,» ütles Anse. «Võtke ennast nüüd kokku.»

«Jah,» ütlesin mina kaelamuskleid pingutades. Puude vahel lendles kollane liblikas nagu päikese küljest lahtituinud kild. Siis võisin ma kaelamusklid juba lõdvaks lasta. Ma tõusin püsti. «Ma olen valmis. Kuhupoole?»

Me läksime jalgrada mööda edasi, Julio kahe teise mehe vahel, tüdrukuke ja poistekamp meie kannul. Rada lookles jõekaldal kuni sillani. Läksime sillast ja seejärel raudteest üle. Inimesed ilmusid ustele, et meid vahtida, ja ei tea kust tuli veel poisse juurde, nii et kui me peatänavale pöörasime, oli meid juba päris korralik rongkäik. Rohupoe ees seisis auto, suur limusiin, aga ma ei tundnud neid enne ära, kui proua Bland ütles:

«Tere, Quentin! Quentin Compson!» Siis nägin Geraldit ja tagaistmel lebasklevat Spoade'i. Ja Shreve'i. Kumbagi tüdrukut ma ei tundnud.

«Quentin Compson!» hüüdis proua Bland.

«Tere õhtust,» ütlesin ma kaabut kergitades. «Mind

vahistati. Mul on väga kahju, et ma teie kirja kätte ei saanud. Kas Shreve rääkis?»

«Vahistati?» ütles Shreve. «Vabandage,» ütles ta. Ta ajas enda püsti, ronis üle teiste jalgade ja astus maha. Tal olid jalas minu flanellpüksid, pingul ümber kinsude nagu kinnas käes. Ma olin need ära unustanud. Nagu sellegi, mitu lotti on proua Blandil lõua all. Ilusam tüdruk istus Geraldi kõrval eesistmel. Mõlemad tüdrukud vaatasid mind loori tagant mingi uudistava kohkumusega. «Kes vahistati?» küsis Shreve. «Mis teil siin toimub, härra?»

«Gerald,» ütles proua Bland, «saada need inimesed minema. Astuge meie autosse, Quentin.»

Gerald tuli välja. Spoade vedeles tagaistmel edasi.

«Mis ta tegi, kapten?» küsis Gerald. «Kas mõne kana kuudi tühjaks?»

«Ma hoiatan teid,» ütles Anse. «Kas te tunnete kinnipeetut?»

«Tunnen küll,» ütles Shreve. «Kuulge . . .»

«Siis võite kohtuniku juurde kaasa tulla. Te takistate seadusetäitmist. Tulge kaasa.» Shreve raputas mu käsivart.

«Noh, tere õhtust siis,» ütlesin mina. «Tore, et ma teid veel kohtasin. Kahju, et ma teiega kaasa ei saa tulla.»

«Kuule, Gerald,» ütles proua Bland.

«Olge nüüd ikka, konstaabel,» ütles Gerald.

«Ma hoiatan teid — te takistate ametiisikut ametikohustuste täitmisel,» ütles Anse. «Kui teil on midagi ütelda, võite kohtuniku juurde kaasa tulla ja kinnipeetu kohta tunnistust anda.» Me läksime edasi. Päris rong käik kohe, Anse ja mina kõige ees. Ma kuulsin, kuidas inimesed neile seletusi andsid ja kuidas Spoade küsimusi esitas, ja siis ütles Julio midagi väga kurja hääl lega itaalia keeles ja mina vaatasin tagasi ja nägin, et tüdrukuke seisab kõnnitee ääres ja vaatab mind sõbraliku, salapärase pilguga.

«Kesi kodu,» röögatas Julio temale. «Mina annap sulle kereteis.»

Me läksime tänavatpidi edasi ja pöörasime siis valge servalise ühekorruselise telliskivimaja poole, mis seisis kõnniteest pisut kaugemal, muruväljaku keskel. Läksime mööda kividest rada ukse juurde, kus Anse kõik teised peale meie kinni pidas ja välja ootama jättis. Sisenesime tühja ruumi, mis haises liisunud tubaka järele. Liivaga täidetud laudraamistikus seisis plekkahi ja seinal rippus mingi luitunud kaart ning selle kõrval määrdunud linnaplaan. Terashalli lõvilakaga mees istus paberilasus laualobudiku taga ja põrnitses meid üle terasraamidega prillide.

«Nii et said ta kätte, Anse?» küsis ta.

«Sain, härra rahukohtunik.»

Mees avas hiiglasuure tolmuse raamatu, tõmbas selle endale lähemale ja pistis räpase sule tindipotti, kus näis olevat vaid kivisöetolmu.

«Kuulge, härra,» ütles Shreve.

«Teie nimi, kinnipeetu?» küsis rahukohtunik. Ma vastasin. Ta kirjutas selle aeglaselt oma raamatusse. Sulg kriipis painajaliku otsustavusega.

«Kuulge, härra,» ütles Shreve. «Me tunneme seda noormeest. Me . . .»

«Kohtus rahu!» ütles Anse.

«Ah mis sa õiendad,» ütles Spoade. «Las teeb, nagu heaks arvab. Sina teda nagunii keelata ei saa.»

«Vanus?» küsis rahukohtunik. Ma vastasin. Ta kirjutas mu vanuse üles ja kirjutamise ajal ta huuled liikusid. «Tegevus?» Ma vastasin. «Nii et Harvardi tudeng?» ütles ta. Ta vaatas mulle otsa, kallutades pead, et näha üle prilliklaaside. Ta silmad olid selged ja külmad nagu kitsel. «Mis teil hakkas, et te siia tulite teiste inimeste lapsi röövima?»

«Nad on hullud, härra kohtunik,» ütles Shreve. «Igaüks, kes ütleb, et see noormees röövis . . .»

Julio võttis tuld. «Vai hullud?» ütles ta. «Aga kas mina tema kette ei saama, vai mis? Kas mina tema omasnese silmaga . . .»

«Valetad,» ütles Shreve. «Sa pole midagi . . .»

«Rahu, rahu!» ütles Anse häält tõstes.

«Teie, noormehed, olge vait,» ütles kohtunik. «Kui nad vakka ei jää, viska nad välja, Anse.» Nad jäid vait. Kohtunik silmitses Shreve'i, siis Spoade'i, siis Geraldit. «Kas te tunnete seda noormeest?» küsis ta Spoade'ilt.

«Jah, Teie Kõrgeausus,» ütles Spoade. «Ta on maalt

pärit. Käib Harvardis. Tal polnud kõige vähemalt paha mõttes. Ma usun, et ka šerif saab aru, et tegemist on eksitusega. Ta isa on kirikuõpetaja.»

«Ah nii,» ütles rahukohtunik. «Mida te siis õieti tegite?» Ma seletasin talle. Ta jälgis mind kahvatute külmade silmadega. «Mis sina sest arvad, Anse?»

«Võis küll nõnda olla,» ütles Anse. «Kuramuse mutilased!»

«Mina ameeriklane,» ütles Julio. «Minul paber olema.»

«Kus see plika on?»

«Ta saatis ta koju,» ütles Anse.

«Oli ta kuidagimoodi ära hirmutatud või . . .?»

«Enne kui see Julio kinnipeetule kallale kargas, küll polnud. Mõlemad jalutasid mööda jõekallast linna poole. Mõned poisid, kes seal ujusid, juhatasid, kuhupoole nad läksid.»

«Tegemist on eksitusega, härra kohtunik,» ütles Spoade. «Lapsed ja koerad käivad tal alalõpmata sabas. Ta ei saa sinna midagi parata.»

«Ah nii,» ütles rahukohtunik. Ta vahtis tükk aega aknast välja. Meie vahtisime teda. Ma kuulsin, kuidas Julio ennast sügas. Siis pööras kohtunik pilgu uuesti meie poole.

«Nõustud sellega, et tüdruku kallal ei tarvitatud vägivalda? Ma räägin sinuga.»

«Veel mitte vegivalda,» ütles Julio tusaselt.

«Sa tulid töölt ära õde otsima?»

«Jah, tulin. Jooksuga. Vega jooksma. Siit otsima, seal otsima, siis üks mees ütlema, tema annud lapsele süüa. Laps kaasa leinud.»

«Ah nii,» ütles rahukohtunik. «Egas midagi, poja, minu arusaamise järgi olete Juliole selle eest võlgu, et ta töö juurest ära pidi tulema.»

«Jah, härra,» ütlesin mina. «Kui palju?»

«Ma ütleksin . . . üks dollar.»

Ma andsin Juliole dollari.

«Nõndaks,» ütles Spoade. «Kui see on kõik . . . ma saan nii aru, Teie Kõrgeausus, et süüdistus on tagasi võetud.»

Kohtunik ei vaadanud Spoade'i poole. «Palju sul tema pärast tuli ringi joosta, Anse?»

«Kõige vähemalt kaks miili. Oma kaks tundi läks ära, enne kui me ta kätte saime.»

«Ah nii,» ütles kohtunik. Ta mõtles tükk aega. Me vahtisime teda, ta lõvilakka ja ninal allalibisenud prille. Aena kollane jälg põrandal kasvas aeglaselt, jõudis seinani ja hakkas üles ronima. Tolmukübemed hõljusid ühus, langesid vildakuti allapoole. «Kuus dollarit.»

«Kuus dollarit?» ütles Shreve. «Mille eest?»

«Kuus dollarit,» kordas rahukohtunik. Ta heitis Shreve'ile kiire pilgu ja jäi siis mind vahtima.

«Kuulge ikka,» ütles Shreve.

«Ah mis sa õiendad,» ütles Spoade. «Anna see raha talle ära, et saaks siit ükskord minema. Daamid ootavad. On sul kuus dollarit?»

«On küll,» ütlesin mina. Ma andsin rahukohtunikule kuus dollarit.

«Asjaarutamine on lõpetatud,» ütles rahukohtunik.

«Kviitung tuleb vastu anda,» ütles Shreve. «Selle raha eest tuleb allkirjaga kviitung vastu anda.»

Kohtunik vaatas lahkelt Shreve'ile otsa. «Asjaarutamine on lõpetatud,» ütles ta häält tõstmata.

«Kurat võtaks . . .» ütles Shreve.

«Hakkame ometi astuma,» ütles Spoade teda küünarnukist juhtides. «Head õhtut, kohtuhärra. Suur tänu teile.» Kui me uksest väljusime, hakkas Julio midagi vihaselt seletama, kuid jäi samas vait. Spoade vahtis mind oma pruunide silmadega pilkavalt ja pisut kalgilt. «Noh, vennas, loodetavasti jätkad sa plikade tagaajamist nüüd Bostonis.»

«Kuradi loll,» ütles Shreve. «Mis pagan sul pähe tuli, et sa enese siia vedasid ja nende ilaste makaroniõgijatega jamama hakkasid?»

«Lähme juba,» ütles Spoade. «Daamide kannatus on kindlasti katkemas.»

Proua Bland vestles nendega. Ühe tüdruku nimi oli Holmes ja teise nimi Daingerfield, aga nad ei kuulanud enam teda, vaid vahtisid mind taas mingi uudistava kohkumusega oma ülespööratud loori tagant, mis paljastas väikese valge nina, kuid peitis vilavad hämmeldunud silmad.

«Quentin Compson,» ütles proua Bland. «Mida teie ema küll ütleks? Noorel mehel võib arusaadavalt sekel-

dusi tekkida, aga lasta end jalamehena mingisugune maapolitseiniku poolt areteerida! Mida ta nende arvates tegi, Gerald?»

«Midagi ei teinud,» vastas Gerald.

«Jama! Milles asi oli, Spoade?»

«Tahtis selle räpase plikanati endale röövida, aga õigel ajal tuldi vahele,» ütles Spoade.

«Jama!» ütles proua Bland, aga ta hääl vajus nagu ära ja ühe pika silmapilgu mõõtis ta mind pealaest jalatallani. Mõlemad preilid tõmbasid kuuldavalt kopsud õhku täis. «Tobedus!» ütles proua Bland elavnedes. «Just selleks on need jänkid oma pööblinõmeduses võimelised. Tulge autosse, Quentin!»

Shreve ja mina istusime kahele väikesele klappistmele. Gerald lõi vändaga mootori käima, ronis autosse ja me hakkasime liikuma.

«Kuulge, Quentin, seletage nüüd ilusti ära, mida see tobedus tähendab,» ütles proua Bland. Ma seletasin. Shreve konutas vihasena väikesel klappistmel, Spoade aga lamaskles preili Daingerfieldi kõrval.

«Aga nali on see, et Quentin on meid kõik see aeg ninapidi vedanud,» ütles Spoade. «Kõik see aeg pidasime teda musterpoisiks, kelle hoolde iga isa võib julge südamega oma tütre usaldada, kuni politsei ta nurjatused päevavalgele tõi.»

«Jätke oma vaimukused, Spoade,» ütles proua Bland. Sõitsime mööda peatänavat, ületasime silla ja mööda sime majast, mille aknal rippus roosa pesuhilp. «Teid karistati selle eest, et te minu kirja lugemata jätsite. Miks te seda ära ei toonud? Härra MacKenzie kinnitab, et tema oli teile teatanud.»

«Jah, proua. Ma tahtsin küll ära tuua, aga ma ei läinud enam oma tuppa tagasi.»

«Me oleksime seal ei tea kui kaua istunud ja teid oodanud, kui härra MacKenzie poleks tulnud. Kui ta ütles, et teie pole tagasi ilmunud, jäi meil üks koht vabaks ja me palusime teda tulla. Igal juhul on meil teie kaasatulekust väga hea meel, härra MacKenzie.» Shreve ei lausunud midagi. Ta käed olid risti ja pilk suunatud Geraldi sohvrimütsist otse mööda. Geraldil oli peas müts, nagu seda Inglismaal kantakse autojuhtimisel. Nii proua Bland meile seletas. See maja ja veel

kolm maja jäid selja taha ja siis seisis järgmise aia varavas too tüdrukuke. Tal ei olnud enam leivapätsi käes; aga ta nägu oli kriimuline, nagu oleks seda kivipestolmuga viirutatud. Ma lehvitasin kätt, aga tüdrukuke ei vastanud, üksnes pea pöördus aeglaselt, kui ta sinitine pilk autot saatis. Siis sõitsime müüri ääres ja me varjud jooksid müüril meiega kaasa ja veidi maad edasi möödusime teeveerel vedelevast ajalehetükist ja mina puhkesin uuesti naerma. Kõri kiskus naerukrampi ja ma silmitsesin madala õhtupäikese kiirtes puid, meenutades tänast pärastlõunat ja linnuvidinat ja suplevaid poisse. Aga ikkagi ei suutnud ma naeru jätta ja mõistsin samas, et kui ma naeru liiga kramplikult tagasi hoian, puhken nutma, ja siis meenutasin seda, kuidas ma olin mõtelnud, et ma ei saagi süütu olla, kui neid nii palju varjualustes ringi luusib ja nende õrnad neiuhääled varjude tagant sosistavad ja ma kuulen nende sõnu ja haistan parfüümilõhna ja tajun peidetud pilku, ja kui seda niisama lihtne on teha, siis see polegi ju midagi, ja kui see midagi ei ole, siis kes olen mina, ja siinkohal ütles proua Bland: «Quentin? Kas ta on haige, härra MacKenzie?» ja Shreve'i turske käsi puudutas mu põlve ja Spoade hakkas midagi rääkima ja mina ei püüdnudki enam naeru tagasi hoida.

«Kui see korv tal ees on, härra MacKenzie, tõmmake see enda poole. Ma võtsin veinipudeleid kaasa, sest mõtlesin, et noored härrasmehed peaksid veini jooma, kuigi minu isa, Geraldi vanaisa . . .» *tegid seda Aga kas sina ised seda üldse kunagi teinud Nõrk valguskuma hahkjas pimeduses Caddy võttis kätega*

«Joovad küll, kui aga on, mida juua,» ütles Spoade. «Olgus, Shreve?» *põlvede ümbert kinni ja pööras näo taeva poole ja kuslapuulõhn kattis ta nägu ning kaela*

«Olut samuti,» ütles Shreve. Ta käsi puudutas uuesti mu põlve. Ma tõmbasin põlve uuesti eest ära. *nagu shuke sirelililla värvikiht ja Caddy hakkas temast rääkima tõi*

«Sina pole härrasmees,» ütles Spoade. *ta meie kahe vahele kuni Caddy keha ähmastus aga mitte pimedusest*

«Ei. Mina olen kanadalane,» ütles Shreve. *rääkis temast ja aerulabad vilgutasid teda edasi ja sohvrimüts mullega Inglismaal sõitmas käiakse vilkus ja allpool*

kõik voogas ja nemad kaks sulasid üha enam ühte ta oli sõjaväes olnud oli inimesi tapnud

«Ma jumaldan Kanadat,» ütles preili Daingerfield «Minu meelest on see võrratu maa.»

«Kas sa oled kunagi lõhnaõli joonud?» küsis Spoade *ühe käega tõstis ta Caddy oma õlale ja pistis jooksu jooksis Caddyga Jooksis*

«Ei,» ütles Shreve. *kaheselgne elajas jooksis ja Caddy ähmastus aerude vilkumisse Eubuleuse siga jooksis paaritus jooksu ajal Kui paljudega Caddy*

«Ka mina ei ole,» ütles Spoade. *Ma ei tea jah liiga paljudega minus oli midagi kohutavat midagi kohutavat kohutavat Ma pilastasin verd isa Kas sa oled seda ülde kunagi teinud Meie ei teinud meie ei teinud seda ega ei teinud ju*

«. . . ja Geraldi vanaisa käis enne hommikusööki alati ise piparmünte korjamas, kui kaste alles maas oli. Isegi vana Wilkie ei tohtinud neid puudutada — on sul veel meeles, Gerald —, ta käis alati ise korjamas ja segas ise oma *julep*'it. See oli talle niisama suur asi nagu mõnele vanatüdrukule heegeldamine, retsept oli tal peas ja ta muudkui mõõtis ja segas. Ainult ühele mehele andis ta oma retsepti ja see oli . . .» *jah tegime kuidas sa seda ei tea oota las ma räägin sulle mismoodi see oli me' oleme kuriteos süüdi kohutavas kuriteos seda ei saa varjata sa loodad et saab aga oota*

Vaene Quentin sina pole seda ju teinud

Las ma räägin sulle mismoodi see oli ja las ma räägin ka isale ja siis ei jää teist võimalust sest sa ju armastad isa siis me peame minema siit näpuganäitamisest ja piinlemisest puhta leegi varju ma sunnin sind ütlema et meie seda tegime mina olen sinust tugevam ma sunnin sind uskuma et meie seda tegime sa arvad et nemad seda tegid aga hoopis mina tegin seda sinuga kuule ma olen sind kogu aja petnud sest mina tegin seda sinuga ja sina arvasid et mina olin oma toas selles neetud kuslapuulõhnas ja unustasin kiige ja seedrisalu ja salaihad ja neelatusse peidetud hingeldamise ja kiirakas lõõtsutamise ja jah Jah Jah jah sosina «. . . ise ei joonud ta kunagi veini, aga ütles alati, et veinipudelid — kui raamatust te seda lugesite, sellest sealt Geraldi sõudmisriiete juurest — peavad tingimata kuuluma härrasmehe piknikukorvi . . .» *kas sa armastasid neid Caddy kas sa armastasid neid*

kui nad mind puudutasid ma otsekui surin

ühe silmapilgu seisis Caddy lävel aga juba oli Benjy ja juures kiunus ja rebis ta kleiti ja nad läksid esikusse ja trepist üles ja kiunuv Benjy trügis teda trepist üles tannitoa ukse poole ja Caddy jäi selg vastu ust seisma käed näo ees ja Benjy muudkui kiunus ja trügis teda tannituppa

kui Caddy õhtust tuli sööma söötis T. P. Benjyt ja Benjy hakkas otsekohe jälle niutsuma ja kui Caddy teda puudutas pistis kiunuma ja Caddy seisis ta kõrval pilk nagu lõksulangenud rotil ja siis jooksin ka mina hahkjas ruhma- ja lillelõhnalises pimeduses ja õhk oli niiskelt soe ja tirtsud saagisid rohus ümbritsedes mind kaasapuksava vaikusesõõriga ja Fancy vaatas mind tara tagant ja oli laiguline nagu nööril rippuv vatitekk ja mina mõtlesin see kuramuse niger on jälle unustanud kahusele söögi ette andmata ja ma jooksin künkast alla tirtsusirina vaikusesõõris nagu hingeõhulaik mööda peeglit Caddy lebas vees pea liivasäärel ja vesi uhas ja puusi siin oli pisut valgem märg seelik laksus vee ülekumistaktis vastu ta külgi raskete virvedena mis kusagilt ei tulnud ega kuhugi ei läinud ma seisin kaldal ja tundsin vee kohal kuslapuulõhna tundsin kuslapuulõhna ja tirtsusirinat otsekui mingit ollust meile peale peale tibamas

kas Benjy ikka veel nutab

ma ei tea ei ma ei tea

vaene Benjy

ma istusin kaldale rohi oli niiske siis ma tundsin et mu kingad on märjad

tule kohe veest välja hulluks oled läinud või

aga Caddy ei liigutanud ennast ta nägu oli ähmane valge laik mida juuksed eraldasid liiva ähmasusest

tule kohe välja

ta ajas enda istukile siis tõusis püsti seelik nõrises ja laksus vastu jalgu kui ta kaldale ronis ja murule istus

miks sa seelikut kuivaks ei vääna kas tahad haigeks jääda

jah

vesi sulises ja vulises liivasääre ümber aga tõna taga

pajude all oli palakana säbar ja viras pimeduses nagu vesi ikka

ta on kõikidel ookeanidel sõitnud ümber maailma käinud

ja Caddy võttis kätega märgade põlvede ümber kinni ja pööras näo vastu hahkjat valgust ning kuuli puulõhna ja hakkas temast rääkima ja ema tuba ja ka Benjy tuba kus T. P. Benjyt magama pani olid valged

kas sa armastad teda

Caddy käsi puudutas mind aga ma ei liigutanud ennast see kobas mu käsivart ja siis surus Caddy mu peopesa oma rinna vastu kus peksles süda

ei ei

kas ta sundis sind muidugi ta sundis sind seda endagi tegema sul ei jäänud muud üle ta oli sinust tugevam ma tapan tä homme ma vannun et tapan isa ei pruugi enne midagi teada ja siis sina ja mina keegi ei pruugi midagi teada saada me võtame minu ülikoolirahast laseme mind üliõpilaste nimekirjast kustutada Caddy eks ole sa vihkad teda eks vihka ju

ta surus mu pea oma rinna vastu kus peksles süda ma pöörasin ennast ja haarasin tal käsivarrest

Caddy eks ole sa vihkad teda

ta libistas mu peo oma kurgu alla ka seal vasardas süda

vaene Quentin

ta nägu oli taeva poole pööratud taevas oli madal ja maadligi ja kõik öö lõhnad ja hääled tundusid olevat otsekui päratu palaka alla kokku surutud kuslapuulõhna lus oli mu hingeõhku imbunud ja kattis õhukese värvi kihina ta nägu ja kaela ja ta veri tuksles mu peo all ja ma nõjatusin teisele käele ja käsi hakkas tõmblema ja ma pidin õhku ahmima et hahkjas imal kuslapuulõhn mind ei lämmataks

jah ma vihkan teda ma tahaksin surra ma olen tema pärast juba surnud ma suren tema pärast suren iga kord kui see algab

oksaraagude ja rohutüügaste põletav torkimine ei kadunud mu peopesast ka siis kui ma käe üles tõstsin

vaene Quentin

Caddy nõjatus küünarnukkidele mõlemad käed ümber põlvede

eks ole sina pole seda kunagi teinud

mida teinud mida

seda mida mina olen mida mina temaga tegin

jah olen jah olen palju kordi paljude tüdrukutega

siis ma puhkesin nutma ja Caddy käsi puudutas mind uuesti ja siis ma nutsin ta märja pluusi vastas ja Caddy vajus selili ja vaatas minu pea kõrvalt üles taevasse ja ma nägin ta iiriste all valget riba ma tõmbasin oma noa lahti

kas sa mäletad veel vanamamma surmapäeva kui sa puksetega vette istusid

jah

ma hoidsin noa otsa tema kaela juures

see ei ole midagi ainult üks väike tõmme ja siis ma võin ka endal läbi tõmmata siis ma võin ka endal

tõmba pealegi aga kas sa suudad seda pärast ka endaga teha

jah suudan tera on pikk Benjy on nüüd juba voodis

jah

see on ainult üks väike tõmme ma katsun nii tõmmata et sul valus pole

tõmba

pane palun silmad kinni

mitte nii sa pead kõvemini peale vajutama

lükka oma käega tagant

aga Caddy lebas liikumatult ja vaatas pärani silmi minu peast mööda üles taevasse

Caddy on sul meeles kuidas Dilsey nende mudaste pükste pärast sinuga tõreles

ära nuta

ma ei nuta Caddy

vajuta peale ja tõmba

kas sa ikka tahad et ma

jah tõmba juba

lükka oma käega tagant

ära nuta vaene Quentin

aga ma ei saanud nutmist jätta ja Caddy surus mu pea oma märja kõva rinna vastu ja ma kuulsin kuidas süda kindlalt ja aeglaselt tuksus ei vasardanud enam ja kuidas vesi pimedas pajude all vulises ja kuslapuulõhn jäänetena õhku tõusis mu käsi oli õlast taha väänatult külje all

mis nüüd on mis sa teed
Caddy lihased tõmbusid pingule ma tõusin istukile
nuga mul libises nuga käest
Caddy tõusis istukile
mis kell on
ma ei tea
ta tõusis püsti ma kobasin käega maad
ma hakkan minema mis sa sest praegu otsid
ma tajusin teda enda kõrval ma haistsin ta niiskeid riideid ja tajusin teda enda kõrval
see peab kuskil siinsamas olema
mis sa sest praegu otsid küll homme valges leiad üles lähme
oota üks silmapilk ma leian kohe üles
kardad või
käes nuga oli kogu aja siinsamas maas
kas ikka oli lähme
ma tõusin ja järgnesin talle kui me künkast üles läksime jäid tirtsud meie ees vait
imelik ikka küll inimesel libiseb maas istudes nuga käest ja siis tuhni kõik kohad läbi enne kui üles leiad
hahkjas pimeduses kerkis udu hahkjasse taevasse tõusmal kõrgusid puud
neetud kuslapuu et see juba ükskord järele ei jää
vanasti ju meeldis see lõhn sulle
me jõudsime künkaharjale ja läksime metsa poole Caddy riivas mind küljega ja astus sammu kõrvale kraav mustas armina hahkjas rohus Caddy riivas uuesti mind küljega ja vaatas mulle otsa ja astus sammu kõrvale me jõudsime kraavi juurde
lähme siitkaudu
mispärast
vaatame kas Nancy konte on veel näha ma pole siin enam ammuilma käinud kas sina oled
väänkasvud ja kibuvitsad olid põimunud pimeda kraavi kohale
kondid peaksid just siin olema aga aru küll ei saa kas neid on veel näha või ei
lase mööda Quentin
lähme sinna
kraav läks kitsamaks ja lõppes Caddy keeras puude poole

lase mööda Quentin
Caddy
ma seisin uuesti ta ees
Caddy
lase lahti
ma hoidsin temast kinni
ma olen sinust tugevam
Caddy seisis liikumatult ja vaikselt kuid oli jäik ja ärges
ma ei hakka sinuga kaklema lase lahti lase heaga lahti
Caddy ära mine Caddy
sellest pole midagi kasu kas sa ei saa aru mitte midagi kasu las ma lähen
kuslapuust tibutas ja tibutas ma kuulsin tirtsude vaikusesõõri meid ümbritsemas Caddy astus paar sammu tagasi ja läks siis ringiga ümber minu metsa poole
sina mine koju tagasi ega sul ei pruugi tulla
ma läksin talle järele
miks sa koju tagasi ei lähe
neetud kuslapuu
me jõudsime tara juurde Caddy puges ees ja mina tema järel pulkade vahelt läbi kui ma enda sirgu ajasin nägin seda meest metsast meie poole hahkusse tulemas nägin teda pikana ja lamedana ja puisena isegi kõndides puisena meie poole tulemas Caddy läks talle vastu
see seal on Quentin ma olen märg ma olen läbimärg kui sa ei taha pole täna vaja
nende varjud sulasid üheks varjuks Caddy pea tõusis oli taeva taustal tema pea kohal tema peast kõrgemal
kui sa ei taha pole täna vaja
siis oli ainult üks pea pimedus lõhnas vihma ja märja tuhu ning lehtede järele ja hahkjat valgust tibutas nagu tuuvihma ja kuslapuuimalust paiskus lainetena üles ma nägin Caddy näo ähmast laiku tema õla vastas ta hoidis Caddyt ühe käega nagu väikest last ja sirutas teise käe välja
väga meeldiv teiega tutvuda
me surusime kätt siis me lihtsalt seisime ja Caddy vari kõrgus tema varju kohal sulas tema varjuga ühte
kuhu sa nüüd lähed Quentin
lähen jalutan natukene lähen siit metsast läbi maanteele ja tulen linna kaudu tagasi

ma pöörasin selja ja hakkasin minema
head ööd
Quentin
ma jäin seisma
mis sa tahad
vihma haistvad lehekonnad krooksusid metsas nende hääl meenutas laste mängutoosi mida on raske vändata ja kuslapuud kuslapuud
tule siia
mis sa tahad
tule siia Quentin
ma läksin tagasi ja Caddy puudutas minu õlga ja tema vari eraldus mehe kõrgest varjust ja ähmane näo laik kummardus minu poole ma tõmbusin tagasi
ole ettevaatlik
mine koju
mul ei ole und ma lähen jalutan natuke
oota mind jõe ääres
ma lähen jalutan
ma tulen varsti jõe äärde oota mind seal oota
ei ma lähen siit läbi metsa
ma ei vaadanud tagasi lehekonnad ei lasknud end minust häirida tibutav valgus kattis samblana puid aga vihma ei sadanud ikka veel ma pöörasin veidi aja pärast ümber ja läksin tagasi niipea kui ma metsaserva jõudsin hakkasin uuesti kuslapuud tundma ja nägin maakonna hoone valgustatud kella ja linna ruudukujulist kuma taeva taustal ja tumedaid pajusid jõe kaldal ja valgust ema akendes ja Benjy toas ma pugesin tara vahelt läbi ja läksin jooksuga üle karjamaa ma jooksin tirtsude vahel hahkjas rohus ja kuslapuulõhn ja veelõhn muutusid üha tugevamaks ja tugevamaks ja siis ma nägin veel ja kuslapuuhahkust ja viskusin kaldale pikali ja surusin näo vastu maad et mitte tunda kuslapuid ma lamasin maas ega tundnudki enam kuslapuid tajusin vaid maa pinna niiskust tungimas läbi riiete ja kuulsin vee vulinat ja veidi aja pärast ei hinganudki ma enam nii raskesti ja mõtlesin et kui ma oma nägu ei pööra ei tarvitse mul õhku ahmida ega seda imalust tunda ja siis ma ei mõelnud enam midagi ja Caddy tuli mööda kallast ja jäi seisma aga mina ei liigutanud ennast
hilja on juba sa pead koju minema

mis
sa peaksid koju minema hilja on juba
kuhu ma lähen
Caddy riided kahisesid ma ei liigutanud ennast siis jäi kahin järele
mine nüüd ilusti koju nagu ma ütlesin
ümberringi oli vaikne
Caddy
jah ma olen nõus kui sa tahad minuga jah ma olen nõus
ma tõusin istuli Caddy istus murul käed ümber põlvede
mine nüüd koju nagu ma ütlesin
jah ma olen nõus seda sinuga tegema kui sa tahad jah ma olen kõigega nõus
ta ei vaadanud mitte minu poolegi ma võtsin tal õlgadest kinni ja raputasin teda kõigest jõust
jää vait
ma raputasin teda
jää vait jää ometi vait
jah
ta tõstis pea ja ma nägin et ta ei vaata ikka veel minu poole ma nägin vikerkesta all valget riba
tõuse püsti
ma sikutasin teda ta keha oli täiesti lõtv ma tõstsin ta jalule
lähme nüüd
kas Benjy nuttis siis veel kui sa ära tulid
lähme
me läksime jõest üle katus hakkas paistma ja seejärel ka ülemise korruse aknad
Benjy on magama jäänud
ma jäin väravat kinni panema Caddy läks hahkjas valguses edasi vihma ei sadanud ikka veel kuigi õhus oli vihma tunda aiatarast immitses kuslapuuimalust Caddy kadus maja varju ja ma kuulsin ainult ta samme
Caddy
ma seisatasin trepi ees sest ma ei kuulnud enam samme
Caddy
siis ma kuulsin samme uuesti ja mu käsi puudutas

teda ta seisis liikumatult ei soe ega külm riided endisel pisut niisked
kas sa armastad nüüd teda
Caddy hingas väga aeglaselt ja nagu kusagil kaugel nagu ei hingakski tema
Caddy kas sa armastad nüüd teda
ma ei tea
väljaspool hahkjat valgust olid varjud nagu surnud esemed seisvas vees
oh oleksid sa ometi surnud
kas sa kas sa tuppa ei tule
kas sa mõtled praegu tema peale
ma ei tea
ütle mida sa praegu mõtled ütle
ah jäta Quentin jäta
jää vait jää vait kas sa kuuled jää ometi vait kas sa jääd vait
hea küll ma jätan järele me teeme siin liiga suure kära
ma tapan sinu kas sa kuuled
lähme kiige juurde teised kuulevad sind siin
ma ei nuta kas sa arvad et ma nutan
ei arva aga ole vaiksemalt me ajame Benjy üles
tule lähme tuppa tule
ma olen paha ära nuta Quentin ma olen paha aga sinna ei saa midagi parata
meie perekonna peal lasub needus aga see pole meie süü ega ju pole meie süü
kuss tule lähme nüüd ilusti magama
sa ei saa mind sundida meie perekonna peal lasub needus
[illegible]lles kolmandal päeval nägin ma seda meest ta läks habemeajaja uksest sisse ja vaatas siis aknast välja ma läksin [illegible]dasi ja jäin ootama
ma ole[illegible] teid mitu päeva otsinud
soovite [illegible]nuga kokku saada
ma pean te[illegible]ga kokku saama
ta keeras en[illegible]le kahe-kolme kiire liigutusega suitsu ja tõmbas tiku p[illegible]dlaga põlema
me ei saa siin tä[illegible]val rääkida määrame ehk kusagil kokkusaamise
ma tulen teie tuppa [illegible]s te elate hotellis

ei see ei lähe hästi aga kas te teate seda silda mis seal lähe on
jah tean küll
kell üks kas sobib
jah
ma pöörasin selja
tänan teid vastutulelikkuse eest
üks moment
ma jäin seisma ja vaatasin tagasi
Caddyga on ikka kõik korras
shaksärgis nägi ta välja nagu pronkskuju
võib-olla on Caddyl mind nüüd vaja
ma ootan teid kell üks sillal
Caddy kuulis et ma käskisin T. P-d saduldada Prince kõlla üheks ta vahtis mind kogu söögiaja ega söönud ise peaaegu midagi ja tuli minuga ühes välja
mis sul plaanis on
mitte midagi kas ma ei või niisama ratsutama minna
sul on midagi plaanis ütle mis
pole sinu asi va lipakas lipakas
T. P. oli Prince'i köögiukse juurde toonud
mul ei ole hobust vaja ma lähen jalutama
ma läksin suurest väravast välja ja pöörasin hekiga palistatud jalgrajale ja pistsin siis jooksu ma nägin juba enne sillale jõudmist teda käsipuul nõjatumas ja hobust kinniseotult metsa serval seismas ta vaatas korraks üle õla ja keeras siis selja tõstmata enne silmi kui ma sillale olin jõudnud ja seisma jäänud tal oli käes koorelahmakas mille küljest ta tükke murdis ja üle käsipuu vette viskas
ma tulin ütlema et teil tuleb siit linnast lahkuda
mõtlikult murdis ta tüki puukoort viskas selle ettevaatlikult vette ja vaatas kuidas kooretükk minema ujub
ma ütlesin et te peate siit linnast lahkuma
ta vaatas mulle otsa
kas Caddy saatis sind minu juurde
mina käsin teid ära minna mitte minu isa ega keegi teine vaid mina
hästi hästi ega sellega siis tuld taga pole ütle parem kas Caddyga on kõik korras ega teda kodus ei kiusata
teie asi pole selle pärast muret tunda

ja siis ma kuulsin end ütlemas
ma annan teile linnast lahkumiseks aega kuni päike seloojakuni
ta murdis tüki koort ja laskis selle vette kukkuda sii asetas ülejäänud kooretüki käsipuule ja keeras paari kiire liigutusega endale suitsu ja viskas tiku üle käsi puu
ja mis sa siis teed kui ma ära ei lähe
siis ma tapan teid ära ärge arvake et ma hakkama ei saa kuigi ma teie arust võib-olla poisike olen
suits lehvis kahe joana sõõrmetest üle ta näo
kui vana sa oled
ma hakkasin värisema mu käed hoidsid käsipuud kinni ja ma mõtlesin et kui ma neid peitma hakkan saab ta aru miks
ma annan teile õhtuni aega
kuule poisu mis su nimi on Benjy oli see napakas aga mis sinu nimi on
Quentin
minu suu vastas mina talle ei vastanud
ma annan teile päikeseloojakuni aega
Quentin
ta pühkis suitsu otsast tuhka vastu käsipuud ja tegi seda aeglaselt ning hoolikalt nagu oleks pliiatsit teritanud mu käed ei värisenud enam
kuule poisu ära seda nii südamesse võta ega sina siin süüdi pole poleks mina seda teinud oleks mõni teine ikka teinud
kas teil on õde olnud kas on
ei aga kõik nad on lipakad
ma lõin teda mu lahtine käsi võitis kiusatuse lakkatada talle näkku aga tema käsi liikus niisama kiiresti kui minu oma koni lendas üle käsipuu ma tahtsin teise käega äiata aga ta püüdis ka selle kinni ja veel enne kui koni vette langes hoidis ta ühe käega minu mõlemat rannet ja teine käsi vilksatas kuue alla kaenlaauku päike paistis ta selja tagant ja taamal päikeses laulis lind me vahtisime teineteist ja lind laulis kogu aja ja siis lasi ta mu käed lahti
vaata nüüd
ta võttis käsipuult koorelamaka ja viskas vette see lupsas pinnale ja vool hakkas seda eemale kandma ta

käsi mis hooletult püstolit hoidis lebas käsipuul me istusime
nii kaugelt ei saa pihta
ei saa või
koorelamakas ujus edasi metsas oli täiesti vaikne siis ma kuulsin lindu ja vett püstol tõusis ta ei sihtinud koorelamakas kadus siis kerkisid siin-seal pinnale väikesed tükid ta tabas veel kahte tükki mis ei olnud hõbedollarist suuremad
sellest ehk piisab
ta murdis revolvri lahti ja puhus torusse kust tõusis peenike suitsuviir siis laadis kolm tühja pesa uute padrunitega lõi trumli kinni ja ulatas revolvri pära ees minule
milleks ma ei saa selle maa pealt nagunii pihta
sulle on revolvrit selleks vaja mis sa teha lubasid ma annan ta sinu kätte sest sa nägid mismoodi ta laseb
käige oma revolvriga põrgusse
ma lõin teda ta haaras mul randmetest kinni aga ma katsusin teda uuesti ja uuesti lüüa ja siis nägin ma teda otsekui läbi värvilise klaasitüki ja kuulsin kõrvus verd suhamas ja siis nägin ma jälle taevast ja taeva taustal puuoksi ja nende vahel päikest ja tema hoidis mind jalgadel püsti
kas te lõite mind
ma ei kuulnud teda
mis
jah kuidas enesetunne on
kõik on korras laske mind lahti
ta lasi mu lahti ja ma nõjatusin käsipuule
kas on ikka kõik korras
jätke mind üksi mul pole midagi viga
jõuad ikka koju minna
minge minema ja jätke mind üksi
võib-olla oleks parem jala mitte minna võta minu hobune
ei minge minema
riputa ratsmed sadulaharja külge küll ta läheb ka ninapead talli juurde tagasi
jätke mind üksi minge minema ja jätke mind üksi
ma kummardusin üle käsipuu ja vaatasin vette ja kuulsin teda hobust lahti päästmas ja minema ratsuta-

mas ja siis ei kuulnud ma midagi peale vee ja siis hakkas lind jälle vidistama ja mina tulin sillalt ära ja istusin puu alla maha ja toetasin kukla vastu tüve ja sulgesin silmad päike langes okste vahelt mu laugudele ja mõnnihutasin end puutüve vastas pisut edasi ja kuulsin uuesti lindu ja vett ja siis hakkas kõik kuidagi kõikuma ja ma ei tundnud mitte kui midagi mul oli päris mõnus olla pärast neid päevi ja öid kus kuslapuuimalus pimedusest mu tuppa tungis ja mind magada ei lasknud ja kui mulle lõpuks selgeks sai et ta ei olnudki mind lasknud et ta oli Caddy pärast valetanud polnudki sellest enam tähtsust ja ma istusin puu all ja päikesevalguse täpikesed riivasid mu nägu nagu kollaste lehtedega puuoks ja ma kuulasin vee voolamist ega mõelnud enam midagi ma istusin ikka veel suletud silmi puu all kui ma kuulsin lähenemas kappavat hobust kui ma kuulsin kabja mütsatusi sahisevas liivas ja keegi jooksis minu poole ja Caddy kohmakad käed kobasid mind.

sina rumal rumal poiss kas sa said haavata

ma avasin silmad Caddy käed kobasid mu nägu

ma ei teadnud kuhupoole minna enne kui ma pauku kuulsin ma ju ei teadnud kus te olete ma ei uskunud et te kohe niiviisi ma ei uskunud seda temast

Caddy hoidis mu pead käte vahel ja müksis mu kukalt vastu puud

jäta järele jäta ometi järele

ma haarasin tal randmetest

aitab aitab juba

ma teadsin et ta ei ole selline ma teadsin et ta ei tee

Caddy püüdis mu kukalt uuesti vastu puud müksata

ma ütlesin talle et ärgu ta enam minuga ühtegi sõna rääkigu ma keelasin tal ära

Caddy katsus oma käsi lahti väänata

lase mind lahti

ära rabele mina olen sinust tugevam jäta rabelemine järele

lase mind lahti ma pean talle järele minema ja temalt andeks paluma lase mind lahti Quentin palun lase mu lähen las ma lähen

järsku jättis Caddy rabelemise järele ta käed jäid lõdvaks

jah ma võin talle öelda ma võin ta igal ajal uskuma panna ma võin ta uskuma panna

Caddy

Caddy oli Prince'i kinni sidumata jätnud hobusel oli raha voli tahtmise korral koju tagasi minna

ta usub mind igal ajal

kas sa armastad teda Caddy

mida ma

Caddy vaatas mulle otsa samas muutus ta pilk täiesti tühjaks ja ta silmad olid ilmetud ning tardunud mitte-midaginägevad nagu kuju silmad

pane oma käsi minu kaelale

Caddy võttis mu käe ja surus peo vastu oma kaela

nüüd ütle ta nimi

Dalton Ames

ma tundsin esimest veresöösti oma käe all ja tukslemine läks üha tugevamaks ja tugevamaks

ütle uuesti

Caddy nägu oli pööratud puude poole kust langesid päikesekiired ja vidistas lind

Dalton Ames

tukslemine ei lakanud veri peksles ja peksles mu käe all

Verd jooksis tükk aega. Mu nägu tundus külm ja tühi, aga silm ja katkine sõrm hakkasid uuesti kipitama. Ma kuulsin, kuidas Shreve pumpas, ja siis tuli ta pesukausiga tagasi, kus õõtsus kollase servaga ümar hämaruselaik nagu tühjenev õhupall ja seejärel minu peegelpilt. Ma püüdsin kausis oma nägu näha.

«Kas jääb järele?» küsis Shreve. «Anna rätt siia!» Ta tahtis seda mu käest ära võtta.

«Ettevaatlikumalt,» ütlesin mina. «Ma saan ise küll. Jah, enam ei jookse peaaegu üldse.» Ma kastsin räti uuesti vette ja lõhkusin õõtsuva õhupalli. Vesi tõmbus ruskeks. «Oleks mul ometi üks puhas taskurätt.»

«Su silm on nagu verine lihakäntsi,» ütles Shreve. «Homme on kõik sinine. Kuramuse koerapoeg,» ütles ta.

«Kas ma tema näo natukesegi loppi lõin?» Ma väänasin taskurätiku välja ja hakkasin vestilt verd maha nühkima.

«Ega sa seda puhtaks ikka ei saa,» ütles Shreve.

«Nagunii tuleb puhastaja juurde saata. Kuule, hoia rätt parem silma peal, miks sa ei hoia?»

«Natuke ikka puhtamaks läheb,» ütlesin mina. Aga tulu oli nühkimisest siiski vähe. «Mis olukorras mu kraa on?»

«Ei saa aru,» ütles Shreve. «Hoia rätt silma peal. Kuuled.»

«Ettevaatlikumalt,» ütlesin mina. «Ma saan ise küll. Kas ma ta näo natukesegi loppi lõin?»

«Võib-olla et lõid ka. Ma vaatasin sel momendil ehk teise külge või pilgutasin silma. Aga sind klobis ta küll mehemoodi. Klobis, nii et turi tolmas. Mis sul hakkas, et sa talle rusikatega kallale läksid? Oled üks kuramuse ohmu. Kuidas tunne praegu on?»

«Tundel pole häda midagi,» ütlesin mina. «Ei tea, kas saaks millegagi vesti puhastada?»

«Ah, mis sa nende kuramuse riiete pärast muretsed. Kas silm valutab?»

«Tunne on päris hea,» ütlesin mina. Kõik paistis kuidagi lillakas ja rahulik. Taeva rohelisus kahvatas maja harja taga kuldseks ja suitsukahar tõusis korstnast tuuletusse õhku. Ma kuulsin uuesti pumba loginat. Keegi mees pumpas ämbrisse vett ja vaatas meid üle ootsuva õla. Ukseavast vilksatas mööda naine, ilma et ta välja oleks vaadanud. Ma kuulsin lehma ammumist.

«Tule lähme,» ütles Shreve. «Jäta oma riided rahule ja vajuta rätt vastu silma. Ma saadan su ülikonna homme hommikul kohe puhastaja kätte.»

«Hea küll. Kahju ainult, et ma temal verd välja ei saanud.»

«Kuramuse koerapoeg,» ütles Shreve. Spoade, kes oli arvatavasti naisega rääkimas käinud, väljus majast ja tuli üle õue. Ta tunnistas mind kalgi küsiva pilguga.

«Kurat võtaks,» ütles ta mind takseerides, «on sul vennas, aga eluohtlikud lõbustused. Algul varastad lapsi, siis kukud kaklema. Mida sa veel pühapäeval teed? Põletad maju või?»

«Pole mul häda midagi,» ütlesin mina. «Mida see Blandi-proua ütles?»

«Tegi Geraldile uut ja vana, et ta sinu veriseks kloppis. Ja kui sind näeb, teeb ka sulle uut ja vana, et sa seda sündida lasid. Kaklemise vastu pole tal midagi,

sõa verd ta ei kannata. Ma kardan, et su hooletu ümberkäimine oma verega on proua silmis su ühiskondlikku mainet üksjagu langetanud. Või mis sina arvad?»

«Kindlasti,» ütles Shreve. «Aga kui sa ise ei saa Bland silla, mis targemat sul üle jääb kui mõne Blandiga abielu rikkuda või — olenevalt olukorrast — nina täis tõmmata ja tüli norida.»

«Täiesti õige,» ütles Spoade. «Ainult ma ei teadnudki, et Quentin purjus on.»

«Ega olegi,» ütles Shreve. «Kas siis selleks peab purjus olema, et tahta sellele koerapojale vastu vahtimist virutada?»

«Nojah, aga mina peaksin küll päris täis olema, et pärast Quentini läbiklobimist seda veel proovida. Kus ta poksimist on õppinud?»

«Iga päev käib linnas Mike'i juures harjutamas,» ütlesin mina.

«Tõsi või?» ütles Spoade. «Kas sa seda siis ei teadnud, kui sa teda lõid?»

«Ei tea,» ütlesin mina. «Vist ikka teadsin.»

«Tee veel märjaks,» ütles Shreve. «Tahad uut vett?»

«See aitab küll,» ütlesin mina. Ma kastsin taskurätiku vette ja surusin silma vastu. «Saaks ometi millegagi vesti puhastada.» Spoade tunnistas mind endiselt.

«Kuule,» ütles ta. «Mis hea pärast sa teda üldse lõid? Mida ta ütles?»

«Ma ei tea. Ma ei tea, miks ma lõin.»

«Ma nägin ainult seda, et sa järsku üles kargasid ja küsisid: «Kas sinul on õde olnud, kas on?», ja kui tema selle peale ei ütles, lõid sa teda. Ma panin juba enne tähele, et sa kogu aja teda põrnitsesid, teiste juttu ei paistnud sa üldse kuulavat, kuni sa äkki üles kargasid ja küsisid, kas tal õde on.»

«Ah, ta ajas oma tavalist möla,» ütles Shreve, «hooples oma naistega. Tead ju isegi, mismoodi ta plikade ees praalib, nii et keegi ei saa lõpuks aru, mis ta õieti räägib. Teeb kahemõttelisi vihjeid ja valetab ja jamab niisama, mis midagi ei tähenda. Rääkis meile, kuidas ta oli kellegi vabrikutotsi Atlantic Citys tantsuõhtule kutsunud ja siis ta pika ninaga jätnud, ise aga hotelli läinud ja magama heitnud ja kuidas tal soojas voodis sellest

plikast kahju oli hakanud, kes muulil ilmaasjata ootas, saamata tema käest nüüd seda, mida iga naine tahab. Ja siis veel keha ilust ja kahjutundest, millega see lõpeb, ja kui vilets on naiste osa, kellel pole võimalik muud teha kui aga selja peal pikali olla. Kes Ledaga põõsastes varitsevad ja luike taga ihkavad ja ohkavad. Kuramuse koerapoeg! Ma oleksin talle ise virutanud. Ainult et mina oleksin sel juhtumil maadami veinikorvi haaranud ja talle sellega keeranud.»

«Ohjah,» ütles Spoade, «sa oled tõeline rüütel. Ainult et sina, vennas, ei tekita üksnes imetlust, vaid ka õudust.» Ta silmitses mind kalgilt ja takseerivalt. «Püha jumal,» ütles ta.

«Mul on kahju, et ma teda lõin,» ütlesin mina. «Kas ma näen liiga kole välja, et tagasi minna ja see asi ära klaarida?»

«Tahad vabandust paluda?!» ütles Shreve. «Käigu nad mõlemad kus kurat. Meie lähme linna.»

«Ta peaks ikka tagasi minema, siis nad näevad, et ta kakleb nagu tõeline härrasmees,» ütles Spoade. «See tähendab, laseb enese läbi peksta nagu tõeline härrasmees.»

«Sellisena?» ütles Shreve. «Riided kõik verd täis?»

«Ah, tehke, mis tahate,» ütles Spoade. «Eks sina teed paremini.»

«Ta ei saa alussärgi väel ringi leekida,» ütles Shreve. «Ta ei ole veel viimase aasta tudeng. Tule, lähme linna.»

«Sul pole vaja kaasa tulla,» ütlesin mina. «Minge mõlemad nende piknikusakste juurde tagasi.»

«Käigu nad kus kurat,» ütles Shreve. «Tule, hakkame astuma.»

«Mis ma neile ütlen?» küsis Spoade. «Ütlen, et sina läksid samuti Quentiniga kiskuma või?»

«Ära ütle midagi,» ütles Shreve. «Või ütle maadamile, et tema optsioon kehtis ainult päikeseloojakuni. Tule, Quentin! Ma lähen küsin siit selle naise käest, kus asub lähim raudteejaam . . .»

«Ei,» ütlesin mina. «Ma ei lähe linna tagasi.»

Shreve jäi seisma ja vahtis mind. Kui ta end pööras, sarnanesid ta prillid väikeste kollaste kuudega.

«Mida sina siis kavatsed?»

«Ma ei lähe veel linna tagasi. Aga teie minge pikni-

kule. Öelge, et mina ei saanud tagasi tulla, sest mu ülikond on määrdunud.»

«Kuule ometi,» ütles ta. «Mis sul plaanis on?»

«Mitte midagi. Minuga on kõik korras. Mine Spoade'iga tagasi. Homme näeme.» Ma läksin üle õue sinnapoole, kus oli maantee.

«Kas sa tead, kus jaam on?» küsis Shreve.

«Küll ma üles leian. Homme siis näeme. Vabandage minu nimel proua Blandi ees, et ma tema väljasõidu ära ütlesin.» Nad seisid ja saatsid mind pilguga. Ma läksin ümber maja. Kividest jalgtee viis maanteele. Mõlemal pool kasvasid roosid. Ma läksin väravast maanteele. Tee laskus allamäge metsa ja ma nägin teeserval autot. Ma läksin ülesmäge. Mida kõrgemale ma ronisin, seda valgemaks läks, aga enne kui ma oleksin künkaharjale jõudnud, kuulsin ma autot. See kostis kaugelt hämarusest ja ma jäin seisma ning kuulatama. Silm autot enam ei seletanud, aga Shreve seisis maja ees maanteel ja vaatas künkaharja poole. Maja katus tema selja taga oli kollasest valgusest otsekui üle võõbatud. Ma tõstsin käe ja läksin auto põrinat kuulates üle künka. Seejärel kadus maja täielikult ja ma jäin rohekaskollases valguses seisma ning kuulsin, kuidas auto üha valjemini ja valjemini põrisema hakkas, kuni põrin järsku vaikseks jäi ja samas lakkas. Ma ootasin, kuni autot uuesti käivitati. Siis läksin edasi.

Kui ma künkast laskusin, kahanes valgus aeglaselt, kaotamata siiski oma eripära, nii et tundus, nagu ei muutuks, väheneks valgus, vaid hoopis mina, ehkki ajalehte oleks ka veel siis lugeda näinud, kui maantee puude vahele käänas. Ma märkasin õige pea metsateed. Ja pöörasin sinna. Maanteest oli see tee kitsam ja pimedam, aga kui ma metsast välja raudteepeatusse jõudsin — jällegi puust ootepaviljon —, polnud valgus ikka veel kadunud. Pärast metsateed tundus valgus siin isegi eredam, nagu oleksin ma ööst hommikusse astunud. Rong tuli õige pea. Ma läksin vagunisse, kus inimesed pead pöörates minu silma vahtisid, ja leidsin endale vasakul pool istekoha.

Tuled olid vagunis juba süüdatud, nii et kui me puude vahel sõitsime, ei näinud ma midagi peale oma näo ja ühe teisel pool vahekäiku istuva naise, kellel oli mur-

dunud sulega kübar peas, aga kui me metsast välja jõudsime, nägin ma jälle hämarust, seda kummalist püsivat valgust, nagu oleks aeg vahepeal tõepoolest seisatanud ja päike silmapiiri taha rippuma jäänud. Seejärel möödusime ootepaviljonist, kus vanamees oli päeval kotist söönud, kus maantee videvikku kadus ja taamal rahulikult voolas kiirevooluline jõgi. Rong sõitis edasi ja avatud uksest hakkas puhuma tuult, kuni kogu vagun täitus suve- ja videvikulõhnadest, mis siin kuslapuust vabad olid. Ei ole midagi nukramat kui kuslapuuimal lõhn. Ma mäletan paljusid lõhnu. Näiteks vistaariat. Vihmastel päevadel kui ema ennast just nii halvasti ei tundnud et ta isegi akna juures istumas ei käinud mängisime vistaaria all. Kui ema voodi jäi pani Dilsey meile vanad riided selga ja lubas vihmaga välja minna sest Dilsey ütles et ei vihm tee lapsile äda kedagist. Aga kui ema üleval käis mängisime algul alati verandal kuni ema ütles et me teeme liiga palju kära ja siis me läksime ja mängisime vistaaria all.

Me jõudsime umbes sinna kohta, kus ma päeval viimast korda jõge nägin. Ma tundsin, haistsin hämaruse taga vett. Kevadel õiteajal kui vihma sadas olid kõik kohad kuslapuuimalust täis päeval ei pannud seda nagu tähele aga õhtul vihma sadades tungis see koos videvikuga tuppa ja oli kõige tugevam ikka õhtul kas siis sellepärast et õhtuhämaruses rohkem sadas või mõjus videvikuvalgus ise mingil moel kaasa ja mina lamasin voodis ning mõtlesin oh lõpeks see ometi oh lõpeks see ometi. Uksest lakkamatult sissepuhuv tuuleõhk lõhnas vee järele, tundus niiske olevat. Mõnikord püüdsin ma ennast neid sõnu korrates magama uinutada kuni kuslapuuimalus kõik endasse mattis ja kogu see asi öö ning rahutuse võrdkujuks muutus ja ma lamasin voodis ei maganud ega olnud ka ärkvel nägin hahkja poolvalgusega täidetud pikka tunnelit kus kõik konkreetsed esemed olid varjudeks ning paradoksideks muutunud nagu muutusid varjudeks ka kõik mu teod tunded kannatused silmaga nähtavad pentsikud ja äraspidised pilades iseenese tähtsusetust selle olulisuse eitamisega mida oleks kinnitama pidanud samal ajal mõeldes mina olin mind ei olnud keda ei olnud ei olnud keda.

Ma haistsin pimeduse tagant jõekäärusid ja nägin

viimast loidu ning tüünet valguskuma peeglikildudena tõusuveelaamadel, mille taga selges kahvatus õhus sütisid tuled, väreldes vaikselt nagu kaugel liuglevad libikad. Benjamin mu vanas eas sündinud laps. Kuidas ta peegli ees istuda armastas. Usaldav pelgupaik kus vastuolud leevendusid hajusid kadusid. Benjamin mu vanas eas sündinud laps keda nõuti Egiptusemaale pantvangiks. Oh Benjamin! Dilsey ütles et ema ajas Benjyga uhkust taga. Need mustad tungivad vahel otse nrana valgete inimeste ellu ja toovad hetkeks valgete elusaladused vaieldamatus tões päevavalgele. Muidu on nad aga lihtsalt hääled mis asja ees teist taga naeravad või pisarad mis põhjuseta nirisevad. Nad veavad matustel kihla kas leinalisi on paaris- või paaritu arv. Ja ühes Memphise nigerite pordumajas läksid plikad religioossesse transsi ja jooksid alasti tänavale. Ühe lõbutüdruku taltsutamiseks läks vaja kolme politseinikku. Jaa Jeesus Oo hea mees Jeesus Oo sina hea Jeesus.

Rong peatus. Ma väljusin ja inimesed vahtisid mu silma. Tramm tuli ja oli täis. Ma jäin tagumisele platvormile seisma.

«Seal eespool on istekohti,» ütles konduktor. Ma vaatasin vagunisse. Vasakul pool küljes ei olnud ühtegi vaba istet.

«Ma ei sõida kaugele,» ütlesin. «Seisan siinsamas.»

Me sõitsime üle jõe. Või õigemini üle silla, mis kaardus aeglaselt ja siredalt kõrgusse vaikuse ja tühjuse vahel, kus tulukesed, kollased ja punased ja rohelised, üksteist korrates selges õhus värelesid.

«Minge parem sinna ettepoole ja istuge,» ütles konduktor.

«Ma lähen varsti maha,» ütlesin mina. «Paar tänavat veel.»

Läksin enne postkontorit maha. Nagunii on nad kõik praegu kes kusagil aega viitmas. Ja siis ma kuulsin oma uuri tiksumist ja jäin tornikella kuulatama ja puudutasin Shreve'i kirja kuue põuetaskus, jalakate näsitud varjud üle käe libisemas. Ja kui ma kolledžiõue pööra-sin, hakkaski tornikell lööma ja ma läksin edasi ja kellalöögid kasvasid nagu ringlained tiigil ja kandusid minust mööda, teatades, et kell on veerand. Mis veerand? Ükskõik. Aga ikkagi mis veerand?

Meie aknad olid pimedad. Välisuksel ei olnud kedagi. Hoidusin sisse astudes vasaku seina ligi, aga ka vestibüülis ei olnud kedagi: ainult trepp käändus üles varjude hämarusse, eelmiste sugupõlvede nukrasse sammukajasse, mida minu jalad nagu kerget varjutolmu üles keerutasid, et see selja taga taas vaikselt maha võiks langeda.

Veel enne tule põlemapanemist nägin ma kirja, mis seisis laual raamatu najal püsti, et ma seda kohe märkaksin. Spoade kutsub Shreve'i minu abikaasaks. Aga Spoade ütles ka, et nad sõidavad kuhugi kaugemale ega tule enne hiljat tagasi ja et proua Blandil on kolmandat kavaleri vaja. Igal juhul oleksin ma Shreve'i näinud ja praegu pärast kuut saaks ta järgmise rongiga alles tunni aja pärast tulla. Ma võtsin uuri taskust välja ja kuulasin selle tiksumist, taipamata, et see ei saa enam isegi valetada. Siis asetasin uuri selili lauale ja võtsin proua Blandi kirja ja tõmbasin lõhki ja viskasin tükid prügikorvi ja võtsin seljast kuue, vesti, krae, lipsu ja särgi. Ka lips oli määrdunud, aga nigerile seda parem. Ta näeb vereplekki ja ütleb võib-olla siis, et seda lipsu kandis Kristus ise. Ma leidsin Shreve'i toast bensiinipudeli ja laotasin vesti lauale laiali ja tegin pudeli lahti.

esimene auto meie linnas tüdruk Tüdruk Jason ei kannatanud bensiinilõhna see ajas tal südame pahaks ja harja punaseks sest tüdruk Tüdruk tal ei ole õde aga Benjamin Benjamin minu murelaps oleks mul vaid ema olnud kellele ma saaksin öelda Ema ema Bensiini kulus kõvasti, aga siis ei saanud ma enam aru, kas vest on ikka veel plekiline või ainult bensiinist märg. Sõrmehaav hakkas uuesti kipitama, aga enne pesema minemist riputasin ma vesti toolikorjule ja tõmbasin juhtmest pirni allapoole, et see bensiinilaiku kuivataks. Ma pesin nii käsi kui nägu, aga ehkki seep ninasõõrmed meeldivalt kirvendama pani, tundsin ma bensiinilõhna. Siis tegin koti lahti, võtsin sealt puhta särgi, krae ja lipsu välja ja panin vereplekilised riided asemele. Sulgesin koti uuesti ja hakkasin riietuma. Kui ma juukseid harjasin, lõi kell pool. Aga kolmveerandini on igal juhul veel aega, või olgu et *nägi kihutavas pimeduses ainult oma nägu mitte murdunud sulega kübarat mitte kahte nägu mitte kahte kes sõidavad samal õhtul Bostonisse ja*

siis hetkeks raksatuses minu nägu tema näos kui jäigas pugevas raksatuses kaovad pimedusest kaks valgustatud ahent tema nägu ja minu nägu ma näen nägin kas ikka nägin ilma jumalaga jätmata ja ootepaviljon söömisest tühi ja maantee pimeduses vaikuses tühi ja sild vaikusse pimedusse unne kaarduv ja vesi rahulik kiirevooluline ilma jumalaga jätmata

Ma kustutasin tule ja läksin bensiinihaisu eest magamistuppa, aga tundsin lõhna sellegipoolest. Seisin akna all ja kardinad õõtsusid aeglaselt pimeduses, puudutasid mu nägu, nagu oleks keegi magades hinganud, aeglaselt pimedusse hinganud ja puudutuse mu palgele jätnud. *Kui nad trepist üles olid läinud vajus ema tugitooli kamprilõhnane taskurätik suul. Isa polnud ennast liiguta nud ta istus endiselt ema kõrval ja hoidis ta kätt ja alal lõugas Benjy nagu poleks ta häälel vaikuses kohta* Kui ma väike poiss olin nägin ühes meie raamatus pilti: kõik ümberringi pime ainult üks nõrk valguskiir langeb kahele näole eraldades neid varjupimedusest. *Tead mis ma siis teeksin kui ma kuningas oleksin?* Caddy ei olnud kunagi kuninganna või haldjas ikka kas kuningas või hiiglane või kindral *ma murraksin sinna sisse ja tiriksin nad välja ja annaksin neile naha peale* Keegi rebis pildi välja. Ainult sakiline serv jäi alles. Mul oli hea meel. Ma käisin seda aina vaatamas kuni pime koobas muutus emaks ja need olid teineteise kätt hoidva ema ja isa ülesvaatavad näod kellele langes valguskuma ja meie ülime kusagil veelgi sügavamal kuhu ei ulatunud ükski valguskiir. Siis hakkas mind vaevama kuslapuu. Niipea kui ma tule kustutasin ja magama katsusin jääda hakkas tuppa imbuma kuslapuulõhna kuni see kõik oma imalusse mattis ja ma sain ainult õhku ahmides hingata kuni ma pidin voodist üles tõusma ja kätega teed otsima nagu lapsepõlves *käed suudavad puudutades kobades näha nähtamatut ust Uks ja siis tühjus käed suudavad näha* Minu nina suutis näha bensiini ja vesti toolikorjul ja ust. Koridor oli endiselt tühi, vaid eelmiste sugupõlvede vett otsiv nukker sammukaja. *ja silmad mis ei näe on kokku pigistatud nagu hambad ei umbusalda ei kahtle isegi valu ei ole säär kand põlv ja pikk nähtamatu liuglev trepikäsipuu kus üks vale samm pimeduses magavad ema isa Caddy Jason Maury ja uks ma ei*

karda aga ema isa Caddy Jason Maury magavad juba ammu ja ka mina jään kohe kõvasti magama kui ma ainult uks Uks uks Kedagi ei olnud ka vannitoas, üksnes torud, portselanvalamud, laigulised vaikivad seinad ja mõtiskluste troon. Ma olin klaasi maha unustanud aga ma võin *käed suudavad näha sõrmed tunnevad jahedust nähtamatust luigekaelast niriseb vähem kui Moosese kepist kobavad sõrmed puudutavad klaasi sihvakas jähe metallkael pladiseb muutub jahedamaks klaas saab täis ajab üle jahutab sõrmi uhab und jätab pikka kurguvaikusesse märja unemaigu* Ma läksin mööda koridori, äratades vaikuses sosistavate tuhandete sammude kaja, ja sealt tagasi bensiinihaisusesse tuppa, kus pimedal laual tiksus uur oma pöörast valet. Siis hingasid kardinad pimedusest mulle näkku, paitasid oma hingeõhuga mu palet. Veel veerand tundi. Ja siis varsti ei ole mind enam. Rahurikkad sõnad. Kõige rahurikkamad sõnad. *Non fui. Sum. Fui. Non sum.* Kusagilt kostsid kellalöögid. Kas Mississipist või Massachusettsist. Ma olin. Mind ei ole. Ei Massachusettsis ega Mississipis. Shreve'il on kohvris pudel. *Kas sa seda lahti ei teegi* Härra ja proua Jason Richmond Compson teatavad *Kolm korda. Päeva. Kas sa seda lahti ei teegi* oma tütre Candace'i abiellumisest *see viski õpetab sind abinõud segama eesmärgiga.* Ma olen. Viski. Mind ei olnud. Müüme Benjy karjamaatüki maha et Quentin saaks Harvardisse minna ja seal oma luid-konte loksutada. Ma suren Harvardis. Kas ainult ühe aasta küsis Caddy. Shreve'il on kohvris pudel. Härra ma ei vaja Shreve'i viskit ma müüsin Benjy karjamaatüki maha ja võin nüüd Harvardis surra merekoobastes ja -jäärakutes loodete käes oma luid-konte loksutada sest Harvardi kelladel on nii ilus kõla ja nelikümmend aakrit ei ole suur ohver ilusate kellade eest. Ilus surmakella kõla me vahetame Benjy karjamaa ilusa surmakella kõla vastu. Talle mõikab sellest kauaks ajaks sest ta ei kuule võibüksnes selle lõhna tunda *Caddy ilmus lävele ja otsekohe hakkas Benjy nutma* Ma mõtlesin kogu aja et see mees on lihtsalt üks meie linna nolk kelle pärast isa Caddyt alatasa tõgas kuni. Ma ei pannud teda rohkem tähele kui iga teist kaubareisijat või sissesõitnut ja pidasin ta khakisärke sõjaväesärkideks kuni korraga

mulle selgeks sai et mina olen tema meelest vaid õhk ja et kui ta mind vaatab mõtleb ta Caddyle näeb mind läbi Caddy-nagu läbi värvilise klaasitüki *miks sa pead minu asjadesse vahele segama kas sa aru ei saa et see teeb asja ainult halvemaks ma lootsin et sa nuuskimise jätad emale ja Jasonile*

kas ema saatis Jasoni sinu järelt nuhkima

Mina ei oleks

Naistel puudub oma isiklik aumõiste ema tegi seda ainult sellepärast et ta armastab Caddyt jäi isegi haigestpeast alla elutuppa istuma et isa ei saaks Jasoni kuuldes onu Mauryt nöögata Isa ütles et onu Maury on vilets klassikute tundja sest muidu poleks ta riskinud seda vaest ebamaist poissi oma kirjaga välja saata ja et tema isiklikult oleks läkitanud Jasoni kes oleks küll samasuguse vea teinud samal ajal kui onu Maury ise ei oleks mingit viga teinud ja nõnda enda sinisest silmast säästnud. Pattersoni poiss oli Jasonist väiksem nad müüsid tuulelohesid viis senti tükk aga siis tekkis neil rahaasjades arusaamatusi ja Jason otsis endale uue partneri kes oli veel väiksem sest T. P. ütles et kassa jäi endiselt Jasoni kätte Ja isa ütles et miks peakski onu Maury tööl käima sest kui tema, isa, suudab ülal pidada viit-kuut nigerit kes muud ei tee kui soojendavad päevad läbi praeahjus oma jalgu siis suudab ta päris kindlasti anda peavarju ja kosti ka onu Mauryle ja laenata vahel isegi natuke taskuraha mehele kes püsib nii visalt oma isa usus et nad on taevaasukate tõust mispeale ema nutma puhkes ja ütles et isa peab oma suguseltsi tema omast paremaks ja tahab onu Maury naeruvääristamisega lastele sedasama õpetada Ema ei saanud aru et isa tahtis meile vaid seda õpetada et kõik inimesed on lihtsalt saepuru täistopitud nukud ja et see inimestesse topitud saepuru on kokku kraabitud prahihunnikust kuhu kõik varasemad nukud on minema visatud aga nende lõhkistest külgedest väljapudenev saepuru ei sure minu arust iialgi. Vanasti kujutasin ma surma ette mehena kes sarnaneb vanaisaga on tema hea südamesõber nagu me ette kujutasime et vanaisa kirjutuslauda ei tohi puudutada et tema kabinetis ei tohi isegi valjusti rääkida Ma kujutasin alati ette et nad on kahekesi koos ja ootavad kogu aja et vana kolonel Sartoris tuleks ja

istuks nende juurde ja et nemad ootavad teda kõrgendikul seedripuude taga ja kolonel Sartoris seisab veel kõrgemal kõrgendikul ja vaatab kaugusesse ja nemad ootavad et ta saaks oma vaatamisega valmis ja tuleks nende juurde ja vanaisal on munder seljas ja seedripuude tagant kostab nende sosinat sest nad räägivad kogu aja ja vanaisal on alati õigus

Tornikell hakkas kolmveerandit lööma. Kõlas esimene pauk, mõõdetud ja rahulik, muretult pealetükkiv kellalöök, mis tühjendas kärsiva vaikuse järgmise löögi tarvis, jah kui ka inimesed suudaksid niiviisi igavesti uueks muutuda või sulada leegiks mis lõkendab vaid ühe hetke ja kustub siis külma igavikupimedusse selle asemel et lamada ja katsuda unustada kiike kuni seedripuud hakkavad levitama teravat surmalõhna mida Benjy ei talunud. Piisas seedrisalu meenutamisest ja juba ma kuulsin sosinat ja haistsin salaiha ja kuuma vere tukset kiiraks paljastunud liha all ja nägin punaste silmalaugude tagant kuidas kammitsemata siga paaritudes merre tormas Ja isa me peame lihtsalt mõne aja ärkvel olema ja kurjust taluma aga see ei jää nõnda igavesti kestma ja mina see võib palju varem lõppeda kui mehel on julgust ja isa kas sina pead seda julguseks ja mina jah isa kas sina ei pea ja isa iga inimene otsustab ise mida vooruseks pidada ja see kas sa näed või ei näe selles sammus vaprust on palju tähtsam kui see tegu ise kui ükskõik missugune tegu sest muidu ei saa sul sellega tõsi taga olla ja mina kas sa ei usu et ma seda tõesti teen ja isa ma usun et sa oled küllalt tõsine poiss ega anna mulle muretsemiseks põhjust muidu ei oleks sa ka tarvidust tundnud mulle rääkida verepilastamisest ja mina ma ei valetanud ma ei valetanud ja isa sa tahtsid inimese loomupärase rumaluse jõleduseks sublimeerida ja siis selle nagu riivatu vaimu tõega välja ajada ja mina ma tahtsin caddyt maailmaõelusest säästa et maailm meid paratamatusse pagendaks ja kogu kära muutuks otsekui olematuks ja isa kas sa katsusid seda caddyga ka pärselt teha ja mina ma kartsin ma kartsin et ta võib nõustuda ja siis oleks kõik veel halvem olnud aga kui ma oleksin saanud sind uskuma panna oleks jäänud ainult meie tegu ei midagi muud peale selle ja maailm oleks oma möirgamise tühja möiranud ja isa aga ega sa

praegu jälle ei valeta ma mõtlen sellest teisest asjast sest sa oled ikka veel pime nägema kui suurel määral sinagi sõltud nii käibetõest kui sündmuste loomupärasest kulust ning põhjustest mis varjutavad iga mehe ka benjy otsaesist sa unustad finiitsuse sa plaanitsed apotemosi kus ajutine meeleseisund tõstetakse lihast kõrgemale ilma et salataks ennast või liha millest ei taheta lõpuni loobuda sa ei saa isegi surra ja mina sa ütled ajutine ja isa sa ei söanda uskuda et ühel päeval ei piina see sind enam nii nagu sa praegu ette kujutad ja kui aus olla siis sa pead seda just nagu mõneks kogemuseks mis nii-öelda teeb su pea üleöö halliks ilma et muid muutusi sinus toimuks sa ei ole selleks sammuks praegustes tingimustes veel valmis sest elu on õnnemäng ja imelik on just see et juhuse eostatud inimene kelle iga hingelõmme tähendab uut viset tema suhtes ebasoodsa täringuga väldib seda kõige viimast täringuviset millest tal ta teab seda väga hästi pole mingit pääsu ja proovib enne igasuguseid riukaid ja nõkse vägivallast sohitegemiseni millega ei saa isegi väikest last ära petta kuni ta ühel heal päeval täielikus tülgastuses kõik pimesi ühele kaardile asetab inimene ei võta endalt kunagi elu meeleheite või kahetsuse või leina esimeses ängis vaid alles siis kui ta on mõistnud et see sünge täringumees ei hooli ei tema meeleheitest ei kahetsusest ega leinast ja mina sa ütled ajutine ja isa raske on uskuda et armastus või kurbus on tahtmatult enda peale võetud veksel mis aja jooksul paratamatult aegub ja mida võidakse ettehoiamatult asendada jumalate poolt liikvele lastud mistahes teise võlakirjaga ei sa ei tee seda enne kui sa hakkad uskuma et isegi caddy polnud sinu meeleheidet väärt ja mina ma ei hakka seda iialgi uskuma keegi ei tea mida mina tean ja isa ma soovitaksin sulle kohe cambridge'i tagasi minna ka võiksid sa kuu aega maine'i saariigis ringi rännata sa võid seda reisi endale lubada kui sa kokkuhoidlik oled see võib sulle hästi mõjuda pennide lugemine on rohkem haavu parandanud kui jeesus ja mina aga oletame et ma mõistan mida sina usud et ma saan harvardis sellest juba järgmisel nädalal või järgmisel kuul aru ja isa siis meenub sulle ka see et sinu ema on su sündimisest saadik unistanud sinu nägemisest harvardi ülikoolis ja üksi compson ei ole

kunagi ühelegi daamile pettumust valmistanud ja mina sa ütled ajutine aga minule meile kõigile oleks nõnda parem ja isa iga inimene otsustab ise mida vooruseks pidada ja ärgu keegi kirjutagu teisele ette mis on tema heaoluks vaja ja mina sa ütled ajutine ja isa ei ole kurvemat sõna maailmas ei ole midagi nukramat see on meeleheide ajas ja pole aega ilma selleta

Kõlas viimane kellalöök. Lõpuks kustus ka värelus ja taas täitis vaikus pimedust. Ma läksin elutuppa ja lülitasin tule põlema. Ma panin vesti selga. Bensiinihais oli nõrgaks jäänud, peaaegu kadunud, ja ka plekki polnud peeglist näha. Igatahes mitte nii nagu minu silma. Ma panin kuue selga. Shreve'i kiri krabises taskus ja ma võtsin selle välja, kontrollisin aadressi ja panin siis küljetaskusse. Siis viisin uuri Shreve'i tuppa ja panin selle ta laekasse ja tulin oma tuppa tagasi ja võtsin puhta taskurätiku ja läksin ukse juurde ning tõstsin käe lülitile. Mulle tuli meelde, et ma polnud hambaid pesnud, ja ma pidin koti uuesti lahti tegema. Leidsin oma hambaharja ja võtsin natukese Shreve'i pastat ning läksin vannituppa ja pesin hambad puhtaks. Raputasin harja nii kuivaks kui sain, panin kotti tagasi, sulgesin koti ja läksin ukse juurde. Enne lülitile vajutamist vastasin veel kord ringi, ega ma midagi pole unustanud, ja nägin siis, et olen kaabu maha jätnud. Mul tuleb postkontorist läbi minna ja seal võib päris kindlasti teisi inimesi kohata ja nad võivad mõelda, et ma olen mõni Harvardi kollanokk, kes püüab vana olijat mängida. Olin kaabu harjamata unustanud, aga Shreve'il oli hari ja mul ei pruukinud kotti enam uuesti lahti teha.

KUUES APRILL 1928

Kes lits kord on, see litsiks ka jääb, ütlen mina. Ja ma ütlen: sa oleksid õnnega koos, kui selle plika koolist pappitegemine oleks ainus asi, mille pärast sa muretsema pead. Ma ütlen: ta peaks praegusel silmapilgul all kaogis olema, aga mitte ülal oma toas nägu võõpama ja ootama, et kuus nigerit, keda muidu ei saa tooli küljest lahti kui topi nad pannisaia ja liha täis, talle hommikusöögi valmis teevad. Ja ema ütles:

«Aga et koolivõimud mõtlevad, et minul pole tema üle kontrolli, et mina ei suuda . . .»

«Nojah,» ütlesin mina. «Kas sa siis suudad või? Sa pole seda plikat eluaeg proovinud käsile võtta. Mismoodi sa siis nüüd veel loodad, kui ta seitseteist aastat vana on?»

Ema mõtles veidi selle üle järele.

«Aga et nemad mõtlevad, et minul . . . Ma ei teadnud üldse, et ta ikka veel tunnistust saab. Möödunud sügisel ta ütles, et need kaotati sel aastal ära. Ja nüüd helistab koolmeister Junkin mulle ja ütleb, et kui Quentin veel üks kord puudub, tuleb tal koolist lahkuda. Kuidas see tüdruk seda küll teeb? Kus ta käib? Sina oled päev otsa linnas, sina peaksid nägema, kui ta tänaval hulgub.»

«Jah,» ütlesin mina, «kui ta tänaval hulguks. Ei mina usu, et ta selleks poppi viskab, et siis midagi säärast teha, mida teiste silma all kõlbab teha.»

«Mida sa sellega mõtled?» küsis ema.

«Midagi ei mõtle,» ütlesin mina. «Lihtsalt vastasin su küsimusele.» Siis hakkas ta jälle tihkuma ja halises, et kuidas ikka ta enese liha ja veri tema vastu needuseks ülles tõuseb.

«Sa ju küsisid minult,» ütlesin mina.

«Ma ei mõtle sind,» ütles ema. «Sina oled nende kõikide hulgas ainuke, kes pole mulle häbiplekiks.»

«Muidugi,» ütlesin mina. «Mul pole selleks ka aega olnud. Mul pole Quentini moel aega olnud Harvardis käia ega isa moel ennast surnuks juua. Mina pidin tööd tegema. Aga muidugi, kui sa tahad, et mina sellel plikal sabas sörgiksin ja vaataksin, mida ta teeb, võin ma poes koha üles öelda ja endale mõne öövahetusega tööotsa vaadata. Siis saan teda kogu päeva passida, eks öösel valvaku Ben.»

«Ma tean väga hästi, et olen sinule ainult koormaks ja tülinaks,» ütles ema patja nuuksudes.

«Ka mina tean seda väga hästi,» ütlesin mina. «Kolmkümmend aastat oled sa seda korrutanud. Selle aja peale peaks isegi Benil asi selge olema. Tahad, ma räägin plikaga ise?»

«Arvad sa, et sellest kasu on?» küsis ema.

«Siis kindlasti mitte, kui sa minu esimese sõna peale alla tuled ja meid segama hakkad,» ütlesin mina. «Kui sa tahad, et ma ta korrale kutsun, ütle ainult, aga hoia ise eemale. Iga jumalakord, kui ma temaga rääkida katsun, topid sa oma nina vahele, ja tulemuseks on see, et plika naerab meid mõlemaid välja.»

«Ära unusta, et ta on ka sinu liha ja veri,» ütles ema.

«Muidugi,» ütlesin mina. «Selle tema liha peale ma mõtlengi. Ja natukese vere peale ka, kui mind lastakse talitada omal äranägemisel. Jah, olgu inimene kes tahes, aga kui ta käitub nigerina, siis tuleb teda ka kui nigerit kohelda.»

«Ma kardan, sa lähed temaga rääkides roopast välja,» ütles ema.

«Nojah,» ütlesin mina. «Sinu süsteemi vilju me praegu maitseme. Tahad, et ma ta käsile võtan, või ei? Ütle, kas ei või jaa. Ma pean tööle minema.»

«Ma tean väga hästi, et sina meie kõikide eest orjama pead,» ütles ema. «Sa tead küll, et kui see minu teha oleks, oleks sul praegu oma kontor, kuhu tööle minna, ja sel kellaajal, mis ühele Bascomb'ile sobib. Sest sina oled oma praegusest nimest hoolimata Bascomb. Ma tean, et kui sinu isa oleks ette näinud . . .»

«Nojah,» ütlesin mina. «Eks temalgi olnud seesama

õigus aeg-ajalt valearvestust teha, mis on igal teiselgi, igal Smithil ja Jonesil.» Ema hakkas uuesti tihkuma.

«Kuidas sa võid nii kibedalt oma kadunud isast rääkida,» ütles ema.

«Heakene küll,» ütlesin mina, «heakene küll. Sündigu sinu tahtmine. Aga kuna mul oma kontorit ei ole, tuleb hakata sinna minema, mis mul on. Kas tahad, et ma räägin plikaga?»

«Ma kardan, sa lähed roopast välja,» ütles ema.

«Heakene siis küll,» ütlesin mina. «Ma ei ütle ühtegi sõna.»

«Aga midagi peab ometi tegema,» ütles ema. «Inimesed mõtlevad, et mina luban teda koolist puududa ja tänaval ringi joosta, et mina ei saa seda talle ära keelata . . . Jason, Jason,» ütles ema. «Kuidas sa võid! Kuidas sa võid jätta mind üksinda säärast koormat kandma!»

«Kuule n'd, kuule,» ütlesin mina. «Ärritad enese ainult haigeks. Sul on valida, kas paned plika ka kogu päevaks luku taha või annad asja minu kätte ja ise tema pärast enam ei muretse.»

«Minu enese liha ja veri,» ütles ema nuuksudes. Seepeale ütlesin mina:

«Heakene küll. Ma võtan ta käsile. Jäta see nutt, hüüd kohe!»

«Ära roopast välja mine,» ütles ema. «Pea ikka meeles, ta on veel laps.»

«Ei,» ütlesin mina, «ei lähe.» Ma väljusin toast ja sulgesin ukse.

«Jason,» hüüdis ema. Ma ei vastanud. Läksin koridoris edasi. «Jason,» hüüdis ema ukse tagant. Ma läksin trepist alla. Söögitoas ei olnud kedagi, siis kuulsin ma köögist plika häält. Ta mangus Dilsey käest teist tassi kohvi. Ma läksin kööki.

«Ah need ongi siis sinu kooliriided või?» ütlesin mina. «Või on teil täna püha?»

«Ainult pool tassi, Dilsey,» ütles ta. «Palun.»

«Ei, ei,» ütles Dilsey. «Minu kääst ei saa sa kedagi. Mis uut sa ajad, Cahline'i-proua ütleb, et seitsmeteistmesele tüdrukule käib üks tass. Mine parem ja pane ennast kooliriide, et saad Jasoniga linna sõita. Tahad jälle illaks jääda.»

«Ei taha ta midagi,» ütlesin mina. «Me klaarime selle asja praegu kohe ära.» Plika vaatas mulle otsa, tass käes. Siis lükkas juuksesalgu näo eest tagasi ja kimono vajus õlalt alla. «Pane see tass ära ja tule korraks siia,» ütlesin mina.

«Misjaoks?» küsis ta.

«Tule,» ütlesin mina. «Pane tass kraanikaussi ja tule siia.»

«Mis sa jälle aud, Jason?» küsis Dilsey.

«Sa arvad, et minuga saab samamoodi mängida, nagu sa vanaema ja kõigi teistega mängid,» ütlesin mina. «Aga mina olen teisest puust. Ma annan sulle selle tassi käest ärapanemiseks kümme sekundit aega.»

Ta ei vaadanud enam mind. Ta vaatas Dilsey poole. «Mis kell praegu on, Dilsey?» küsis ta. «Kui kümme sekundit täis saab, siis vilista. Ainult pool tassi. Dilsey, pa . . .»

Ma rabasin tal käsivarrest kinni. Ta lasi tassi lahti. See kukkus põrandale puruks. Ta vaatas mulle otsa ja katsus ennast lahti kiskuda, aga mina hoidsin teda käsivarrest kinni. Dilsey tõusis toolilt püsti.

«Kuule, Jason,» ütles Dilsey.

«Lase mind kohe lahti,» ütles Quentin. «Või muidu saad vastu kõrvu.»

«Ah et vastu kõrvu või?» ütlesin mina. «Ah et vastu kõrvu või?» Ta katsus mind lüüa. Ma haarasin ka teisest käest kinni ja hoidsin plikat nagu metskassi. «Ah et vastu kõrvu või?» ütlesin mina. «Ah et mõtled mulle vastu kõrvu anda?»

«Kuule, Jason!» ütles Dilsey. Ma vedasin plika söögituppa. Kimono tuli eest lahti ja liperdas tal ümber. Kurat võtaks, plika oli peaaegu et ihualasti. Dilsey komberdas meile järele. Ma pöörasin ümber ja löin ukse jalaga ta nina ees kinni.

«Sinu koht pole siin,» ütlesin mina.

Quentin seisis laua vastas ja sidus oma kimonot kinni. Ma vaatasin teda.

«Ja nüüd,» ütlesin mina, «tahan ma teada, mida see koolist poppitegemine ja vanaemale valetamine ja oma tunnistusel ta allkirja võltsimine ja tema haigekspilnamine tähendab. Mida see kõik sinu meelest peab tähendama?»

Ta ei lausunud musta ega valget. Kohendas kurgu alt kimonot, tõmbas selle tihedasti enda ümber ja vaatas mulle otsa. Ta polnud ennast veel ära võõbata jõudnud ja ta nägu jättis mulje, nagu oleks see püssiõlitamisjaoga läikima löödud. Ma läksin ja rabasin tal randmest kinni. «Mida see sinu meelest peab tähendama?» küsisin mina.

«Pole sinu kuramuse asi,» ütles plika. «Lase mind lahti.»

Dilsey tuli ukse vahele. «Kuule, Jason,» ütles ta.

«Käi siit minema, mis ma sind käskisin,» ütlesin mina, ilma et selja taha oleksin vaadanud. «Ma tahan teada, kus sa käid, kui sa koolist poppi teed. Tänaval sa ei käigu, sest muidu oleksin ma sind näinud. Kellega sa teed poppi teed? Käid mõne kuradi lakutud peaga jumbuga metsas või? Kas käid metsas?»

«Sa . . . kuramuse mõku!» ütles ta. Ta hakkas rabelema, aga ma hoidsin teda kinni. «Sa kuradi vana mõku!» ütles ta.

«Ma sulle näitan,» ütlesin mina. «Mõne vana naise võid sa oma sõnadega ära ehmatada, aga mina sulle näitan, kellega praegu tegemist on.» Hoidsin teda ühe käega, siis äkki jättis ta rabelemise järele ja vahtis mind. Ta silmad läksid suureks ja mustaks.

«Mida sa nüüd kavatsed teha?» küsis tema.

«Oota, kuni ma selle püksirihma kätte saan, küll siis näed,» ütlesin mina oma rihma välja tõmmates. Siis krabas Dilsey mul käsivarrest kinni.

«Jason,» ütles ta. «Kuule, Jason! Äbiraasu sul põle.»

«Dilsey,» ütles Quentin. «Dilsey!»

«Ei mina teda lase,» ütles Dilsey. «Ää karda kedagist, kullake.» Ta hoidis mul käsivarrest kinni. Siis tuli püksirihm välja, ma tõmbasin enese vabaks ja lükkasin vanaelde eemale. See prantsatas vastu lauda. Nii vana oli juba, et vaevalt jaksab üht jalga teise ette tõsta. Aga hesakene küll: eks meil ole kööki just säärast tarvis, kes teed viimased toiduraasud, mis nooorematest veel järele jäävad, kah kinni keeraks. Ta komberdas meie vahele ja püüdis mu kätt uuesti kinni hoida. «Eks peksa siis mind,» ütles ta, «kui sa kedagist peksma piad. Peksa mind,» ütles ta.

«Arvad, et löön kartma või?» ütlesin mina.

«Ma'i tia ainumastki nurjatust, mille ees sa ää kokkuksid,» ütles Dilsey. Siis kuulsin trepil ema sammu. Seda oli muidugi arvata, et ta õiendama tuleb. Lasin plika lahti. See prantsatas vastu seina, ise käega kinnot kinni hoides.

«Heakene küll,» ütlesin mina. «Seda asja me veel klaarime. Ära sa arva, et minuga nii lihtsalt hakkama saab. Mina pole ei vana naine ega ühe jalaga hauas seisev niger. Kuramuse lita,» ütlesin mina.

«Dilsey,» ütles see plika. «Dilsey, ma tahan oma sinu juurde.»

Dilsey läks Quentini juurde. «Kuula n'd, kuula,» ütles ta. «Nõnnakaua kui mina elan, ei usu see oma kätt sinu vasta tõsta.» Ema tuli trepist alla.

«Jason,» ütles ta. «Dilsey!»

«Kuula n'd, kuula,» ütles Dilsey. «Ma'i lase teda sinu puutu.» Ta pani käe Quentinile õlale. Plika lükkas käe ära.

«Kuramuse neegrimutt,» ütles plika ja jooksis ukse juurde.

«Dilsey,» hüüdis ema trepilt. Quentin jooksis trepist üles, temast mööda. «Quentin,» ütles ema. «Kuula Quentin!» Plika jooksis edasi. Ma kuulsin, kuidas ta trepist üles jõudis ja mööda koridori jooksis. Siis paukus uks.

Ema oli seisma jäänud. Siis tuli edasi. «Dilsey,» ütles ta.

«Jääh,» ütles Dilsey. «Tulen, tulen. Sa mine aja automobiil välla ja oota siis,» ütles ta, «siis saad ta isi kooli viia.»

«Sa ära tule õpetama,» ütlesin mina. «Küll ma ise kooli viin ja küll ma ka selle eest hoolitsen, et ta sinna kooli jääb. Kui mina ühe asja kätte olen võtnud, siis ma selle ka läbi viin.»

«Jason,» hüüdis ema trepilt.

«Akka juba kord minema,» ütles Dilsey ukse poole komberdades. «Tahad, et tema kah veel pihta akkab? Tulen, tulen, Cahline'i-proua.»

Mina hakkasin välja minema. Ja kuulsin neid trepil.

«Minge n'd ilusti sängi tagasi,» ütles Dilsey. «Proua põle veel nõnna terve, et üles tõusta. Minge n'd ilusti tagasi. Küll ma isi vaatan, et ta õigel ajal kooli saab.»

Ma läksin tagauksest välja, et autot tagant välja sõidan, aga pidin tiiru ümber maja käima, enne kui nad sõnaukse juurest leidsin.

«Käskisin sind omateada ratta taha raami külge panna,» ütlesin mina.

«Pole aega olnd,» ütles Luster. «Keski piab teda passima, kui memm köökis kinni on.»

«Jaah,» ütlesin mina. «Mina toitku tervet köögitäit nigereid, et tal keegi sabas sörgiks, aga kui auto kummi on vaja vahetada, siis vahetagu seda ise.»

«Pole minul teda kellegi juure jätta,» ütles Luster. Siis hakkas Ben inisema ja ilatsema.

«Vii ta siit maja taha,» ütlesin mina. «Mis paganapärast sa teda siin ees pead hoidma, kus igaüks teda näeb?» Ma saatsin nad minema, enne kui Ben lõugama jõudis hakata. Iseäranis loll on lugu pühapäeviti, kui see kuramuse väljak inimestest kubiseb, kellel pole ei oma kodutsirkust ega kuue nigeri toitmismuresid, ja need seal oma kuramuse koirohupalli taovad. Siis silkab ta tara taga muudkui edasi-tagasi, ja kui keegi silmapiirile ilmub, pistab lõugama, nii et varsti on mehed minu ukse taga golfiklubi maksu sisse nõudmas, ja siis ei jää muud üle, kui saada ema ja Dilsey jalutustoki ja paari portselanist uksenupuga golfi taguma või hakka ise lõsel laternavalgel mängimas käima. Ainult et sel puhul on vist meil kõigil priipilet Jacksonisse kindel. Ja tont võtaks, kui see tõesti nii läheks, peetaks siin isakoju tagasituleku pidu missugust.

Ma läksin garaaži tagasi. Ratas seisis seina ääres püsti, aga kurat võtaks, mina seda küll raami külge panema ei hakka. Ma sõitsin tagurpidi välja ja pöörasin ümber. Plika seisis sissesõidutee ääres.

«Ma tean, et sul raamatuid pole,» ütlesin mina, «aga kui siiski küsida tohib, huvitaks mind, mis sa nendega teed. Muidugi ei ole mul mingit õigust seda pärida,» ütlesin mina, «sest mina olen ju ainult see mees, kes nende eest möödunud septembris üksteist dollarit ja kuuskümmend viis senti maksis.»

«Raamatud ostab mulle ema,» ütles plika. «Sinu raha pole minu peale ühtegi senti kulutatud. Ennem sureksin haiga.»

«Jah?» ütlesin mina. «Eks räägi seda juttu vanaemale,

siis kuuled, mis tema ütleb. Päris ihualasti ei paista ringi käivat, kuigi see võõp, mis su nägu katab, varjab rohkem kui need hilbud, mis sul seljas on.»

«Tahad sa öelda, et mu riided on sinu või vanaema raha eest ostetud?» ütles ta.

«Eks küsi vanaema käest,» ütlesin mina. «Küsi tema käest, mis su ema saadetud tšekkidest saanud on. Kui mu mälu ei peta, nägid sa omaenese silmaga, kuidas ta tšeki ära põletas.» Ta ei kuulanud üldse, mis ma rääkisin. Nägu oli tal krohvikorra all ja silmavaade kaik nagu krantsil.

«Tead, mis ma siis teeksin, kui selle ostmisel kas või üks sent sinu või vanaema raha oleks kulutatud?» ütles ta oma kleiti puudutades.

«Mis sa siis teeksid?» küsisin mina. «Tõmbaksid vaadi endale ümber või?»

«Ma kisuksin selle silmapilk seljast ära ja viskaksin siiasamasse tänavale,» ütles tema. «Ei usu või?»

«Kindlasti kisud,» ütlesin mina. «Kleiti oled sa kangi seljast ära kiskuma.»

«Vaata, kas kisun,» ütles ta. Ta võttis kleidikaelusest kahe käega kinni ja tegi, nagu tõmbaks.

«Tõmba aga tõmba oma kleit seljast ära,» ütlesin mina. «Ma kütan siinsamas su taguotsa nii tuliseks, et mäletad seda eluaeg.»

«Vaata, kas kisun,» ütles ta. Siis ma nägin, et ta püüab tõepoolest oma kleiti üle pea seljast ära tõmmata. Selleks ajaks, kui ma auto seisma sain ja tal kätest kinni rabasin, vahtis meid juba tosinajagu inimesi. Mul läks süda nii täis, et võttis korraga silme ees mustaks.

«Kui sa veel üks kord säärase tobedusega hakkama saad, teen nii, et sul oma tulekust siiailma kahju hakkab,» ütlesin mina.

«Mul on juba nagunii kahju,» ütles plika. Ta jättis rabelemise järele ja siis läksid ta silmad nii imelikuks, et ma endamisi ütlesin: kui sa siin autos keset tänavat töinama pistad, kütan sul naha tulikuumaks. Niikaua saad, kui vait jääd. Plika õnn, et ta nutma ei puhkenud. Ma lasin ta käed lahti ja sõitsin edasi. Õnneks tuli kohe üks kõrvaltänav, kust sisse sai pöörata, nii et väljakult me läbi ei sõitnudki. Beardi krundil aeti juba suuri

leiki üles. Earl oli mulle andnud kaks priipääset, mis ta pesu vitriinakende kasutamise eest sai. Plika istus minu kõrval, nägu ära pööratud, ja näris huult. «Mul on nagunii kahju,» ütles ta. «Ma ei mõista, miks ma üldse pidin sündima.»

«Ja mina tunnen ka ühte meest, kes mitte kõigest, mis ta selle kohta teab, aru ei saa,» ütlesin mina. Peatusin koolimaja ees. Kell oli juba helisenud ja viimased lapsed läksid uksest sisse. «Vähemalt üks kord oled sa õigel ajal kohal,» ütlesin ma. «Kas lähed nüüd ise klassi ja istud kõik oma tunnid ära või pean ma kaasa tulema ja sind väevõimuga viima?» Ta läks välja ja lõi ukse mürtsudes kinni. «Pea mu sõnu hästi meeles,» ütlesin mina. «Ma räägin tõsiselt. Kui ma üks kord veel kuulen, et sa mõne kuramuse nolgiga linna taha hiilid . . .»

Ta pööras selle peale ümber. «Mina ei hiili kusagile,» ütles ta. «Minul pole vaja kellegi eest oma tegusid varjata.»

«Sest kõik teavadki, mis sa teed,» ütlesin mina. «Iga viimane naga siin linnas teab, kes sa oled. Aga minule aitab sellest, kas kuuled? Mul pole isiklikult sooja ega külma, mis sa teed,» ütlesin mina. «Aga minul on siin linnas oma positsioon ja mina ei luba, et keegi minu perekonnaliige nagu mõni nigeriplika ringi ajaks. Kas sa kuuled mind?»

«Minul ükspuha,» ütles tema. «Mina olen halb ja tahen põrgusse, minul ükspuha. Läheksin hea meelega põrgusse, kui ainult sina sinna järele ei tuleks.»

«Kui ma veel üks kord kuulen, et sa koolist oled puudunud, siis igatse tõesti, et sa põrgus oleksid,» ütlesin mina. Ta pööras ümber ja jooksis üle õue. «Veel üksainus kord, pea meeles,» ütlesin ma. Ta ei vaadanud tagasi.

Ma läksin postkontorisse ja tõin posti ära, sõitsin siis pesu juurde ja parkisin auto. Earl heitis minu poole pilgu, kui ma sisse astusin. Ma jäin seisma, et ta võiks minu hilinemise kohta midagi lausuda, aga ta ütles ainult:

«Kultivaatorid jõudsid kohale. Mine parem ja aita Jobi-ätil need korda seada.»

Ma läksin tagaruumi, kus vana Job kultivaatorit lattkastist lahti päästis, kiirusega kolm polti tunnis.

«Sa peaksid minu juurde tööle tulema,» ütlesin mina. «Iga teine seanahka vedav niger meie linnas sööb minu köögis.»

«Ma teen selle mehe vurhvi järgi tööd, kes mulle lauba õhta palka maksab,» ütles ta. «Kui ma nõnna teen, põle mahti teiste antsakate meelt-mõtet silmas pidada.» Ta keeras mutri kinni. «Tänapäe ei tee meite maal mitte keski suurt kedagi kui ainult kuprakärsakas,» ütles tema.

«Ole parem rõõmus, et sina see kuprakärsakas pole, kes neid kultivaatoreid ootab,» ütlesin mina. «Tapaksid enese tööga ära, enne kui kultivaatorid sind segama saavad tulla.»

«Nõnna ta on,» ütles Job. «Kuprakärsakas saab kõva vati. Iga nädalapäe ole aga põllal vällas, sadagu siis vihma või põletagu päike. Ja verandat kah põle, kus jalga puhkaks ja vaataks, et kuda arbuus kasvab. Ja lauba on tal täpselt samane päe kui iga teinegi.»

«Kui minu sõnal palgamaksmisel kaalu on,» ütlesin mina, «on ka sinu laupäevad samasugused kui teised päevad. Võta need riistad nüüd kohe kastidest välja ja lohista sisse.»

Kõigepealt tegin Candace'i kirja lahti ja võtsin tšeki välja. Naisterahvas on ikka naisterahvas. Kuus päeva hiljem. Ja sellegipoolest püüavad nad mehi uskuma panna, et ka nemad suudavad äri alal läbi lüüa. Ma tahaksin teada, kui kaua üks mees, kelle uus kuu algab kuuendal kuupäeval, äritegevuses vastu peab. Ja eks muidugi, kui ema pangateate kätte saab, võib ta küsima hakata, et miks ma oma palka kunagi enne kuuendat ei hoiusta. Säärased asjad ei tule naisterahval ilmaski pähe.

«Ma ei ole oma kirjale Quentini lihavõttekleidi asjus vastust veel saanud. Kas see üldse jõudis kohale? Ma ei ole kahele viimasele kirjale, mis ma talle kirjutasin, vastust saanud, kuigi teises kirjas olnud tšekk on koos eelmisega sularahaks vahetatud. Kas Quentin on haige? Teata mulle otsekohe või muidu ma tulen Jeffersoni teda vaatama. Sa lubasid mulle teatada, kui tal midagi vaja peaks olema. Ootan Sinult kirja enne kümnendat kuu-

päeva. Või ei, saada mulle otsekohe telegramm. Sa ayad mu kirjad, mis ma talle saadan. Ma olen selles niisama kindel, nagu ma Sulle praegu silma vaataksin. Saada mulle otsekohe telegramm, kuidas temaga on, järgmisel aadressil . . .»

Just siis kukkus Earl Jobiga pragama, ja ma panin oma kirjad ära ning läksin sellesse seanahavedajasse sluvaimu sisse puhuma. Meie maa vajab valget tööjõudu. Laseks neid kuramuse mustanahalisi venivilleneid paar aastat nälgida, küll nad siis mõistma hakkavad, mis lillepidu neil praegu käib.

Kui kell kümme hakkas saama, läksin välja tänavale. Seal oli üks proovireisija. Mõni minut puudus veel kümnest ja ma kutsusin ta *coca-cola*'t jooma. Meie jutt läks saakide peale.

«Midagi pole teha,» ütlesin mina. «Puuvilla pealt lõikavad ainult spekulandid. Talumehele aetakse kärbseid pähe ja lastakse teda suurt saaki kasvatada, et need hangeldajad võiksid börsil kahest otsast lõigata, vaeseid maatolasid pügada. Arvate, et talumees sellest rügamisest peale punetava kaela ja küürus selja veel midagi saab? Arvate, et see mees, kes põllul higi valab, näeb punast krossigi peale selle, mis tal hinge sees hoiab,» ütlesin mina. «Kasvatab ta suure saagi, siis lüüakse hind nii alla, et kuprad korjamist ära ei tasu. Kasvatab ta väikese saagi, siis on jälle nii vähe, et ei maksa masindama hakata. Ja mispärast? Nende kuramuse Idaranniku juudi tegelinskite pärast! Ma ei räägi juudi usumeestest,» ütlesin mina. «Ma tunnen mitut juuti, kes on väga korralikud kodanikud. Ka teie paistate nende hulka kuuluvat,» ütlesin mina.

«Ei,» ütles ta, «mina olen ameeriklane.»

«Ma ei tahtnud solvata,» ütlesin. «Ma suhtun igasse inimesesse õiglaselt, ei tee tema usust ega muust mingit numbrit. Juutide kui indiviidide vastu ei ole mul kõige vähematki. Asi on rassis. Te nõustute kindlasti, et nemad ei loo ise midagi. Tulevad aga pioneeride kannul uutele maadele ja hakkavad neile riideid müüma.»

«Nüüd te mõtlete küll armeenlasi,» ütles proovireisija, «eks ole ju. Mis peaks pioneer uute riietega tegema?»

«Ma ei tahtnud solvata,» ütlesin mina. «Ma ei heida ühelegi inimesele ta usku ette.»

«Muidugi,» ütles mees. «Aga mina olen ameeriklane. Meie perekonnas on prantsuse verd, sellepärast mul see nina ongi selline. Mina olen puhas ameeriklane.»

«Mina samuti,» ütlesin mina. «Palju pole meid järele jäänud. Ma räägin nendest sellidest, kes seal New Yorgis istuvad ja hasarti minevaid maatolasid püüdvad.»

«See on õige,» ütles proovireisija. «Börsil mängimine vaeste kulul ei kõlba kuhugi. Seadus peaks selle ära keelama.»

«Nii et teie leiate, et minul on õigus?» küsisin mina.

«Jah,» ütles tema. «Minu arust on teil õigus. Talu meest kooritakse nii- ja naapidi.»

«Ma tean, et mul on õigus,» ütlesin mina. «Jah, see on üldse üks suur vastu pükse saamine, kui sul just oma meest ei ole ette teada andmas, mispidi need tuuled puhuvad. Muide, minul on sidemeid paari inimesega, kes seal päris selle asja juures seisavad. Neile annab nõu üks New Yorgi kõige suuremaid traaditõmbajaid. Minu põhimõte on,» ütlesin mina, «mitte ilmaski paljuga riskida. Nahk tõmmatakse sellel sellil üle kõrvade, kes arvab, et tema kõike teab, ja loodab kolme dollariga varanduse kokku ajada. Eks see nende Ida-sulide leib olegi.»

Siis lõi kümme. Ma läksin telegraafikontorisse. Asi paistis susisevat, nagu mulle oli teatatudki. Ma läksin nurka ja võtsin telegrammi uuesti välja, lihtsalt et veel kord kontrollida. Kui ma telegrammi uurisin, saabus noteering. Kahepunktine tõus. Kõik muudkui ostsid. Jutust oli selge. Saaks aga otsale! Just nagu poleks keegi teadnud, et lõpptulemus on ikka üks ja seesama. Just nagu oleks seadus kõik peale ostmise ära keelanud. Nojah, eks need Idaranniku juudid taha ka elada. Aga kurat võtaks, asi on tõesti liiale läinud — iga muulassraisk, kes seal maal, kuhu jumal ta elama on pannud, oma leivateenimisega toime ei tule, lastakse aga meie maale sisse, et ta siin ameeriklaste taskuid saaks tühjendada. Veel kahepunktine tõus. Kokku neli punkti. Aga, kuramus, nemad on ju seal ja peavad teadma, mispidi need tuuled puhuvad. Ja kui ma nende nõu kuulda ei võta, mis hea pärast ma neile siis iga kuu kümme dollarit maksan. Ma läksin välja, aga siis tuli mulle meelde ja ma läksin kontorisse tagasi, et telegrammi saata. «Kõik korras. Q kirjutab täna.»

«Q?» küsis ametnik.

«Jah,» ütlesin mina. «Q. Kas sa seda tähte ei tunne?»

«Küsisin ainult kindluse mõttes,» ütles ta.

«Saada see tekst, mis ma kirjutasin, ja sul on kindlus käes,» ütlesin mina. «Saada adressaadi kulul.»

«Mida sa saadad, Jason?» küsis tohter Wright üle minu õla kiigates «Kas salakorraldust, et ostetaks?»

«Ah niisama,» ütlesin mina. «Teil, poisid, endal pea otsustamiseks otsas. Eks teie tea ikka rohkem kui need New Yorgi sellid.»

«Peaks nagu teadma,» ütles Wright. «Mul seisaks raha pangas, kui oleksin kasvatamisega tegelenud, kaks senti nael.»

Tuli uus noteering. Ühepunktine langus.

«Jason müüb,» ütles Hopkins. «Vaadake ta nägu.»

«See on minu oma asi, mis mina teen,» ütlesin mina. «Tele, poisid, otsustage oma peaga. Eks need New Yorgi rahajõmmid taha elada nagu iga teine inimene,» ütlesin mina.

Läksin poodi tagasi. Earl askeldas leti taga. Ma läksin laua juurde tagasi ja lugesin Lorraine'i kirja. «Kallis kukupapa oh et sa siin oleks! Ei need ole mingid peod kus kukupapat pole ma igatsen väga oma kukupapa järele.» Ja miks ta ei peakski. Viimane kord andsin talle helikümmend dollarit. Lihtsalt andsin. Mina ei luba naistele kunagi midagi ega ütle ette, mis ma anda kavatsen. Ainult sedasi saab nendega asja ajada. Las murravad pead. Ja kui sa neid muuga üllatada ei mõista, anna või üks täis vastu tahti.

Tõmbasin kirja lõhki ja põletasin süljekausi kohal ära. Mul on seaduseks paberitükke naisekäe sirgeldustega mitte kunagi alles hoida ja ise ei kirjuta ma neile ilalgi. Lorraine ajab kogu aja peale, et kirjutagu ma talle, aga mina ütlen: kui ma sulle midagi rääkimata unustasin, siis annab see nii kaua küll oodata, kuni ma uuesti Memphisesse tulen, ja veel: mõne sinu kirja vastu vahetevahel tavalises ümbrikus pole mul midagi, aga kui sa telefoniga helistama peaksid, on su laul

Memphises lauldud. Ma ütlen: kui ma teile tulen, olen ma sinu poiss, aga seda ma ei kannata, et üks naine mind telefoniga taga ajab. Säh, ütlesin talle neljakümmend dollarit andes. Kui sul purjuspäi peaks tahtmist tulema mulle helistada, mõtle selle peale ja loe enne toru võtmist kümneni.

«Millal sa siis?» küsis Lorraine.

«Mis?» küsisin mina.

«Millal sa siis jälle tuled?» küsis tema.

«Küll ma teatan sulle,» ütlesin mina. Siis ta tahtis mulle õlut osta, aga mina ei lasknud. «Hoia oma raha,» ütlesin mina. «Osta endale selle eest kleit.» Viskasin toatüdrukulegi viielise. Lõppude-lõpuks, nagu ma ikka ütlen, pole rahal endal mingit väärtust, asi oleneb kasutamisest. Raha ei kuulu kellelegi, ja milleks seda suka-säärde koguda! Raha kuulub lihtsalt sellele mehele, kes seda oskab teha ja enda jaoks tööle panna. Siinsamas Jeffersonis on meil üks mees, kes müüb nigeritele riknenud kraami ja ajas sellega kõva lanti kokku, ise aga elas seasulusuuruses tuberikus oma poe kohal ja tegi endale ise süüa. Neli-viis aastat tagasi jäi korraga haigeks. Säärane hirm läks nahka, et kui jälle jalad alla sai, astus koguduse liikmeks ja võttis endale ühe Hiinamaa misjonäri, kelle ülalpidamiseks nüüd iga aasta viis tuhat dollarit maksab. Mina olen tihtipeale mõelnud, et mis kringliks see mees enese küll vihastab, kui ta suurmatund kord kätte jõuab ja siis selgub, et pole mingit taevast olemas ja kõik ta viied tuhanded dollarid aastas on korstnasse läinud. Nagu ma ikka ütlen, tal oleks palju parem kõrvad praegu kohe pea alla panna — nii jääks rahagi alles.

Lorraine'i kiri viimse raasuni ära põletatud, pidin ma teised kuuetaskusse pistma, kui korraga käskis just nagu üks hääl minus, et ma Quentini kirja enne koju minekut lahti teeksin, aga Earl kukkus parajasti kisama, et ma poeruumi tuleksin, seetõttu panin ma posti ära ja läksin ning teenindasin üht kuramuse maakat, kes veerand tundi vaagis, kas võtta kahekümnesendine või kolmekümne viie sendine rangirinnuste rihm.

«Võta parem see hea rihm,» ütlesin mina. «Mismoodi te, mehed, paremale järjele saada loodate, kui ikka kõige odavamate riistadega läbi tahate ajada?»

«Kui see teine hea ei ole,» ütles ta, «mis sa tast siis müüa pakud?»

«Ma ei öelnud, et see hea ei ole,» ütlesin mina. «Ma ütlesin, et teine on sellest parem.»

«Aga kust sa tead, et see viletsam on?» küsis ta. «Käisid neid proovimas või?»

«Sellepärast et selle eest ei taheta kolmekümmend viit senti,» ütlesin mina. «Sellepärast ma tean, et teine sellest parem on.»

Mehel oli kahekümnesendine rihm käes. Ta tõmbas selle läbi peo. «Ma vist võtan ikka sellesamuse,» ütles ta. Ma tahtsin rihma enda kätte saada, et sisse pakkida, aga tema keeras selle rulli ja pistis oma tunkede taskusse. Siis võttis välja tubakakoti, sai viimaks nööri sõlmest lahti ja raputas paar metallraha letile. Ta ulatas mulle kahekümneviielise. «Selle viieteist sendi eest iähen vaatan endale midagi kõhusoppi,» ütles ta.

«Heakene küll,» ütlesin mina. «Oma asi. Aga ära sa tuleva aasta minu juurde hädaldama tule, et jälle on vaja uusi rakmeid osta.»

«Ma'i käi põllul veel tulevase aasta saagi pärast,» ütles tema.

Lõpuks sain ma sest raisast lahti, aga iga kord, kui ma selle Quentini kirja välja võtsin, tuli jälle keegi poodi. Tsirkuse tõttu kubises linn inimestest, kes kõik siia kokku olid voorinud, et aga oma raha selle peale välja anda, mis linnale midagi sisse ei too ega kellelegi muud tulu ei anna kui see altkäemaks, mis linnavalitsuse mehed omavahel ära jagavad, ja Earl tormas nagu peata kana ringi ja muudkui korrutas: «Jah, madam, härra Compson teenindab teid. Jason, näita sellele prouale võimasinat või viie sendi eest sirmikonkse.»

Jah, Jason armastab tööd. Nagu mina ikka ütlen: ülikooliharidust mul ei ole, aga või seal Harvardis muud õpetatakse kui seda, kuidas öösel ujuma minna, kui sa ujuda ei oska, ja Sewanee's ei õpetata isegi vette kargama. Mina ütlen: sa võid mind ju osariigi ülikooli saata, võib-olla õpin ära, kuidas ninalurtsuga uuri seisma pannakse, ja Beni võid mereväkke saata või ratsaväkke igatahes, sest eks ruunade koht ole ratsaväes. Ja kui see Caddy oma Quentini koju minu toita saatis, ütlesin: nojah, õige muidugi, nüüd ei pruugi mul

minna Põhja seda lubatud töökohta saama, töö saade-takse koju kätte, ja siis hakkas ema tihkuma ja mina ütlesin: et ega mul midagi selle väntsiku meil olemise vastu pole, ja kui sulle rohkem meeldib, võin ma oma koha linnas üles öelda ja teda potitama hakata, eks vaadake siis Dilsey'ga ise, kuidas te leiva lauale saate või las Ben aitab. Mina ütlesin: sa võiksid ta väga hästi palaganimeestele välja üürida: ju ilmas sääraseid lolle ikka leidub, kes tema nägemise eest nõus on kümme senti maksma, ja siis hakkas ema veel rohkem tihkuma ja muudkui hädaldas: mu vaene haige poisu, ja mina ütlesin: oota, oota, kuni ta veel täismeheks kasvab, siis on sul tast palju abi, juba praegu on minust poolteist korda pikem, ja ema ütles: varsti ei ole mind enam, ja siis on teil kõigil palju parem, ja mina ütlesin: heakene küll, heakene küll, sündigu sinu tahtmine. Plika on sinu lapselaps ja sina võid selles igatahes kindel olla, mitte nagu teised vanavanemad. Ja mina ütlesin: küsimus on ainult ajas, sest kui sa usud, et see Caddy sõna peab ega püüa oma väntsikut näha saada, siis sa lihtsalt petad ennast, ja seepeale kukkus ema halisema: tänu Jumalale, et sina oled Compson ainult nime poolest, sest peale sinu ja Maury ei ole mul kedagi järele jäänud, ja mina ütlesin: mina jätaksin onu Maury mängust välja, ja siis tuldi ülesse ütlema, et asi on juba niikaugel ja võib liikuma hakata. Ema jättis nutu järele. Tõmbas oma leinaloori ette ja me läksime trepist alla. Onu Maury tuli söögitoast ja hoidis taskurätikut suu ees. Inimesed võtsid spaleeri ja me astusime uksest välja just sel hetkel, kui Dilsey Beni ja T. P-d maja taha kupatas. Me läksime trepist alla ja astusime tõlda. Onu Maury muudkui korrutas: «Vaene õeke, vaene õeke,» maigutas suud ja patsutas ema kätt. Tal oli midagi suus.

«Panid ikka lindi varruka ümber?» küsis ema. «Miks nad juba ei tule?! Varsti on Benjamin jälle siin maja ees ja teeb oma spektaaklit. Vaene poiss! Tema ei teagi. Ei saa millestki aru.»

«Ole n'd ole,» ütles onu Maury ema kätt patsutades ja suud maigutades. «Nii ongi parem. Ärgu ta teadku, mis surm on, seni kui seda vältida saab.»

«Teistel naistel on lapsed säärastel päevadel toeks,» ütles ema.

«Sinul on Jason ja mina,» ütles onu Maury.

«Minul on nii kohutavalt raske,» ütles ema. «Kaotada poeg ja mees, vähem kui kahe aastaga.»

«Ole n'd ole,» ütles onu Maury. Vähe aja pärast tõstis ta käe vargsi suu juurde ja poetas midagi aknast välja. Siis sain ma aru, mis lõhna ma olin tundnud. Helgilõhna. Ju ta siis leidis, et tema peab sellega isa matusepäeva tähistama, või pidas puhvetkapp teda teaka ja müksas talle külge, kui ta mööda läks. Nagu ma ikka ütlen: et kui isa pidi Quentini Harvardisse saatmiseks midagi maha müüma, oleksime praegu tükk maad paremal järjel, kui ta oleks oma puhveti kogu täiega maha müünud ja endale poole raha eest ühevarrukaga hullusärgi ostnud. Ema ütleb ikka, et mina ei ole Compson; küllap seda põhjust tuleb sellest otsida, et isa kogu Compsonite värgi viina sisse uputas. Mina igatahes pole kuulnud, et ta oleks minu Harvardisse saatmiseks midagi müüa pakkunud.

Onu Maury muudkui patsutas ema kätt ja korrutas: «Vaene õeke,» patsutas sellesama musta kindaga, mille kohta meile neli päeva hiljem arve saadeti. Ja see oli kahekümne kuuendal, nagu oli kahekümne kuues ka see päev, kui isa seal käis ja selle väntsiku meile koju tõi ja kellelegi ühtegi sõna ei rääkinud, et mismoodi Caddy ka elab ja on, ja ema nuttis ja ütles: «Ja sa ei saanudki Herbertiga kokku? Sa mitte ei nõudnudki talt toetusraha?» ja isa ütles: «Ei sellele lapsele ole tema raha vaja. Mitte ainustki senti,» ja ema ütles: «Tema käest võib seadusega nõuda. Ta ei saa midagi tõestada, või olgu et . . . Jason Compson,» ütles ema, «kas sa tõesti olid nii rumal, et rääkisid . . .»

«Kuss, Caroline,» ütles isa ja saatis siis minu Dilsey'le appi pööningult meie vana hälli alla tooma, ja mina ütlesin:

«Nii et täna õhtul toodi mulle see lubatud töökoht koju kätte,» kuna me lootsime ikka veel kogu selle aja, et nad oma asjad ära klaarivad ja Herbert selle Caddy tagasi võtab, sest ema muudkui korrutas, et Candace mõtleb vähemalt perekonna peale ega riku minu šanssi ära, nagu on läinud rappa tema ja Quentini elu.

«Ja kus see latseke siis veel piaks olema?» ütles Dil-

sey. «Kesse piale minu ta veel üles piaks kasvatama? Nagu te kõik põleks minu kasvatada olnd?»

«Ja kuramuse hästi oled sa neid kasvatanud küll,» ütlesin mina. «Igatahes on emal nüüd jälle, kelle pärast lokku lüüa.» Me tõime hälli alla ja Dilsey hakkas seda Caddy vanasse tuppa üles seadma. Siis pistis ema uuesti hädaldama.

«Olge n'd kuss, Cahline'i-proua,» ütles Dilsey. «Ajate ta veel üles.»

«Siia?» ütles ema. «Et selle toa õhk ka tema ära rikuks? Nagunii hakkab tal oma pärandikoorma ali raske olema.»

«Kuss,» ütles isa. «Ära mängi lolli!»

«Miks ta siin magada ei või,» ütles Dilsey. «Sessamas toas panin ta mamma sest ajast piale iga õhta magama, kui ta juba nõnna suur olli, et üksi magas.»

«Sa ei saa aru,» ütles ema, «Minu lihase tütre ajas tema oma mees minema. Vaene süütu lapsuke,» ütles ta Quentinit silmitsedes. «Sina ei saa iialgi teada, kui palju me sinu pärast oleme kannatama pidanud.»

«Kuss, Caroline!» ütles isa.

«Miks proua nüid Jasoni ees nõnna piab olema?» ütles Dilsey.

«Ma olen teda hoida püüdnud,» ütles ema. «Ma olen teda selle eest alati hoida püüdnud. Ja ma teen ka nüüd kõik, mis suudan, et seda väikest lapsukest kaitsta.»

«Ma tahan ikki tiada, et mis paha ses toas magamine talle teeb,» ütles Dilsey.

«Ma ei saa midagi parata,» ütles ema. «Ma tean, ma olen teile kõigile ristiks kaelas. Aga ma tean ka seda, et inimesed ei saa karistamatult Jumala seadusi pilgata.»

«Jama,» ütles isa. «Eks pane see häll siis proua Caroline'i tuppa, Dilsey.»

«Sinule on kõik üks jama,» ütles ema. «Aga see väike laps ei pea iialgi midagi teada saama. Ta ei pea iialgi seda nime kuulma. Dilsey, mina keelan sulle ära, et sa tema kuuldes seda nime suhu ei võta. Sa ei tohi. Ma tänan Jumalat, kui see lapsuke üles kasvab ja iial teada ei saa, et tal ema on olnud.»

«Ära mängi narri,» ütles isa.

«Ma ei seganud kordagi vahele, kui sa neid oma meetoditega üles kasvatasid,» ütles ema. «Aga kauem ma

kõrvalt vaadata ei saa. Me peame selle kohe praegu ära otsustama, veel täna õhtul. Kas seda nime ei võeta tema kuuldes suhu või ta läheb siit minema. Või lahkun mina. Otsusta ise.»

«Kuss,» ütles isa. «Sa oled lihtsalt erutatud. Pane see häll siia üles, Dilsey.»

«Ja ka ärra on sihukese tõbise vällanägemisega,» ütles Dilsey. «Nagu kodukäija. Minge eitke pikali ja ma toon teitele ühe todi ja vaatame, kas saate magada. Ega ärra pole vist selle reisu ajal ühte ööd kah magand.»

«Ei,» ütles ema. «Kas sina pole kuulnud, mis arst ütleb? Miks sa peaksid teda jooma meelitama? Joomise pärast ta selline praegu ongi. Vaata mind, ka mina kanhatan, aga nii nõrk ma siiski ei ole, et peaksin ennast viskiga tapma.»

«Lollus,» ütles isa. «Misasja need tohtrid ka teavad? Teenivad sellega endale igapäevast leiba, et soovitavad inimestele ikka just seda teha, mida nad parajasti ei tee, ja eks see olegi kogu meie tarkus sellest oma arengus ümbsulõinud ahvist. Järgmine kord kutsud pastori juba minu kätt hoidma.» Siis puhkes ema nutma ja isa läks minema. Läks trepist alla ja ma kuulsin puhvetkapi ukse avamist. Ärkasin pärast üles ja kuulsin jälle, et ta läheb trepist alla.

Ema oli magama heitnud või tukkuma jäänud, sest maja oli lõpuks vaikne. Ka isa püüdis tasa olla, sest ma kuulsin ainult öösärgisaba sahinat ja paljaste jalgade tatsumist puhvetkapi ees.

Dilsey oli hälliga valmis saanud ja võttis seda väntsikut riidest lahti ning pani hälli. See polnud pärast isa kõjutulekut veel üles ärganud.

«Latsekesele kipub siin juba kitsaks jääma,» ütles Dilsey. «Olgu piale! Ma panen enese jaoks sinna kalidori ölekoti maha, siis põle proual tarvis ööse üles tulla.»

«Mina ei saa nagunii magada,» ütles ema. «Mine pealegi oma koju. Mul pole sest midagi. Ma ohverdan rõõmsa meelega oma järelejäänud elupäevad temale, kui ma vaid suudaksin takistada . . .»

«Olge n'd ikki,» ütles Dilsey. «Eks me kõik akka teda aidma. Ja sina mine nüid kah sängi,» ütles ta mulle. «Omme jälle koolipäe ees.»

Mina läksin minema, aga ema hõikas minu tagasi ja nuttis tükk aega minu õla najal.

«Sina oled minu ainuke lootus,» ütles ta. «Iga õhtu tänan ma Jumalat, et sina olemas oled.»

Ja kui me seal matuserongi liikumahakkamist ootasime, ütles ema: «Tänu Jumalale, et nüüd, kus ka temal minult ära võeti, jäid sina mulle järele, mitte aga Quentin. Tänu Jumalale, et sina pole Compson, seal peale sinu ja Maury ei ole mul kedagi järele jäänud,» ja mina ütlesin: «Mina jätaksin onu Maury mängust välja.» Onu Maury patsutas kogu aja oma musta kindaga ema kätt ja pööras näo kõrvale, kui talle midagi ütles. Aga siis võttis kindad käest, kui talle labidas ulatati. Ta seisis päris haua ääres, kus inimesed hoidsid vihmavarje pea kohal ja trampisid iga natukese aja tagant jalgu ja püüdsid porikänkudest lahti saada ja rabasid siis labidaid, et nendega jalgu puhtaks kraapida ja porikängud mütsusid kukkudes vastu kaant, ja kui ma üüritõlla juurde tagasi läksin, nägin teda ühe hauakivi taga pudelist rüüpamas. Ma juba mõtlesin, et ta ei lõpetagi ära, sest minul oli ikkagi uus ülikond seljas. Õnneks ei olnud pori rataste küljes veel eriti palju, aga ainult ema nägi seda ja ütles: «Ma ei tea, millal me sulle uue saame hankida,» ja onu Maury ütles: «Noneh. Ära muretse. Mina olen alati teie käsutuses.»

Ja eks olegi. Alati. Neljas kiri oli temalt. Aga seda polnud tarvis lahti teha. Ma oleksin võinud selle ka ise kirjutada või emale peast ette lugeda, lisades kindluse mõttes kümme dollarit. Aga see teine kiri tegi mind rahutuks. Ma kohe tundsin, et Caddy on jälle midagi välja haudumas. Pärast esimest korda võttis ta mõistuse ilusti pähe. Jagas selle üsna kähku ära, et mina olen teisest puust tehtud kui isa. Kui auk täis hakkas saama, kukkus ema jälle tihkuma ja siis ronis onu Maury temaga tõlda ja sõitis minema. Mulle veel ütles: «Eks sa tule kellegi teisega, nad võtavad su hea meelega peale, mina pean sinu ema eest hoolitsema.» Ja mina oleksin äärepealt vastanud: «Jah, sa oleksid ühe pudeli asemel pidanud kaks kaasa võtma,» aga siis tuli meelde, kus me oleme, ja ma lasin nad minna. Või neil sest asja on, kui märjaks ma saan, ja eks emal ole siis hea pabistada, et mina jään kopsupõletikku.

Mõlgutasin neid mõtteid ja vahtisin, mismoodi mehed märga mulda haua peale loobivad, plätserdades sellega, nagu segaksid nad mörti või laoksid müüri, ja mul hakkas kuidagi imelik tunne ja ma otsustasin veidi ringi jalutada. Mõtlesin, et kui ma linna poole lähen, jõutakse mulle varsti järele ja kutsutakse peale, seepärast läksin teise külge nigerite surnuaia poole. Jäin paari seedri alla seisma, mis suurema vihma kinni pidasid, ainult üksikud tilgad tulid läbi, ja nägin sealt, kuidas nad oma asjaga valmis said ning minema läksid. Veidi aja pärast polnud seal enam kedagi, ja kui ma olin veel natukese oodanud, tulin välja.

Ma ei tahtnud jalgu rohus märjaks teha ja läksin mööda teerada ega näinud teda enne, kui olin päris lähedal. Tal oli must mantel seljas ja ta vahtis lilli. Mul oli esimesest pilgust selge, kes ta on, veel enne kui ta pead pööras, mulle otsa vaatas ja loori üles tõstis.

«Tere, Jason,» ütles ta ja sirutas mulle käe. Me surusime kätt.

«Mis sina siin teed?» küsisin mina. «Minu teada andsid sa emale sõna, et siia enam tagasi ei tule. Ma mõtlesin, et sul rohkem aru peas on.»

«Jah?» ütles Caddy. Ta vahtis uuesti lilli. Seal oli neid oma viiekümne dollari eest. Keegi oli ka Quentini hauale kimbu pannud. «Mõtlesid või?» ütles ta.

«Üllatatud ma siiski pole,» ütlesin mina. «Sinust võib kõike oodata. Sa ei hooli kellestki. Teistele inimestele antud lubaduste peale sa vilistad.»

«Ah see,» ütles ta, «see lubatud pangakoht.» Ta vahtis hauda. «Mul on kahju, et nii läks, Jason.»

«Eks muidugi ole,» ütlesin mina. «Nüüd siis on vesi ahjus. Aga tagasi tulid küll ilmaaegu. Isast ei jäänud midagi järele. Küsi onu Maury käest, kui mind ei usu.»

«Ma ei taha midagi saada,» ütles Caddy. Ta vahtis hauda. «Miks minule ei teatatud?» küsis ta. «Ma juhuslikult lugesin ajalehest. Viimaselt leheküljelt. Täiesti juhuslikult.»

Ma ei öelnud midagi. Me lihtsalt seisime ja vahtisime hauda, ja siis tuli mulle meelde see aeg, kui me väikesed olime, ja paljud muud asjad, ja mul hakkas jälle kuidagi imelik tunne ja silmade ees kiskus just nagu mustaks, ja ma mõtlesin, et nüüd hakkab onu Maury meil

kodus peremeest mängima ja igaühte muudkui kamandama, nagu ta minu ihuüksi siia vihma kätte jättis koju tulema, ja ma ütlesin:

«On ikka ilus lugupidamine küll — nii kui isa ära sureb, hiilid salaja tagasi. Aga kasu pole sest vähematki. Ära sa looda, et saad nüüd olukorda ära kasutada ja varga kombel koju tagasi hiilida. Kui sa selle hobuse seljas ratsutada ei oska, kes sulle anti, siis käi jala,» ütlesin ma. «Me ei võta kodus su nimegi suhu — kas sa seda tead? Pärast isa ja Quentinit me üldse ei tunne sind,» ütlesin mina. «Kas sa seda tead?»

«Tean,» ütles Caddy. «Jason,» ütles ta siis, ise hauda vahtides, «kui sa asja nii korraldad, et ma ühe silmapilgu oma tütrekest näha saan, annan sulle viiskümmend dollarit.»

«Sul pole mingit viitkümmend dollarit,» ütlesin mina.

«Kas tood ta näha?» küsis ta, ilma et oleks minu poole vaadanud.

«Näita välja,» ütlesin mina. «Ma ei usu, et sul viiskümmend dollarit on.»

Ma nägin ta käsi mantli all liikumas, ja siis sirutas ta ühe käe välja. Kurat võtaks, pihu oli raha täis. Teiste hulgas paistis ka kaks-kolm kollakat.

«Kas Herbert annab sulle ikka veel raha?» küsisin mina. «Kui palju ta saadab?»

«Ma annan sulle sada dollarit,» ütles Caddy. «Kas tood ta näha?»

«Üks moment,» ütlesin mina. «Aga ainult, nagu mina käsin. Kui sa ka tuhat dollarit annaksid, ei taha ma, et ema sellest teada saab.»

«Jah,» ütles ta. «Ükskõik, mis sa käsid. Kui ma teda ainult ühe silmapilgu näha saaksin! Muud ma ei palu ega tee. Sõidan seejärel kohe minema.»

«Anna raha kätte,» ütlesin mina.

«Pärast annan,» ütles ta.

«Sa ei usalda mind või?» ütlesin mina.

«Ei,» ütles ta. «Ma tunnen sind. Me kasvasime koos üles.»

«Sina oled just see õige rääkima teise inimese usaldamisest,» ütlesin mina. «Heakene küll! Ma olen siin vihma käes juba küll ligunenud. Hüvasti.» Tegin, nagu läheksin ära.

«Jason,» ütles ta. Ma jäin seisma.

«Jah?» ütlesin mina. «Tee kähku! Ma saan märjaks.»

«Hea küll,» ütles ta. «Võta.» Kedagi polnud näha. Ma läksin tagasi ja võtsin raha. Ta hoidis otsast ikka veel kinni. «Tood ta näha?» küsis ta ja vaatas loori alt mulle otsa. «Annad sõna?»

«Lase lahti,» ütlesin mina. «Tahad, et keegi tuleks ja meid näeks?»

Ta lasi lahti. Ma pistsin raha taskusse. «Kas tood ta näha, Jason?» küsis ta. «Ma poleks sind palunud, kui oleks mõni teine võimalus olnud.»

«Selle koha pealt on sul pagana õigus — teist võimalust ei ole,» ütlesin mina. «Muidugi toon. Ma ju lubasin tuua. Ainult et sina pead tegema, mis mina käsin.»

«Jah,» ütles Caddy. «Küll ma teen.» Siis ma seletasin talle, kus ta ootama peab, ja läksin otseteed üürihobuste talli juurde. Ma läksin kiiresti ja jõudsin parajasti selleks ajaks, kui hobuseid lahti hakati rakendama. Ma küsisin, kas on juba makstud, ja peremees ütles, et ei, ja siis mina ütlesin, et proua Compson unustas ühe asja ära ja tahab tõlda tagasi, ja nii ma selle saingi. Mink oli kutsar. Ostsin talle ühe sigari ja sõitsime kõrvaltänavatel, kus teda näha ei olnud, niikaua ringi, kuni pimedaks hakkas minema. Siis ütles Mink, et peab hobused tagasi viima, aga mina ütlesin, et ostan sulle teise sigari, ja me sõitsime tagumisse väravasse ja ma läksin üle õue majja. Niikaua seisin esikus, kuni kuulsin ema ja onu Mauryt ülemisel korral, siis läksin kööki. Laps ja Ben olid Dilsey'ga köögis. Ütlesin, et ema tahab last näha, ja läksin temaga tuppa. Leidsin onu Maury vihmamantli ja keerasin selle talle ümber ja võtsin ta sülle ja läksin õueväravast jälle välja ning ronisin tõlda. Käskisin Minki jaama sõita. Ta ei julgenud tallist mööda sõita, seepärast pidime minema ringiga linnaservast. Ma nägin Caddyt nurgal laterna all seismas ja käskisin Minki päris kõnnitee ääres sõita, aga kui ma ütlen: «Lase käia,» siis hobustele piitsa anda. Siis võtsin selle väntsiku vihmamantlist välja ja tõstsin akna peale ja Caddy nägi teda ning otsekui hüppas meile vastu.

«Anna piitsa, Mink!» hüüdsin mina ja Mink tõmbas hobustele siraka ja me kärisesime sellest Caddyst

mööda nagu tuletõrjeprits. «Käi nüüd oma rongi peale, nagu sa lubasid,» hüüdsin mina. Tagumisest aknast ma nägin, et ta meile järele jookseb. «Anna aga piitsa,» ütlesin mina. «Sõidame nüüd koju!» Kui me nurga taha pöörasime, jooksis ta ikka veel.

Ja selsamal õhtul lugesin ma raha uuesti üle ja panin ära ega tundnudki end enam nii sandisti. Ütlesin: olgu see sulle õpetuseks! Ütlesin: nüüd siis tead, et kui minule on pangas koht lubatud, siis ei saa sa mind sellest ilma karistamata ilma jätta. Aga seda ei tulnud mulle küll pähe, et ta oma sõna ei pea ja rongiga ära ei sõida. Ma olin siis veel päris roheline, uskusin naiivselt mida inimesed lubavad, sest järgmisel hommikul, jah, kurat võtaks, tuli ta otsejoones poodi, ainult nii palju mõistust peas, et oli endale loori ette lasknud ega hakanud kellegagi rääkima. See oli laupäeva hommik, sest mina olin poes, ja tema tuli kiire sammuga otsejoones sinna taha laua juurde, kus mina seisin.

«Petis,» ütles ta. «Petis!»

«Hulluks oled läinud või?» ütlesin mina. «Mis sul hakkas? Et sedasi siia sisse tormad?» Ta tahtis midagi seletada, aga mina panin ta suu kinni. «Sinu pärast olen ühest töökohast juba ilma jäänud,» ütlesin, «kas tahad, et ma ka selle siin kaotan? Kui sul mulle midagi on ütelda, saame õhtul pimedas kusagil kokku. Aga mis sul peaks ütelda olemagi?» küsisin. «Mina pidasin oma sõnast karvapealt kinni. Ma lubasin just nimelt, et saad teda ühe silmapilgu näha. Oli ju nii, õigus?» Caddy lihtsalt seisis ja põrnitses mind, ja kogu ta keha värises nagu malaariahaigel ning rusikas käed tõmblesid. «Ma tegin täpselt seda, mis ma lubasin,» ütlesin mina. «Sina oled petis. Sa lubasid õhtuse rongiga ära sõita. Eks ole, lubasid ju? Või loodad sa oma raha tagasi saada?! Eks proovi,» ütlesin mina. «Oleksid sa kas või tuhat dollarit andnud, ikka oleksid sa mulle selle riski eest võlgu, mille peale ma välja läksin. Ja kui ma näen või kuulen, et sa pärast number 17 väljumist veel siin linnas oled,» ütlesin mina, «räägin emale ja onu Mauryle kõik ära. Eks siis oota ja looda, millal teda jälle näha saad.» Ta lihtsalt seisis ja põrnitses mind ja muljus oma käsi.

«Ole sa neetud,» ütles ta. «Ole sa neetud!»

«Nojah,» ütlesin mina. «Egas midagi. Aga pea meeles, mis ma ütlen. Kui sa pärast rongi veel siin oled, räägin kõik ära.»

Tema lahkumise järel tundsin end paremini. Ütlesin: teinekord ehk mõtled enne järele, kui sa seda töökohta, mis mulle oli lubatud, minu käest riisuma hakkad. Ma siin tollal veel poisike. Ma uskusin, et kui inimesed midagi lubavad, siis nad seda ka teevad. Praegu ma mõistan oma viga. Pealegi, nagu ma ikka ütlen, ei vaja ma elus edasijõudmiseks kellegi abi, sest ma seisan ise omil jalgel ja olen alati seisnud. Siis aga äkki käis mul peast läbi Dilsey ja onu Maury. Teada küll, mismoodi see Caddy oskab Dilsey't oma sõrme ümber keerata, ja kümne dollari eest on onu Maury igaks sigaduseks valmis. Aga mina ei saanud midagi teha, isegi mitte poest ära minna, et oma lihast ema kaitsta. Ja ema veel ütleb: tänu Jumalale, et kui üks teist pidi ära võetama, et siis sina mulle alles jäid ja minu eest hoolt kannad, ja mina ütlen: ei mina usu, et mina sealt poeuberikust nii kaugele pääsen, et sina mind enam kätte ei saa. Keegi peab ju seda piskut kinni hoidma, mis meil veel järel on.

Nii kui ma sel õhtul koju jõudsin, võtsin Dilsey letti. Seletasin, et Caddy on pidalitõves, võtsin Piibli ja lugesin ette, kuidas ühe mehe ihu kõik ära mädanes, ja ütlesin, et kui tema või Ben või Quentin üksainus kordki Caddyt näevad, jäävad nemad ka pidalitõppe. Ma juba mõtlesin, et sai selle asja kombesse, kuni ma ühel päeval koju tulles leidsin Beni lõugamas. Metsikut transvaali tegi, ja keegi ei suutnud teda ära rahustada. Ema ütles: «Andke talle ometi see suss kätte.» Aga Dilsey tegi näo, nagu ei kuuleks ta. Ema käskis uuesti sussi anda ja mina ütlesin: ma lähen siit minema, ma ei kannata enam seda kuramuse kisa ära. Sest nagu ma ikka ütlen: mina olen üldiselt väga pikameelne inimene ega looda teistelt õieti mitte midagi, aga kui ma pean terve pika päeva selles kuramuse poes tööd rühmama, siis natukese rahu ja vaikust lõunasöögi ajal olen ma, kurat võtaks, siiski ära teeninud. Seepärast ütlesingi, et lähen minema, ja Dilsey ütles järsku: Jason!

Ja mulle oli paugupealt selge, milles asi on, aga kindluse mõttes läksin siiski ja tõin talle selle sussi ja eks ainudki täpselt nõnda, nagu ma arvasin, sest nii kui ta

sussi nägi, oleks võinud arvata, et meie ta elu kallale kipume. Siis ma panin Dilsey kõik ilusti üles tunnistama ja rääkisin ka emale ära. Meil tuli ema üles voodisse viia, aga kui majas jälle veidi vaiksemaks jäi, võtsin Dilsey käsile ja hirmutasin teda viimse kohtuga. Nii paljukest kui sa sellega üht nigerit hirmutada saad. See'p see häda nende mustanahaliste teenijatega on, et kui nad on juba kaua aega sinu katuse all elanud, lähevad nad eneseuhkust nii täis, et neist pole enam keda kuraditki kasu. Peavad ennast esimeseks viiuliks perekonnas.

«Ma tahan ikki tiada, et mis paha sest on, kui see vaene latseke omaenese maimukest nääb,» ütles Dilsey. «Kui Jasoni-ärra elaks, oleks kõik teistmoodu.»

«Ainult et Jasoni-ärra ei ela enam,» ütlesin mina. «Ma tean, et sa minu juttu kuulda ei võta, aga seda, mis ema ütleb, võiksid siiski teha. Niikaua piinad teda muretsemisega, kuni ka tema on mulla all. Siis on sul priius see maja igasuguseid untsantsakaid täis toppida. Aga mis hea pärast sa teda sellele kuramuse idioodile näitasid?»

«Sa oled külm inime, Jason, kui sa üldse inime oled,» ütles Dilsey. «Issandale tänu, et minul on rohkem südant rinnus kui sinul, olgu see või musta värvi.»

«Aga selleks ma ikka kõlban, et leib laual oleks,» ütlesin mina. «Ja kui sa seda veel peaksid tegema, siis sina sealt enam ei söö.»

Järgmine kord ütlesin ma Caddyle, et kui ta veel peaks Dilsey'ga proovima, laseb ema Dilsey lahti, saadab Beni Jacksoni hullumajja ja võtab Quentini ning läheb minema. Ta vahtis mind tükk aega. Läheduses polnud ühtegi tänavalaternat ja ega ma ta nägu suurt ei näinud. Aga tundsin küll, et ta mind vahib. Kui me väikesed olime ja ta oma tahtmist ei saanud ja siis marru läks, hakkas tal ülemine huul tõmblema. Jõnks, jõnks, ikka kõrgemale, nii et hambad kiskus paljaks. Ise seisis kangelt nagu post, mitte ükski lihas ei liikunud, peale selle et huul jõnksus hambaid paljastades ikka kõrgemale ülespoole. Aga ta ei öelnud midagi. Ainult küsis:

«Hea küll. Kui palju?»

«Noh, kui üks pilk läbi tõllaakna oli sada dollarit väärt, siis . . .» ütlesin mina. Nii et pärast seda käitus ta

päris korralikult, ainult üks kord tahtis hoiuraamatut näha.

«Ma tean, et minu tšekkidel on ema žiiro,» ütles Caddy. «Aga ma tahaksin siiski hoiuraamatut näha. Tahan oma silmaga näha, kuhu arvele mu raha läheb.»

«See on ema isiklik asi,» ütlesin mina. «Kui sa arvad, et sinul on õigus oma nina tema eraasjadesse toppida, siis ma ütlen talle, et sina kahtlustad teda oma raha ebaõiges kasutamises ja nõuad ametlikku revisjoni, sest sul puudub tema vastu usaldus.»

Ta ei öelnud selle peale midagi. Ma ainult kuulsin, kuidas ta omaette pomises: «Ole sa neetud, oh, ole sa neetud, oh, ole neetud, neetud!»

«Ütle selgesti välja,» ütlesin mina. «Ega see mõni saladus ei ole, mis me teineteisest arvame. Võib-olla tahad oma raha tagasi,» ütlesin mina.

«Kuule, Jason,» ütles ta. «Palun ära mulle nüüd valeta. Ära tema kohta valeta. Ma ei taha mingeid arveid näha. Kui sellest ei piisa, hakkan järgmisest kuust rohkem saatma. Ainult tõota mulle, et tema . . . et Quentinil . . . Sina saad seda teha. Tema heaks. Olla ta vastu sõbralik. Neid väikesi asju, mida mina ei saa, mida mind teha ei lasta . . . Aga ma tean ju, et sa seda ei tee. Sinu südames pole eales terakestki soojust olnud. Aga kuule,» ütles ta, «kui sa saaksid ema niikaugele, et ta Quentini mulle tagasi annab, annan sulle tuhat dollarit.»

«Sul pole tuhandet dollarit,» ütlesin mina. «Selge, et sa praegu valetad.»

«On küll. Ma saan. Mul on võimalik saada.»

«Ja ma tean väga hästi, mismoodi see saamine käib,» ütlesin mina. «Samal moel saad, nagu sa temagi said. Ja kui ka plika kord sellesse ikka jõuab . . .» Tol hetkel ma mõtlesin küll, et nüüd Caddy lööb mind, ega suutnud ta käitumisest enam üldse aru saada. Temast jäi mulje, nagu oleks ta liiga kõvasti üleskeeratud mängukann, mis iga hetk on tükkideks plaksatamas.

«Oh, ma viimane loll,» ütles ta. «Peast segane. Ma ei saa ju last tagasi võtta. Enda juures pidada. Misasja ma küll räägin. Jason,» ütles ta mul käsivarrest kinni haarates. Ta käed olid kuumad nagu palavikuhaigel. «Sa pead mulle tõotama, et sa tema eest hoolt kannad, et . . .

Ta on ju sinu õetütar, ka sinu liha ja veri. Tõota, Jason! Sa kannad sama nime mis isa — kas sa arvad, et mul oleks tarvis olnud kaks korda... üksainus kordki ise paluda?»

«Või nõnda,» ütlesin mina. «Nii et midagi ta mulle ikkagi pärandas. Mida sa tahad, et ma teen?» ütlesin mina. «Ostan põlle ja lapsevankri? Mina pole sind sinna tõuganud,» ütlesin mina. «Mina riskisin palju rohkemaga kui sina, sest sinul pole enam midagi kaalule panna. Nii et kui sa loodad...»

«Ei,» ütles ta ja hakkas siis naerma, ise samal ajal naeru tagasi hoida püüdes. «Ei. Minul ei ole enam midagi kaalule panna,» ütles ta oma naeru kõõksudes ja kätega suud kattes. «Mi-mi-mitte midagi.»

«Kuule,» ütlesin mina. «Jäta järele!»

«Ma ju pü-pü-püüan,» ütles ta kätega suud kattes. «Oh, jumal, jumal, jumal!»

«Ma lähen siit minema,» ütlesin mina. «Meid võidakse näha. Ja ka sina käi siit linnast minema, kas kuuled?»

«Oota,» ütles ta mul käsivarrest kahmates. «Juba jäi järele. Ma enam ei naera. Kas tõotad, Jason?» küsis ta, ja ma tundsin ta pilku, nagu oleks see mu nägu kobanud. «Kas tõotad? Ema... see raha... kui ta vahel midagi vajab... Kui ma tema jaoks saadan sinu kätte tšekke, peale nende, mis ma ema nimele saadan, kas sa annad need talle edasi? Ega sa emale ei räägi? Kas sa hoolitsed, et tal oleks samuti asju nagu teistel tüdrukutel?»

«Loomulikult,» ütlesin mina. «Niikaua kui sina mõistlikult käitud ja seda teed, mis ma sind käsin.»

Earl tuli poeruumi, müts peas, ja ütles: «Ma lähen astun Rogersi juurde sisse ja vaatan midagi hamba alla. Täna pole meil nagunii aega koju lõunat sööma minna.»

«Mispärast meil täna aega pole?» küsisin mina.

«Tsirkus on ju linnas ja puha,» ütles ta. «Pidi antama ka pärastlõunane etendus ja kõik tahavad oma ostud enne ära teha, et jõuaks õigel ajal tsirkusesse. Nii et parem vaatame Rogersi juures midagi kõhusoppi.»

«Heakene küll,» ütlesin mina. «Sinu enda kõht. Mis mul sest on, kui sa tahad endast oma poe orja teha.»

«Sinust ei saa ilmapeal mitte mingisuguse poe orja,» ütles Earl.

«Niikaua mitte, kui see Jason Compsoni pood pole,» ütlesin mina.

Nii et kui ma tagaruumi läksin ja kirja lahti tegin, ilmatas mind ainult see, et seal oli tšeki asemel sees rahaorder. Jah, mu härra! Mitte kedagi ei saa usaldada. Pärast kõiki neid aastatepikkusi riskimisi. Riski sellega, et ema teada saab, et see Caddy iga aasta korra ja vahel ka kaks siin käib, ja mina muudkui valetagu emale. See on siis tänu kõige eest. Ma ei imestaks enam, kui järgmine kord tuleks postkontorisse korraldus sularaha plikale ainult isiklikult välja maksta. Temavanusele plikale viiskümmend dollarit! Ma olin kakskümmend üks aastat vana, kui esimest korda oma elus nägin viiskümmend dollarit, ja mina pidin kõik selle aja poes rügama, polnud mul ei vabu pärastlõunaid ega laupäevi nagu teistel poistel. Ja nagu ma ikka ütlen: mismoodi sa sellest plikast üldse loodad korralikku nahka saada, kui talle meie seljataga raha pihku pistetakse. «Tal on sama kodu,» ütlesin mina, «mis sinul oli, ja sama kasvatus. Minu arust peaks ema paremini teadma, mis talle vaja läheb, kui sina, kellel pole oma kodugi. Kui sa tahad talle raha anda,» ütlesin mina, «saada ema nimele, mitte tüdruku kätte. Kui sa tahad, et ma pean iga paari kuu tagant sinu pärast riskima, siis tee, mis mina ütlen, või kõigel on lõpp.»

Ja siis tahtsin ma selle tšekiasja käsile võtta. Earl on paras loll, kui ta arvab, et mina lippan Rogersi juurde paarikümne sendi eest tema arvel endale seedimatut kraami alla kugistama. Ma ei istu, jalad mahagonipuust laual, aga palka makstakse mulle siin selles uberikus ülendamise eest, ja kui ma väljas ka ei saa tsiviliseeritud inimese elu elada, lähen kuhugi mujale. Ma suudan selsta omil jalgel, mul pole tarvis kellegi titsitamist ega mahagonipuust lauda. Ja siis tahtsin ma selle tšekiasja ära korraldada. Aga juba viska jälle kõik kus see ja teine ja jookse mõnele matsile peotäit naelu või tont teab mida müüma ja Earl on selle aja peale võileiva alla kugistanud ja tõenäoliselt juba poolel teel tagasi, ja siis selgus, et mul pole enam ühtegi tühja planki. Nüüd tuli mul meelde küll, et ma pidin juba ammu uusi muretsema, aga praegu oli liiga hilja. Ma tõstsin pilgu ja kuulsin Quentinit. Tagant uksest tulemas. Kuulsin, kuidas ta

Jobi-äti käest küsis, kas ma olen seal. Viimasel hetkel jõudsin kirjad laekasse tõmmata ja laeka kinni lükata.

Plika tuli ringiga ümber laua. Ma vaatasin oma uuri.

«Käisid juba lõunat söömas?» küsisin mina. «Kell on alles kaksteist. Just praegu lõi. Lennukiga lendasid koju ja tagasi?»

«Ma ei lähe koju lõunat sööma,» ütles plika. «Kas mulle täna kirja oli?»

«Ootad kirja või?» küsisin mina. «Kas siis sinu kavalerid kirjatähti ka tunnevad?»

«Emalt ootan,» ütles tema. «Kas mulle oli täna emalt kirja?» küsis ta mind vahtides.

«Vanaemale on,» ütlesin mina. «Ma pole seda lahti teinud. Pead ootama, kuni vanaema teeb. Mine tea, ehk annab sullegi lugeda.»

«Palun, Jason,» ütles plika minu sõnadele tähelepanu pööramata. «Kas minule oli kirja?»

«Mis siis lahti on?» küsisin mina. «Ei mäleta, et sa varem kellegi pärast nii ärevil oleksid olnud. Just nagu ootaksid talt raha.»

«Ta ütles, et ta . . .» ütles plika. «Palun, Jason,» ütles ta. «Kas mulle oli?»

«Just nagu oleksid täna lõpuks kooliski käinud,» ütlesin mina. «Või vähemalt kusagil, kus õpetatakse ütlema «palun». Oota üks moment, kuni ma selle kunde ära olen teenindanud.»

Ma läksin poeruumi. Kui ma ümber pöörasin, et tagasi tulla, oli ta laua taha kadunud. Ma jooksin. Ma jooksin ümber laua ja kahmasin tal käest kinni, mis laualaekast kirja välja tõmbas. Niikaua tagusin sõrmenukke vastu lauda, kuni ta peo avas ja mina kirja ta käest kätte sain.

«Kas jätad rabelemise!» ütlesin mina.

«Anna siia,» ütles ta. «Sa oled selle juba lahti teinud. Anna siia! Palun, Jason. See on minu kiri. Ma nägin oma nime.»

«Rangirihma ma sulle annan,» ütlesin mina. «Seda sa saad. Või sina tuled minu paberitesse tuhnima.»

«Kas seal raha ka sees on?» küsis ta kätt kirja järele sirutades. «Ema ütles, et saadab mulle natuke raha. Ta lubas saata. Anna kiri siia!»

«Milleks sulle raha vaja?» küsisin mina.

«Ema ütles, et ta saadab,» ütles plika. «Anna siia. Palun, Jason. Ma ei küsi sinu käest enam iialgi midagi, kui sa selle mulle praegu kätte annad.»

«Küll saad, kui sa nii kannatamatu pole,» ütlesin mina. Ma võtsin kirja ja rahaorderi ja andsin kirja talle. Ta sirutas käe rahaorderi järele, kirjale vaevalt pilku heites. «Sul tuleb enne allkiri anda,» ütlesin mina.

«Palju seda on?» küsis ta.

«Loe kirja,» ütlesin mina. «Eks seal ole öeldud.»

Ta lasi silmadel kirjast kiiresti üle käia.

«Midagi pole öeldud,» ütles ta pilku tõstes. Kiri langes põrandale. «Palju seda on?»

«Kümme dollarit,» ütlesin mina.

«Kümme dollarit?» ütles ta mind põrnitsedes.

«Ja sa peaksid kuramuse rõõmus olema, et sellegi saad,» ütlesin mina. «Sinusugune plikanatt. Mis kiiret sul selle rahaga nüüd järsku on?»

«Kümme dollarit?» ütles ta, nagu oleks ta unes rääkinud. «Ainult kümme dollarit?» Ta katsus rahaorderit enda kätte krahmata. «Valetad,» ütles ta. «Varas oled,» ütles ta. «Varas!»

«Kas jätad rabelemise!» ütlesin mina teda endast kaugemal hoides.

«Anna siia!» ütles ta. «See on minu oma. Ema saatis minule. Ma tahan seda näha. Ma tahan.»

«Sa tahad?» ütlesin mina teda kinni hoides. «Eks taha siis pealegi.»

«Las ma kordki vaatan, Jason,» ütles ta. «Palun. Ma ei taha sinu käest midagi muud.»

«Nii et sina arvad, et mina valetan?» küsisin mina. «Just sellepärast ei näita ma sulle midagi.»

«Aga ainult kümme dollarit,» ütles tema. «Ema lubas, et ta . . . ema lubas, et . . . Jason, palun, palun, palun! Mul on natukese raha vaja. Lihtsalt on vaja. Anna see siia, Jason. Ma olen kõigega nõus, kui sa annad.»

«Ütle, milleks sulle raha vaja on,» küsisin mina.

«Mul on vaja,» ütles plika. Ta vahtis mind. Siis aga äkki, ilma et oleks pilku kõrvale pööranud, ei põrnitsenud ta mind enam. Ja ma teadsin, et nüüd ta valetab. «Ma olen ühele inimesele natukese võlgu,» ütles ta. «Ma pean tagasi maksma. Ma pean oma võla täna tagasi maksma.»

«Kellele?» küsisin mina. Ta muljus oma käsi. Ma nägin, kuidas ta katsus valet välja mõelda. «Oled jälle poodidest võla peale asju ostnud?» küsisin mina. «Aga selle jutuga mind ei püüa. Kui sa siit linnast pärast seda, mis ma neile rääkisin, veel kellegi leiad, kes sulle võla peale müüb, söön oma vanad püksid ära.»

«Ühele tüdrukule,» ütles ta. «See on üks tüdruk. Ma laenasin ühe tüdruku käest natukese raha. Nüüd pean tagasi maksma. Jason, anna see siia. Palun. Ma olen kõigega nõus. Mul on raha vaja. Ema maksab sulle tagasi. Ma kirjutan talle, et ta sulle tagasi maksaks, luban, et ei küsi tema käest enam midagi muud. Sa võid kirja lugeda. Palun, Jason. Mul on raha vaja.»

«Ütle, mis kange häda sul sellega on, siis vaatame edasi,» ütlesin mina. «Ütle.» Aga ta lihtsalt seisis mu ees ja näppis oma kleiti. «Heakene küll,» ütlesin mina. «Kui kümme dollarit on sinu jaoks liiga vähe, viin selle koju vanaema kätte, ja sa tead väga hästi, mis sellega siis tehakse. Muidugi-mõista, kui sa nii rikas oled, et kümmet dollarit üldse ei vaja . . .»

Ta seisis mu ees, vahtis põrandat ja pomises omaette: «Ema ütles, et ta saadab mulle natukese raha. Ema ütles, et ta saadab kogu aeg siia raha, aga sina ütled, et ei saada. Ema ütles, et ta on siia palju raha saatnud. Ema ütles, et see on minu jaoks. Et see on minu jaoks ja ma võin osa enda kätte saada. Aga sina ütled, et meil pole mingit raha.»

«Sa tead niisama hästi kui minagi, mis sellest rahast saanud on,» ütlesin mina. «Sa oled näinud, mida vanaema su ema tšekkidega teeb.»

«Jah,» ütles ta põrandat vahtides. «Kümme dollarit,» ütles ta. «Ainult kümme dollarit.»

«Täna parem oma õnnetähte, et sa needki kümme dollarit kätte saad,» ütlesin mina. «Siia,» ütlesin mina. Ma asetasin rahaorderi tagurpidi lauale ja hoidsin kätt selle peal. «Kirjuta siia alla.»

«Luba ma vaatan enne,» ütles ta. «Ma tahan ainult korra vaadata. Ükskõik mis summa seal kirjas on, ma ei küsi sult rohkem kui kümme dollarit. Mis sellest üle, võid endale jätta. Ma tahan ainult näha.»

«Et sa nõndaviisi käitusid, ei saa sa nüüd midagi näha,» ütlesin mina. «Sa pead ühe asja endale selgeks

tegema, ja nimelt, et kui mina sind midagi käsin, siis tuleb sul seda ka teha. Kirjuta oma nimi selle joone peale.»

Ta võttis sulepea, aga allakirjutamise asemel jäi liikumatult seisma: pea oli rinnal ja sulepea värises käes. Just nagu ta ema. «Oh, jumal,» ütles ta. «Oh, jumal, jumal!»

«Jah,» ütlesin mina. «Vähemalt see asi tuleb sul endale selgeks teha, kui sa ka midagi muud selgeks ei saa. Kirjuta alla ja käi siit minema!»

Ta andis allkirja. «Kus raha on?» küsis ta. Ma võtsin orderi, kuivatasin tindi ära ja panin taskusse. Siis andsin plikale kümme dollarit.

«Ja nüüd mine pärastlõunatundideks kooli tagasi, kuuled!» ütlesin mina. Ta ei vastanud. Ta võttis raha, käkerdas selle pihku nagu mõne kaltsu või ei tea mis asja ja läks eesuksest välja just selsamal hetkel, kui Earl sisse astus. Temaga koos tuli üks klient ja nad jäid poeruumi. Ma korjasin oma asjad kokku, panin mütsi pähe ja läksin ette.

«Oli palju tegemist?» küsis Earl.

«Mitte eriti,» ütlesin mina. Ta vaatas uksest välja.

«Kas see seal on sinu auto?» küsis ta. «Parem, kui sa koju lõunale ei lähe. Tõenäoliselt saame enne etenduse algust kõva tambi. Mine võta Rogersi juures sodet ja pane arve sahtlisse.»

«Suur tänu,» ütlesin mina. «Ma arvan, et ma jõuan ennast ikka veel ise toita.»

Ja sinna ta seisma jäi, ust valvama nagu kull, kuni ma sealtsamast jälle sisse astun. Heakene küll, las valvab natukese aega, mina teen nii ruttu kui jõuan. Juba selmine kord ütlesin ma endale: see on nüüd viimane plank, pea meeles, et sa kohe uusi muretsed. Aga kes selles igaveses kisas-käras midagi meeles suudab pidada! Ja et see kuramuse tsirkus ka just täna siia pidi tulema, kui mina pean üht tühja tšekiplanki mööda linna taga ajama, rääkimata kõigest muust, mis mul koduse majapidamise jaoks tuleb teha, ja Earl vahib ust nagu kull.

Ma läksin trükikotta ja ütlesin, et ma tahaksin ühe mehega natukese nalja teha, aga temal polnud ühtegi. Ta soovitas mind vanasse ooperiteatrisse vaadata, sest

keegi pannud pärast vana Kommerts- ja Põllumajanduspanga põhjakõrbemist sinna igasuguseid pabereid ja rämpsu kõrvale, sestap ma siis läksingi kõrvaltänavale kaudu ringi, et Earl mind ei näeks, ja leidsin lõpuks Simmonsi-äti üles ja sain talt võtme ja läksin vanasse teatrimajja ja tuhnisin seal ringi. Viimaks leidsingi pataka mingi Saint-Louisi panga tšekiplanke. Oli karta, et ema võib just täna tšekki uurima hakata. Ah, las uurib! Mul polnud rohkem aega raisata.

Läksin poodi tagasi. «Paar paberit unustasin maha, mida ema käskis panka ära viia,» ütlesin mina. Läksin taharuumi laua juurde ja kirjutasin tšeki valmis. Aega polnud mitte üks raas ja mina ütlesin iseendale: hea vähemalt seegi, et ema silmanägemine viletsamaks jääb. Nagunii tuleb selle litsiplikaga ühe katuse all elada, sest ema kannatlikkus on lausa kristlaslik. Mina ütlen: sa tead niisama hästi kui mina, mis sellest plikast kasvab, aga mis mina siin vahele segan, kui sa isa mälestuse pärast teda oma katuse all tahad pidada ja üles kasvatada. Siis hakkas ema tihkuma ja ütles, et laps on tema liha ja veri. Aga mina ütlesin lihtsalt: heakene küll. Sündigu sinu tahtmine! Kui sina seda elu välja kannatad, siis kannatan ka mina.

Ma panin kirja ja uue tšeki ümbrikusse, kleepisin ümbriku uuesti kinni ja läksin välja.

«Katsu siis nii ruttu tagasi tulla, kui vähedegi jõuad,» ütles Earl.

«Heakene küll,» ütlesin mina. Läksin telegraafikontorisse. Kavalpead olid kõik platsis.

«Noh, poisid, kas mõni on oma miljoni juba kätte saanud?» küsisin mina.

«Misasja sa säärasel börsil teenid?» ütles tohter.

«Kuidas seis on?» küsisin mina. Ma läksin ja vaatasin. Kolm punkti avahinnast madalam. «Ega te, poisid, sellises lapsemängus, nagu puuvillabörs, endid alt tõmmata ei lase?» ütlesin mina. «Ma mõtlesin, et pea teil ikka lõikab.»

«Mis siin lõikamisest,» ütles tohter. «Kella kaheteistkümne ajal langes kaksteist punkti. Tegi minu puhtaks.»

«Kaksteist punkti?» ütlesin mina. «Miks kurat minule ei teatatud? Miks sa mulle ei teatanud?» küsisin ma ametnikult.

«Mina annan kõik arvud teada, nii nagu nad sisse tulevad,» ütles ta. «Mina ei mängi kahe otsaga mängu.»

«Oled vaimukas või?» ütlesin mina. «Selle raha eest, mis ma siin kulutan, peaks minu arusaamise järgi nii palju aega ikka leidma, et mulle helistada. Või on teie kuramuse kompanii nende Idaranniku haidega ühes pundis?»

Ta ei vastanud midagi. Tegi näo, nagu oleks tal muud tegemist.

«Sa ajad oma nina nagu liiga püsti,» ütlesin mina. «Ei maksa ikka unustada, et sa siin inimeste teenistuses seisad.»

«Mis uss sind hammustas?» küsis tohter. «Oled ju endiselt kolme punktiga plusspoolel.»

«Jah,» ütlesin mina. «Kui ma praegu müüa kavatsesin. Aga oma teada ei ole ma sellist mõtet avaldanud. Nii et teie, poisid, olete kõik puhtad?»

«Mina jäin kaks korda vahele,» ütles tohter. «Viimasel minutil läksin teise kuu peale üle.»

«Mina sain kitku,» ütles I. O. Snopes. «Minu arust on see justkui aus, kui vahel ka kitku saab.»

Jätsin nad omavahel ostma ja müüma, viis senti punkt. Leidsin ühe nigeri ja saatsin ta oma autot tooma ning seisin nurgal ja ootasin. Siit ei paistnud poe uks kätte ja ma ei näinud Earli, kes ühe silmaga kella ja teisega tänavat passib. Kui olin ligemale nädala oodanud, ilmus see poiss lõpuks mu autoga tagasi.

«Kus kurat sa olid?» küsisin mina. «Käisid lusti sõitmas või, et plikad sind näeksid?»

«Ma tulin kõikse otsemat teed, mis sai,» ütles ta. «Pidin teisega ümmer vällaku sõitma, sest vankrid on igal pool jalus.»

Ei ole mina oma elus veel nigerit näinud, kes, olgu mis tahes, endale parajat ettekäänet ei oskaks leida. Aga anna ühele rool pihku ja kohe on ta teiste ees eputamas. Ma istusin autosse ja sõitsin ümber väljaku. Silmanurgast nägin teisel pool väljakut Earli poeuksel seismas.

Läksin joonega kööki ja käskisin Dilsey't lõunasöök kohe lauale anda.

«Quentin põle veel tulnd,» ütles Dilsey.

«Ja mis sellest,» ütlesin mina. «Järgmine kord sele-

tad, Lusteril pole lõunatamisaeg veel käes. Quentin teab, mis kell siin majas süüakse. Pane kohe lauale.»

Ema oli oma toas. Ma andsin talle Caddy kirja. Ta avas selle ja võttis tšeki välja, kuid jäi, tšekk käes, istuma. Ma läksin ja tõin nurgast kühvli ja ulatasin talle tikutoosi. «Pane põlema,» ütlesin mina. «Õienda see asi ruttu ära. Muidu hakkad jälle nutma.»

Ta võttis tiku, kuid ei tõmmanud põlema. Lihtsalt istus ja vahtis tšekki. Täpselt nii, nagu ma olin arvanud.

«Mul on nii raske neid põletada,» ütles ta. «See teeb Quentinist sulle veel lisakoorma . . .»

«Minu arust oleme siiamaani omadega ikka välja tulnud,» ütlesin mina. «Pane põlema. Õienda see asi ruttu ära.»

Aga tema ainult istus ja hoidis tšekki käes.

«See on teisest pangast,» ütles ta. «Enne tulid ikka ühest Indianopolise pangast.»

«Jah,» ütlesin mina. «Naistele on ka see lubatud.»

«Mis on lubatud?» küsis ema.

«Hoida oma raha kahes eri pangas,» ütlesin mina.

«Oh,» ütles ta. Ta vaatas tšekki tükk aega. «Mul on hea meel, et ta on nii . . . et tal on nii palju . . . Jumal näeb, et ma teen, mis on õige,» ütles ta.

«Pane põlema,» ütlesin mina. «Lõpeta see asi ära! Saad oma lõbu kätte.»

«Lõbu?» ütles ema. «Aga minu arvates . . .»

«Minu arvates põletad sa iga kuu kahtsadat dollarit lõbu pärast,» ütlesin mina. «Pane põlema, kohe! Tahad, et ma tikku tõmban?»

«Ma ehk suudaksin ennast sundida neid vastu võtma,» ütles ta. «Oma laste pärast. Mul ei ole uhkust.»

«Sa ei saaks siis ealeski rahu,» ütlesin mina. «Sa tead väga hästi, et ei saaks. Kui oled kord juba nii otsustanud, jäägu siis nii. Küll me omadega välja tuleme.»

«Ma jätan kõik sinu õlgadele,» ütles ta. «Aga mõnikord hakkab mul hirm, et sedaviisi riisun ma sinult kõik, mis sulle õigusega kuulub. Võib-olla karistatakse mind ükskord selle pärast. Kui sa tahad, surun ma oma uhkuse maha ja hakkan tšekke vastu võtma.»

«Mis mõtet sellel nüüd enam on, kui sa viisteist aastat neid oled hävitanud?» ütlesin mina. «Kui sa neid edasi põletad, pole sa midagi kaotanud, aga kui nüüd

hakkad vastu võtma, oled viiskümmend tuhat dollarit kaotanud. Oleme siiamaani omadega välja tulnud, õigus ju?» ütlesin mina. «Ma pole märganud, et sa vaesteinajas elaksid.»

«Jah,» ütles ta. «Meie, Bascomb'id, ei vaja kellegi armuande. Kõige vähem aga raha langenud naise käest.»

Ta tõmbas tiku põlema ja süütas tšeki, pani selle ja siis ka ümbriku kühvlile ning vaatas, kuidas need põlevad.

«Sina ei tea, mida see tähendab,» ütles ta. «Jumalale tänu, et sina ei saa ealeski teada, mida emasüda tunneb.»

«Siin ilmas on naisi kui palju, kes pole temast karvavõrdki paremad,» ütlesin mina.

«Aga nemad ei ole minu tütred,» ütles ta. «Asi ei ole siidse minus,» ütles ta. «Mina võtaksin ta hea meelega tagasi, kogu ta patususes, sest ta on ikkagi minu liha ja veri. Aga ma ei saa Quentini pärast.»

Nojah, mina oleksin ju võinud ütelda, et seda Quentini on üsna raske veel rohkem ära rikkuda, aga nagu ma ikka ütlen: mina ei nõua palju, kuid seda siiski, et ma ilma naiste nääklemise ja kisata oma majas süüa ja magada saaksin.

«Ja sinu pärast,» ütles tema. «Ma tean, mida sa temast arvad.»

«Minupoolest,» ütlesin mina, «tulgu või praegu tagasi!»

«Ei,» ütles tema. «Ma võlgnen seda su isa mälestusele.»

«Kes sulle kogu aeg püüdis auku pähe rääkida, et sa lubaksid Caddyl koju tagasi tulla, kui Herbert ta välja viskas,» ütlesin mina.

«Sina ei saa aru,» ütles ta. «Ma tean, et sa ei taha minu elu veelgi raskemaks teha. Aga mina olen määratud oma laste pärast kannatama,» ütles tema. «Ja ma suudan kannatada.»

«Minu arust teed sellega endale vaid asjatut tüli,» ütlesin mina. Paberid olid ära põlenud. Läksin siis, kühvel käes, kamina juurde ja puistasin tuha võre taha. «Ja minu meelest on rahapõletamine lihtsalt häbitegu,» ütlesin mina.

«Argu minu silmad iialgi nähku seda päeva, kus minu

lapsed peavad patutööga teenitud raha vastu võtma,» ütles ema. «Ennem olen nõus sind kirstus surnuna nägema.»

«Tee, nagu sa heaks arvad,» ütlesin mina. «Kas me lõunat ka sööma hakkame?» küsisin mina. «Sest kui ei hakka, pean ma tagasi minema. Meil on täna kiire päev.» Ema tõusis püsti. «Ma rääkisin talle juba üks kord,» ütlesin mina. «Aga ta ootab Quentinit või Lusterit või ma ei tea keda. Heakene küll, ma hõikan teda. Oota.» Aga ema läks ise trepi hakatusse ja hõikas.

«Quentin põle veel tulnd,» ütles Dilsey.

«Aga mina pean tagasi minema,» ütlesin mina. «Eks ma või siis linnas mõne võileiva osta. Ma ei taha Dilsey korraldustele vahele segada,» ütlesin mina. Seepeale alustas ema oma hädaldamist ja Dilsey hakkas endamisi pomisedes edasi-tagasi komberdama.

«Äste, äste,» ütles ta, «ma katan laua nõnna kärmesti ää kui saab.»

«Ma katsun teie kõigi meele järgi olla,» ütles ema. «Ma katsun kõik teha, et sul natukesegi kergem oleks.»

«Kas ma olen millegi üle nurisenud?» küsisin mina. «Kas ma olen ühtegi paha sõna ütelnud? Ainult seda, et pean tööle tagasi minema.»

«Ma tean,» ütles ta. «Ma tean, et sinul ei ole neid samu võimalusi olnud, mis teistel olid, et sina oled pidanud enese maha matma väikesesse kolkapoodi. Ma tahtsin, et sa elus edasi jõuaksid. Ma teadsin, et sinu isa ei mõista seda iialgi, et ainult sinul on ärimehevaistu, ja kui kõik teised meie lootusi petsid, uskusin ma ikka, et kui Candace mehele läheb ja Herbert... nagu ta lubas...»

«Tõenäoliselt valetas ka tema,» ütlesin mina. «Võib olla polnud tal mingit panka. Ja kui ka oli, ei tea miks ta siit Mississipist oleks pidanud endale abilist otsima.»

Me sõime mõnda aega. Ma kuulsin, kuidas Ben, kes Luster söötis, köögis luristas. Nagu ma ikka ütlen: kui meil tuleb niikuinii lisasuud toita ja ema raha vastu ei võta, siis võiks vähemalt Benigi Jacksonisse saata. Ta oleks seal omasuguste hulgas palju õnnelikum. Jumal ise teab, meie perekonnas on vähe, mille üle uhkust tunda, aga niipaljukest uhkust võiks siiski leiduda, et selle nägemine vastikuks muutub, kuidas kolmekümne-

aastane mees õues nigeripoisiga mängib ja tara taga edasi-tagasi silkab ning lehmana ammub, kui teisel pool golfi mängitakse. Ma ütlen: oleks ta kohe algul Jacksonisse saadetud, oleks meie olukord praegu hoopis parem. Ma ütlen: sa oled oma kohuse tema vastu täitnud, sa oled teinud kõik, mida sult nõuda võidakse, ja hoopistükkis rohkem kui suurem jagu inimesi samas olukorras, nii et saadame ta ilusti sinna ja saame vähemalt natukesegi kõikidest nendest kroonumaksudest tagasi, mis me maksame. Siis ema ütles: «Mind ei ole varsti nagunii enam. Ma tean, ma olen sulle vaid koormaks,» ja mina ütlesin: «Sa räägid sellest nii palju, et ma hakkangi sind uskuma, ainult et parem, kui sa selle siitilmast lahkumise aja enda teada jätad, sest muidu võtan ma eelmüügist pileti ja panen selle Beni veel samal õhtul rongi peale, ja seda kohta usun ma ka teadvat, kus see plika kahel käel vastu võetakse, ja see koht ei asu ei Piima tänaval ega Mee puiesteel.» Siis hakkas ema ühkuma, aga mina ütlesin: «Heakene küll, heakene küll, mina tunnen oma suguseltsi üle samasugust uhkust nagu iga teine, kuigi ma alati ei tea, kes ühe või teise papa on.»

Me sõime mõnda aega. Ema saatis Dilsey uuesti trepile vaatama, kas Quentin paistab.

«Ma olen sulle juba sada korda öelnud, et ta ei tule täna lõunale,» ütlesin mina.

«Ta peab tulema,» ütles ema. «Ta teab väga hästi, et mina ei luba teda linnas ringi joosta ega söögikordi vahele jätta. Kas sa vaatasid ikka korralikult, Dilsey?»

«Ära siis luba,» ütlesin mina.

«Mis ma saan teha,» ütles ema. «Teie olete minu juttu alati naeruks pidanud. Viimane kui üks.»

«Küll ma ta sõna kuulma paneksin, kui sa vahele ei segaks,» ütlesin mina. «Üheainsa päevaga tõmbaksin ta liistule.»

«Sa oled temaga liiga äkiline,» ütles ema. «Sul on onu Maury temperament.»

See tuletas mulle kirja meelde. Ma võtsin taskust ümbriku ja ulatasin emale. «Ega seda pruugigi lahti teha,» ütlesin mina. «Küll pank teatab, kui suur summa seekord on.»

«See on sinule adresseeritud,» ütles ta.

«Tee sina lahti,» ütlesin mina. Ema avas kirja, luges ja ulatas siis minule.

Kallis noor õepoeg!

Sinul on kindlasti hea meel kuulda, et mulle on avanenud äärmiselt soodne võimalus, mille üksikasju — põhjused teen teatavaks allpool — ma Sulle enne avaldada ei saa, kui mul võimalikuks osutub Sind nendesse pühendada nelja silma all. Kogemused äritegevuse alal on mind õpetanud mistahes konfidentsiaalse iseloomuga teateid edasi andma ainuüksi kõige konkreetsemal viisil, nimelt suuliselt, ja äärmuslike ettevaatusabinõude kasutuselevõtt minu poolt peaks Sulle selge ettekujutuse andma kõne all oleva asja väärtusest. Enesestmõistetavalt olen ma erakordse põhjalikkusega uurinud antud võimaluse kõiki aspekte ja võin nüüd Sulle täie veendumusega teatada, et tegemist on kuldse võimalusega, mis avaneb inimesele ainult üks kord elus. Näen praegusel hetkel selgesti oma silma ees seda eesmärki, mille poole ma pikka aega raugematu energiaga olen pürginud, s. o. oma finantsolukorra lõplikku konsolideerumist, mis tagab mulle võimaluse ennistada selle perekonna õigusjärgne positsioon, kelle ainsaks elusolevaks meessoost järglaseks mul au on olla, — selle perekonna, kelle liikmeteks ma ka Sinu auväärt ema ja ta lapsi pean.

Paraku on asi selline, et mina üksinda ei suuda kõiki mulle avanenud soodsaid võimalusi ära kasutada, ja kuna ma põhimõtteliselt ei soovi väljaspool meie perekonnaringi seisvaid isikuid kaasa tõmmata, võtsin ma täna Sinu ema pangast veksli väikese summa peale, mida ma vajan oma esialgse investeeringu täienduseks. Siinjuures lisan formaalsuse mõttes võlatähe kaheksaprotsendilise aastahüvitusega. Enesestmõistetavalt on see puhas formaalsus, mis annab Su emale garantii ka sel juhul, kui inimeste eluga mängiv saatus oma lõivu peaks nõudma. Sest loomulikult hakkan ma seda summat kasutama, nagu oleks see minu isiklik raha, ja luban nõnda ka Sinu emal osa saada sellest üli-

soodsast võimalusest, mis, nagu minu igakülgsed uuringud kinnitavad, on tõeline kullaauk — kui sa säärast lihtrahvapärast väljendit lubad kasutada —, täis ehedat ja kirgast maaki.

Sina muidugi mõistad, et see on meie kui ärimeeste vaheline konfidentsiaalne asi; me kogume oma viinamägedelt saaki, eks ole? Ja tundes Sinu ema õrna tervist ning temasuguse peene kasvatuse saanud Lõuna daami loomupärast pelglikkust igasuguste äriasjade puhul, aga samuti võluvat naiivsust sääraseid asju jutuhoos kogemata välja lobiseda, soovitaksin ma Sulle sellest temale mitte kõnelda. Jah, asja igakülgselt läbi kaalunud, annan ma Sulle nõu jätta see talle mainimata. Hoopis arukam on too summa edaspidi panka tagasi maksta, näiteks üheskoos nende teiste väikeste summadega, mis ma talle võlgu olen, ja talle sellest üldse mitte kõnelda. Meie kohuseks on kaitsta teda kõikvõimalikul viisil toore materialistliku maailma eest.

Sind armastav onu

Maury L. Bascomb

«Mida sa siin teha kavatsed?» küsisin mina ja lõin näpunipsuga kirja üle laua.

«Ma tean, sina oled selle vastu, et ma talle annan,» ütles ema.

«See on sinu raha,» ütlesin mina. «Oma asi, mis sa teed või kuidas sa seda tuulde loobid.»

«Ta on mu lihane vend,» ütles ema. «Ta on viimane Bascomb. Kui meie ka kord siitilmast lahkume, ei jää enam kedagi järele.»

«Eks see ole üks suur kaotus muidugi,» ütlesin mina. «Heakene küll, heakene küll. Sinu enda raha. Tee, nagu sa heaks arvad. Tahad, ma annan panka korralduse see summa välja maksta?»

«Ma tean, et sa seda heaks ei kiida,» ütles ta. «Ma mõistan, missugust koormat sa pead kandma. Kui mind enam ei ole, läheb sul palju kergemaks.»

«Mul võiks juba praegugi palju kergem olla,» ütlesin mina. «Heakene küll, heakene küll, ärme sellest rohkem räägime. Minupärast korja või kõik osariigi hullud meile kokku.»

«Ta on su lihane vend,» ütles ema. «Ka haigestpeast.»

«Ma võtan su hoiuraamatu,» ütlesin mina. «Sain tänu palga kätte.»

«See Earl laseb sind kuus päeva oodata,» ütles ta. «Oled sa kindel, et poega kõik korras on? Minu meelest on see imelik, et üks solventne äri ei suuda oma teenistujatele esimesel kuupäeval palka maksta.»

«Pole sel Earlil häda midagi,» ütlesin mina. «Niisama kindel kui pank. Ma ütlesin talle, et mulle ei pruugi enne maksta, kui oleme igakuised sotid klaariks saanud. Sellepärast see mõnikord hiljemaks jääb.».

«Ma lihtsalt ei suuda mõtelda, et sa peaksid ka selle natukese kaotama, mis ma sinu jaoks investeerida sain,» ütles ema. «Aga teinekord hakkan kahtlema, kas Earl ikka on üks õige ärimees. Ma tean, et ta ei pühenda sind sel määral oma asjadesse, nagu sinu investeering temal poes õigustab. Ma pean temaga ise rääkima.»

«Ei, jäta ta rahule,» ütlesin mina. «Pood kuulub talle.»

«Aga sinul on seal sees tuhat dollarit.»

«Jäta ta rahule,» ütlesin mina. «Küll ma silmad lahti hoian. Mul on sinu täisvolitus. Häda pole midagi.»

«Sa ei oska mõista, kui suureks lohutuseks sa minule oled,» ütles ema. «Sa oled alati mu rõõm ja uhkus olnud, aga kui sa omal algatusel minu juurde tulid ja ettepaneku tegid iga kuu oma palk minu nime peale panka panna, tänasin ma Jumalat, et see olid sina, kes minule jäeti, kui teised ära võeti.»

«Polnud neil viga midagi,» ütlesin mina. «Ehk nemadki püüdnud oma parimat anda.»

«Kui sa niiviisi räägid, tean ma, et sa kibedusega oma isa meenutad,» ütles ta. «Ja küllap sul selleks ka õigus on. Aga ikkagi jookseb mul süda verd, kui ma sind kuulen.»

Ma tõusin püsti. «Kui sul silmavesistamine plaanis on,» ütlesin mina, «tuleb sul seda üksi teha, sest mina pean tagasi minema. Ma toon su hoiuraamatu.»

«Ma kohe toon,» ütles ta.

«Istu rahulikult,» ütlesin mina. «Küll ma ise saan.» Ma läksin trepist üles ja võtsin ta laualaekast hoiuraamatu ning sõitsin linna tagasi. Läksin panka ja hoiustasin Caddy tšeki ja rahaorderi ja veel kümme dollarit

ning astusin siis telegraafikontorist läbi. Kurss oli avahinnast üks punkt kõrgem. Ma olin juba kolmteistkümmend punkti kaotanud, ja kõik selle plika tõttu, kes kaheteistkümne ajal poes käis oma neetud kirja taga nuhkimas ning kisa tegemas.

«Millal see teade tuli?» küsisin mina.

«Umbes tund aega tagasi,» ütles mees.

«Tund aega tagasi?» ütlesin mina. «Mis eest me sulle palka maksame?» küsisin mina. «Nädalateadete eest ehk? Mismoodi sinu arust siin üldse midagi teha saab? Kogu see kuramuse krempel lennaku või taevasse, aga meie ei tea midagi.»

«Minu arust polegi teil siin midagi teha,» ütles tema. «Uue seaduse järgi on puuvillabörsil spekuleerimine keelatud.»

«Või nii?» ütlesin mina. «Esimest korda kuulen. Ju see uudis siis Western Unioni kaudu laiali saadeti?»

Ma läksin kauplusesse tagasi. Kolmteist punkti. Kurat võtaks, ei mina usu, et keegi kurat sellest värgist midagi teab peale nende New Yorgi sakste, kes oma kabinetis istuvad ja vahivad, mismoodi maatolad tulevad ja paluvad, et neid nende rahast paljaks kooritaks. Nojah, aga mees, kes lihtsalt müüb, näitab, et tal ei ole endasse usku, ja nagu ma ikka ütlen: kui sa nõu kuulda ei võta, mis hea pärast sa siis nõuandmise eest raha maksad! Pealegi on need inimesed otse selle supi keskel ja teavad, kust tuuled puhuvad. Ma tundsin taskus telegrammi. Mina võin kohe praegu tõestada, et telegraafikompaniid kasutavad nad inimeste petmiseks. Siin mängitakse kahe otsaga mängu. Ja ma ei löö risti ette. Ainult, kurat võtaks, kuidas ikka säärane suur ja rikas kompanii, nagu Western Union, börsiteateid õigel ajal välja ei saa? See telegramm, mis ütleb: Teie arve on suletud, tuleb kaks korda kiiremini kohale. Aga mida kuradit nad inimesest hoolivad! Mängivad nende New Yorgi sakstega lihtsalt kokku. Igaühele on see klaar.

Kui ma uksest sisse astusin, vaatas Earl oma uuri. Aga enne ei öelnud midagi, kui ostja oli minema läinud. Siis küsis:

«Käisid kodus lõunat söömas?»

«Mul oli tarvis hambaarsti juurde minna,» ütlesin mina, sest mis see tema asi on, kus ma söön, ainult et

minul tuleb kogu õhtupooliku temaga koos poes olla. Ja hakka siis veel säärasel päeval, nagu täna, tema nääguta-mist kuulama. Nende provintsipoekest pidavate hädavarestega on alati nii: endal mõni vilets viissada dollarit mängus, aga pabistab viiekümne tuhande eest.

«Sa oleksid võinud mulle ütelda,» lausus ta. «Ma arvasin, et sa kohe tagasi tuled.»

«Ma olen iga kell nõus selle hamba sinuga ära vahetama ja annan veel kümme dollarit peale ka,» ütlesin mina. «Meie kokkuleppe järgi kestab lõunavaheaeg üks tund,» ütlesin mina, «ja kui sulle minu käitumine ei meeldi, tead ise väga hästi, mis teha.»

«Ma olen seda juba pikemat aega teadnud,» ütles Earl. «Ja kui poleks sinu ema, oleksin selle juba ammu ära teinud. Tema on tõeline daam, kellele ma sügavalt kaasa tunnen, Jason. Kahjuks ei saa sedasama öelda kõigi teiste kohta, kellega ma tuttav olen.»

«Sa hoia oma kaastunne endale,» ütlesin mina. «Kui meil seda vaja läheb, küll ma sulle õigel ajal teada annan.»

«Ainult sinu huvides, Jason, olen selle asja pärast kaua aega vaikinud,» ütles ta.

«Ah nii!» vastasin mina ja lasin teda jätkata. Las ütleb ära, mis tal ütelda on, enne kui ma ta suu sulen.

«Ma usun, et mina tean sinu emast paremini, mismoodi sa endale selle auto said.»

«Ah et arvad teadvat või?» ütlesin mina. «Ja millal sa siis seda uudist kuulutama lähed, et ma oma auto olen ema tagant varastanud?»

«Ma ei räägi midagi,» ütles ta. «Ma tean, et sul on oma ema täisvolitus. Ja ma tean, et tema usub ikka veel, et need tuhat dollarit on minu kauplusesse investeeritud.»

«Heakene küll,» ütlesin mina. «Kuna sa juba nii palju tead, siis räägin ma sulle veel midagi: mine panka ja küsi sealt järele, kelle arvele ma kaksteistkümmend aastat iga kuu esimesel kuupäeval sada kuuskümmend dollarit sisse olen maksnud.»

«Ma ei räägi midagi,» ütles ta. «Ainult palun sind pärast seda natukese ettevaatlikum olla.»

Mina rohkem midagi ei ütelnud. Asjal polnud mõtet. Olen tähele pannud, et kui inimene hakkab ühte jorutama, siis on kõige targem tegu lasta teda jorutada. Ja kui inimene on endale pähe võtnud, et ta peab sinu enda kasu silmas pidades sinu peale kaebama, siis õnn talle kaasa! Mul on hea meel, et mul sellist südametunnistust pole, mida kogu aeg turguta nagu tõbist koerakutsikat. Kui mina samuti iga asja pärast nii pabistaksin nagu tema! Ennem teeb püksid täis, aga üle kaheksa protsendi riskida ei julge. Ei tea, kas kardab ülakasuvõtmise pärast trellide taha minna, kui ta pood peaks üle kaheksa protsendi sisse tooma? Mis pagana väljavaadet saab olla mehel, kes enese käsist-jalust seob selle näruse linna ja selle poeuberikuga?! Jah, ma võiksin siin ühe aastaga sellise äri käima panna, et tal ei pruugiks üldse enam tööd teha, ainult et siis kingiks ta kõik kirikule või kes teab kellele. Ühte asja ei kannata ma silmaotsaski — nimelt variserlikkust. Inimest, kelle arust kõik, mida tema ära ei jaga, on üks sohk ja pettus, ja kes siis, kui asi tal natukesegi minema hakkab, oma moraalseks kohuseks peab teatada kolmandatele isikutele seda, millest poleks vaja mitte kellelegi piiksatada. Nagu ma ikka ütlen: kui ka mina peaksin igaühte, kelle tegudest mul selget pilti pole, sohitegijaks ja petiseks, siis poleks nendest raamatutest seal tagaõõs raske leida üht-teist, mille teatamist mõnele huvi tundvale inimesele sina vajalikuks ei pea. Muidugi kui nad sellest juba palju rohkem ei tea kui mina, ja kui ka teavad, siis pole minul sellest lõpuks sooja ega külma, ja Earl ütles: «Minu raamatud on igaühele avatud. Igaüks, kes oma osa minu ärisse on investeerinud või kes usub, et ta poeg seda on teinud, võib minna tagaruumi ja arveraamatuid uurida.»

«Muidugi ei räägi sa,» ütlesin mina. «Sinu südametunnistus ei lubaks. Juhatad ema ainult sinna tagaruumi, et las vaatab ise raamatutest järele. Sina ei räägi, ise ei räägi.»

«Mina ennast sinu asjadesse ei sega,» ütles tema. «Ma tean, et sina jäid paljustki ilma, mis Quentin sai. Aga ka sinu ema elu on õnnetu olnud, ja kui ta siia küsima tuleb, et miks sina ära läksid, pean ma tõtt rääkima. Küsimus pole sinu tuhandes dollaris. Sa tead küll. Asi on selles, et ükski inimene ei jõua siin ilmas kuhugi, kui tõsiasjad ja kassaraamat ei klapi. Ja vale-

tama ei hakka ma kellelegi, ei enda ega ka mõne teise pärast.»

«Nõndaks,» ütlesin mina. «Ju see su südametunnistus siis parem poesell on kui mina. Ei temal ole vaja kodu lõunal käia. Ainult ära temaga minu söögiisu riku,» ütlesin mina, sest kuidas kurat saan mina üksi selle neetud perekonna au ülal hoida, kui ema omalt poeg lillegi ei liiguta ja kõigel minna laseb, nagu toogi kord kui ta juhtus pealt nägema, kuidas üks poiss Caddy suudles, ja järgmine päev käis kodus ringi süsimustas kleidi ja looriga, isegi isa ei saanud talt rohkem sõna suust kui ainult seda nuuksatuste vahelt, et tema väike tütreke on surnud, ja Caddy oli siis midagi viisteist, sest et kolme aasta pärast oleks ta juba pidanud jõhvrüü või, veel parem, liivapaberi selga tõmbama. Ma ütlen, kas sina arvad, et mina võin teda iga linna tulnud kaubareisijaga ringi joosta lasta, et nendel molkustel oleks teada ja tee peal hea uutele soovitada, kus Jefferson ist seda kõige harakamat sabakeerutajat leiab. Mina ei ole ülearu uhke mees, ei saagi olla, sest mul on kõik nigereid täis, keda toitma peab, ja osariigi hullumajalt jälle olen nende superstaari üle löönud. Veri on hea, ütlen mina, puha kubernerid ja kindralid. Õnn vähemalt seegi, kurat võtaks, et meie suguseltsis pole kuningaid ega presidente, muidu ajaksime praegu kõik seal Jackson is liblikaid taga. Ma ütlen: oleks loll lugu küll, kui see minu oma oleks. Ainult et siis oleksin selle värdjalikkuses vähemalt kindel, nüüd aga ei ole vist vana jumalal kah selget sotti.

Vähe aja pärast oli kuulda, et moosekandid hakkasid pihta, ja kohe vajus pood tühjaks. Ikka tsirkusesse, tsirkusesse, viimane kui üks. Enne tingisid rangirinnuste rihma kahekümne sendi peale ja hoidsid viisteist senti kokku, nüüd läksid sedasama jänkide bandele viimaks siia tulevad, makstes võib-olla ainult kümme dollarit oma palagani üleslöömise eesõiguse eest. Ma läksin välja õue.

«Kuule,» ütlesin mina, «kui sa ette ei vaata, siis kas vab see polt sul käest läbi. Ja siis võtan ma kirve ja raiun ta välja. Misasja need kuprakärsakad sööma hakkavad, kui sa kultivaatoreid korda ei saa ja saak ikaldab?» küsisin mina. «Sorgot või?»

«See pasunapuhumisekunts on nende meestel kenasti läe,» ütles Jobi-ätt. «Üks pidi sial sirkuses kogunisti säälsae pial viisi välla mängima. Tõmmab näpuga nagu bandžot.»

«Kuule,» ütlesin mina. «Kas sa tead ka, kui palju see sirkus meie linnas kulutab? Umbes kümme dollarit,» ütlesin mina. «Need kümme dollarit, mis on juba Buck Turpini taskus.»

«Mis ta pärast nad Bucki-ärrale kümme dollarit annavad?» küsis ta.

«Eesõiguse eest siin oma palagani teha,» ütlesin mina. «Ja mitte punast krossigi rohkem.»

«Tahte öölda, et nad maksavad siin ülesastumise eest kümme dollarit?» ütles ta.

«Just nimelt,» ütlesin mina. «Palju siis sina arvasid?»

«Püha taevas,» ütles ta. «Tahte öölda, et siin ülesastumise eest võetakse neilt maksu? Ma maksaks esi selle sae pial mängiva mehe nägemise eest kümme dollarit, kui küstaks. Nõnna et selle rehnuti järgi olen ma omiku sirkusemeestele üheksa dollarit ja seitsekümmend viis senti võlgu.»

Ja jänkid muudkui leierdavad, et missugused edasijõudjad mehed need nigerid on. Jõudku aga jõudku! Jõudku niikaugele edasi, et lõuna pool Louisville'i ei leia verekoeraga ka enam ühtegi. Sest kui ma talle selelasin, et laupäeva õhtul siit oma killavooriga teele asuda viivad nad meie maakonnast kõige vähem tuhat dollarit kaasa, ütles ta:

«Ei mina ütle selle koha pialt kedagi paha. Kakskümmend viis senti jäksan ma ikki maksta.»

«Kakskümmend viis, kurat,» ütlesin mina. «Just nagu see oleks kõik. Aga need kümne- või viieteistsendiised, mis sa kaks senti maksva kompvekitopsi eest sunad? Aga see aeg, mis sa praegu nende pilli tortsutamist kuulates ära raiskad?»

«Nõnna ta on,» ütles tema. «Aga kui ma ikki õhtani elan, viivad nad meite linnast kakskümmend viis senti rohkem minema, kindel mis kindel.»

«Siis sa oled lihtsalt üks loll,» ütlesin mina.

«Nuujah,» ütles tema. «Ei mina mõista vasta vaielda. Ainult et kui sirkuses käimise pärast pokri pistetaks, ei sial trelle taga istuks pallalt mustad mehed.»

Just sel silmapilgul vaatasin ma juhuslikult puiesteele ja nägin plikat. Astusin kähku tagasi, ja et ma samal ajal oma uuri vaatasin, ei pannudki kohe tähele, kellega ta oli. Kell oli täpselt pool kolm, nii et kolmveerand tundi jooksis veel see aeg, kus kõik peale minu uskusid ta koolis olevat. Aga kui ma ukse tagant välja vaatasin, oli esimene asi, mis silma hakkas, punane lipsu selle molkuse kaelas, ja ma mõtlesin veel omas mõttes, mis kuramuse mees see küll on, kes punase lipsuga käib. Aga plika tuli tasahilju mööda puiesteed edasi ja vahtis kogu aja meie ust ja ma ei saanud sellest molkusest enne midagi mõtelda, kuni nad mööda olid jõudnud. Ma lihtsalt tahtsin teada, et kas sellel plikal jätkub nii palju häbematust, et ta peale koolist popitegemise, kui mina selge sõnaga selle ära olen keelanud, veel meie poest otsejoones mööda jalutab, kartmata minu nägemist. Ainult et uksest ta sisse küll ei näinud, sest pälkslanges otse ukse pealt ja niisama hea oleks olnud auto esilaternatest läbi vaadata, nii et ma lihtsalt seisin ja vaatasin, kuidas ta mööda läks, nägu endal ära vöobatud nagu mõnel kuramuse klounil ja juuksed krussi keeratud ning ära narritud ja seljas selline kleit, et kui minu nooruspäevil oleks mõni naisterahvas oma jalgu ja selga sedamoodi paljaksjätva riidega teiste inimeste silma alla ilmunud, olgu või Gayosol või Beale Street'il, oleks ta jalamaid trellide taha pandud. Kurat võtaks, aga tänapäeval käivad nad küll sedamoodi riides, just nagu tahaksid, et iga tänaval möödaminev mees neid käega katsuks ja neil taguotsa patsutaks. Aga kui ma siis uuesti mõtlesin, et mis kuramuse mees see küll on, kes punase lipsuga käib, oli mul korrapealt niisama selge, et ta on sealt palaganibandest, nagu oleks plika seda ise üles tunnistanud. Jah, ma suudan nii ühte kui teist taluda — kui ei suudaks, helbiksin tont teab mis suppi —, ja nii kui nad nurga taha kadusid, hüppasin välja ja läksin neile järele. Jah, mina pidin oma ema hea nime pärast päise päeva ajal paljapäi nurgataguseid mööda neid jahtima. Nagu ma ikka ütlen: ei sellest korralikku nahka saa, kellel see sabakeerutamismood sees on. Kellel see veres, ei sellega ole midagi peale hakata. Vaata ainult, kuidas sa tast kergema vaevaga lahti saad, las läheb ja elab omasugustega ühes kambas.

Ma läksin tänavale, aga neid polnud enam näha. Ja seal ma siis seisin, paljapäi, nagu oleksin ka mina hull. Ja eks seda mõtle omas meeles iga raisk: üks on hull ja teine uputas enese ära ja kolmandale andis ta oma mees hundipassi, miks paganapärast need teisedki hullud ei või olla! Ma ju näen kogu aja, kuidas nad mind nagu kullid passivad ja seda momenti ootavad, et saaks öelda: mind ei üllata see mitte üks raas, ma olen seda kogu aeg oodanud, nagu see on üks nõdrameelsete perekond! Või jälle: üks müüs karjamaa maha ja saatis poja Harvardisse ja maksis eluaeg osariigile ülikooli ülalpidamiseks makse, kuigi mina pole seda osariigi ülikooli rohkem näinud kui kaks korda pesapallimängu ajal, ja teine keelas kodus oma tütre nime suhuvõtmise ära, ja viimased kuud ei käinud isa enam üldse linnas, vaid istus kogu päeva karahvini taga, ja mina nägin ainult ta öösärgisaba ja paljaid jalgu ja kuulsin karahvini kõlksatusi, ja lõpuks pidi T. P. talle klaasi täis valama, ja ema ütleb nüüd: sinul pole isa mälestuse vastu austust, ja mina ütlen: ei tea, miks siis pole, sest see sai ju pikaajaliseks säilitamiseks lausa piiritusesse prepareeritud, aga kui ka mina peaksin nõdrameelne olema, siis taevas ise teab, et soodavee nägemine hakkab mulle südamele ja ma joon ennem klaasitäie bensiini ära kui viskit, ja Lorraine ütleb oma ametiõdedele: ta ei kanna alkoholi, aga kui te ei usu, et ta mees on, võin teile õpetada, mismoodi seda teada saab, ja veel: kui ma peaksin sind mõnda meie litsi kabistamas nägema, tead isegi, mis ma siis teen, ma kargan talle kallale ja peksan ta vaeseomaks, niikaua nüpeldan, kuni üles tunnistab, ja mina ütlen: see on minu enda asi, kas ma joon või ei, aga olen ma kunagi sinu juures jänni jäänud, ja ma ütlen: ma võin sulle nii palju õlut osta, et käi või õllevannis, sest üht head ja ausat hoora ma austan, aga mina pean arvestama ka ema tervise ja oma positsiooniga siin linnas, ja sellel plikal pole kõige selle vastu, mis mina tema heaks püüan teha, raasugi austust, ainult selle eest hoolitseb, et tema nimi ja minu nimi ja minu ema nimi linnarahva suus lõksutada oleksid.

Plika oli silmapiirilt kadunud. Ju ta mind tulemas nägi ja mõnda kõrvaltänavasse põikas ja laseb nüüd selle punase lipsuga palaganimolkuse käevangus linna

mööda ringi, et igaüks neid tähele paneks ja mõtleks, mis kuramuse mees see küll on, kes punase lipsuga käib. Poiss ei jäänud ikka veel vait, sestap ma ta käest selle telegrammi ilma midagi mõtlemata vastu võtsin. Ma ei jaganud asja enne ära, kui allkiri oli juba antud ja ma telegrammi poolhajameelselt lahti tõmbasin. Õigupoolest teadsin ma vist küll kogu aja, mis telegramm see on. Just see veel puudus! Ja just niikaua oli neil sellega vaja viivitada, et ma tšeki panka ära saaksin anda.

Mina küll ei mõista, kuidas üks linn, olgu või New Yorgi suurune, kõik need asjamehed ära mahutab, kes meiesuguste maatolade käest raha välja petavad. Rühma nagu hull kogu päeva tööd teha, saada neile oma veeringuid ja vastu saad paberilipaka: Teie arve suletud noteeringul 20.62. Peibutavad sind, lasevad paberi peal väikest profiiti lõigata ja siis — prauh! Teie arve suletud noteeringul 20.62. Ja oleks see veel kõik! Maksa aga iga kuu kümme dollarit mõnele untsantsakale, kes annab sulle nõu, kuidas oma rahast kiiremini lahti saada, kes ei tea kas mitte midagi või on telegraafikompaniiga ühes pundis. Jah, minule nendest aitab! See oli viimane kord, kus nad minuga tola mängisid. Iga loll, kellel on nii palju arunatukest peas, et ta juudi sõna ei usu, oleks öelda võinud, et hind kogu aja tõuseb, sest seda kuramuse deltat ähvardab uus uputus, mis kõik puuvillaistandused minema pühib nagu läinud aastal. Jah, iga aasta viib vesi talumeeste puuvillasaagi minema, aga või sest sooja või külma on neil Washingtoni sakstel, kes ühe päevaga viiskümmend tuhat dollarit hakkama panevad, et aga oma sõjaväge Nikaraaguas või tont teab kus pidada. Muidugi tuleb ka tänavu üleujutus ja nael puuvilla hakkab maksma kolmkümmend senti. Ma tahaksin neile ainult üks kord ära teha ja oma raha tagasi saada. Ma ei taha ei tea mis suurt lõikust; sellest unistavad ainult provintsi hasartmängijad. Ma tahan üksnes seda oma raha tagasi, mis need kuramuse juudid on oma nõndanimetatud garanteeritud sohimängu ja pettusega minult üle löönud. Siis mulle aitab; palugu või põlvili maas, aga minu käest ei näe nad pärast seda enam punast krossigi.

Ma läksin poodi tagasi. Kell oli pool neli saamas. Pagana napilt aega asja klaarimiseks, aga mina olen

sellega harjunud. Ja selle õppimiseks polnud mul vaja Harvardis käia. Moosekandid olid mängimise lõpetanud. Kõik rahvas sisse meelitatud, ja kes see siis enam tortsutada viitsib. Earl ütles:

«Kas poiss leidis su üles? Ta käis natukese aja eest telegrammiga sind otsimas. Ma arvasin, et sa oled kusagil tagaõues.»

«Jah,» ütlesin mina. «Sain kätte. Igavesti poleks nad seda enda käes soendada saanud. Linn on liiga väike. Ma pean korraks koju minema,» ütlesin mina. «Võid palgast maha võtta, kui heaks arvad.»

«Mine pealegi,» ütles ta. «Ma saan nüüd ka ise hakkama. Ega midagi halba teadet ei tulnud?»

«Eks mine uuri telegraafikontorist järele,» ütlesin mina. «Neil aega küll sulle rääkida. Minul ei ole.»

«Ma niisama küsisin,» ütles ta. «Sinu ema teab, et ta võib mind usaldada.»

«Ja on sulle ääretult tänulik,» ütlesin mina. «Ma tulen nii ruttu tagasi kui võimalik.»

«Kiiret ei ole,» ütles ta. «Ma saan nüüd ka ise hakkama. Mine pealegi.»

Istusin autosse ja sõitsin koju. Üks kord hommikul, kaks korda keskpäeval ja nüüd jälle, vahepeal aja plikat taga ja silka mööda linna ja lõunaajal mangu palakest süüa, mis on minu enda raha eest ostetud. Mõnikord ma mõtlen, et mis kasu sellest kõigest on. Ja et tõesti on hullumeelsus minusugusel mehel sedamoodi oma elu elada. Ja kui ma nüüd koju jõuan, siis võta aga jalad jälle selga ja sõida autoga mõnda tomatikorvi või tont teab mida tooma ja haise pärast linna tagasi minnes nagu kamprivabrik, et pea valust lõhki ei lööks. Ma olen emale sada korda ütelnud: need aspiriinitabletid pole muud kui jahu ja vesi nende jaoks, kes endale haigusi ette kujutavad. Ma ütlen: sa ei tea üldse, misasi üks tõeline peavalu on. Ma ütlen: kas sa arvad, et ma selle kuramuse autoga enda lõbuks jahmerdan? Ma ütlen: mina saaksin ilma autota kenasti hakkama, ma olen õppinud paljudest asjadest ilma olema ja hakkama saama, aga kui sa tahad selles vanas kalessiloksus, mida üks alaealine nigeripoiss kutserdab, oma elu kaalule panna, siis ole hea, sest Jumal kaitseb ainult Benisuguseid, teab, et Ta peab tema heaks midagi tegema.

Ma ütlen: ära seda nüüd küll looda, et ma annan tuhat dollarit maksnud keerulise masinavärgi mõne alaealise või ka täiskasvanud nigeri kätte lõhkuda, nii et osta ega ise endale üks automobiil, sest sa tead väga hästi, kuidas sulle meeldib autoga sõita.

Dilsey ütles, et ema on oma toas. Ma läksin esikusse ja kuulatasin, aga ei kuulnud midagi. Siis läksin trepist üles, aga nii kui ma ta uksest möödusin, hõikas ta mind.

«Ma tahtsin ainult teada, kes seal on,» ütles ema. «Ma olen siin kodus kogu aeg üksinda ja kuulen iga häält.»

«Keegi pole käskinud sind kodus istuda,» ütlesin mina. «Minu pärast kolista või terve päev külastel mööda ringi nagu teised naised.» Ta tuli ukse juurde.

«Ma mõtlesin, et äkki sa oled haige,» ütles ta. «Lõuna ajal polnud aega korralikult süüagi.»

«Ehk teine kord on rohkem õnne,» ütlesin mina. «Mis sa tahad?»

«On midagi pahasti?» küsis ta.

«Miks peaks pahasti olema?» küsisin mina. «Kas ma ei või siis enne õhtut koju tulla, ilma et kogu maja ähmi täis läheks?»

«Kas Quentinit oled näinud?» küsis ema.

«Plika on koolis,» ütlesin mina.

«Kell on kolm läbi,» ütles ema. «Ma kuulsin lõõmist vähemalt pool tundi tagasi. Ta peaks juba kodus olema.»

«Peaks või?» ütlesin mina. «Oled sa teda kunagi varem enne pimedat näinud?»

«Ta peaks kodus olema,» ütles ema. «Kui mina noor tüdruk olin . . .»

«Sinult nõuti korralikku käitumist,» ütlesin mina. «Temal pole kedagi, kes nõuaks.»

«Ma ei saa temaga midagi teha,» ütles ta. «Kui palju olen ma proovinud!»

«Ja mingil põhjusel mind ka ei lase,» ütlesin mina. «Nii et peaksid endaga rahul olema.» Ma läksin oma tuppa. Keerasin vaikselt võtit ja jäin ukse taha seisma, kuni link liikus. Siis ütles ema hääl:

«Jason!»

«Mis on?» küsisin mina.

«Ma mõtlesin, et midagi on pahasti.»

«Siin küll mitte,» ütlesin mina. «Sa oled vale ukse taha tulnud.»

«Ma ei taha sind ärritada,» ütles ta.

«Väga meeldiv kuulda,» ütlesin mina. «Juba lõin kahtlema. Mõtlesin, et olen eksinud. On sul midagi vaja?»

Natukese aja pärast ta ütles: «Ei. Midagi pole vaja.» Siis läks ta ära. Ma võtsin kasti alla, lugesin raha üle ja peitsin kasti uuesti ära, siis keerasin ukse lukust lahti ja läksin välja. Mõtlesin küll kampri peale, aga ma olin nagunii liiga palju aega raisanud. Ja tarvis oli veel ainult üks kord linnas ära käia. Ema seisis oma toa lävel ja ootas.

«On sul linnast midagi vaja?» küsisin mina.

«Ei,» ütles ema. «Ma ei taha sinu asjadesse vahele segada. Aga ma tõesti ei tea, mis minust siis saab, kui sinuga midagi peaks juhtuma, Jason.»

«Minuga on kõik korras,» ütlesin mina. «Ainult pea lõhub.»

«Ma soovitaksin paar aspiriini sisse võtta,» ütles ta. «Ma tean, et sa seda autoga sõitmist järele ei jäta.»

«Mis autol siin pistmist on?» küsisin mina. «Kuidas auto saab inimese pead valutama panna?»

«Sa tead väga hästi, et bensiin hakkab sulle südamele,» ütles ta. «Juba lapsena ei kannatanud sa selle lõhna. Ma soovitaksin paar aspiriini sisse võtta.»

«Eks soovita siis pealegi,» ütlesin mina. «Soovitamine ei tee kellelegi paha.»

Ma istusin autosse ja hakkasin linna tagasi sõitma. Nii kui tänavale keerasin, nägin üht «Fordi» igavese sõjamisega vastu tulemas. Järsku see peatus. Ma kuulsin kummide lohinat ja siis keeras auto kõrvale ja ajas tagasi ja pööras ümber, ja nii kui ma mõtlesin, et mis kurat neil nüüd hakkas, nägin punast lipsu. Siis vaatas plika aknast tagasi ja ma tundsin ta näo ära. Auto söösis puiesteele. Ma nägin, kuidas ta uuesti pööras, aga kui mina sinnasamasse jõudsin, paistis veel ainult sabaots. Nad kihutasid nagu pöörased.

Nüüd sai minu mõõt täis. Kui ma pärast kõiki plikale antud käske ja keelde selle punase lipsu ära tundsin, ei mõtelnud ma enam midagi. Isegi peavalu ei tulnud enam meelde, kui ma esimese harutee juurde jõudsin ja peatuma pidin. Meie kulutame raha, kulutame seda teede ehitamiseks, aga siin sõida, kurat võtaks, nagu

mööda rihvelplekist katust. Mina tahaksin teada, mis moodi sellisel teel saab käsikärulegi järele jõuda. Minu auto on igatahes rohkem väärt, et seda pulkadeks lõhkuda, nagu mõni «Fordiga» teeb. Tõenäoliselt on see neil kusagilt varastatud ja mis hoidmist siis saab olla. Nagu mina ikka ütlen: verehääl käib üle kõige. Kui soontes sedaseltsi veri voolab, on igaks sigaduseks valmis. Mina ütlen: sa oled selle plika heaks kõik teinud, nüüdsest peale ei saa tal sinu vastu pisimatki pretensiooni olla. Mina ütlen: süüdistagu nüüd veel ainult iseennast, sest ta teab väga hästi, mis iga mõistusega inimese kohus on. Mina ütlen: kui ma iga päev pean pool päeva nuhki mängima, siis lähen parem mõnda delektiivbüroosse, kus selle eest vähemalt makstakse.

Nõnda ma seal teelahkmel seisin. Ja kohe andis ka pea tunda. Selline tunne oli, nagu istuks keegi haamriga mu peas ja taoks. Mina ütlen: mina olen kõik teinud, ei sa selle plika pärast ei peaks muretsema, aga kui ta seda nii kangesti tahab, käigu või põrgusse — mida varem, seda parem. Mina ütlen: mis muud sul oodata oligi, ainult kaugelt tulnud proovireisijad ja palaganitolad teevad tast veel välja, sest meie linna lõngused käivad plikast juba suure kaarega mööda. Sina ei teagi mis linnas toimub, ei kuule neid jutte, mida mina kuulen, aga sa võid kindel olla, et ma neil suu kinni löön. Ja veel ütlen ma: minu esiisad pidasid siin orja, kui teiesugused oma poeuberikus sahkerdasid ja põldu kõbitsesid, mida nigerid poleks ka pooleteraga endale tahtnud.

Jah, oleks siin kunagi põldu haritud! Loojale tänu, ei vähemalt Temagi selle maa heaks midagi ära on teinud, sest siin elavad inimesed ei viitsi mitte lille kah liigutada. Siitsamast paistab kätte kolm miili maad, aga oleks keegi sellele kaugeltki atra näidanud, ja praegu reedel lõuna ajal, istub iga viimane kui töövõimeline mees linnas tsirkuses. Oleksin ma siinkandis võhivõõras kas või nälga suremas, aga inimesehinge ei leiaks, kellelt teed küsida. Ja ema muudkui ajab mulle oma aspiriini peale. Mina ütlen: kui ma leiba tahan süüa, söön seda laua ääres. Mina ütlen: kogu aeg sa räägid, kui palju just sa meie heaks oled loobunud, aga juba selle raha eest, mis sa nende kuramuse patenteeritud arstirohtude peale

kulutad, võiks iga aasta kümme uut kleiti osta. Minul pole mingeid rohtusid tarvis, ma tahan ainult teistega võrdseid võimalusi ja sellest peavalust lahti saada, aga mismoodi sa saad, kui pead iga päev kümme tundi tööd rohmama, et köögitäit nigereid nende harjunud kombel ära pidada ja kõikide teiste meie maakonna mustanahastega tsirkusesse saata . . . ainult et see mees on nüüd küll hiljaks jäänud. Selleks ajaks, kui ta pärale jõuab, on etendus läbi.

Viimaks venis ta auto juurde, ja kui lõpuks ära läks, et ma teada tahan, kas kaks inimest sõitsid temast «Fordiga» mööda, ütles jah. Sestap sõitsin ma edasi, ja kui ma ühe kõrvalepöörava roobastee hakatusse jõudsin, nägin rattakummi jälgi. Ab Russell oli õue peal, aga ma ei hakanud tema käest enam midagi küsima, ja vaevalt oli ta laut selja taha jäänud, kui ma juba seda «Fordi» nägin. Nad olid oma autot katsunud ära peita. Aga varjatud oli see niisama hästi nagu kõik, mis see plika teeb. Nagu mina ikka ütlen: ega minul selle litsimise vastu otseselt midagi pole, väga võimalik, et ta ei saagi sinna ise midagi parata, mulle ei mahu hinge ainult see, et ta oma perekonna heast nimest mitte natukestki ei hooli ja teiste silma alt kõrvale ei lähe. Kogu aja olen ma hirmul, et satun neile kogemata peale, kui nad nagu koerapaar tänaval plangu ääres või vaiakul vankri all seda teevad.

Ma jätsin auto seisma ja ronisin välja. Ja nüüd tuli mul ringiga minna üle ülessongitud põllu, pärast linnapäire nähtud ainukese küntud põllu, ja iga samm oli, nagu kõnniks keegi mu selja taga ja taoks nuiaga vastu pead. Ma muud enam ei mõtelnudki peale selle, et kui ma siit põllust lõpuks üle saan, on eespool tasane maa, mis mind igal sammul ei raputa, aga kui ma metsa jõudsin, oli see nii padrikusse lastud kasvada, et ma pidin kogu aja põõsaste vahelt läbi pugema, ja siis tuli kraav, mis oli kibuvitsu täis. Läksin natukese maad mööda kraavikallast, aga mets muutus ikka tihedamaks ja tihedamaks, ja muidugi kõlistab Earl nüüd telefoniga koju, et kuhu ma jäin, ja ajab ema uuesti ähmi täis.

Kui ma sellest padrikust lõpuks läbi sain, olin nii palju ringiratast tiirutanud, et lihtsalt pidin seisma jäämа ja mõtlema, kuhukanti see auto nüüd jääb. Ma

teadsin, et ega nad sealt kaugele pole läinud, on eslmest põõsa all oma «Fordi» kõrval, ja pöörasin ümber nii hakkasin maantee poole tagasi vantsima. Aga ma ei nõe nud enam ütelda, kui kaugel ma just olen, ja pidin sellepärast seisma ning kuulatama, ja et mu jalad enam nii palju verd ei tarvitanud, tõusis see kõik mulle pähe ja säärane tunne oli, et nüüd lööb küll pea lõhki, ja päike oli ka just nii madalale vajunud, et paistis mulle otse silma, ja kõrvad lõid säärast pilli, et ma mitte midagi ei kuulnud. Ma läksin edasi ja püüdsin hästi tasa liikuda ja kuulsin siis imelikku haukumist ja teadsin, et kui see peni mu lõhna ninna peaks saama, tuleb ta mulle raginal kallale ja siis on kõik läbi.

Ma olin takjaid ja oksapuru ja igasugust sodi ülesi täis, kraevahe ja kingad kaasa arvatud, ja kui ma siis juhuslikult kõrvale vaatasin, nägin, et hoian käega mõrgise sumahhi oksast kinni. Ainuke asi, mis veel imestama pani, oli see, et miks ma hoian käes sumahhioksa, mitte aga nõelussi või tont teab mida. Seepärast ei tihanud ma mitte sõrmeotsagi liigutada. Lihtsalt seisin, kuni see koeraraisk minema läks. Siis astusin edasi.

Mul polnud enam õrna aimugi, kuhukanti see auto jääb. Pea lõhkus nii, et ma ei suutnud enam millelegi mõtelda, lihtsalt seisin ühe koha peal paigal ja lõin juba kahtlema, kas ma üldse mingit «Fordi» nägin, ja ausalt öelda polnud mul kõigest sellest tol hetkel sooja ega külma. Nagu mina ikka ütlen: las tõmbab linna läe püksikandjaga ööd kui päevad ringi, mis minul sellest. Mina ei kanna vähimatki vastutust hilpharaka ees, kes minust põrmugi ei hooli ja mingisuguse «Fordi»-loksu metsa laseb peita, ja mina raisaku siin terve oma pärast lõuna ära, ja Earl viib ema tagaruumi ja näitab talle oma arveraamatuid, sest ta kuramus on liiga vooruslik selle maailma jaoks. Mina ütlen: sul hakkab seal taevas põrgulikult igav olema, sest seal pole kellegi asjadesse vahele segada, ja mina ütlen: vaata, et ma sind selle teo pealt ei taba, ma võin su vanaema pärast paljude asjade ees silma kinni pigistada, aga hoia ennast, kui ma peaksin sind selle teo pealt seal tabama, kus minu ema elab. Kuradima lakutud juustega nolgid! Või nemad arvavad, et neile on kõik lubatud. Ma teile näitan, mis teile on lubatud, ja sinule, hilpharakale, samuti! Ma

näitan, mismoodi üks kuramuse punane lips võib põrguvärava võti olla. Või tema arvab, et võib minu hetütrega metsas iga põõsa all aeleda!

Päike pimestas silmi ja veri kohises kõrvus ja ma mõtlesin: nüüd küll lööb pea lõhki, ja siis on asi ants, ja kibuvitsad ja igasugused orgid torkisid mind ja sedamoodi ma sinna liivakraavi juurde jõudsingi, kus nad pikali olid olnud, ja tundsin ära selle puu, kuhu nad oma «Fordi» olid jätnud, ja just sel hetkel, kui ma kraavist välja sain, kuulsin mootori käivitamist. Auto lausa sõõstis kohalt minema ja andis siis pasunat. Pasun jäi tuututama ka siis, kui nad silmist kadusid, ise just nagu naerdes: Hahaa. Hahhaaa. Haaahhhaaaaaa! Roobasteele jõudes nägin veel nende sabaotsa.

Selleks ajaks, kui ma oma auto juurde jõudsin, olid nad silmapiirilt täiesti kadunud, ainult pasun tuututas edasi. Mina ei kahtlustanud midagi halba. Mina ütlesin: Kihuta! Kihuta linna tagasi! Jookse koju ja katsu vanaema uskuma panna, et mina ei tea, kes see molkus oli. Katsu teda uskuma panna, et mina ei olnud teist paari sammu kaugusel, kui te seal kraavis aelesite! Katsu teda uskuma panna, et te pole pikali olnud.

Tuututamine aga, kuigi kord-korralt nõrgemaks jäädes, jätkus: Haahhaa. Haahhhaaa. Haaaahhhhaaaaaa! Siis nad lõpetasid selle ja ma kuulsin, kuidas Russelli lauda juures ammub lehm. Ja ikka ei kahtlustanud mina midagi. Ma läksin ukse juurde, tõmbasin selle lahti ja hakkasin sisse ronima. Mõte käis küll peast läbi, et auto on nagu rohkem kui teekallak ühe külje peal viltu, aga ma ei märganud enne midagi, kui olin sees ja tahtsin sõitma hakata.

Jah, seal ma siis istusin. Päike oli loojumas ja linn oma viie miili kaugusel. Seda julgust neil muidugi ei olnud, et kummi läbi torgata, noaga auk sisse lüüa. Lihtsalt lasid õhu välja. Ma seisin seal tükk aega ja mõtlesin oma nigereid täis köögile ja et kellelgi pole nii palju aega, et tõstaks ratta raami peale ja keeraks paar polti kinni. Väike nali oli asjal kah man, sest ei see plika oleks oma peaga küll nii palju osanud ette näha, et pumba meelega ära oleks võtnud, iseasi kui see talle just sel hetkel pähe oleks tulnud, kui too molkus õhu välja lasi. Tõenäoliselt oli pump juba kodus välja kistud

ja Benile hüdropuldiks mängida antud, sest kui Benjy tahab, on nad valmis kogu auto tükkideks lammutama, ja Dilsey veel ütleb: keski põle su autut puutund! Mis äda meitel sellega on jukerdada? Ja mina ütlen: sina oled niger. Tead sa ka, et sa oled õnnelaps? Mina vahetaksin iga kell sinuga oma osa ära, sest ainult valgel mehel pole seda aru peas, et mingi plikalibu pärast mitte muretseda.

Ma läksin Russelli tallu. Temal oli pump. Tegelikult oli see nendest tähelepanematus. Aga ikkagi oli mul raske uskuda, et plika sääraseks alatuseks võimeline on. Kaalusin asja nii ja naa. Ma ei tea, miks ma nõnda naiivne olen, aga ühest naisest poleks ma seda oodanud. Arutasin endamisi: unustame hetkeks, mis mina sinust arvan ja sina minust. Aga üks on selge — et mina sinule säärast asja poleks teinud. Ükskõik kuidas sa minuga ka ei käituks, mina sinule säärast asja mingil juhul ei teeks. Sest, nagu mina ikka ütlen: veri on veri ja sellest pole pääsu. Aga mitte selles kaheksa-aastase poisikese koeruses pole asi, asi seisab selles, et sa lubasid mingit punase lipsuga meest oma lihase onu üle irvitada. Temasugused tulevad meie linna ja sõimavad meid matsideks ja virisevad, et siin pole neil möllamiseks ruumi. Ta ei teagi, kui õigus tal on. Ja plika samuti. Sest kui plika sedamoodi mõtleb, on tal parem kohe jalga lasta, ja head teed talle minna!

Ma peatasin auto, viisin Russellile pumba tagasi ja sõitsin linna. Astusin rohupoodi sisse, ostsin ühe *coca-cola* ja läksin siis telegraafikontorisse. Päeva lõppkurss oli 12.21, neljakümnepunktiline langus. Nelikümmend korda viis dollarit — osta selle eest midagi, kui saad, ja plika veel ütleb: mul on natukese raha vaja, hädapärast on vaja, ja mina ütlen: kahju küll, aga siis tuleb sul kellegi teise poole pöörduda, minul raha pole, mina pean tööd tegema, rahategemiseks pole aega.

Ma lihtsalt vaatasin mehele otsa.

«Mul on sulle üks uudis teatada,» ütlesin mina. «Sind paneb see teade muidugi üllatama, et mina puuvillabörsi vastu huvi tunnen,» ütlesin mina. «Sulle see pähe ei tulnud või?»

«Ma tegin kõik, et sulle seda edasi anda,» ütles ta. «Kaks korda sai sind kauplusest otsitud, ühe korra helistasin sulle koju, aga keegi ei teadnud, kus sa oled,» ütles ta oma laekas tuhnides.

«Mida edasi anda?» küsisin mina. Ta ulatas mulle telegrammi. «Mis kell see tuli?» küsisin mina.

«Poole kolme paiku,» ütles ta.

«Aga praegu on kümme minutit viis läbi,» ütlesin mina.

«Ma katsusin sulle seda edasi anda,» ütles ta. «Aga ei leidnud sind kusagilt.»

«Nagu mina siin süüdi oleksin,» ütlesin mina. Ma tegin telegrammi lahti, lihtsalt et vaadata, mis valet nad seekord teatavad. Nende olukord peab ikka pagana mäda olema, kui juba siit taga-Mississipist käiakse kuus kümmet dollarit varastamas. Müüge, seisis telegrammis. Börs muutub ebastabiilseks, kursi üldine langus. Ärge valitsuse teadaannetest ärevusse sattuge.

«Palju säherdune sõnumike ka maksab?» küsisin mina. Ametnik seletas.

«Telegramm on ette makstud,» ütles ta.

«Siis olen ma neile nii palju võlgu,» ütlesin mina. «Ma juba teadsin seda. Saada adressaadi kulul telegramm,» ütlesin ja võtsin blanketi. Ostke, kirjutasin. Börs iga hetk plahvatamas. Juhuslikud kõikumised uute maatolade ligimeelitamiseks, kes veel telegraafikompanii võrgus ei ole. Ärge ärevusse sattuge. «Saada adressaadi kulul,» ütlesin mina.

Ta vaatas telegrammi, siis kella. «Börs pandi tund aega tagasi kinni,» ütles ta.

«Minu süü see igatahes ei ole,» ütlesin mina. «Ega mina seda asjandust pole leiutanud. Ma ainult ostsin mõned aktsiad teadmisel, et telegraafikompanii mind viimaste börsiuudistega kursis hoiab.»

«Iga meile saabuv teade pannakse viivitamatult välja,» ütles ta.

«Jah,» ütlesin mina. «Aga Memphises on iga kümne sekundi järel tahvlil uus arv. Ja kahjuks olin ma täna sellest tahvlist kuuskümmend seitse miili eemal.»

Ta vaatas telegrammi. «Tahad selle ikka ära saata?» küsis ta.

«Ma ei ole meelt muutnud,» ütlesin mina. Kirjutasin teise telegrammi ja lugesin oma raha üle. «Ja ka selle, kui sa kindel oled, et oskad edasi anda sõna «o-s-t-k-e».»

Läksin poodi tagasi. Alt tänavalt kostis paanunsi tortsutamist. Keeluseadus on hea asi. Vanasti tuli pere laupäeval linna ja kõigi peale oli üks paar kingi ja need olid pereisa jalas ja kogu see summ läks raudteepoodi ja sai sealt kinnilakitud pudeli; nüüd lähevad kõik paljajalu tsirkusesse ja kaupmehed seisavad ukse peal nagu tiigrite või tont teab mis kiskjate loomade rida ja vahivad, mismoodi nad mööda lähevad. Earl ütles:

«Loodetavasti ei olnud midagi tõsist.»

«Misasi?» küsisin mina. Ta vaatas oma uuri. Siis läks ja vaatas ukse vahelt maakonnahoone kella. «Sul peaks olema dollarine uur,» ütlesin mina. «Odavam tuleb uskuda, et see kogu aeg valeaega näitab.»

«Mis?» küsis ta.

«Ei midagi,» ütlesin mina. «Loodetavasti ei põhjustanud minu äraolek sulle ebameeldivusi?»

«Meil käis vähe inimesi,» ütles ta. «Kõik läksid tsirkusesse. Häda polnud midagi.»

«Kui häda on,» ütlesin mina, «eks sa siis tea, mis rohi avitab.»

«Ma ütlesin, et häda polnud midagi,» ütles ta.

«Jah, ma kuulsin,» ütlesin mina. «Aga kui häda on, eks sa siis tea, mis rohi avitab.»

«Tahad koha üles öelda?» küsis ta.

«Minu äri see pole,» ütlesin mina. «Aga minu soovid ei tähenda midagi. Ainult ära võta endale pähe, et sa minu siinpidamisega ei tea mis heategu teed.»

«Sa võiksid hea ärimees olla, Jason, kui vaid tahaksid,» ütles ta.

«Vähemalt oskan ma oma asjadega toime tulla ja jätan teised inimesed rahule,» ütlesin mina.

«Ma ei saa aru, miks sa tahad, et mina peaksin sind lahti laskma,» ütles ta. «Sa tead väga hästi, et võid igal ajal oma koha üles öelda ja meie vahel ei tule sellest vähimatki pahandust.»

«Võib-olla sellepärast ma kohta üles ei ütlegi,» laususin mina. «Niikaua kui ma oma tööd teen, tuleb sul mulle palka maksta.» Ma läksin tagaruumi ja jõin vett ja läksin tagauksest välja. Job oli kultivaatoritega lõpuks valmis saanud. Õues oli vaikne ja varsti andis ka minu pea veidi järele. Ma kuulsin laulu ja siis hakkasid pasunad jälle tortsutama. Ah, las teevad kogu

mele maakonna kahekümne viie ja kümnesendilistest puhtaks, minu seljast nahka ei nülita. Mina olen teinud kõik mis võimalik, ja kui minu aastates mees ei oska sugugi ajal lahkuda, on ta lihtsalt loll. Seda enam, et asi ei puutu üldse minusse. Oleks ta minu tütar, oleks lugu teine. Tal ei jääks selleks aegagi, sest ta peaks tööd tegema, et neid invaliide ja idioote ja nigereid toita. Aga kust ma võtaksin häbematust kedagi meile tuua? Mina austan ligimesi liiga palju. Mina olen mees, mina suudan seda taluda, nad on ikkagi minu enda liha ja veri, ja ma tahaksin selle mehe silmade värvi näha, kes julgeks mõne minu kaitse all oleva naise kohta inetusi öelda. Aga veel hullemad on need nõndanimetatud korralikud naised, ja ma tahaksin üht korralikku, kirikus käivat naist näha, kes oleks pooltki nii aus ja otsekohene kui too lõbutüdruk Lorraine. Nagu mina ikka ütlen: kui ma naise võtaksin, läheksid sa nagu õhupall tigedust täis, sa tead seda väga hästi, ja ema ütleb: ma tahaksin, et sa õnnelikuks saaksid ja et sinulgi oma perekond oleks ja et sa eluaeg meid orjata ei pruugiks, aga mind ei ole varsti nagunii enam ja siis võid sa naise võtta, ainult et sellist naist, kes sind väärt oleks, ei leia sa ilmapeal, ja mina ütlen: küll ma leian, ainult et siis tõused sina hauast üles, sa tead seda väga hästi. Ja veel ütlen ma: ei, aitäh, mul on neid naisi juba praegu rohkem ülal pidada kui tarvis oleks, ja kui ma endale päris-naise ka veel võtaksin, tuleks sellest arvatavasti narkomaan või tont teab kes, sest ainult need meie perekonnas veel puuduvad.

Päike oli metodisti kiriku taha vajunud ja tuvid tiirutasid torni ümber, ja kui moosekandid vait jäid, oli tuvide kudrutamist kuulda. Jõulutest polnud nelja kuudki möödas, aga neid oli vaata et veel rohkem kui enne. Ei tea, kas pastor Walthallil on neist nüüd juba himu täis saanud? Oleks tõesti arvata võinud, et me käisime inimesi kõmmutamas, — sellised epistlid pidas maha ja koguni võttis meestel püssitorust kinni, kes sinna kirikuaeda läksid. Ikka rahust maa peal ja heast tahtest inimeste vahel ja kuidas ükski varblane iseenesest maha ei lange. Aga mis tema sellest hoolib, kui palju neid linde juurde sigib, temal pole sellest kõige vähematki, temal ükspuha, kas kell käib või ei. Ta ei

maksa mingeid makse, tema raha eest maakonnavalitsuse kella ei puhastata. Iga aasta makstakse puhastajale nelikümmend viis dollarit. Ma lugesin ükskord üle ja leidsin maast rohkem kui sada poolhautud tuvipoega. Seda arunatukest neil pole, et linnast jalga lasta. Mina ütlen: hea seegi, et mind ei hoia siin kinni kõvemad sidemed kui tuvisid.

Moosekandid alustasid uuesti, mingit kiiret ja kärarikast lugu, nii et kohe peaks rahvas välja lastama. Ju nad nüüd siis rahul on. Said oma muusikaannuse kätte ja ehk mõikab sest niikauaks, kui nad oma tosin miili koju logistavad ja pimedas muula rakkest lahti võtavad ja loomi söödavad ja lehmi lüpsavad. Neile on sellest küllalt, kui saavad kuuldud viisikatkeid vilistada ja laudas loomadele klouni nalju ümber jutustada, ja las siis rehkendavad kokku, palju nad selle pealt teenisid, et loomad tsirkusesse kaasa võtmata jäid. Kui mehel on viis last ja seitse muula, siis on puhastulu veerand dollarit, et ta ainult lapsed tsirkusesse viis. Umbes nii see rehkendamine neil käib. Earl tuli paari pakiga õue.

«See kraam tahab ka välja saata,» ütles ta. «Kus Jobi-onu on?»

«Võiks arvata, et läks tsirkusesse,» ütlesin mina. «Kui sa tal just silma peal ei hoidnud.»

«Tema ei lase jalga,» ütles ta. «Teda võib täiesti usaldada.»

«On see torge minu aadressil?» küsisin mina.

Ta läks ukse juurde, vaatas välja ja kuulatas.

«Need mehed oskavad mängida,» ütles ta. «Aeg peaks vist niikaugel olema, et kohe lastakse rahvas välja.»

«Kui nad sinna terveks ööks istuma ei jää,» ütlesin mina. Oli juba näha esimesi pääsukesi ja ma kuulsin, kuidas maakonnavalitsuse aias siutsusid parve kogunevad varblased. Iga natukese aja tagant vuhises katuse tagant uusi nähtavale või lendas minema. Minu arusaamise järgi on nad samasugune nuhtlus kui tuvid. Nende pärast ei saa maakonnavalitsuse õues mitte jalgagi puhata. Enne kui aru saad, on larakas käes. Ja muidugi keset kübarat. Aga ainult miljonär võib endale seda luksust lubada, et läheb neid kõmmutama, viis senti pauk. Kui väljakule natukesegi mürki välja pandaks, saaks neist ühe päevaga lahti. Sest kui kaupmees ei saa

oma pudulojuseid hoida väljakul ringi jooksmast, jätku kanadega hangeldamine maha ja hakaku säärast kaupa müüma, mis ei söö, — nagu adrad või sibulad. Ja kes oma koeri kinni ei hoia, see kas ei taha neid või ärgu olgu tal üldse koerapidamiseks õigust. Nagu ma ikka ütlen: kui linn oma asju samamoodi ajab nagu maal, siis on see üks matside linn.

«Pole sinul sellest midagi kasu, kui rahvas ka välja lastakse,» ütlesin mina. «Igaüks vaatab, kust aga oma muula kätte saab, et kesköök koju jõuda.»

«Nojah,» ütles ta. «Neile on see heaks meelelahutuseks. Las kulutavad vahetevahel mõnikümmend senti tsirkuse peale. Need talumehed lõhuvad seal küngaste vahel kõvasti tööd teha, aga vastu saavad pagana vähe.»

«Ükski seadus ei nõua, et nad seal küngaste vahel põldu hariksid,» ütlesin mina. «Või ka kusagil mujal.»

«Mis siis sinust ja minust saaks, kui põllumehi poleks?» ütles tema.

«Mina oleksin praegu ilusti kodus,» ütlesin mina. «Pikutaksin ja hoiaksin jääkotti otsaees.»

«Sul käivad need peavalud ikka väga tihti,» ütles ta. «Peaksid laskma hambad korralikult läbi vaadata. Kas ta hommikul kontrollis kõik üle?»

«Kes — mida?» küsisin mina.

«Ise ütlesid, et käisid hommikul hambaarsti juures.»

«Keelad mul tööajal peavalutamise ära?» küsisin mina. «Kas nii on lood?» Tsirkusest väljavalguv rahvasumm ületas tänava.

«Sealt nad tulevad,» ütles ta. «Ma lähen parem etteruumi.» Ta läks. Kummaline küll, aga kui sul ükspuha mis viga on, soovitavad mehed lasta hambad läbi vaadata ja naised käsivad abielluda. Aga nii see juba on, et kes ise pole õieti millegagi hakkama saanud, teab täpselt, kuidas sina oma asju pead ajama. Nagu need ülikooliprofessorid, kellel pole tervet sokipaari hinge taga, muudkui õpetavad, kuidas kümne aastaga miljonäriks saada, või naine, kes pole mehele saanud, annab nõu, kuidas lapsi kasvatada.

Jobi-ätt keeras vankriga õue. Pärast pikka kohmitsemist sai ta ohjad piitsahoidja ümber mässitud.

«Noh,» ütlesin mina. «Oli ka tore etendus?»

«Põle veel käind,» ütles ta. «Aga õhta võid mind käi sialt telgist kinni napsata.»

«Ah et ei ole veel käinud või?» ütlesin mina. «Kelis kolmest saadik oled kadunud. Härra Earl käis just praegu sind siit õuest otsimas.»

«Käisin linnas asju ajamas,» ütles ta. «Earli-ärra tiah kus ma käisin.»

«Minupärast lollita teda pealegi,» ütlesin mina. «Mina ära ei räägi.»

«Siis on ta see ainumas, keda ma lollitan,» ütles ta. «Mis ia pärast ma piaks oma aega raiskama mehe lolli tamise piale, kellest mul asja põle, kas ma nään teda veel lauba õhta või ei? Teid ma lollitada ei proovi,» ütles ta. «Teie olete liiast kaval. Jajah,» ütles ta, nägu ees, nagu teeks ei tea mis ränka tööd, kui ta viis-kuus väikest pakki vankrisse tõstis. «Te olete liiast kaval. Põle siin linnas sihukest meest, kes teid üle trumpaks. Te lollitate selle mehe kah ää, kes on nõnna kaval, ei iseenese üle trumpab,» ütles ta vankrisse ronides ja ohje lahti päästes.

«Ja kes see mees on?» küsisin mina.

«Ärra Jason Compson,» ütles ta. «Nõõ! Las käia, Dan!»

Üks ratas oli alt ära tulemas. Ma jäin vaatama, et kas ta ikka jõuab enne põiktänavast välja, kui see ära tuleb. Nii on iga sõiduriistaga, mis sa nigeri kätte annad. Mina ütlen: meie troskaloks lausa riivab silma, aga sinu tahtmisel seisku see või sada aastat tõllakuuris, et see idiot saaks korra nädalas surnuaiavärava alt läbi sõita. Mina ütlen: pole tema esimene, kes seda peab tegema, mis mokkamööda ei ole. Mina ütlen: kui ta tsiviliseeritud inimesena autoga sõita ei oska, jäägu koju. Ja mis ta sellest üldse teab, kuhu ta sõidab või millega sõidab, meie aga hoidku tõlda ja pidagu hobust, et tema saaks pühapäeva õhtupoolikul lusti sõitmas käia.

Või Jobil sest midagi on, kas ratas tuleb alt ära või ei, kui ta ainult ise ei pea liiga kauge maa pealt jalgsi kõmpima. Nagu ma ikka ütlen: nende ainuke koht on põllul, kus töötagu päikesetõusust päikeseloojakuni. Jõukus või kerge töö ajavad nad raisku. Ja kes veel valgetega ühe katuse all elab, ei see tasu ära enam mahalöömistki. Nii ülbeks lähevad, et hakkavad su enda

silma all viilima, nagu see Roskus, kellel ainult üks pettus kogu eluaja korda ei läinud — nimelt surma ärapetmine. Veavad seanahka ja varastavad su tagant ja hauguvad sulle iga päev ikka rohkem ja rohkem vastu, kuni lõpuks tõesti muud enam üle ei jää, kui pane aga kepp tantsima. Eks see ole muidugi Earli asi. Aga mina oma kauplust küll ei laseks linnas reklaamida mõnel tudiseval nigeriätil ja vankril, mis võib iga nurga peal koost laguneda.

Loojuv päike pani taeva punetama ja toas jäi juba hämaraks. Ma läksin poeruumi. Väljak oli tühi. Earl oli tagaruumis rahakappi lukustamas ja siis hakkas kell löömа.

«Keera tagumine uks kinni,» ütles ta. Ma läksin keerasin ukse lukku ja tulin siis tagasi. «Nii et täna õhtul lähed siis tsirkusesse?» ütles ta. «Ma ikka andsin sulle sile kaks priipiletit?»

«Andsid küll,» ütlesin mina. «Tahad tagasi või?»

«Ei, ei,» ütles ta. «Mul lihtsalt läks meelest ära, kas andsin või ei. Pole mõtet neid kasutamata jätta.»

Ta lukustas ukse, soovis head õhtut ja läks minema. Varblased siutsusid endistviisi puude otsas, aga väljak oli peale paari auto täiesti tühi. Rohupoe ees seisis üks «Ford», aga ma mitte ei vaadanudki sinnapoole. Ma tean, kus on piir. Mul ei ole midagi plika aitamise vastu, aga ma tean, kus on piir. Peaks Lusterile autojuhtimise selgeks õpetama, siis ajagu kogu päeva seda plikat taga ja mina jään koju Beniga mängima.

Läksin uksest sisse ja ostsin paar sigarit. Siis mõtlesin, et peaks peavalu vastu veel midagi sisse võtma, ja jäin seisma ning meestega veidi juttu ajama.

«Arvata võib,» ütles Mac, «et sina tegid tänavu oma panuse «Yankees'i» peale.»

«Ei tea miks?» ütlesin mina.

«Et võita,» ütles ta. «Liigas pole meeskonda, kes neid lüüa suudaks.»

«Ei ole või, kurat võtaks,» ütlesin mina. «Varsti saavad peksa,» ütlesin mina. «Või arvad sa, et ühel meeskonnal igavesti veab?»

«Ma ei ütleks, et neil siiamaani on vedanud,» ütles Mac.

«Ma ei vea ühegi meeskonna peale kihla, kui seal see

Ruthi-naga mängib,» ütlesin mina. «Ka siis mitte, ma ette tean, et nemad võidavad.»

«Tõsi või?» ütles Mac.

«Ma võin mõlemast liigast terve tosina mehi üles lugeda, kes temast paremad on,» ütlesin mina.

«Mis sul Ruthi vastu on?» küsis Mac.

«Midagi pole,» ütlesin mina. «Mul pole temast sõnu ega külma. Ei taha isegi ta pilti näha.» Ma läksin välja. Esimesed tuled olid juba süüdatud ja inimesed läksid tänaval kodu poole. Mõnikord ei jää varblased enne täielikku pimedust vait. Aga sel õhtul, kui maakonna hoone ümber uued laternad esimest korda põlema pandi, ärkasid varblased üles ja tiirutasid kogu öö tulede ümber või lendasid vastu laternaklaasi. Kaks-kolme ööd jätkus see tramburai, kuni ühel hommikul kõik kadunud olid. Aga kahe kuu pärast ilmusid jälle tagasi.

Ma sõitsin koju. Majas ei olnud veel ühtegi tuld üles võetud, aga nagunii vahtisid nad kõik akende peal ja Dilsey torises köögis, just nagu oleks see tema enda teha mida ta minu kojutulekuni soojas peab hoidma. Kui ma teda kuulsid, võisid küll mõtlema hakata, et terves maailmas on üksainus õhtusöök, ja just nimelt see, mida tema peab minu pärast paar minutit soojas hoidma. Ei seegi, et vähemalt üks kordki minu koju tulles Ben ja see niger värava küljes ei tolknenud nagu karu ja ahu ühes puuris. Nii kui päike loojuma hakkab, nii ta siia väravasse vantsib nagu lehm lauta ja koogutab selle küljes ja nikutab muudkui pead ja iniseb. Mis karistusi küll inimesed kandma peavad! Kui minuga oleks sedasama tehtud, mis Beniga lahtises väravas tembutamise eest tehti, ei mina vaataks eluilmas enam värava poole legi. Ma olen tihtipeale endamisi arutanud, et mida ta küll võiks mõtelda, kui ta seal väravas neid kojuminekuid vaid kooliplikasid vahib ja võib-olla mingit arusaamatut iha tunneb, mida ta õigupoolest enam ei mäleta ega saa tunda. Ja et mida ta siis mõtleb, kui nad ta riidest lahti võtavad ja ta ennast vaatama juhtub ja nutma hakkab, nagu see tal mood on. Nagu mina ikka ütlen, seda oleks tulnud veel mõne teisegagi teha. Mina ütlen, ma tean, mida sa vajad, sinuga oleks sedasama tarvis teha, mis Beniga tehti, küll sa siis ringitõmbamise mõttest

jätad! Ja kui sa ei tea, mis Beniga tehti, siis mine küsi Dilsey käest järele.

Ema toas põles tuli. Ma viisin auto garaaži ja läksin kööki. Luster ja Ben olid köögis.

«Kus Dilsey on?» küsisin mina. «Katab lauda või?»

«Läks üles Cahline'i-proua juure,» ütles Luster. «Sial läks irmsaks riiuks. Nii kui Quentini-preilna koju tuli. Memm katsub neid rahustada. Kas sirkus tuli, Jasoni-sõrra?»

«Tuli küll,» ütlesin mina.

«Seda ma arvasin, et see pidi orgester olema, mida ma kuulsin,» ütles ta. «Ma tahaks kangesti minna. Kohe läheks, kui kakskümmend viis senti oleks.»

Dilsey tuli kööki. «Nõnna et viimeks ikki tulid?» ütles ta. «Kuskohas sa täna õhta oma aega parajaks tegid? Nagu ei tia, et mul kääd-jalad tööd täis. Miks sa õigel ajal ei tulnd?»

«Võib-olla käisin tsirkuses,» ütlesin mina. «Kas õhtusöök on valmis?»

«Ma tahaks kangesti minna,» ütles Luster. «Kohe läheks, kui kakskümmend viis senti oleks.»

«Pole sul sial sirkuses kedagist otsida,» ütles Dilsey. «Nüid lähte tuppa ja istute ilusti vagusi,» ütles ta. «Sinna üles ärge minge, mudu akkavad jälle piale.»

«Mis seal lahti on?» küsisin mina.

«Quentin tuli vähe aega tagasi koju ja ütles, et sina nuhkind tal kogu õhta sabas, ja siis Cahline'i-proua akkas taplema. Miks sa teda rahu ei jäta? Kas sa ei saa oma lihase õetütrega ühe katuse all ilma riiuta elada?»

«Kuidas ma temaga riielda saan,» ütlesin mina, «kui ma teda hommikust saadik pole näinud. Mida ta minu peale kaebas? Et ma käskisin teda kooli minna? Õudne ülekohus tõesti,» ütlesin mina.

«Sa vaata, mismoodu sa enese asjadega akkama saad, ja jäta lats rahu,» ütles Dilsey. «Ma vaataks isi ta järgi, kui sina ja Cahline'i-proua laseks. Mine nüid tuppa ja mõta, kuni ma söögi lauale saan.»

«Oleks kakskümmend viis senti,» ütles Luster, «kohe läheks sirkusesse.»

«Ja kui tiivad oleks, lendaks taeva,» ütles Dilsey. «Ma'i taha sest sirkusest enam ühtainumat sõna kuulda.»

«Mul tuli meelde,» ütlesin mina. «Mulle anti paar piletit.» Võtsin piletid kuuetaskust välja.

«Mõtlete ise minna?» küsis Luster.

«Mina küll mitte,» ütlesin mina. «Ei läheks ka siis, kui kümme dollarit peale makstaks.»

«Andke üks ää, Jasoni-ärra,» ütles Luster.

«Ma võin müüa,» ütlesin mina. «Osta tahad?»

«Mul põle pennigi raha,» ütles ta.

«Siis on pahasti küll,» ütlesin mina. Tegin, nagu läheksin ära.

«Andke üks ää, Jasoni-ärra,» ütles ta. «Ega teitel mõlemat tarvis põle.»

«Ole n'd vait,» ütles Dilsey. «Justku sa'i tiaks, et ta sulle kedagist ei anna.»

«Pallu te tast tahte?» küsis Luster.

«Viis senti,» ütlesin mina.

«Nõnna pallu põle,» ütles ta.

«Kui paljụ sul siis on?» küsisin mina.

«Pennigi põle,» ütles ta.

«Egas midagi,» ütlesin mina. Ma astusin paar sammu. «Jasoni-ärra,» ütles ta.

«Jää ometi vait,» ütles Dilsey. «Ta pallalt kiusab. Läheb isi nende piletitega. Mine minema, Jason, ja jäta poiss rahu!»

«Minul neid vaja pole,» ütlesin mina. Ma läksin pliidi juurde tagasi. «Tulin siia neid pliidi alla viskama. Aga kui sa tahad, võid viie sendi eest ühe endale osta,» ütlesin mina, vaatasin talle otsa ja tõstsin keeduplaadi üles.

«Mul põle viit senti,» ütles Luster.

«Egas midagi,» ütlesin mina. Lasin ühe pileti tulle kukkuda.

«Jason,» ütles Dilsey. «Äbiraasu kah põle!»

«Jasoni-ärra,» ütles Luster. «Ma palun teid. Kuu aega parandan iga päe teite autu kummisid.»

«Mul on kohe raha vaja,» ütlesin mina. «Viis senti, ja pilet on sinu.»

«Ole vakka, Luster,» ütles Dilsey. Ta sikutas poissi natist tagasi. «Põleta ää,» ütles ta. «Viska pliita alla. Põleta ää! Mis sa veel ootad?»

«Viis senti, ja pilet on sinu,» ütlesin mina.

«Põleta ää,» ütles Dilsey. «Tal põle viit senti. Põleta ää! Viska pliita alla!»

«Egas midagi,» ütlesin mina. Ma lasin pileti tulle langeda ja Dilsey pani plaadi tagasi.

«Suur, täiskasvand mees,» ütles ta. «Et sa mu köögist minema käid. Vakka,» ütles ta Lusterile. «Tahad, et Benjy jälle piale akkaks. Ma küsin õhta Frony käest kakskümmend viis senti, siis võid omme õhta minna. Jää n'd ometi vakka!»

Läksin elutuppa. Ma ei kuulnud ülalt ühtegi häält. Lõin lehe lahti. Natukese aja pärast tulid Ben ja Luster järele. Ben läks seina äärde selle tumeda koha juurde, kus meil vanasti peegel oli, nühkis käsi vastu seina, inises ja ajas suust ila välja. Luster hakkas kaminas sorkima.

«Mis sa seal teed?» küsisin mina. «Täna õhtul pole tuld vaja.»

«Katsun Benjyt rahu saada,» ütles ta. «Lihavõtte ajal on alati külm,» ütles ta.

«Ainult et täna pole lihavõtted,» ütlesin mina. «Jäta kamin rahule!»

Ta pani roobi tagasi, võttis siis ema toolilt padja ja andis Benile ja Ben kükitas kamina ette ning jäi vait.

Mina lugesin lehte. Ülalt ei olnud ühtegi häält kuulda, kuni Dilsey tuli ja Beni ning Lusteri kööki saatis ja ütles, et õhtusöök on valmis.

«Heakene küll,» ütlesin mina. Dilsey läks ära. Ma istusin edasi ja lugesin ajalehte. Natukese aja pärast kuulsin, et Dilsey vaatab ukse vahelt sisse.

«Miks sa's sööma ei tule?» küsis ta.

«Ma ootan õhtusööki,» ütlesin mina.

«Toit on laual,» ütles ta. «Ma ju kutsusin.»

«Ah nii,» ütlesin mina. «Vabandust. Ma ei kuulnud, et keegi oleks trepist alla tulnud.»

«Ega tulegi,» ütles ta. «Mine n'd söö sina ää, et ma saaks ükskord neile kah kedagist viia.»

«On nad siis haiged või?» küsisin mina. «Mis doktor selle haiguse ütles olevat? Loodetavasti mitte rõuged.»

«Tule n'd siia, Jason,» ütles ta. «Saaks selle söögikorra ometigi kaelast ää!»

«Heakene küll,» ütlesin mina ja võtsin lehe uuesti kätte. «Eks ma siis oota, kunas õhtust hakatakse sööma.»

Ma tundsin, kuidas ta mind ukse peal vahib. Mina lugesin ajalehte.

«Miks sa ometigi piad sedasi olema?» ütles ta. «Nagu ei tiaks, pallu mul rahmeldamist on.»

«Kui ema ennast halvemini tunneb kui lõuna ajal, kus ta all söömas käis, ärgu siis tulgu,» ütlesin mina. «Aga niikaua kui minust nooremad inimesed minu raha eest süüa tahavad, tuleb neil all söögilauas söömas käia. Teata mulle, kui õhtusöök valmis on,» ütlesin mina lehte edasi lugedes. Ma kuulsin, kuidas ta jalgu lohistades trepist üles läks, ise ähkides ja puhkides, nagu roniks üles püsttrepist, kus iga astmevahe on kolm jalga. Kuulsin teda ema ukse vahel rääkimas ja seejärel Quentini ukse taga, mis ilmselt lukus oli, hõikamas ning ema tuppa tagasi minemas, ja siis tuli ema ja rääkis ise Quentiniga. Seepeale tulid kõik kolm trepist alla. Mina lugesin ajalehte.

Dilsey ilmus uuesti lävele. «Tule n'd,» ütles ta, «enne kui uue nurjatuse välla aud. Täna õhta oled püstipõrguline.»

Ma läksin söögituppa. Quentin istus, pea rinnal. Ta oli oma nägu uuesti võõbanud. Nina nägi välja nagu portselanist isolaatorikann.

«Mul on hea meel, et sa siiski jaksasid alla tulla,» ütlesin emale.

«Ma saan sinu heaks väga vähe teha,» ütles ta. «Aga ükskõik kuidas ma ennast ka ei tunne, laua äärde söömas tulen ma ikka. Ma saan väga hästi aru, et kui mees on päeva läbi töötanud, siis tahab ta õhtul söömalauas olla oma perekonna seltsis. Ma teen hea meelega sinu tahtmist. Sooviksin ainult seda, et teie Quentiniga paremini läbi saaksite. Siis oleks ka minul kergem.»

«Me saame täitsa hästi läbi,» ütlesin mina. «Minul pole midagi selle vastu, kui preili soovib kogu päeva oma toas lukus ukse taga istuda. Aga see janditamine ja mossitamine söömalauas mulle küll ei meeldi. Ma teen, et mina nõuan temalt ohvrit, aga selline ma kord olen. Oma kodus. Sinu kodus, ma tahtsin öelda.»

«Maja kuulub sulle,» ütles ema. «Sina oled siin peremees.»

Quentin polnud kordagi üles vaadanud. Ma tõstsin toidu taldrikutele ja ta hakkas sööma.

«Kas sa oled oma lihatükiga rahul?» küsisin mina. «Kui ei ole, siis ma katsun sulle parema otsida.»

Ta ei öelnud midagi.

«Kuule, kas sa oled oma lihatükiga rahul?» küsisin mina.

«Mis?» ütles plika. «Jah. Olen küll.»

«Soovid sa veel riisi?» küsisin mina.

«Ei,» ütles ta.

«Luba ma siiski panen,» ütlesin mina.

«Ma ei taha rohkem,» ütles ta.

«Mitte natukestki,» ütlesin mina. «Tubli tüdruk.»

«Kas su peavalu läks üle?» küsis ema.

«Mis peavalu?» ütlesin mina.

«Ma olin hirmul, et sul hakkab pea valutama,» ütles ta. «Kui sa täna pärastlõunal kodus käisid.»

«Ah see,» ütlesin mina. «Ei hakanud midagi. Meil oli täna nii tihe päev, et mul ei tulnud hiljem meeldegi.»

«Kas sellepärast jäidki nii hilja peale?» küsis ema. Ma nägin, et Quentin kuulab. Ma vaatasin teda. Ta nuga ja kahvel liikusid endistviisi, aga ma nägin, kuidas ta vilksti minu poole vaatas ja siis uuesti oma taldrikut põrnitses.

«Ei,» ütlesin mina. «Ma laenasin kella kolme ajal ühele mehele oma auto ja pidin ootama, kuni ta selle tagasi toob.» Ise sõin edasi.

«Kes see mees oli?» küsis ema.

«Ah, oli üks sealt tsirkusest,» ütlesin mina. «Ta õemees või keegi sõidutas üht meie linna naist ringi ja mees tahtis neid teolt tabada.»

Quentin istus hiirvaikselt, ainult suu liikus.

«Niisugustele inimestele ei maksaks oma autot laenata,» ütles ema. «Sa oled liiga vastutulelik. Seepärast ei julge ka mina sinult autot küsida, kui just viimane häda käes pole.»

«Ma lõin vahepeal ka ise kahtlema,» ütlesin mina. «Aga ta tõi auto ilusti tagasi. Ütles, et oli leidnud, mida otsis.»

«Kes see naine oli?» küsis ema.

«Pärast räägin,» ütlesin mina. «Ma ei taha nendest asjadest Quentini kuuldes kõnelda.»

Plika oli söömise katkestanud. Iga natukese aja tagant rüüpas klaasist vett ja muudkui pudistas biskviiditükki, nagu taldriku kohal.

«Jah,» ütles ema. «Naised, kelle päevad mööduvad

nagu minul nelja seina vahel, ei oska tõenäoliselt ettegi kujutada, mis linnas kõik ära ei tehta.»

«Jah,» ütlesin mina. «Ei oska küll.»

«Minu elu on hoopis teistsugune olnud,» ütles ema. «Jumalale tänu, et ma nendest jõledustest midagi ei tea. Mind need asjad üldse ei huvita. Mina olen teistsugune kui suurem jagu inimesi.»

Mina ei ütelnud rohkem midagi. Quentin istus laua ääres, pudistas biskviiti, ja kui ma söömise katkestasin, küsis ta:

«Kas ma tohin nüüd minna?» Ta ei vaadanud kellegi poole.

«Mis?» küsisin mina. «Muidugi tohid. Kas sa ootasid meie järele?»

Ta vaatas mulle otsa. Kogu biskviiditükk oli raasukesteks pudistatud, aga näpud liikusid endistviisi, otsekui murendaks ta biskviiti edasi, ja pilk oli tal nagu lõksulangenud loomal, ja siis hakkas ta korraga oma huuli närima, nagu oleks seatinamennikumürgituse saanud.

«Vanaema,» ütles ta. «Vanaema . . .»

«Soovid sa veel midagi süüa?» küsisin mina.

«Miks ta mind sedaviisi kohtleb, vanaema?» ütles ta. «Mina pole talle midagi paha teinud.»

«Mina tahaksin, et teie teineteisega läbi saaksite,» ütles ema. «Rohkem mul kedagi ei ole, ja ma väga tahaksin, et te paremini läbi saaksite.»

«See on tema süü,» ütles plika. «Ta ei jäta mind rahule ja mul ei jää muud üle. Kui ta ei taha, et ma siin elan, miks ta ei lase mind tagasi minna . . .»

«Sellest aitab,» ütlesin mina. «Mitte ühtegi sõna enam.»

«Ja miks ta mind rahule ei jäta?» ütles ta. «Ta . . . ta kohe . . .»

«Ta on sulle isa eest, keda sul kunagi pole olnud,» ütles ema. «Meie mõlemad sööme tema leiba. Tal on täielik õigus sinult sõnakuulmist oodata.»

«See on tema süü,» ütles plika. Ta kargas püsti. «Tema sundis mind seda tegema. Kui ta kordki oleks . . .» Ta vahtis meid, pilk nagu lõksulangenud loomal, käsivarred tõmblemas.

«Mis ma kordki pean olema?» küsisin mina.

«Ükskõik, mis ma teen, kõik on sinu süü,» ütles ta.

«Kui ma paha olen, siis sellepärast, et mul muud üle ei jää. Sina oled mu selliseks teinud. Ma tahaksin surra. Ma tahaksin, et me kõik surnud oleksime.» Siis pistis ta jooksu. Me kuulsime, kuidas ta trepist üles jooksis. Siis lajatas uks kinni.

«Esimesed mõistlikud sõnad tema suust,» ütlesin mina.

«Ta ei käinud täna koolis,» ütles ema.

«Kust sina seda tead?» küsisin mina. «Käisid linnas või?»

«Ma tean, et ei käinud,» ütles ta. «Ma sooviksin, et sina ta vastu sõbralikum oleksid.»

«Sel juhul on mul vaja teda üle ühe korra päevas näha,» ütlesin mina. «Sina pead nõudma, et ta korrapäraselt kodus laua ääres söömas käib. Siis saan talle iga kord tüki liha juurde anda.»

«On mitmesuguseid väikseid asju, mida sa teha saad,» ütles ema.

«Näiteks jätta sinu sõnad tähele panemata, kui sa palud, et ma vaataksin, kas ta kooli läheb?» ütlesin mina.

«Ta ei käinud täna koolis,» ütles ema. «Ma tean, et ei käinud. Ta ütles, et üks poiss oli teda õhtupoolikul autoga sõitma viinud ja et sina olid teda jälitanud.»

«Kuidas ma teda jälitada sain,» ütlesin mina, «kui mu auto kogu pärastlõuna väljas oli. See, kas ta täna koolis käis või ei käinud, on juba minevik,» ütlesin mina. «Kui sa ta kooliskäimise pärast muretseda tahad, muretse esmaspäeva pärast.»

«Ma tahaksin, et te teineteisega läbi saaksite,» ütles ta. «Aga ta on pärinud kogu Compsonite kangekaelsuse. Quentini oma eriti. Ma mõtlesin tookord, et kui tal see Quentini jonnakus nagunii veres on, siis kandku ka tema nime. Aga mõnikord ma mõtlen, et ta on mulle karistuseks Caddy ja Quentini eest.»

«Püha taevas,» ütlesin mina. «Oskad sina ka igasuguseid asju välja mõelda. Mis seal imestada, et ennast kogu aeg haigeks sugereerid.»

«Mida?» ütles ta. «Ma ei saa aru.»

«Loodetavasti ei,» ütlesin mina. «Üks õige daam ei saa ilalgi neist asjadest aru, mille teadmiseta tal kergem on elada.»

«Nad olid mõlemad sellised,» ütles ta. «Meelitasid isa enda poole ja minu vastu, kui ma neid korrale katsusin kutsuda. Isa ütles alati, et neid ei ole vaja valvata, sest nad teavad juba, mis on puhtus ja ausus, ja et muud ei ole nagunii võimalik kellelegi õpetada. Nii et praegu peaks ta rahul olema.»

«Sul on Ben toeks,» ütlesin mina. «Aitab mossitamisest.»

«Nad lülitasid minu sihilikult oma elust välja,» ütles ta. «Alati olid Candace ja Quentin ninapidi koos. Ja alati minu vastu. Sinu vastu samuti, kuigi sina olid siis veel liiga noor, et seda mõista. Alati pidasid nad sind ja mind kõrvalseisjateks, nagu sinu onu Maurytki. Ma rääkisin tuhat korda su isale, et ta annab neile liiga palju vabadust, et nad on liiga palju kahekesi koos. Kui Quentin koolis hakkas käima, pidime järgmisel sügisel ka Candace'i panema, et nad koos saaksid olla. Candace ei võinud näha, et keegi teist tegi midagi, mida tema ei osanud. Säärast edevust, võltsuhkust ja edevust oli ta täis. Ja kui ta lõpuks täiesti ülekäte läks, teadsin ma ette, et Quentin lihtsalt peab midagi niisama hirmsat tegema. Aga seda ma küll ei uskunud, et ta teiste peale üldse ei mõtle . . . ma poleks unes ka arvata osanud, et ta . . .»

«Võib-olla see Quentin teadis ette, et sünnib tüdruk,» ütlesin mina. «Ja et uut sellist rajakat ei suuda ta välja kannatada.»

«Quentin oleks võinud teda korrale kutsuda,» ütles ema. «Ta oli ainuke inimene, kellega Candace paistis mingil määral arvestavat. Aga eks see ole ka osa minu karistusest.»

«Jah,» ütlesin mina. «Kahju, et see tema asemel minuga ei juhtunud. Sinu olukord oleks praegu palju parem.»

«Sa räägid nõndaviisi, et mulle haiget teha,» ütles ta. «Ja ma olen seda ka väärt. Kui maad hakati müüma, et Quentin saaks Harvardisse minna, ütlesin ma su isale, et ta peab poole rahast sinule jätma. Ja kui siis Herbert sulle pangas kohta pakkus, ütlesin mina, et nüüd on ka Jasoni tulevik kindlustatud, ja kui väljaminekud üle pea kasvasid ja mina pidin meie mööbli ja viimase karjamaatüki maha müüma, kirjutasin ma kohe Candace'ile, sest ma lootsin, ta saab aru, et tema ja Quentin on oma osa ja osaliselt ka sinu osa kätte saanud ja et tema kohuseks on sind hüvitada. Ma uskusin, et ta teeb seda austusest oma isa vastu. Jah, tookord ma uskusin. Aga ma olen vaid vana õnnetu naine. Lapsepõlves kasvatati mind uskuma, et inimesed ohverdavad ennast oma liha ja vere eest. Mina olen süüdi. Sul on õigus mulle etteheiteid teha.»

«Kas sina arvad, et mina ei suuda ilma teiste abita jalul seista?» küsisin mina. «Ja veel säärase abita, kes ei tea oma lapse isa nimegi.»

«Jason,» ütles ema.

«Heakene küll,» ütlesin mina. «Ma ei mõelnud seda. Loomulikult ei mõelnud.»

«Kui ma usuksin, et see võimalik on, pärast kõiki oma kannatusi!»

«Loomulikult pole,» ütlesin mina. «Ma ei mõelnud seda.»

«Ma loodan, et mind vähemalt sellestki säästetakse,» ütles ema.

«Kindla peale,» ütlesin mina. «Plika on liiga palju neisse mõlemasse läinud, et selles kahelda maksaks.»

«Ma ei elaks seda üle,» ütles ta.

«Siis ära mõtle enam sellele,» ütlesin mina. «Kas ta on õhtuti veel välja kippunud?»

«Ei. Ma seletasin talle ära, et see on tema enda huvides ja et ta tänab mind ükskord selle eest. Nüüd jääb ta raamatutega ilusti oma tuppa, kui ma ukse koridorist lukku keeran, ja õpib vaikselt. Ma olen mõnel õhtul veel kella üheteistkümne ajal tuld näinud.»

«Kust sa tead, et ta õpib?» küsisin mina.

«Aga mida muud ta seal lukus ukse taga üksi ikka teeb,» ütles ema. «Juturaamatute lugeja pole ta kunagi olnud.»

«Ei,» ütlesin mina, «sa ei tea midagi. Ja täna õnne oma sõgeduse eest,» ütlesin mina. Sest mis kasu oleks emale asi ära seletada. Vajuks mu õlale ja hakkaks jälle tihkuma.

Ma kuulsin ema trepist üles minemas. Siis hõikas ta Quentinit ja Quentin vastas läbi ukse: «Mis on?» Ema ütles: «Head ööd.» Siis ma kuulsin, kuidas lukuaugus võtit keerati, ja ema läks oma tuppa tagasi.

Kui ma oma sigari lõpetasin ja trepist üles läksin, siis tuli alles põles. Ma nägin tühja võtmeauku, ei kuulnud aga ühtegi häält. Plika õppis vaikselt oma toas. Võib-olla oli seda talle koolis õpetatud. Soovisin emale head ööd ja läksin oma tuppa, võtsin kasti välja ja lugesin raha uuesti üle. Kuulsin, kuidas Ameerika Suur Kohik tõmbas norsata nagu kreissaag. Ma olen kusagilt lugenud, et kui mehel need ära lõigata, tuleb talle naise hääl. Aga võib-olla ei saanud Ben üldse arugi, mis temaga tehti. Vaevalt et ta sedagi teadis, mis ta selle tütarlapsega teha tahab ja miks härra Burgess ta aiateibaga oimetuks lõi. Ja kui ta oleks narkoosi all Jacksonisse saadetud, poleks ta muudatusest üldse aru saanud. Aga ühe Compsoni jaoks oleks see liiga lihtne lahendus olnud. Ei midagi keerulist. Enne oli mõistagi tarvis ära oodata, et ta lahti pääseks ja väikest tütarlast selle enda isa silma all tänaval taga ajaks. Jah, nagu mina ikka ütlen: lõikama hakati liiga hilja ja lõpetati liiga vara. Ja mina tean veel vähemalt kahte, kellele umbes samasugune lõikus ära kuluks, ja üks nendest kahest pole praegusel silmapilgul siit mitte miiligi kaugel. Aga ega vist seegi enam ei aita. Nagu mina ikka ütlen: kes lits kord on, see litsiks ka jääb. Ja nendest kuramuse New Yorgi juutidest, kes muudkui nõu annavad, et mispidi need tuuled seal börsil puhuvad, tahan ma kahekümne neljaks tunniks rahu saada. Mina ei igatse teab mis suurt lõikust. Mingu selle orki need kavalpead, need hasartmängijad. Mina tahan vaid võimalust oma raha tagasi saada. Ja kui see mul jälle käes on, siis las tuubivad selle maja litse ja hulle täis ja aelegu või mõlemad minu voodis ja kolmas pärigu söömalaua taga minu koht endale.

KAHEKSAS APRILL 1928

Päev koitis troostituna ja kõledana, loodest tõusva hahkja valguse müürina, mis ei lahustunud kasteks, vaid otsekui hajus tolmukübemesarnasteks tillukesteks mürgisteks osakesteks, nii et kui Dilsey oma osmiku ukse avas ja välja astus, langes ta nahale seda sõna otseses mõttes torkivat ollust, mis meenutas pigem püdela õli õhukest kilet kui kasteniiskust. Tal oli peas must õlgkübar, mis lossutas turbaniks keeratud pearäti otsas, ja seljas lillakas siidkleit, mida varjas hatuse, ebamäärasest karusnahast ääristusega kastanpruun sametkeep. Ta seisis mõne silmapilgu lävel, aukuvajunud ja tuhandetest kortsudest uuristatud nägu taeva poole pööratud, kuivetunud käe nahk kahkjas nagu kala kõht, ja lükkas siis keebi hõlma kõrvale ning uuris oma kleidi rinnaesist.

Kleit langes kondistelt õlgadelt kõhetunud rindadele, tõmbus vatsa kohal pingule ja jäi siis alla rippuma, pisut paisutatud luitunud undrukutest, mille hulka ta kevade edenedes ja ilmade soojenedes järk-järgult vähendas. Ta oli kunagi olnud kogukas naine, aga nüüd kerkisid luud lõdva, polsterdamata naha alt, mis tõmbus pingule üksnes peaaegu vesitõbise vatsa kohal, otsekui oleksid lihased ja koed olnud vaprus ja meelekindlus, mille päevad ning aastad on ära tarvitanud, kuni vaid võidetamatu skelett jäi varena või maamärgina võlvima suikunud, peidetud sisikonda. Ja kõige selle kohal kõrgus korditunud nägu, mille sarnad näisid olevat lihast läbi tunginud, ja see nägu uudistas tärkavat päeva ilmel, kus oli nii saatusele alistumist kui lapselikku hämmeldust ning pettumust, kuni Dilsey ümber pööras, oma osmikusse tagasi läks ja ukse sulges.

Maapind ukse vahetus läheduses oli paljas. Mitmete

sugupõlvede paljad jalatallad olid selle otsekul paatinaga katnud, nagu on vanad hõberiistad või kaega krohvitud seinad mehhiklaste majal. Kolm hiirekõrvu mooruspuud seisid maja kõrval, varjates seda suvel, kui lamedaks kämblaks laienenud lehed õõtsusid loiult vinus. Kaks pasknääri ilmusid ei tea kust, liuglesid tuulepuhangus nagu värvikirevad riide- või paberitükid ja laskusid siis mooruspuule, kus nad oksal kiikudes tuulde krääksusid ja tuul nende kähisevad karjed nagu paberi- või riidetükid laiali kandis. Siis lendas juurde veel kolm pasknääri ja kõik nad kiikusid õõtsuvatel okstel ning krääksusid. Osmiku uks avanes ja Dilsey astus uuesti välja, seekord peas meeste viltkaabu ja seljas sõdurisinel, mille narmendavate hõlmade alt paistev sinine sitskleit tuules paisus ja ta jalgade ümber lapsrdas, kui ta üle õue läks ja köögitrepist üles ronis.

Hetk hiljem ilmus ta uuesti õue, käes avatud vihmavari, mida ta poolviltu enda ees vastu tuult hoidis. Ta läks puuriida juurde ja asetas avatud vihmavarju maha, kahmas aga otsekohe varrest kinni ja hoidis ringi vaadates varju natukese aega käes. Siis tõmbas varju kinni, pani maha ja ladus oma kronksus käsivarrele vastu rinda halge, võttis varju maast üles, sai selle lõpuks lahti ja läks trepile tagasi, kus puusülemiga ettevaatlikult ennast tasakaalus hoides vihmavarju kinni ukerdas ja seejärel ukse taha nurka püsti seisma jättis. Ta viskas halud prantsti pliidi taha kasti. Siis võttis sineli seljast ja viltkaabu peast, tõmbas seinalt konksu otsast määrdunud põlle, sidus selle endale ette ja asus pliidi alla tuld tegema. Kui ta restidega kolistas ja keeduplaatidega logistas, hakkas proua Compson teda trepiharjalt hõikama.

Proual oli seljas must tepitud satäänhommikumantel, mida ta kurgu alt kinni hoidis. Teises käes oli tal punasest kummist kuumaveekott ja ta seisis tagatrepi ülemisel astmel ning hõikas monotoonsel häälel korrapärastes vaheaegade järel Dilsey nime tumma trepikaevu, mis läbi pilkase pimeduse aknast langevasse hahkjasse valguslaiku laskus. «Dilsey,» hüüdis ta üksluiselt ja ühetooniliselt, ilma kiirustamata, nagu poleks oodanudki vastust. «Dilsey!»

Dilsey vastas ja jättis pliidi all kolistamise, aga enne

kui ta ukseni jõudis, hõikas proua Compson teda uuesti, ja enne kui ta söögitoast läbi sai, et seisatada hetkeks esikuakna hahkjas valguslaigus, veel ühe korra.

«Äste,» ütles Dilsey. «Äste, äste, ma tulen. Valan koti joonelt täis, kui vesi soojaks läheb.» Ta korjas oma undrukud pihku ja hakkas trepist üles ronima, varjates kehaga hahkja valguse täiesti. «Pange ta sinna põrmandale maha ja minge sängi tagasi.»

«Ma ei saa aru, mis lahti on,» ütles proua Compson. «Ma olen juba vähemalt tund aega voodis üleval olnud, aga köögist ei kostnud mitte ühtegi häält.»

«Pange sinna maha ja minge sängi tagasi,» ütles Dilsey. Ta koperdas vaevaliselt trepist üles, lõõtsutav vormitu kuju. «Ma teen silmapilk pliitale tule alla ja kahe minutiga on vesi kuum.»

«Ma olen vähemalt tund aega voodis üleval olnud,» ütles proua Compson. «Ma juba mõtlesin, et võib-olla sa ootad, et ma tulen ise kööki ja teen tule pliidi alla.»

Dilsey jõudis trepist üles ja võttis kuumaveekoti. «Silmapilk saate tulist vett,» ütles ta. «Luster magas omikul sisse, sest eila oli poole ööni sial sirkuses. Ma teen isi tule alla. Minge nüid, mudu ajate teised kah üles, enne kui ma valmis saan.»

«Kui sa lubad Lusterit nii kaua ringi joosta, et see tema tööd hakkab segama, pead ise kahju kannatama,» ütles proua Compson. «Jasonile see küll ei meeldi, kui ta sellest kuuleb. Sa tead väga hästi.»

«Põle ta Jasoni rahaga käind,» ütles Dilsey. «See on igatahes klaar.» Ta hakkas trepist alla minema. Proua Compson läks oma magamistuppa tagasi. Uuesti voodisse heites kuulis ta, et Dilsey ronib ikka veel trepist alla vaevalise, kohutava aeglusega, mis oleks võinud lausa marru ajada, kui see poleks samas kadunud serveerimistoa ukse paugatusse.

Dilsey jõudis kööki, tegi tule pliidi alla ja hakkas hommikueinet valmistama. Äkki katkestas ta toimetused, läks akna alla ja vaatas oma osmiku poole, siis läks ukse juurde, tegi selle lahti ja hõikas tuulde.

«Luster!» hüüdis ta, jäädes seisma ja kuulatama, nägu allatuult pööratud. «Kuuled, Luster?» Ta kuulatas uuesti, ja just siis, kui ta oli valmis järjekordselt hõikama, ilmus Luster köögi nurga tagant.

«Mis on?» küsis poiss süütu näoga, nii süütu näoga, et Dilsey vaatas teda liikumatult pika silmapilgu, oles rohkem kui lihtsalt üllatunud.

«Kus sa olid?» küsis ta.

«Mitte kuskil,» ütles Luster. «Keldres pallalt.»

«Mis sa sial keldres teed?» küsis Dilsey. «Ja tule vihma käest ää, va narr,» ütles ta.

«Kedagist ei teind,» ütles poiss. Ta tuli trepist üles.

«Katsu sa mul sületäie puudeta siit uksest sisse tulla,» ütles Dilsey. «Mina tassigu su puid ja tehku sinu eest tuli kah veel alla. Kas ma'i ütelnd sulle eila õhta, et sa'i lähe mitte kuskile, enne kui puukast on kuhjaga täis?»

«Ma tõin puid,» ütles Luster. «Kast oli täis.»

«Kus nad siis jäivad?»

«Ma'i tia. Mina põle võtt.»

«Et see nüid silmapilk täis on,» ütles Dilsey. «Ja siis mine üles ja pane Benjy riide.»

Dilsey sulges ukse. Luster läks puuriida juurde. Viis pasknääri lendasid krääksudes üle maja, kuid tulid mooruspuu otsa tagasi. Poiss vaatas neid. Siis võttis kivi ja viskas. «Kõtt!» ütles ta. «Kõtt põrgu tagasi, kus teile koht! Põle veel esmaspäe.»

Ta ladus käsivarrele mäekõrguse hunniku pliidipuid. Sellest üle ta ei näinud. Taarus trepi juurde ja trepist üles ning prantsatas pimesi vastu ust, nii et paar halgu maha kolksatasid. Siis tuli Dilsey ja tegi ukse lahti ja poiss läks pimesi läbi köögi.

«Luster!» hüüatas Dilsey, aga juba oli poiss oma sületäie kõueraksatusega puukasti visanud.

«Oeh!» ütles Luster.

«Tahad kõik majarahva üles ajada või?» ütles Dilsey. Ta lõi lapiti käega poisile vastu kukalt. «Ja nüüd mars üles ja olgu Benjyl riided selgas!»

«Justament,» ütles Luster. Ta hakkas välisukse poole minema.

«Kus sa nüid lähed?» küsis Dilsey.

«Ma mõtlesin, et parem on ringiga ümmer maja minna ja paraadnast sisse, siis ei aja Cahline'i-proua ega teisi üles.»

«Lähed siitsamusest taganttrepist üles, nõnna kui sai ööldud, ja paned Benjyle riided selga,» ütles Dilsey. «Ja silmapilk.»

«Justament,» ütles Luster. Ta pööras ümber ja kadus söögitoa ukse taha. Uks õõtsus veel mõnda aega. Dilsey hakkas kooki tegema. Kui ta leivalaua kohal mõõdetud liigutustega sõela raputas, hakkas ta omaette ümisema, algul ilma erilise viisi ja sõnadeta, mingit korduvat, nukrat ja kaeblikku lihtsat laulukest, ja ikka rohkem langes leivalauale tuhmvalget jahulund. Pliit oli hakanud kööki soojendama ning täitis selle tule vaikse kahinaga, ja peagi laulis Dilsey valjemini, otsekui oleks kasvav soojus ta hääle üles sulatanud, ja siis kostis majast proua Compsoni hääl, mis uuesti ta nime hõikas. Dilsey tõstis pea, otsekui suutnuks ta pilk seintest ja laest läbi tungida ja näha trepiharjal seismas vana naist tepitud hommikumantlis, kes masinliku korrapärasusega ta nime hõikas.

«Oh, Issand,» ütles Dilsey. Ta pani sõela lauale, kahmas põlleserva pihku ja pühkis käed puhtaks, võttis soojaveekoti toolilt, kuhu ta selle oli pannud, ja keeras põlle vaikselt podiseva katla sanga ümber. «Silmapilk,» hüüdis ta. «Vesi läks just praegast soojaks.»

Aga proua Compson ei tahtnudki kuumaveekotti. Dilsey läks trepijalamile, hoides kotti kaelast nagu surnud kana, ja vaatas üles.

«Kas Luster põle sial ta juures?» küsis ta.

«Luster pole oma nägugi näidanud. Ma olen kogu aeg voodis üleval olnud ja kuulanud. Ma teadsin, et ta jääb hiljaks, aga ma ikkagi lootsin, et ta tuleb ega lase Benjamini Jasonit segada sel ainukesel päeval nädalas, kus Jason hommikul võib magada.»

«Ma'i tia, kuda keski üldse magada saab, kui proua trepi pial seisab ja päeva akatusest saati inimesi õikab,» ütles Dilsey. Ta hakkas trepist üles ronima, vaevaliselt ja raskelt. «Ma saatsin poisi poole tunni eest ta juure.»

Proua Compson vaatas teda ja hoidis kurgu alt oma hommikumantlit kinni. «Mis sa nüüd teha mõtled?» küsis ta.

«Panen Benjy riide ja toon ta alla kööki, kus ta'i saa Jasonit ega Quentinit üles ajada,» ütles Dilsey.

«Kas sa hommikusööki pole veel tegema hakanud?»

«Küll ma teen,» ütles Dilsey. «Eks minge nüid sängi tagasi, kuniks Luster kamina küdema paneb. Täna omiku on viluvõitu.»

«Nagu ma ei teaks,» ütles proua Compson. «Minu jalad on nagu jää. Nii külmad olid, et ajasid mu üles.» Ta vaatas, kuidas Dilsey trepist üles ronib. See võttis viimasel hulga aega. «Sa tead väga hästi, kuidas see Jasonit pahandab, kui söök hiljaks jääb,» ütles proua Compson.

«Ma'i saa mitut asja korraga teha,» ütles Dilsey. «Eks minge nüid sängi tagasi, mudu on proua kah veel täna omiku mul kaelas.»

«Kui sa kõik muud asjad hooletusse jätad ja hakkad praegu Benjamini riietama, pean ma ise alla minema hommikusööki tegema. Sa tead väga hästi, kuidas Jason siis on, kui söök hiljaks jääb.»

«Ja kesse seda teite sonki sööma akkab?» küsis Dilsey. «Öölge mulle. Minge nüid sängi,» ütles ta trepist üles koperdades. Proua Compson seisis ja vaatas, kuidas ta ronib, ennast ühe käega vastu seina toetades ja teisega undrukuid ülal hoides.

«Tahad ta sellepärast üles ajada, et saaks ta riidesse panna?» küsis ta.

Dilsey peatus. Ta seisis trepil, suur, liikumatu ja vormitu, üks jalg tõstetud järgmisele astmele, käsi seina vastas, akna hahkjas valguslaik selja taga.

«Kas ta põle siis ülevel?» küsis ta.

«Kui ma ukse vahelt vaatasin, siis magas alles,» ütles proua Compson. «Aga tema ärkamiseaeg on möödas. Ta ei maga kunagi üle poole kaheksa. Sa tead seda väga hästi.»

Dilsey ei öelnud midagi. Ta ei astunud enam edasi, ja kuigi proua Compson nägi teda vaid ähmase varjulaiguna, teadis ta, et Dilsey on pea langetanud ja seisab nüüd nagu lehm vihma käes, hoides tühja kummikotti kaelapidi peos.

«Sina pole sunnitud tema pärast kannatama,» ütles proua Compson. «Sina ei vastuta millegi eest. Sina võid igal ajal minema minna. Sina ei pea päevast päeva kõige selle pärast hingepiinu taluma. Sinule ei tähenda nemad ega härra Compsoni mälestus mitte kui midagi. Ma tean, sina pole Jasonit elu sees sallinud. Sa ei ole seda kunagi varjatagi püüdnud.»

Dilsey ei lausunud musta ega valget. Aeglaselt pöördus ta ümber ja hakkas trepist alla astuma, viies keharaskuse väikese lapse kombel ühelt astmelt teisele ja toetudes käega vastu seina. «Minge nüid sängi tagasi ja jätke ta rahu,» ütles Dilsey. «Ärge sinna tema juure ärgam minge. Ma saadan Lusteri silmapilk üles, nõnna kui ta kätte saan. Jätke Benjy rahu.»

Ta naasis kööki. Heitis pilgu pliidi alla, siis kiskus põlle üle pea ja tõmbas sineli selga, tegi välisukse lahti ja vaatas õues ringi. Peenikesed teravad vihmapiisad torkisid ta nägu, aga silmapiiril ei paistnud ainustki elusolendit. Ta ronis trepist alla, väga ettevaatlikult ja tasa, ning läks ümber köögi nurga. Vaevalt oli ta nurga taha jõudnud, kui süütu näoga Luster kiiresti keldri uksest välja ilmus.

Dilsey seisatas. «Mis sul plaanis on?» küsis ta.

«Ei kedagist,» ütles Luster. «Jasoni-ärra kässis järgi uurida, et kust see vesi sinna keldre tuleb.»

«Ja millas ta kässis?» küsis Dilsey. «Kas mitte läinud uue aasta päe?»

«Mõtlin, et nüid ia järgi uurida, kui teised magavad,» ütles Luster. Dilsey läks keldriukse juurde. Luster astus kõrvale ja Dilsey püüdis kiigata pimedusse, mis lõhnas mulla rõskuse ja hallituse ja kummi järele.

«Jääh,» ütles Dilsey. Uuesti vaatas ta Lusterile otsa. Poiss vastas ta pilgule muheda, süütu ja avala näoga. «Ma'i tia, mis sul plaanis on, aga õige asi see küll põle. Tahad mind täna omiku nõnnasamamoodi kiusata kui need teised või? Silmapilk lähed sinna üles ja paned Benjy riide. Kas kuuled?»

«Justament,» ütles Luster. Kärmel sammul läks ta köögitrepi poole.

«Kuule!» ütles Dilsey. «Too mulle sülega puid kööki kaasa.»

«Justament,» ütles Luster. Trepil möödus ta vanaemast ja läks puuriida juurde. Kui ta hetk hiljem pimesi vastu köögiust prantsatas, jällegi peadpidi halgudemäes, mille tagant ta midagi ei näinud, avas Dilsey ukse ja juhtis ta kindla käega üle köögi.

«Katsu sa mul nad jälle kasti visata,» ütles ta. «Eks katsu.»

«Ma'i saa mudu,» ütles lõõtsutav Luster. «Ma'i saa neid teistmoodi maha panna.»

«Siis seisad siin ja oiad ilusti sülles,» ütles Dilsey.

Ta hakkas halghaaval sületäit kasti laduma. «Mis sul täna omiku sisse on läind? Kui pallu ma olen sind puude järgi saat, aga eluilmas põle sa üle kuue pilpa ühe tretiga toond. Mis sa mu'st täna tahad? Kas sirkus siis põle linnast läind?»

«Läks küll.»

Dilsey pani viimase halu kasti. «Nüid lähed sinna üles Benjy juure, nagu ennist sai ööldud,» ütles ta. «Ja vaata, et sa ennem trepi pialt õikama ei akka, kui ma kella olen elistand. On selge?»

«Justament,» ütles Luster. Ta kadus õõtsukse taha. Dilsey pani paar uut halgu pliidi alla ja läks leivalaua juurde tagasi. Peagi hakkas ta laulma.

Köök soojenes. Dilsey käis köögis ringi ja tõi toiduaineid kokku, millest hommikueinet valmistada, ning peagi lõi ta nahk mahedalt õhetama, minetades selle puutuha halluse, mis nii temal kui Lusteril õues oli olnud. Nõudekapi kohal seinal tiksus kell, mida oli näha ainult õhtul lambitule valgel, aga isegi siis jäi kell salapäraselt arusaamatuks, sest tal oli ainult üks osuti. See ajanäitaja kraaksatas nagu kurku seletades ja lõi viis pauku.

«Kahessa juba,» ütles Dilsey. Ta katkestas oma toimetused, pööras pea viltu ja kuulatas. Aga peale kella tiksumise ja tule pragina ei olnud midagi kuulda. Dilsey tegi praeahju ukse lahti ja uuris koogipanni, siis jäi kummargil kuulatama, sest keegi tuli trepist alla. Ta kuulis söögitoas samme, siis lükati õõtsuks lahti ja kööki astus Luster, kannul mehemürakas, kes näis olevat kokku pandud osadest, mis ei sobinud või ei saanud sobida üksteisega ega selle toesega, mis neid koos hoidis. Ta nahk oli kahkjas ja karvadeta. Ka temal oli punnkõht, ja kui ta kõndis, taarus ta nagu väljaõpetatud karu. Juuksed olid heledad ja ilusad. Need olid siledalt laubale kammitud nagu lastel vanadel fotodel. Silmad olid tal selged, mahedalt sinised nagu rukkililled, paksuhuulne suu oli paokil ja sealt nõrgus pisut sülge välja.

«On tal külm?» küsis Dilsey. Ta pühkis käed põlles puhtaks ja katsus mehe kätt.

«Kui temal põle, siis mul on küll,» ütles Luster. «Lihavõtte ajal on alati külm. Ma põle veel näind, et

põle olnd. Cahline'i-proua ütles, et kui sul põle aega ta suumaveekotti täis valada, siis sest põle kedagist.»

«Oh, Issand,» ütles Dilsey. Ta tõmbas tooli nurka puukasti ja pliidi vahele. Mees läks kuulekalt tooli juurde ja istus. «Kuhu see kott mul õige jäi,» ütles Dilsey. «Vaata sinna söömatuppa.» Luster tõi söögitoast koti ja Dilsey valas selle täis ning andis poisile. «Mine nüid kärmesti,» ütles ta. «Ja vaata kah, kas Jason on ülevel. Ütle neile, et söök on valmis.»

Luster läks. Ben istus pliidi kõrval. Pigem küll konutas, olles täiesti liikumatu, välja arvatud pidevalt jõnksley pea, kui ta mahe ähmane pilk köögis ringiliikuvat Dilsey't jälgis. Luster tuli tagasi.

«Ülevel küll,» ütles ta. «Cahline'i-proua kässis söögi lauale panna.» Ta läks pliidi juurde ja sirutas käed välja, nii et peopesad jäid raua kohale. «Ülevel mis ülevel,» ütles ta. «Lööb aga jälle mõlema jala pial keksu.»

«Mis sul nüid akkas?» küsis Dilsey. «Käi siit jalust minema. Kus ma talita saan, kui sa pliita kohal seisad?»

«Mul on külm,» ütles Luster.

«Mõteld selle piale siis, kui sial keldres olid,» ütles Dilsey. «Mis sel Jasonil akkas?»

«Ütleb, et mina lõhkund Benjyga ta toa akna ää.»

«On see siis katti?» küsis Dilsey.

«Nõnna ta ütleb,» vastas Luster. «Mina lõhkund ää.»

«Mismoodi sa said, kui tal uks ööd kui päevad lukkus seisab?»

«Ütleb, mina visand kiviga sisse,» ütles Luster.

«Kas visasid või?»

«Ei ole visand,» ütles Luster.

«Sa ää tule mulle valetama, poiss,» ütles Dilsey.

«Ma põle ilmapial visand,» ütles Luster. «Küsi või Benjy käest. Ma'i tia sest aknast vähematki.»

«Kes ta siis katti võis teha?» küsis Dilsey. «Nüid läheb jälle mölluks lahti, kuni ta Quentini üles ajab,» ütles Dilsey praeahjust koogiplaati välja võttes.

«Arvata võib,» ütles Luster. «On ühed imelikud inimesed. Ia, et mina nende ulgast põle.»

«Kelle ulgast põle?» küsis Dilsey. «Kuule, nigeripoiss, mis ma sulle ütlen: sul on nõnnasama pallu seda Compsonite nurjatust naha vahel kui neil enestel. Räägi mulle tõtt, kas tegid akna katti?»

«Mis äda mul teda katti on teha?»

«Mis äda sul üldse on kõiksugu nurjatusi teha?» ütles Dilsey. «Pia tal nüid silm pial, et ta oma käsa ää ei põleta, kuni ma riistad lauale panen.»

Dilsey läks söögituppa, kus nad teda ringi kuulsid tatsamas, siis tuli tagasi, pani köögilauale taldriku ja tõstis selle toitu täis. Ben jälgis teda, lõug ilane, inises vaikselt, kuid innukalt.

«Äste, äste, kullake,» ütles Dilsey. «Sinu pruukost on siin. Too ta tool, Luster!» Luster lükkas tooli laua äärde ja Ben istus, ise niutsudes ja ilastades. Dilsey sidus riidetüki mehele kaela ja pühkis sama lapi otsaga ta suu kuivaks. «Ja näita, et sa kordki saad ta riided rokast puhtad oitud,» ütles ta Lusterile lusikat ulatades.

Ben jättis niutsumise. Ta vahtis lusikat, mis ta suu juurde tõusis. Ta innukus näis väljenduvat lihaste tegevuses, ta tumm nälg aimusetuses, et see on nälg. Luster söötis teda osavalt, kuid hajameelselt. Aeg-ajalt koondus ta tähelepanu siiski niivõrd lusikale, et ta selle Beni suust mööda viis, ja siis ahmis mees paljast õhku, aga ilmne oli, et poisi mõte viibib mujal. Ta teine käsi toetus toolikorjule ja liikus otsivalt ning kergelt sellel surnud pinnal, otsekui keriks ta tühjusest kuulmatut viit, ja sel ajal, kui ta sõrmed koolnud puust hääletut ning keerukat *arpeggio*'t välja õrritasid, unustas poiss koguni Beni õrritamise lusikaga, kuni hoolealune ennast talle niutsumisega meelde tuletas.

Dilsey käis söögitoas edasi-tagasi. Mõne aja pärast helistas ta väikest heledahäälset kella ja köögis viibiv Luster kuulis proua Compsonit ning Jasonit trepist alla tulemas ja seejärel Jasoni häält. Poiss kuulatas ja pööritas oma silmamune.

«Hästi, olgu siis, et nemad ei lõhkunud akent,» ütles Jason. «Hästi, olgu nõnda. Ju see klaas siis ilmamuutusest puruks läks.»

«Ma kohe ei saa aru, kuidas see võis juhtuda,» ütles proua Compson. «Sinu toa uks seisab kogu päeva lukus, nii nagu sa selle linna minnes jätad. Keegi meist ei käi seal muidu kui ainult pühapäeval koristamas. Ma ei taha, et sa kahtlustaksid mind seal käimises, kus mul luba pole käia, või selles, et mina laseksin kedagi teist sinna minna.»

«Ei ole ma kordagi väitnud, et sina selle katki tegid,» ütles Jason.

«Mul ei ole mingit huvi sinu toas käia,» ütles proua Compson. «Mina austan iga inimese eraelu. Ma ei tõstaks ka siis oma jalga üle sinu lävepaku, kui mul võti oleks.»

«Jah,» ütles Jason. «Ma tean, et sinu võtmed ust lahti ei tee. Sest ma lasin luku ära vahetada. Ma tahan teada ainult ühte: kuidas see aken puruks läks?»

«Luster ütleb, et tema põle küll teind,» ütles Dilsey.

«Ma tean seda ilma talt küsimatagi,» ütles Jason. «Kus Quentin on?» küsis ta.

«Kus ta pühapäe omiku ikki on,» ütles Dilsey. «Mis üss sind küll viimastel päevadel on ammustand?»

«Sellele asjale teeme lühikese lõpu,» ütles Jason. «Mine üles ja teata preilile, et hommikusöök on valmis.»

«Jäta lats ometigi rahu, Jason,» ütles Dilsey. «Iga argipäe omiku tõuseb ta üles sööma, aga pühapäe lubab proua tal voodi jääda. Sa tiad väga äste.»

«Ma ei saa köögitäit nigereid panna iga preili kapriisi täitma, kuidas ma seda ise ka ei sooviks,» ütles Jason. «Mine käsi ta alla sööma tulla.»

«Kesse ta priise täitma piab,» ütles Dilsey. «Panen vähe söögi sooja ja ta . . .»

«Kuulsid, mis ma ütlesin?» nõudis Jason.

«Miks ei kuuld,» ütles Dilsey. «Kui sa kodu oled, siis muud ei kuule kui sind. Kui põle Quentin või su enese mamma sul ambus, siis on Luster ja Benjy. Miks te lasete tal igaühe kallal sedasi nääkuda, Cahline'i-proua?»

«Tee parem, mis ta käsib,» ütles proua Compson. «Tema on siin majas peremees. Tal on õigus oma soovide austamist nõuda. Mina püüan nendega alati arvestada, ja kui juba mina suudan, siis suudad ka sina.»

«Põle tal kedagi õigust omaenese sandi tuju pärast tahta, et Quentin üles aetaks, kui ta iaks arvab,» ütles Dilsey. «Viimati mõtled, et tema su akna katti tegi.»

«Võimeline tà selleks on, kui ta ainult selle peale tuleks,» ütles Jason. «Mine tee, mis mina sind käskisin.»

«Ja minu kääst ta paha sõna ei kuule, kui ka oleks katti teind,» ütles Dilsey trepi poole minnes. «Nõnna kui sa teda iga jumalapäe, kui aga kodu oled, näägutad.»

«Kuss, Dilsey,» ütles proua Compson. «Ei ole sina ega mina Jasonile ettekirjutajad, mis ta tegema peab. Mõnikord kahtlen ma ka ise, kas tal ikka on õigus, aga teie kõikide huvides püüan ma tema soovidele vastu tulla. Kui mina jaksan söögilaua äärde tulla, peab ka Quentin tulema.»

Dilsey väljus toast. Nad kuulsid teda trepist üles ronimas. Tükk aega kuulsid nad ta samme trepil.

«On sul aga priimad teenijad,» ütles Jason. Ta tõstis ema ja enda taldrikule toitu. «Kas sul on üldse kunagi sellist olnud, kellest raasukenegi kasu oleks? Vähemalt ehk siis, kui ma nii väike olin, et enam ei mäleta?»

«Ma pean neile kõiges järele andma,» ütles proua Compson. «Ma olenen neist täielikult. Mina pole tugev naine. Ma tahaksin väga olla. Ma tahaksin, et ma jaksaksin ise seda maja pidada. Et vähemalt niigi palju saaksin sinu koormat kergendada.»

«Mis seapesas me siis küll elaksime!» ütles Jason. «Kiiremini, Dilsey,» hüüdis ta.

«Ma tean, et sa seda mulle ette heidad,» ütles proua Compson. «Aga ma lubasin neid täna kirikusse minna.»

«Kuhu minna?» küsis Jason. «Kas see kuramuse talirkus pole veel ära läinud?»

«Kirikusse,» ütles proua Compson. «Mustadel on täna ülestõusmispühade puhul eriteenistus. Ma lubasin Dilsey'le juba kahe nädala eest, et nad võivad minna.»

«Mis tähendab, et meie peame külma lõunat sööma,» ütles Jason. «Või lõunast hoopis ilma jääma.»

«Ma tean, mina olen süüdi,» ütles proua Compson. «Ma tean, et sa seda mulle ette heidad.»

«Mispärast?» ütles Jason. «Ega sina Kristust üles ei äratanud?»

Nad kuulsid Dilsey't viimasest trepiastmest üles koperdamas ja siis aeglasi samme pea kohal.

«Quentin,» hüüdis Dilsey. Kui Dilsey esimest korda hõikas, asetas Jason noa ja kahvli taldrikule ja nõjatus koos laua vastasküljel istuva emaga ootama jäävat. Mõlemad ühesuguses poosis: üks kalk ja kaval, mahaslutud pruunid juuksed otsmikul kahte vastassuunalisse tõrksasse kaarde keeratud nagu baarimehel naljapiltidel ja mustaservaliste iiristega pähkelpruunid silmad nagu marmorkuulid, teine kalk ja kaeblik, juuksed

lumivalged, kotid silmade all ja rahutupilgulised silmad nii tumedad, nagu oleksid tal ainult iirised või pupillid.

«Quentin,» ütles Dilsey. «Tõuse üles, kullake. Sind oodatakse pruukostile.»

«Ma ei saa aru, kuidas see aken ikka puruks võis minna,» ütles proua Compson. «Oled sa kindel, et see just eile läks? Ilmad olid soojad ja võib-olla on see tükk aega niimoodi olnud. Ikkagi ülevalt raami juurest, kardina tagant.»

«Ma ütlen sulle viimast korda: aken tehti eile katki,» vastas Jason. «Kas sina arvad, et mina ei tunne tuba, kus ma elan? Kas sina arvad, et mina saan nädal aega toas elada, mille aknas on nii suur auk, et pista või käsi sisse...» Ta hääl langes, katkes, ta jäi ema jõllitama pilgul, mis tol hetkel oli täiesti ilmetu. Tundus, nagu peaks ta pilk hinge kinni, sellal kui ema loid ja kaeblik nägu teda vaatas, silmavaade pinev, läbitungiv, ja siiski mitte midagi nägev. Kui nad nõnda söögilaua taga istusid, ütles Dilsey:

«Quentin. Ära kiusa mind, kullake. Tule n'd pruukostile, kullake. Sind oodatakse.»

«Ma lihtsalt ei saa aru,» ütles proua Compson. «Hakka või arvama, et keegi tahtis majja sisse murda...» Jason kargas püsti. Tool prantsatas tagurpidi maha. «Mis...» ütles proua Compson oma poega jõllitades, kes temast mööda sööstis ja paari hüppega trepist üles jooksis. Nüüd oli Jasoni nägu pilves ja Dilsey, keda ta trepiharjal kohtas, ütles:

«Lats mossitab. Su mamma põle ust lahti keerand...»

Aga Jason jooksis temast mööda koridori lõpus asuva ukse juurde. Ta ei hüüdnud. Ta haaras lingist ja katsus ust avada, siis seisis, link peos ja pea pisut viltu, just nagu kuulataks ja kuuleks ta midagi hoopis kaugemat sellest uksetagusest toast. Ta jättis inimese mulje, kes teeskleb enesepetmiseks kuulamist, sest ta ei tihka uskuda, mida juba oli kuulnud. Jasoni selja taga ronis proua Compson ta nime hüüdes trepist üles. Siis nägi proua Compson Dilsey't ja hakkas poja asemel Dilsey't hüüdma.

«Ma ju ütlesin sulle, et proua põle ust lukust lahti keerand,» ütles Dilsey.

Samas pööras Jason ümber ja jooksis Dilsey juurde, aga ta hääl oli vaikne, asjalik. «Kas võti on tal kaasas?» küsis ta. «See tähendab, kas see on tema käes või peab ta...»

«Dilsey,» hüüdis proua Compson trepilt.

«Misasi?» küsis Dilsey. «Miks sa'i või...»

«Võti,» ütles Jason. «Selle toa võti. Kas see on tal kogu aeg kaasas?» Siis märkas ta proua Compsonit ja läks talle trepile vastu. «Anna võti minu kätte,» ütles Jason. Ta kobas ema punakasmusta hommikujaki taskutes. Proua Compson hakkas vastu.

«Jason,» ütles ta. «Jason! Kas te tahate Dilsey'ga mind jälle voodisse panna?» ütles ta, poega tagasi tõrjuda püüdes. «Kas te ei või mulle mitte pühapäeva hommikulgi rahu anda?»

«Võti,» ütles Jason ema taskuid kobades. «Anna võti siia!» Ta heitis pilgu uksele, otsekui lootes, et see lendab enne lahti, kui ta võtmega, mida tal veel polnud, sinna tagasi jõuab.

«Kuuled, Dilsey!» hüüdis proua Compson kahe käega oma hommikujakist kinni hoides.

«Anna võti siia, va lollakas!» karjatas Jason äkki. Ta tiris ema taskust välja tohutu suure roostetanud võtmete kimbu, mis oli rauast rõngal nagu keskaja uksehoidjal, ja jooksis koridori lõppu tagasi, mõlemad naised kannul.

«Kuuled, Jason!» hüüdis proua Compson. «Ta ei lase ilmapeal õiget võtit üles,» ütles ta. «Sa tead väga hästi, Dilsey, et ma ei luba kellelgi oma võtmeid võtta,» ütles ta ja kukkus halama.

«Kuss nüid,» ütles Dilsey. «Ta'i tee latsele kedagist äda. Ma'i lase.»

«Aga pühapäeva hommikul minu enda majas!» ütles proua Compson. «Kui ma olen kõigest hingest püüdnud neid ristiinimesteks kasvatada. Las ma näitan sulle, missugune on õige võti, Jason,» ütles ta. Ta asetas käe poja käsivarrele. Siis hakkas ta võtmeid Jasoni käest ära kiskuma, aga see tõukas ta küünarnukiga kõrvale ja vaatas üle õla hetkeks talle otsa, pilk kalk ning põlastav. Seejärel asus ta uuesti õiendama ukse ja tõrksate võtmetega.

«Kuss,» ütles Dilsey. «Kuule, Jason!»

«Midagi õudset on juhtunud,» ütles proua Compson uuesti halama hakates. «Ma tean, et on. Kuuled, Jason,» ütles ta pojast uuesti kinni haarates. «Ta ei lase mind minu enda kodus näidata, missugune võti käib missugusele uksele!»

«Olge n'd, olge n'd,» ütles Dilsey. «Mis siin juhtu saab? Ma olen siinsamas. Ma'i lase latsele äda teha. Quentin,» tõstis Dilsey häält, «ää karda kedagi, kullake, ma olen siinsamas.»

Uks avanes, põrgates sissepoole lahti. Jason seisis hetke lävel, varjates kehaga toa, siis astus kõrvale. «Minge sisse,» ütles ta kähiseval vaiksel häälel. Naised astusid tuppa. See ei olnud noore neiu tuba. See ei olnud kellegi tuba, ja odavate kosmeetikavahendite nõrk lõhn ning mõned naisteesemed ja muud tõendid oskamatust ja lootusetust püüdest seda naiselikumaks muuta vaid suurendasid toa anonüümsust, andes sellele avaliku maja tuberiku stereotüüpse surnud ilme. Voodis ei olnudki magatud. Põrandal lebas mingi odavast titeroosast siidist määrdunud pesuhilp ja kummuti kinnilükkamata laekast rippus välja üksik sukk. Aken oli lahti. Pirnipuu kasvas akna all, täiesti maja ääres. Õites puu sahisevad oksad kraapisid seina ja aknast sisenev küllastunud õhk kandis tuppa õite hüljatud lõhna.

«Nääte nüid,» ütles Dilsey. «Eks ma üteld, et latsega on kõik äste?»

«Kõik hästi?» ütles proua Compson. Dilsey läks proua kannul tuppa ja puudutas teda.

«Minge eitke nüid sängi pikali,» ütles ta. «Ma otsin ta kümne minutiga üles.»

Proua Compson raputas enese lahti. «Otsi kiri üles,» ütles ta. «Kui Quentin seda tegi, jättis ta kirja maha.»

«Äste, äste,» ütles Dilsey. «Küll ma otsin. Proua läheb nüid oma tuppa.»

«Ma teadsin kohe, kui nad talle Quentini nimeks panid, et see sellega lõpeb,» ütles proua Compson. Ta läks peegliga kummuti juurde ja hakkas seal vedelevaid esemeid ükshaaval ümber tõstma — lõhnaõlipudelid, puudritops, näritud otsaga pliiats, murdunud haruga käärid, mis lebasid puudritolmusel ja pumatiplekisel nõelutud linikul. «Otsi kiri üles,» ütles ta.

«Küll otsin,» ütles Dilsey. «Proua läheb nüid sängi.

Küll mina ja Jason otsime. Aga proua läheb nüid oma tuppa.»

«Jason?» ütles proua Compson. «Kus Jason on?» Ta läks ukse juurde. Dilsey tuli ta kannul mööda koridori teise ukse juurde. See oli lukus. «Jason,» hüüdis ema läbi ukse. Keegi ei vastanud. Ta katsus linki, siis hüüdis uuesti. Aga ikka ei vastatud, sest Jason oli peadpidi seinakapis ja loopis sealt asju välja: riideid, kingi, kohvri. Siis ilmus ta pooleks saetud punnlauajupiga kapist välja ja pani selle põrandale, puges uuesti kappi ja tuli sealt välja plekist kastiga. Ta asetas kasti voodile ja seisis ning silmitses lahtimurtud lukku, ise samal ajal taskust võtmekimpu kobades ja siis õiget võtit otsides, aga ka pärast võtme leidmist seisis ta veel tükk aega ja silmitses lahtimurtud lukku, kuni lõpuks võtmekimbu taskusse pani ja kasti sisu ettevaatlikult voodile kallas. Ta lappas hoolikalt kõik paberid läbi, võttis nad ükshaaval kätte ja raputas igaühte. Siis pööras kasti kummuli, raputas ka seda, pani paberid aeglaselt tagasi ja tõusis, kast käes, püsti ning uuris kühmu tõmbunult lahtimurtud lukku. Ta kuulis, kuidas pasknäärid krääksudes aknast mööda vuhisesid ja tuul nende kaugenevad karjed summutas, kuidas auto tänaval sõitis ja mootoripõrin vaibus. Ema kordas ukse taga ta nime, aga ta mitte ei vaadanudki ukse poole. Ta kuulis, kuidas Dilsey ema ära talutas ja ukse sulges. Siis pani ta kasti seinakappi tagasi ja loopis riided järele ning läks trepist alla telefoni juurde. Kui ta oodates telefoni juures seisis, toru kõrva ääres, tuli Dilsey trepist alla. Dilsey ei jäänud seisma, ainult heitis Jasonile pilgu ja läks edasi.

Telefon vastas. «Siin räägib Jason Compson,» ütles ta. Hääl oli nii kähe ja ebaselge, et ta pidi oma sõnu kordama. «Jason Compson,» ütles ta, sundides ennast sõnu selgesti välja ütlema. «Seadke auto valmis, et saaks kümne minuti pärast välja sõita. Kui teil endal pole võimalik, las tuleb teie abi. Ma tulen kohe... Mis?... Vargus. Minu oma majas. Ma tean, kes seda... Ma ju räägin — sissemurdmine ja vargus. Seadke auto valm... Mis? Teile makstakse seaduse kaitsmise eest palka... Jah, ma olen viie minuti pärast kohal. Seadke auto valmis, et saaks kohe välja sõita. Kui ei, esitan kubernerile kaebuse.»

Ta viskas toru hargile, läks söögitoast läbi, kus peaaegu puudutamata toit külmalt laual seisis, ja astus kööki. Dilsey täitis kuumaveekotti. Ben istus, pilk rahulik ja tühi. Luster oli tema kõrval nagu koeraklähvits, teraselt valvas. Ta sõi parajasti midagi. Jason läks köögist läbi.

«Kas sa omikust ei söögi või?» küsis Dilsey. Jason ei teinud Dilsey't kuulmagi. «Mine söö oma söök ää, Jason.» Jason läks edasi. Välisuks paukus kinni. Luster tõusis, läks akna alla ja vaatas välja.

«Uh,» ütles ta. «Mis sial ülevel oli? Peksis Quentinipreilna vaeseomaks või?»

«Kas sa piad oma suu kinni!» ütles Dilsey. «Kui sa plaks praegast Benjy lõugama ajama, teen sul kõrvad tuliseks.» Ta keeras kotile korgi peale ja läks minema. Nad kuulsid teda trepist üles ronimas, siis kuulsid Jasonit autoga majast mööda sõitmas. Seejärel valitses köögis täielik vaikus, oli kuulda ainult veekatla podinat ja kella tiksumist.

«Tiad mis,» ütles Luster. «Vian kihla, et Quentin sai ta käest peksa. Vian kihla, et ta lõi plikal pia lõhki ja läks nüid tohtert tooma. Kindla piale.» Kell tiksus pühalikult ja salapäraselt, ikka tikk-takk. Võib-olla olid need selle laguneva maja kuivad südamelöögid. Hetk hiljem kell korises, seletas kurku ja lõi kuus pauku. Ben vaatas üles kella, siis akna poole, millele joonistus Lusteri pea munajas siluett, ja hakkas seepeale pead õõtsutama ning suust ila ajama. Ta niutsus.

«Kuss, va lollakas,» ütles Luster pead pööramata. «Paistab nõnna, et me ei lähe täna kuskile kiriku.» Ben istus toolil, suured pehmed tolknevad käed põlvede vahel, ja ägises vaikselt. Korraga puhkes ta nutma, pistis aeglaselt ja mõttetult venitades uluma. «Kuss!» ütles Luster. Ta pööras ümber ja tõstis käe. «Tahad tappa saada või?» Aga Ben vaatas talle otsa, ja iga kord, kui ta välja hingas, tõi kuuldavale pika veniva hala. Luster tuli ja raputas teda. «Kas jääd silmapilk vait!» hüüdis ta. «Kuuled või!» ütles ta ja tiris Beni püsti ning lohistas ta tooli pliidi ette, avas pliidi ukse ja trügis siis Beni toolile tagasi. Ta meenutas puksiiri, mis kitsas dokis kohmakat tankrit nügib. Ben istus ja vahtis punavat ust. Ta jäi vait. Uuesti oli kuulda kella tiksumist ja siis

Dilsey aeglasi samme trepil. Kui Dilsey kööki tuli, hakkas Ben uuesti niutsuma. Siis pistis ta uluma.

«Mis sa talle tegid?» küsis Dilsey. «Pühapäe omiku kah ei saa teda rahu jäetud?»

«Kedagist põle teind,» ütles Luster. «Jasoni-ärra ajas tal irmu nahka, seepärast ulubki. Lõi ta Quentini-preilna maha või?»

«Kuss, Benjy,» ütles Dilsey. Ben jäi vait. Dilsey läks akna alla ja vaatas välja. «Vihm on nagu üle jäänd,» ütles ta.

«Justament,» vastas Luster. «Tükk aega põle änam tulnd.»

«Siis minge natukeseks õue,» ütles Dilsey. «Ma sain Cahline'i-proua just rahu.»

«Kas kiriku lähme?» küsis Luster.

«Küll sa tiada saad, kui aeg sialmaal. Oia teda maja juurest eemal, kuni ma õikan.»

«Kas karjamaale võib minna?» küsis Luster.

«Äste. Ainult ää teda maja juure lase. Minu jagu on juba triiki täis.»

«Justament,» ütles Luster. «Kuhu see Jasoni-ärra läks, memm?»

«Ja sinul on seda tiada tarvis?» ütles Dilsey. Ta hakkas lauda koristama. «Kuss, Benjy! Luster viib su välja mängima.»

«Mis ta Quentini-preilnale tegi, memm?» küsis Luster.

«Kedagist ei teind. Käige nüid siit minema!»

«Vian kihla, et ta põlnd kodugi,» ütles Luster.

Dilsey vaatas talle otsa. «Kust sa tiad, et ta kodu põld?»

«Me nägime Benjyga eila õhta, kui ta aknast välja ronis. Eks näind, Benjy?»

«Teie nägite?» küsis Dilsey Lusterile otsa vaadates.

«Iga õhta oleme näind, kuda ta välla ronib,» ütles Luster. «Enne ronib pirni otsa ja sialt maha.»

«Vaata, et sa mulle ei valeta, va nigeripoiss,» ütles Dilsey.

«Ei valeta. Küsi või Benjy käest.»

«Miks sa varem põle rääkind?»

«Või see minu asi rääkida oli,» ütles Luster. «Ei mina topi oma nina valge rahva värgi vahele. Tule, Benjy, lähme õue.»

Nad läksid välja. Dilsey seisis pisut aega laua ääres, siis läks ja tõi söögitoast hommikused nõud ära, sõi ise ja tegi köögi korda. Seejärel võttis põlle eest ja riputas konksu otsa, läks trepijalamile ja kuulatas. Ei kostnud ainustki häält. Ta pani sineli selga ja kaabu pähe ning läks üle õue oma osmikusse.

Sadu oli lõppenud. Tuul oli kagusse keeranud ja pilvede vahelt paistis lapiti sinist taevast. Künka harjal puude ja katuste ja linnatornide taga kumas luitunud riideribana päikesevalgus, kuid kadus samas. Õhus kaikus üksik kellalöök, siis, nagu signaali peale, hakkasid kumisema ka teised kellad.

Osmiku uks avanes ja välja astus Dilsey, kastanpruun keep ja lillakas kleit uuesti seljas. Ta oli küünarnukini ulatuvad määrdunud valged kindad kätte tõmmanud, aga pearätik seekord puudus. Ta läks aeda ja hõikas Lusterit. Ta ootas veidi aega, läks siis maja juurde ja hiilis seina ligi hoidudes ümber nurga keldri ukse juurde, kust ta sisse piilus. Ben istus trepil. Tema ees niiskel põrandal kükitas Luster. Poiss hoidis vasakus käes saagi, mille tera oli pisut looka vajutatud, ja lõi parasjagu sae tera kulunud puunuiaga, millega Dilsey rohkem kui kolmkümmend aastat saiatainast pehmeks oli kloppinud. Saag tõi kuuldavale üheainsa tuhmi veniva tinina, mis samas vaibus, ja jäi Lusteri käe ning põranda vahele elutult kaarduma. Helitu, salapärane, kenasti painutatud saetera.

«Just sedasi see mees oidis,» ütles Luster. «Ma lihtsalt põle leind õiget löömiseriista.»

«Ah seda sa siin teedki,» ütles Dilsey. «Too mu tainanui silmapilk tagasi.»

«Egas ma talle kedagist äda tee,» ütles Luster.

«Too silmapilk siia,» ütles Dilsey. «Ja pane saag sinna, kust sa ta võtsid.»

Luster pani sae ära ja tõi nuia Dilsey kätte. Ben hakkas uuesti uluma, lootusetult ja venitamisi. See ei tähendanud midagi. Lihtsalt üks pikk hala. Võinuks öelda: aeg ja ülekohus ja kurbus olid hetkeks saanud hääle, tänu planeetide sobivale asendile.

«Kuuled nüid ise,» ütles Luster. «Sedasi on kõikse aeg last, mis me vällas oleme olnd. Ma'i saa aru, mis tal täna omiku sisse on läind.»

«Too ta siia,» ütles Dilsey.

«Tule, Benjy,» ütles Luster. Ta läks trepist uuesti alla ja võttis Benil käsivarrest kinni. Mees tuli kuulekalt, isa uludes, veniva kähiseva häälega nagu üürgav laevavile, ja ta hala tundus algavat enne suu avamist ning lõppevat enne suu sulgumist.

«Mine jookse too ta müts,» ütles Dilsey. «Nõnna illukesi käi, et Cahline'i-proua ei kuule. Aga kärmesti. Oleme juba illaks jäänd.»

«Ta kuuleb seda ulumist nigunii, kui sa teda vait ei saa,» ütles Luster.

«Ta jääb vait, kui me siit ää lähme,» ütles Dilsey. «Ta tunneb ninaga. Seepärast ulub.»

«Mida ta tunneb, memm?» küsis Luster.

«Sa mine too müts ää,» ütles Dilsey. Luster läks. Nad seisid keldritrepil, Ben üks aste Dilsey'st madalamal. Pilvedesse oli rebenenud kiiresti liikuvaid tühimikke, mis vedasid nõbedaid varje umbekasvanud aia poolt üle lagunenud tara ja tagaõue. Dilsey paitas aeglaselt, kuid vahetpidamata Beni pead, silus ta tukka otsmikule. Ben halas vaikselt ja kiirustamata. «Kuss,» ütles Dilsey. «Ole nüid kuss! Me akkame silmapilk minema. Ole n'd ilusti kuss!». Ben halas vaikselt, kuid lakkamatult.

Luster naasis, värvilise paelaga uhiuus õlgkaabu peas, riidest müts käes. Kaabu tõmbas iga kõrvalseisja pilgu Lusteri näole, paljastas ta pea iseloomulikud kumerused ja nukid, nagu seisnuks poiss helgiheitja kiirtes. Nii kummalise, iseäraliku kujuga oli too kaabu, et esimesel pilgul näis, nagu istuks see kellegi teise peas, kes seisab otse Lusteri selja taga. Dilsey silmitses kaabut.

«Miks sa vana mütsi pähe ei pand?» küsis ta.

«Ei leind üles,» ütles Luster.

«Eks muidugi! Vian kihla, et panid ta eila õhta meelega nõnnaviisi ära, et üles ei leia. Ja nüid tahad uue ä rikku.»

«Ei taha, memm,» ütles Luster. «Vihma ei tule änam.»

«Kust sina tiad? Mine pane vana müts pähe ja vii see uus ära.»

«Ei taha, memm.»

«Siis lähed tood sirmi.»

«Ei taha, memm.»

«Emba-kumba,» ütles Dilsey. «Olgu vana müts või sirm. Mul ükspuha.»

Luster läks osmikusse. Ben halas vaikselt.

«Akkame minema,» ütles Dilsey. «Küll nad meitele järgi jõuavad. Lähme laulu kuulama.» Nad keerasid ümber nurga värava poole. «Kuss,» ütles Dilsey iga natukese aja tagant, kui nad mööda sissesõiduteed läksid. Nad jõudsid värava juurde. Dilsey tegi värava lahti. Luster tuli vihmavarjuga neile järele. Tema kõrval kõndis keegi naine. «Sialt nad tulevad,» ütles Dilsey. Nad väljusid väravast. «Ole n'd ilusti,» ütles Dilsey. Ben jäi vait. Luster oma emaga jõudis neile järele. Fronyl oli seljas eresinine siidkleit, peas lilledega kübar. Ta oli kõhnapoolne naine, lameda, meeldiva näoga.

«Sul kuue nädali töö sellas,» ütles Dilsey. «Mis sa siis piale akkad, kui praegast vihma tuleb?»

«Eks märjaks saa,» ütles Frony. «Vihma seismapanemise kuntsi põle veel ää õppind.»

«Memm räägib alati, et mutku akkab sadama,» ütles Luster.

«Kui ma teite pärast ei muretse, ei tia, kesse siis muretseb,» ütles Dilsey. «Lähme juba, nigunii oleme illaks jäänd.»

«Õpetaja Shegog teeb täna jutlust,» ütles Frony.

«Ah nõnna?» ütles Dilsey. «Kes ta on?»

«Saint Louisist,» ütles Frony. «Ilmatu kuulus jutlustaja.»

«Ah nõnna,» ütles Dilsey. «Meitel on säherdust meest tarvis, kes praegusaja noortesse kehkadiveidesse mõistab jumalairmu panna.»

«Õpetaja Shegog teeb täna jutlust,» ütles Frony. «Nõnna räägiti.»

Nad läksid mööda tänavat. Tuulise kellahelina saatel sammusid valgete inimeste pühapäevariides salgad pika tänava rahus oma kirikute poole, aeg-ajalt juhuslikku ning pelglikku päikesepaistesse astudes. Tuul puhus kagust ja hooti, tundudes pärast sooje päevi vilu ning vingena.

«Mulle see küll ei meeldi, et sa ta kiriku kaasa võtad,» ütles Frony. «Inimesed räägivad.»

«Mis inimesed?» küsis Dilsey.

«Ma kuulen ühtepuhku,» ütles Frony.

«Ja mina tian, mis inimesed need on,» ütles Dilsey. «Kõlvatumad valged. Need räägivad. Valgete kirik põle tema küllalt ia, aga nigerite kirik jälle põle talle küllalt ia.»

«Sellegipoolest räägivad,» ütles Frony.

«Siis saada nad minu juure,» ütles Dilsey. «Ütle, et Issand ei tee sest nummert, pallu kellegil inimesel mõistust pias on. Keski ei tee, ainult need kõlvatumad valged.»

Nad pöörasid kallakulisse põiktänavasse, mis peagi üle läks sillutamata teeks. Mõlemal pool tänavat langes maa järsult, kuid moodustas seejärel laia tasandiku, ja see oli täis tipitud osmikuid, mille luitunud katused olid teeharjaga samal tasapinnal. Osmikud konutasid väikestel rohutuil kruntidel, kus vedeles igasugust vana, katkist kolu, telliseid, lauajuppe, savinõusid ja kunagisi tarbeesemeid. Maa kasvatas üksnes lopsakat umbrohtu ja mooruspuid, robiiniaid ning plataane — neid maju ümbritsevas lehkavas kuivuses kiratsevaid puid, mille puhkenud pungad tundusid olevat nukrad ning isemeelsed sügiskuu jäänused, otsekui oleks kevad neist puutumatult möödunud ja nende ainukeseks toiduks jätnud neegrite vänge, iseloomuliku lõhna, mille keskel nad kasvasid.

Kui nad möödusid, kõnetasid neid, peaasjalikult Dilsey't, lävel seisvad neegrid.

«Õde Gibson! Kuda sa ennast täna omiku tunned?»

«Äste tunnen. Ja kuda sinu tervis on?»

«Tänan küsimast, minu tervis on ia.»

Nad väljusid osmikutest ja ronisid järsust kallakust üles teele — mehed, seljas tagasihoidlik tumepruun või must ülikond, kuldne uurikett üle kõhu ja üksikutel jalutuskeppki käes, noorukid odava eresinise või triibulise kuue ning eputavuhke kaabuga, naised pisut nagu tärgeldatud ning peenutsevad, ja lapsed, topitud valgete käest ostetud pruugitud rõivastesse. Õise metsloom ujedusega vahtisid väikesed Beni.

«Vian kihla, sa ei julge teda puutu.»

«Miks ei julge?»

«Vian kihla, et ei julge. Kardad.»

«Ta'i tule inimestele kallale. On lihtsalt lollakas.»

«Mis ajast lollakas änam kallale ei tule?»

«See ei tule. Ma olen proovind.»

«Aga änam ei julge.»

«Dilsey-proua vaatab.»

«Nigunii ei julge.»

«Ta ei tule inimestele kallale. On lihtsalt lollakas.»

Vanemad inimesed kõnetasid Dilsey't, kuid Dilsey laskis vastata Fronyt, kui just päris vanadega tegemist polnud.

«Memm ei tunne ennast täna omiku kõikse paremini.»

«Väga kurb kuulda. Aga küll õpetaja Shegog selle vasta rohtu leiab. Tema annab lohutust ja päästab vaevast.»

Tee tõusis jälle ja vaade meenutas nüüd lausa teatridekoratsiooni. Tee lõikus punasest savist järsakusse, mida kroonisid tammed, ja näis niisama järsku lõppevat nagu katkilõigatud pael. Selle veeres upitas luitunud kirik kõrgusesse oma tornilobudikku. Kogu vaade oli nii lame ja perspektiivita, nagu oleks tegemist papile maalitud pildiga, mis on üles seatud avara lauskmaa äärmisesse serva aprilli tuulise päikesepaiste ja keskhommikuse kellahelina taustaks. Hingamispäeva aeglase sihikindlusega vooris inimeste summ kiriku poole. Naised ja lapsed läksid kohe sisse, mehed jäid välja seisma ja rühmiti vaiksel häälel juttu ajama. Kui kellahelin lõppes, läksid ka nemad sisse.

Kirikut kaunistasid juurviljaaedades ja hekiservades kasvanud harvad kevadlilled ning krepp-paberi värvilised ribad. Kantsli kohal rippus kühmuline jõulukell, mis lõõtspillina kokku oli volditud. Kantsel oli tühi, aga kooriliikmed asusid juba paigal ja lehvitasid endale tuult, kuigi seal palav ei olnud.

Suurem osa naisi oli kogunenud ruumi ühte serva. Nad ajasid juttu. Siis lõi kell ühe paugu ja nad valgusid pinkidesse laiali ning kogudus jäi istuma ja ootama. Uuesti lõi kell ühe paugu. Koor tõusis ja hakkas laulma ja kogudus pööras nagu üks mees pead, kui kuus väikest last — neli tütarlast, kelle patsijuppide otsa olid seotud liblikakujulised lehvid, ning kaks lühitukalist poissi — uksest sisse astusid ja valgete lintide ning lillede ühises rakendis mööda vahekäiku altari ette sammusid, kannul kaks hanerivis astuvat meest. Teine neist oli lahja kohvi karva jumega turjakas mees, seljas aukartustäratav

pikk must kuub ja kaelas valge side. Ta ilme oli majesteetlik ning sügavmõtteline, krae kohal kurdusid jämedad kaelavoldid. Kuid tema oli kirikulistele tuttav, seetap jäid pead ukse poole kiikama ka pärast ta möödumist. Alles koorilaulu lõppemise järel taipasid kirikulised, et küllasõitnud jutlustaja peab juba kohal olema, ja kui nad siis seda meest, kes nende oma õpetaja ees oli käinud, nägid tema ees ka kantslisse astuvat, täitis kirikut kirjeldamatu humin, mingi ohe, hämmelduse- ja pettumusehääl.

Külaline oli alla keskmist kasvu ja kandis kulunud alpakuube. Ta kipras must nägu meenutas väikest vana ahvi. Ja kogu selle aja, mil koor jälle laulis, mil kuus last tõusid ning hirmunult ja tinedahäälselt oma laulu laulsid, vaatasid kõik jahmunult seda ilmetut mehikest, kes istus nagu maakolkast tulnud kääbus nende oma hingekarjase aukartustäratava kogu kõrval. Jahmatus ja üllatus püsisid kirikuliste silmis ka siis, kui õpetaja tõusis ja vägeva, kõmava häälega, mille mahlakus veelgi toonitas külalise tähtsusetust, teda tutvustas.

«Ja seda kääbakat oli tarvis sialt takka Saint Louisist siia vedada,» sosistas Frony.

«Ma olen näind, kuda Issand ädisemaidki töörlistu pruuki mõistab,» ütles Dilsey. «Ole n'd kuss,» ütles ta Benile. «Kohe akkavad silmapilk jälle laulma.»

Kui külaline kõnelema tõusis, hääldas ta sõnu nagu valge mees. Ta hääl oli ilmetu ja külm. Pealegi oli see liiga vägev temasuguse äbariku kohta, ja nii kuulasid nad teda algul puht uudishimust, nagu oleksid kuulama jäänud kõnelevat ahvi. Siis hakkasid nad teda jälgima nagu köielkõndijat. Nii virtuooslik oli ta oma hääle monotoonsel jäigal trossil jooksma ja poseerima ja trikke sooritama, et nad ta armetu välimuse koguni unustasid, ja kui ta lõpuks seal trossil liueldes maa peale tagasi sööstis ning seisma jäi, küünarnukk ölakõrgusele puldile toetumas, ahvikeha liikumatu nagu muumia või tühi veeastjas, ohkas kogudus otsekui unest ärgates ning nihutas ennast pinkidel vähekese. Kantsli taga lehvitasid koorilauljad vahetpidamata endale tuult. Dilsey sosistas: «Ole n'd kuss! Kohe akkavad silmapilk laulma.»

Siis ütles hääl: «Vennad!»

Jutlustaja polnud ennast liigutanud. Ta küünarnukk lebas endistviisi puldil ja ta seisis ikka sellessamas asendis, kui kõlav häälekaja kiriku seinte vahel vaibus. See hääl erines ta varasemast häälest nagu päev ööst ja meenutas oma tämbrilt altsarve nukrat huilet, mis kuulajaile südamesse tungib, kõneldes seal ka pärast kaikuva kaja hääbumist.

«Vennad ja õed,» ütles hääl uuesti. Jutlustaja võttis küünarnuki puldilt ja hakkas selle ees edasi-tagasi kõndima, käed seljal risti, äbarik, kühmus kogu, keda pikaajaline võitlus lepitamatu maaga näis küüru olevat surunud. «Mind on puhtaks pestud Talle veres!» Ta sammus vahetpidamata edasi-tagasi krepp-paberiribade ja jõulukella all, kühmus, käed seljal risti. Ta oli nagu väikeseks kulunud kaljurahn, mida uhasid ta hääle lakkamatud lained. Kogu ta keha näis toitu andvat häälele, mis oli verd imeva painajana oma hambad ta lihasse surunud. Ja kogudus näis oma silmaga nägevat, kuidas hääl ta lõplikult ära õgis, kuni tema muutus eimillekski ja nemad muutusid eimillekski ja isegi häält ei olnud enam, üksnes nende südamed kõnelesid üksteisega rütmilise ümina saatel, tundmata vajadust sõnade järele, ja kui ta siis järjekordselt puldile nõjatus, ahvinägu ülespoole pööratud ja kehaasend selline, nagu ripuks ta ristipuul, piinatud, kuid kirgastunud, oma viletsusest ja tähtsusetusest üle, sellest vähehooliv, tõusis kuulajate suust pikk vabanev oie ja üksik hele naisehääl hüüdis: «Jah, Jeesuke!»

Pea kohal liikusid kiired pilvekahlud ja määrdunud aknad lõid kord tontlikult särama, kord kustusid. Väljas teel möödus kirikust auto, müristas liivas ja kadus siis vaikusesse. Dilsey istus tikksirgelt, käsi Beni põlvel. Kaks pisarat veeres ta sisselangenud põskedel, küüdeldes ohverduste, loobumuste ja aja lugematuil kiprail.

«Vennad,» ütles jutlustaja kähiseval sosinal.

«Jah, Jeesuke!» vastas naise summutatud hääl.

«Vennad ja õed!» Taas kaikus hääles sarvehuile. Ta eemaldus puldist, seisis sirgena ja tõstis käed üles. «Mind on puhtaks pestud Talle veres!» Kuulajad polnud märganudki, millal ta intonatsioon ja hääldus neegerlikuks muutus. Nad lihtsalt istusid, ennast pingis pisut õõtsutades, kui hääl nad oma võimusesse haaras.

«Kui pitkad ja külmad . . . oh, ma jutustan teitele, vennad, kui pitkad ja külmad . . . Ma nään valgust ja nään Sõna, sa vaene patune! Egiptusemaal nad kadusid, oh mis irmsad sõjavankred! Üks sugupõlv kadus teise järel. Olid rikkad — kus nad nüid on, oo, vennad? Olid vaesed — kus nad nüid on, oo, õed? Oh, ma jutustan teitele, kes te põle veel maitsta saand lunastuse piima ja magusat mett, kui pitkad ja külmad aastad mööda veerivad.»

«Jah, Jeesuke!»

«Ma jutustan teitele, vennad, ma jutustan teitele, õed, kord tuleb päe. Kord tuleb päe, kus vaene patune ütleb: Laske mind ingata Issanda juures, laske mind maha panna mu vaevakoorem. Ja mida Jeesuke vastab? Oo, vennad? Oo, õed? Ta küsib: kas sind on puhtaks pestud Talle veres? Et ma saaks sind üles taeva võtta!»

Ta kohmitses kuue kallal, tõmbas taskust rätiku ja pühkis nägu. Kogudus ümises vaikselt, ühehäälselt: «Mmmmmmmmmm!» Naisehääl ütles: «Jah, Jeesuke, Jeesuke!»

«Vennad! Vaatke neidsinatseid väetimaid lapsi, kes sial istvad. Ka Jeesuke oli kord nendesinatsete sarnane. Ta emale sai osaks suur au, aga ka valu. Ja küllap ta oidis teda õhta pimedas süles, kui taevainglid last magama laulsid. Ja küllap ta vaatas uksest välla ja nägi Rooma riigi politseid mööda marssimas.» Ta tammus edasi-tagasi ja pühkis oma nägu. «Kuulge, vennad: ma nään neid. Maarja istub lävel ja väike Jeesuke on tal süles. Nendesinaste lapsukeste sarnane väike Jeesuke! Ma kuulen taevainglite lauluialt, nad laulvad rahust ja auhiilgusest. Ja ma nään, kuda silmad kinni vaovad. Nään, kuda Maarja üles üppab, ja nään sõjamehe nägu. Me tapame! Me tapame! Me tapame teite väikse Jeesukese! Ma kuulen vaeste emade südantlõhestavat nuttu ja kaeblemist ilma lunastuselootuse ja jumalasõnata!»

«Mmmmmmmmmmmmmmmm! Jeesuke! Väike Jeesuke!» ja teine hääl, tõusvalt:

«Ma nään. Oo, Jeesuke! Oh, ma nään!» ja kolmaski hääl, ilma sõnadeta, nagu kerkinuks veest mulle.

«Ma nään, vennad! Ma nään! Nään, kuda teda löödakse, näkku löödakse! Nään Kolgatat ja pühasid ristipuusid, nään röövelt ja mõrtsukat, kõike viimseni nään.

Ja kuulen ooplemist ja pilkamiseialt: Eks astu ristipuu pealt maha, kui sa Jeesuke oled! Ma kuulen naiste südantlõhestavat itkemist ja õhtast kaeblemist. Ma kuulen nutmist ja kisendamist ja nään Jumala ärapööratud nägu: Nad tapsid Jeesukse, nad tapsid mu kalli Poja!»

«Mmmmmmmmmmmmmmmm. Jeesuke! Ma nään, oo, Jeesuke!»

«Oo, sõgedam patune! Vennad, ma jutustan teitele. Õed, ma räägin teitele! Kui Jumal oma väelise palge ää pööras, ütles Ta: Ma'i võta patuseid taeva! Ma nään, kuda pojata Jumal taevavärava kinni lükkab. Ma nään, kuda irmus veeuputus vahele tormab. Ma nään, kuda pimedus ja surm sugupõlvede kohal lasub. Aga siis, vennad! Jah, vennad! Mis ma nään? Mis ma nään, oo, patune? Ma nään ülestõusmist ja valgust! Ma nään kallist Jeesukest, kes ütleb: Nad tapsid mu, et teie elada saaks. Ma surin, et nemad, kes näävad ja uskvad, änam ilmaski ei sureks. Vennad, oo, vennad! Ma nään viimset kohtumõistmist, ma kuulen kuldset pasunat, mis taevast alla maa piale auhiilgust kuulutab, ja ma nään neid surnuist üles tõusmas, kes on puhtaks pestud Talle veres!»

Häälte ja käte keskel istus Ben, sinisilmade mahedas pilgus õndsus. Dilsey istus ta kõrval tikksirgelt ja nuttis kramplikult ning vaikselt, leidnud kinnitust Talle veres.

Kui nad keskpäeva kirkuses liivast teed ülesmäge sammusid, saatjateks kodudesse valguv kirikuliste summ, kes olid uuesti rühmadeks lagunenud ja üksteisega lobisesid, nuttis Dilsey tasa edasi, hoolimata teiste jutust.

«See mees mõistis jutlust teha! Algul ei paist kedagi olevat, aga siis!»

«Ta nägi väge ja auhiilgust.»

«Jah, nägi. Tõeste nägi! Enese ihusilmaga nägi.»

Dilsey vaikis. Ükski lihas ei liikunud ta näos, kui pisarad aukus põskedelt oma käänulist teed alla jooksid. Ta pea oli püsti, kui ta edasi sammus, aga ta ei teinud katsetki pisaraid ära pühkida.

«Kuule, memm, ehk aitab,» ütles Frony. «Inimesed mutku vahivad. Varsti akkab valgeid kah vasta tulema.»

«Ma olen esimest ja viimset näind,» ütles Dilsey. «Ä tee mu'st välla.»

«Mis esimest ja viimset?» küsis Frony.

«Ää tee mu'st välla,» ütles Dilsey. «Ma nägin, mis oli akatuses, ja nüid nägin, mis ots ees on.»

Enne tänavale pööramist jäi Dilsey siiski seisma, tõstis kleidisaba üles ja pühkis pealmise undruku servaga silmad kuivaks. Siis läksid nad edasi. Ben loobendas Dilsey kõrval ja vahtis Lusterit, kes tembutas mõni samm eespool päikesepaistel, vihmavari käes ja uus õlgkaabu ebaloomulikult viltu peas, nagu vahtinuks suur juhm peni väikest kavalat kutsikat. Nad jõudsid värava juurde ja pöörasid sisse. Otsekohe hakkas Ben niutsuma ja kõik jäid hetkeks seisma ning silmitsema neljakandilist värvimata majamürakat ning selle lagunevat portikust.

«Mis sial suures majas täna lahti on?» küsis Frony. «Oli nagu kära kuulda.»

«Kedagist põle,» ütles Dilsey. «Sa vaata, kuda sa omade asjadega akkama saad, ja las valged ajavad omi asju.»

«Kedagist ikki on,» ütles Frony. «Nigu ma omiku silmad lahti sain, kuulsin selle Jasoni äält. Aga või see minu asi on.»

«Aga mina tian midagi,» ütles Luster.

«Sina tiad ikki rohkem, kui sul tiada vaja,» ütles Dilsey. «Ei kuulnd või, mis Frony ütles, et see põle sinu asi? Mine Benjyga taha aida ja pia ta vait, nõnna et ma lõune lauale saan.»

«Mina tian, kus Quentini-preilna on,» ütles Luster.

«Siis oia see enesele,» ütles Dilsey. «Ma annan sulle silmapilk tiada, kui Quentinil sinu nõu tarvis. Minge nüid mängige sial tagapool.»

«Nagu sa'i tiaks, mis siis lahti läheb, kui nad sial tara taga palli lööma akkavad,» ütles Luster.

«Praegust ei akka veel keski. Seks ajaks on T. P. tagasi ja viib ta sõitma. Anna oma uus kaap minu kätte.»

Luster andis õlgkaabu vanaemale ja läks koos Beniga üle tagaõue. Ben niutsus endiselt, kuigi mitte valjusti. Dilsey ja Frony läksid osmikusse. Vähe aja pärast väljus Dilsey, seljas taas endine luitunud sitskleit, ja läks

kööki. Tuli pliidi all oli kustunud. Majast ei kostnud ühtegi häält. Ta pani põlle ette ja läks trepist üles. Valitses täielik vaikus. Quentini tuba oli samasugune, nagu see hommikul oli jäänud. Dilsey astus tuppa ja võttis põrandal vedeleva pesuhilbu üles, toppis suka laekasse ja lükkas laeka kinni. Proua Compsoni toa uks oli suletud. Dilsey seisatas hetke selle taga ja kuulatas. Siis avas ukse ja astus tuppa, vänget kamprilõhna täis ruumi. Katted olid alla tõmmatud ja tuba ning voodi hämaruses, nii et Dilsey arvas proua Compsoni magavat ja pidi juba ukse sulgema, kui viimane teda kõnetas.

«Mis nüüd on?» küsis ta.

«Mina olen,» ütles Dilsey. «Tahte kedagist?»

Proua Compson ei vastanud. Hetk hiljem, pead liigutamata, küsis aga: «Kus Jason on?»

«Põle veel tagasi tulnd,» ütles Dilsey. «Mida proua tahab?»

Proua Compson ei öelnud midagi. Seistes vältimatu katastroofiga silmitsi, ilmutas ka tema nagu enamik kalke ja nõrku inimesi mingit teadmata kust pärit meelekindlust, tugevust, mis tema puhul tähendas kõikumatut usku alles selgitamata sündmuse iseloomu. «Noh,» ütles ta viimaks. «Kas leidsid üles?»

«Misasja? Millest proua räägib?»

«Kirja. Niipaljukestki hoolimist teiste vastu peaks sellel tüdrukul siiski olema, et ta kirja maha jättis. Isegi Quentin jättis.»

«Mis te nüid räägite?» ütles Dilsey. «Nagu proua ei tiaks, et lats on elus ja terve. Olge kindel, enne pimedat astub ta sestsamusest uksest sisse.»

«Tühi lootus,» ütles proua Compson. «See on neil veres. Nagu onu ees, nii õetütar järel. Või ema ees. Ma ei tea, kumb hullem on. Ja või see oluline on.»

«Miks te nõnnaviisi kõikse aeg rääkima piate?» küsis Dilsey. «Mis ia pärast pidi tema säherdust asja tegema?»

«Mina ei tea. Miks pidi Quentin seda Harvardis tegema? Taevas olgu tunnistajaks, miks ta pidi seda tegema?! Ei saa ometi olla, et ainuüksi minu mõnitamiseks ja piinamiseks. Olgu Jumal kes tahes, seda poleks Ta lubanud. Ma olen ikkagi daam. Minu järglaste järgi

on seda võib-olla raske uskuda, aga ikkagi olen minu daam.»

«Oodake ainult,» ütles Dilsey. «Küll nääte, et õhtaks on ta sial oma toas ja sängis tagasi.» Proua Compson ei öelnud midagi. Kamprist niiske lapp kattis ta laupa. Must hommikumantel lebas risti üle voodijalutsi. Dilsey seisis, käsi ukselingil.

«Mis sa veel ootad,» küsis proua Compson. «Kas sa Jasonile ja Benjaminile ei mõtlegi lõunat anda?»

«Jason põle veel tulnd,» ütles Dilsey. «Küll ma midagi vaatan. Kas proua on kindel, et muud ei taha? Kummikott on ikki soe?»

«Sa võiksid mulle Piibli ulatada.»

«Omiku andsin, enne kui ää läksin.»

«Panid voodi serva peale. Kauaks see sinu arvates sinna seisma jääb?»

Dilsey läks voodi juurde, kobas käega pimedas serva alt ja leidis Piibli tagurpidi põrandalt. Ta silus kortsunud lehti ja asetas raamatu uuesti voodiservale. Proua Compson ei avanud silmi. Ta juuksed olid padjaga ühte värvi ja nunnalinikut meenutav arstirohulapp laubal tegi ta vana palvetava nunna sarnaseks. «Ära pane jälle sinna,» ütles ta silmi avamata. «Ükskord juba panid. Tahad, et ma pean voodist välja ronima, et seda põrandalt kätte saada?»

Dilsey upitas raamatu üle proua Compsoni keha ja asetas voodi teisele, laiemale servale. «Praegast ei nää nigunii lugeda,» ütles ta. «Tahte, ma kergitan natuke kardinat?»

«Ei. Jäta kardinad rahule. Mine tee Jasonile midagi süüa.»

Dilsey väljus toast. Sulges ukse ja läks kööki tagasi. Pliit oli peaaegu külm. Sel ajal, kui ta pliidi ees seisis, lõi kell kapi kohal kümme pauku. «Üks juba,» ütles ta valjusti. «Jason ei tule koju. Ma olen esimest ja viimset näind,» ütles Dilsey külma pliiti silmitsedes. «Ma olen esimest ja viimset näind.» Ta asetas lauale külma toitu. Köögis ringi liikudes hakkas ta koraali laulma. Ta laulis esimest kahte rida ikka uuesti ja uuesti, kogu viisi pikkuselt. Kui toit oli laual, läks ta ukse juurde ning hõikas Lusterit, ja hetk hiljem tulidki Luster ja Ben kööki. Ben vingus endiselt tasa, rohkem nagu endamisi.

«Ei see änam järgi jäta,» ütles Luster.

«Tulge mõlemad sööma,» ütles Dilsey. «Jason ei tule lõunale.» Nad istusid lauda. Tahke toiduga sai Ben päris kenasti hakkama, aga isegi nüüd, kus laual oli külm eine, sidus Dilsey talle riidetüki kaela. Ben ja Luster sõid. Dilsey liikus köögis ringi ja laulis koraali kaht rida, mis tal meeles olid. «Võite kõik ää süia,» ütles ta. «Jason ei tule koju.»

Jason oli sel hetkel Jeffersonist kahekümne miili kaugusel. Kui ta kodunt lahkus, sõitis ta kiiresti linna, pagedes aeglaselt sammuvate kirikuliste ja õhku lõhestava, kutsuva kellahelina eest. Ta sõitis üle tühja väljaku, pööras kitsasse tänavasse, mis oli korraga täiesti vaikne, ja peatus ühe puumaja ees ning läks lilledega äärestatud jalgteed mööda verandale.

Võrkukse taga räägiti. Kui ta koputamiseks käe tõstis, kuulis ta samme ja jäi kätt tagasi tõmmates ootama, kuni ukse avas suurekasvuline mees, kellel olid jalas mustast kalevist püksid ja seljas tärgeldatud rinnaesisega, kuid kraeta särk. Mehe terashall lõvilakk oli sugemata ja sõõrjad hallid silmad särasid nagu väikesel poisil. Ta haaras Jasonil käest ja tõmbas ta uksest sisse, ise kogu aja kätt raputades.

«Tule aga sisse,» ütles ta. «Tule sisse.»

«Olete valmis minema?» küsis Jason.

«Astu aga sisse,» ütles mees ja talutas Jasoni tal küünarnukist kinni hoides tuppa, kus istusid mees ja naine.

«Sa vist ei tunne Myrtle'i abikaasat? Vernon, siin on Jason Compson.»

«Tunnen küll,» ütles Jason. Ta ei vaadanud mehe poolegi, ja kui šerif toa teisest seinast tooli tõi, ütles mees:

«Me läheme välja, siis te saate kõnelda. Tule, Myrtle.»

«Ei, ei,» ütles šerif. «Istuge aga ilusti edasi. Ega see asi ju nii väga tõsine polegi, Jason? Võta kah istet.»

«Ma seletan tee peal,» ütles Jason. «Võtke müts ja kuub.»

«Me läheme välja,» ütles mees püsti tõustes.

«Istuge aga ilusti edasi,» ütles šerif. «Me läheme Jasoniga verandale.»

«Võtke oma müts ja kuub,» ütles Jason. «Neil on juba kaheteistkümnetunnine edumaa.» Šerif ees, läksid nad

verandale tagasi. Tänaval möödajalutav paar tervitas teda. Šerif vastas hoogsalt ja südamlikult kätt viibates. Linna servast, kus asus nõndanimetatud Nigger Hollow, kostis ikka veel kirikukellade helinat. «Võtke müts, šerif,» ütles Jason. Šerif tõmbas kaks tooli lähestikku.

«Võta istet ja räägi, mis südamel on.»

«Ma seletasin juba telefoni teel,» ütles Jason seistes. «Seletasin, et aega võita. Kas ma pean andma asjale ametliku käigu, et sundida teid kohust täitma, mille peale te olete vande andnud?»

«Istu ja lao kõik lagedale,» ütles šerif. «Küll ma su asja käsile võtan.»

«Käsile võtan, kuramus,» ütles Jason. «Kas seda nimetatakse minu asja käsilevõtmiseks?»

«Ise viidad aega,» ütles šerif. «Istu ja lao lagedale.»

Jason hakkas seletama. Solvatus- ja jõuetustunne kasvas iga sõnaga, ja mida ägedamalt ta ennast õigustas ning oma viha välja valas, seda enam unustas ta, et tal on kiire. Šerif jälgis teda oma särasilmade külma pilguga.

«Aga sa ju ei tea, et nemad varastasid,» ütles ta. «Ainult oletad.»

«Ei tea?» ütles Jason. «Kaks kuramuse päeva ajasin ma plikat mööda nurgataguseid taga, et teda sellest molkusest päästa, ja seletasin selge sõnaga ära, mis ma temaga siis teen, kui peaksin nad üheskoos tabama, ja nüüd te ütlete, et mina ei tea, et see litsihakatis . . .»

«Nonoh,» ütles šerif. «Sellest piisab. Aitab küll.» Ta vaatas välja tänavale, mõlemad käed püksitaskus.

«Ja kui mina tulen teie käest, ametisse pandud korravalvuri käest, abi paluma . . .» ütles Jason.

«Sel nädalal annab see tsirkus Mottsonis etendusi,» ütles šerif.

«Jah,» ütles Jason. «Ja kui ma oleksin korravalvuri leidnud, kes hooliks karvavõrdki nende kodanike õiguste kaitsmisest, kes tema ametisse on valinud, oleksin ma praegu juba seal.» Ta kordas oma lugu, lühemalt ja vihasemalt, otsekui oma raevust ja võimetusest silmanähtavat naudingut tundes. Šerif ei paistnud teda üldse kuulvat.

«Jason,» ütles ta. «Miks sa kolme tuhandet dollarit kodus peidus hoidsid?»

«Mis?» ütles Jason. «See on minu asi, kus ma oma raha hoian. Teie asi on mind aidata see tagasi saada.»

«Kas ema teadis, et sul kodus nii palju raha oli?»

«Kuulge,» ütles Jason. «Minu majja murti sisse. Ma tean, kes murdsid, ja ma tean ka seda, kus nad praegu on. Ma tulin teie kui ametisse pandud korravalvuri käest abi saama ja küsin veel viimast korda, kas te kavatsete midagi ette võtta, et mina oma raha tagasi saan, või ei?»

«Mis sa tüdrukuga teha mõtled, kui nad kätte saad?»

«Mitte midagi,» ütles Jason. «Mitte kõige vähematki. Mina teda oma käega ei puutu. Selle litsi nahka läks mulle lubatud töökoht, mu elu ainus võimalus paremale järjele tõusta. Ta viis mu isa hauda ja lühendab mu ema elupäevi, minust aga on teinud linnarahva naerualuse. Mina ei tee talle midagi,» ütles ta. «Mitte kõige vähematki.»

«Ise viisid tüdruku niikaugele, et ta ära jooksis, Jason,» ütles šerif.

«See pole teie kuramuse asi, kuidas mina oma perekonnaelu korraldan,» ütles Jason. «Kas aitate mind või ei?»

«Ise ajasid ta kodunt minema,» ütles šerif. «Ja mul on oma arvamus ka selle kohta, kellele too raha õieti kuulub, kuigi ma seda päris kindlasti teada ei saa vist küll ilalgi.»

Jason seisis ja mudis kätega aeglaselt kaabuserva. Ta ütles vaikselt: «Nii et teie ei kavatse nende püüdmiseks midagi ette võtta?»

«See ei ole minu ülesanne, Jason. Kui sul mõni otsene süütõend oleks, peaksin ma tegutsema. Aga ilma tõenditeta — ma ei leia, et see minu ülesanne on.»

«Nii et see on teie vastus?» küsis Jason. «Mõtelge hästi järele!»

«See on minu vastus, Jason.»

«Heakene küll,» ütles Jason. Ta pani kaabu pähe. «Te veel kahetsete seda. Küll me teie vastu rohtu leiame. Me ei ela Venemaal, kus mehe kohta, kes metallist ametimärgikest rinnas kannab, seadus ei kehti.» Ta läks trepist alla, ronis oma autosse ja käivitas mootori. Šerif jälgis, kuidas ta sõitma hakkas, ümber pööras ja majast mööda linna kihutas.

Kellad lõid jälle ja nende korrapäratud paugud kaikusid päikesepaistelise taeva all, kus kihutasid pilvekahlud. Jason peatus bensiinijaamas ja lasi seal kummisid kontrollida ning paagi täita.

«Lähte kuskile kaugemale või?» küsis talt neeger. Jason ei vastanud. «Paistab, et päeva piale klaarib ää,» ütles neeger.

«Klaarib ta sul küll, kurat võtaks,» ütles Jason. «Kaheteistme ajal sajab pussnuge alla.» Ta silmitses taevast, mõeldes vihmale ja libedaile saviteedele ning iseendale kusagil tont teab kui palju miile linnast eemal poris kinni. Ta mõtles otsekui võidurõõmu tundes, et ta jääb täna lõunast ilma, ja et kui ta oma läbematusele vaba voli annab ning kohe sõitma hakkab, jõuab ta keskpäevaks sinna, kust mõlema linnani jääb kõige pikem maa. Ent talle tundus, et olukord teda soosib, ja ta käratas neegrile:

«Mis kurat sa seal koperdad? Kas sulle selle eest makstakse, et sa autosid siin homme hommikuni lased seista?»

«Selsamusel kummil põlnd õhku sees mitte ollagi,» ütles neeger.

«Siis käi siit kus kurat ja anna see voolikuots minu kätte,» ütles Jason.

«Kummi sai täis,» ütles neeger püsti tõustes. «Võite sõitma akata.»

Jason ronis autosse, käivitas mootori ja sõitis minema. Ta lükkas teise käigu sisse, ja plõgisev mootor ähvardas välja surra, siis vajutas gaasipedaali põhja, sikutas segunuppu sisse-välja ja laskis mootorit kõrgetel tuuridel möirata. «Vihma hakkab sadama,» ütles ta. «Kui ma poole tee peale jõuan, valab nagu oavarrest.» Ja nõnda ta minema sõitiski, jättes selja taha kellahelina ja linna, kujutledes ennast porilompides sulpamas ja hobuseid jahtimas. «Ja iga viimane kurat istub täna kirikus.» Ta kujutas ette, kuidas ta lõpuks mõne kiriku leiab ja sealt hobusepaari võtab ning kuidas hobuste peremees suure kisaga välja jookseb, tema aga mehe ühe hoobiga jalust maha niidab. «Mina olen Jason Compson. Ma tahaksin näha, kuidas sa mind kinni pead. Näha, kuidas üks šerif, kelle sa ametisse oled valinud, mind kinni peab,» ütles ta ja kujutas ennast ette sõdurite rivi ees-

otsas maakonnavalitsuse uksest sisse astumas ning šerifit sealt välja lohistamas. «Või tema arvab, et võib, käed risti rinna peal, istuda ja pealt vaadata, kuidas minult töökoht röövitakse. Ma talle näitan töökohti!» Oma õetütrele ega ka kaotatud raha oletatavale väärtusele ta ei mõtelnud. Juba kümme aastat ei eksisteerinud need ta silmis konkreetse reaalsusena, vaid sümboliseerisid üheskoos üksnes seda töökohta pangas, millest ta ilma oli jäänud veel enne, kui oleks selle saanud.

Õhk muutus kirkamaks, möödajooksvad varjulaigud said vahedamad piirjooned, ja talle tundus, et ilma selginemine on vaenlase järjekordne riugas, uus kehutamine lahinguks, kuhu ta tormas vanade haavade kirvendades. Aeg-ajalt möödus ta kirikutest, plekktorniga värvimata puuhoonetest, mille ümber seisid kinniseotud hobused ning autoloksud, ja iga kirik oli ta meelest valvepost, kust Saatuse järelväelased teda piilusid. «Ja ole ka Sina neetud! Ma tahaksin näha, kuidas Sa mind kinni pidada saad,» ütles ta ja kujutles ennast sõdurite vahel seisva käsiraudus šerifi silma all koguni — kui vaja — Kõikväelist ta troonilt maha kiskumas ning lahingurivis põrgu- ja taevaleegionide vahelt läbi murdmas, et lõpuks oma põgenevat õetütart kätte saada.

Tuul puhus kagust ja piitsutas vahetpidamata ta põski. Talle tundus, et see lakkamatu lõõts tal pealuust läbi tungib, ja siis äkki valdas teda vana, tuttav hädaohuaimus ja ta vajutas pidurile, peatas auto ning jäi täiesti liikumatult istuma. Seejärel asetas ta käe kaelale ja hakkas vanduma, istus autos ja vandus kähiseval sosinal. Kui tal oli tarvis veidi pikemat aega autoga sõita, pidi ta ennast alati kampris niisutatud taskurätiga turgutama, mille ta linna piiride taga kurgu alla sidus, et nõnda kogu aja kamprilõhna sisse hingata. Nüüd ronis ta autost välja ja kergitas istmepatja vaikses lootuses, et padja all võiks olla mõni sinna unustatud taskurätik. Ta vaatas ka teise istme alla ja seisis siis tükk aega vandudes, tundes end oma võidurõõmust mõnitatud olevat. Ta sulges silmad ja nõjatus vastu ust. Tal oli kaks võimalust: kas minna kodunt unustatud kamprit tooma või edasi sõita. Mõlemal juhul lõhub tal pea otsas, aga kodunt saaks ta kamprit kindlasti, samal ajal kui Mottsonist selle hankimine pühapäevasel päe-

val on küllaltki kahtlane. Aga kui ta tagasi läheb, kaotab ta vähemalt poolteist tundi. «Võiks ehk aeglasemalt sõita,» ütles ta. «Võiks ehk aeglasemalt sõita ja millegi muu peale mõelda . . .»

Ta ronis autosse ja sõitis edasi. «Ma mõtlen millegi muu peale,» ütles ta ja hakkas Lorraine'ile mõtlema. Ta tahtis ennast Lorraine'iga voodis ette kujutada, kuid nägi ennast üksnes tüdruku kõrval lamamas ja temalt abi palumas, ja samas mõtles ta jälle rahale ja siis sellele, et üks naine, mingisugune plika, on teda alt tõmmanud. Saaks ta vähemalt sedagi uskuda, et ta rahakasti tegi tühjaks mees. Ent nii või teisiti oli temalt riisutud see, mis pidanuks ta kaotatud töökoha hüvitama ja mille hankimine talt nii palju vaeva ja riski oli nõudnud. Temalt oli riisutud kaotatud töökoha sümbol, ja mis kõige hullem, seda oli teinud üks litsiplika. Ta sõitis edasi, varjates nägu lõõskava tuule eest kaabunurgaga.

Ta nägi kahte vastandlikku jõudu — oma saatust ja tahet — kiiresti teineteisele lähenemas, ähvardavat kokkupõrget, mis võib lõppeda katastroofiga, ja võttis appi kavaluse. Ma ei tohi eksida, ütles ta endale. On ainult üks õige tee, ei mingit teist võimalust, ja seda teed peab ta minema. Ta uskus, et mõlemad tagaaetavad teda nägupidi tunnevad, samal ajal kui tema peab enne plikat nägema, et seda molkust ära tunda, või olgu, et tollel on ikka veel punane lips kaelas. Ja tõsiasi, et tema tegutsemise edukus sõltub punasest lipsust, näis talle läheneva katastroofi selitusena, mida ta lausa haistis, rippumas tundis oma tuikava pea kohal.

Ta jõudis viimase künka harjale. Orust tõusis suitsu ja paistis katuseid ning paar puude kohal kõrguvat kirikutorni. Ta sõitis mäest alla linna, kiirust vähendades ja ennast uuesti ettevaatlikkusele manitsedes — kõigepealt tee kindlaks, kus telk asub. Silme ees virvendas tal ja ta teadis, et see on hirm ebaõnnestumise ees, mis kehutab teda minema ennekõike midagi peavalu vastu otsima. Bensiinijaamas seletati, et telki pole veel püsti aetud, aga et tsirkusevagunid seisavad raudteejaamas haruteel. Ta sõitis sinna.

Kaks kirevaks värvitud reisivagunit seisid rööbastel. Ta tunnistas neid enne autost väljumist ja püüdis rahu-

likult hingata, et veri koljukoopas nii hirmsasti ei peksleks. Siis ronis autost välja ja jaama seina ligi hoidudes läks edasi ning uuris vaguneid. Mõned kortsus riidehilbud rippusid lõdvalt akendest välja, nagu oleks neid hiljaaegu pestud. Kolm puldantooli vedeles ühe trepi kõrval maas. Aga ta ei näinud ainustki elumärki, enne kui üks määrdunud põllega mees ukse peale ilmus ja nõudepesuvanni laias kaares tühjaks viskas, nii et päike selle metallpinnal läigatas. Seejärel läks mees vagunisse tagasi.

Ma pean nad, enne kui see mees hoiatada jõuab, ootamatult tabama, mõtles Jason. Seda võimalust, et nad ei olegi seal vagunis, ei tulnud talle üldse pähe. Sest see oleks loodusseaduste ja sündmuste senise kuluga olnud otseses vastuolus, kui nad vagunis poleks viibinud, kui kogu operatsiooni edukus poleks sõltunud sellest, kas tema näeb neid esimesena või näevad nemad teda esimesena. Ja mitte ainult seda: ta p e a b neid esimesena nägema, peab raha tagasi saama, ja mis nad siis edasi teevad, pole talle enam oluline, kuna vastasel juhul saab kogu maailm teada, et temalt, Jason Compsonilt, varastas ta oma õetütar Quentin, see litsiraisk, suure summa raha.

Ta uuris uuesti vaguneid. Siis läks esimese juurde ja ronis kiiresti ning vaikselt trepist üles. Ta peatus ukse taga. Köögiruum oli pime, haises liisunud toidu järele. Mees oli vaid valge laik ja laulis kähiseval väriseval tenorihäälel. Vana mees, mõtles Jason, ja minust igaühes väiksem. Samal hetkel, kui ta vagunisse astus, tõstis mees silmad.

«Noh?» ütles mees, katkestanud laulmise.

«Kus nad on?» nõudis Jason. «Ütle otsekohe. Kas magamisvagunis?»

«Kes on kus?» küsis mees.

«Ära valeta mulle,» ütles Jason. Ta komistas hämaruses mingi maas vedeleva eseme otsa.

«Mis teil hakkas?» ütles mees. «Keda te valetajaks sõimate?» Ja kui Jason tal õlast kinni haaras, hüüdis ta: «Ettevaatust, kamraad!»

«Ära valeta,» ütles Jason. «Kus nad on?»

«Mis sul kutsikal hakkas,» ütles mees. Ta käsivars oli Jasoni haardes habras ja peenike. Ta püüdis ennast

lahti väänata, siis aga keeras nii palju, et käsi ulatus selja taga seisvat lasus lauda kobama.

«Noh,» ütles Jason. «Kus nad on?»

«Kohe ütlen,» kriiskas mees. «Nii kui lihanoa kätte saan, ütlen kohe, kus nad on.»

«No kuulge,» ütles Jason vanameest kinni hoida püüdes. «Ma ju ainult küsin teie käest.»

«Kuradi kutsikas,» kriiskas vanamees, teise käega laual tuhlates. Jason katsus mõlemast käsivarrest kinni saada, püüdis rabeleja raugaraevu taltsutada. Mehe keha tundus vana ja habras olevat, kuid nii fataalselt sihikindel, et alles nüüd tajus Jason esimest korda selgesti ja varjamatult seda katastroofi, kuhu ta oli tormanud.

«Jätke järele!» ütles ta. «Kuulge! Kuulge! Ma lähen kohe minema. Jääge rahulikuks ja mina lähen kohe minema.»

«Või sina sõimad mind valetajaks!» ägas vanamees. «Lase lahti. Lase mind lahti, küll ma sulle näitan!»

Jason, kes vanameest kinni hoidis, vaatas meeletul pilgul ringi. Väljas oli kirgas, päikesepaisteline ilm, tuuline ja kirgas, silmapiiril mitte ainustki hingelist, ja ta mõtles inimestele, kes peagi vaikselt koju jalutavad ning pidulikult kaetud pühapäevalõunalauda istuvad, ja siis endale, Jason Compsonile, kes peab seda mõrtsukamõtetega, arukaotanud väikest vanameest kinni hoidma, sest ta ei julgenud teda niigi kauaks lahti lasta, et selga pöörata ja minema joosta.

«Kas te jääksite nüüd niigipalju rahulikuks, et ma ära saaksin minna?» ütles ta. «Kas jääksite?» Aga vanamees rabeles edasi ja Jason, vabastanud ühe käe, lõi talle rusikaga pähe. Hoop oli saamatu, kiirustades löödud ja üldse mitte tugev, aga vanamees vajus totsti kokku ja libises pannide ning ämbrite kolina saatel põrandale. Jason seisis ta kohal, lõõtsutades, kuulatades. Siis pööras ümber ja jooksis vagunist välja. Ukse juures võttis ta ennast nii palju kokku, et suutis mõõdukalt aeglasel sammul trepist alla astuda, ja jäi siis vaguni kõrvale seisma. Ta hingas kiiresti ja kähinal, püüdes oma hingeldamist valitseda, ning heitis kiireid pilke paremale ja vasakule. Siis kuulis ta selja taga mütsatust, pööras ümber ja nägi väikest vanameest raevunud ilmel ning

hüpleval kõnnakul vaguniuksele koperdamas, roostetanud lihakirves pea kohal.

Jason püüdis kirvevarrest kinni haarata ega olnud sugugi üllatatud, tundis ennast ainult kukkumas ja mõtles: sedamoodi see lõpp siis tuleb. Ta uskus, et ta on suremas, ja kui samas miski talle vastu kukalt raksatas, mõtles ta: kuidas ta mind sinna sai lüüa või lõi ta mind juba ammu aega tagasi ja ma tunnen alles nüüd? Ja veel mõtles ta: kiiresti, kiiresti, lõpeta see ruttu ära, aga siis valdas teda pöörane tahtmine ellu jääda ja ta hakkas rabelema ja kuulis vanameest kraaksuva häälega vingumas ning vandumas.

Ta rabeles ka siis edasi, kui ta jalule upitati, aga teda hoiti kinni ja ta rahunes.

«Kas mul palju verd tuleb?» küsis ta. «Kukla pealt. Kas tuleb?» Neid sõnu korrates tundis ta, et teda talutatakse kiiresti eemale, kuulis vanamehe kibedat, raevunud häält selja taga vaikseks jäämas. «Vaadake mu pead,» ütles ta. «Üks moment, ma . . .»

«Mis pagana üks moment,» ütles mees, kes teda toetas. «See kuramuse herilane tahab teid tappa. Tulge edasi. Pole teil kuskilt katki.»

«Ta lõi mind,» ütles Jason. «Kas kukal jookseb verd?»

«Tulge edasi,» ütles teine. Ta juhtis Jasoni ümber jaama nurga tühjale perroonile, kus seisis üksik kaubakäru ja kus jäikade lilledega ääristatud klumbil kasvas jäik rohi ja seisis elektriline reklaamsilt: PÖÖRAKE OMA ⊙ MOTTSONILE, mille keskel ilutses inimese silm elektripirnist pupilliga. Mees lasi ta lahti.

«Minge siit nüüd minema,» ütles ta, «ja ärge enam tagasi tulge. Mis teil arus oli? Tahtsite ennast tappa või?»

«Ma otsisin kahte inimest,» ütles Jason. «Lihtsalt küsisin ta käest, kus nad olla võiksid.»

«Keda te otsite?»

«Ühte tüdrukut,» ütles Jason. «Ja ühte meest. Ta käis eile Jeffersonis, punane lips kaelas. Sellest rändtsirkusest. Nad varastasid minult raha.»

«Ah nii,» ütles mees. «Teie siis oletegi see mees? Jah, aga siin neid ei ole.»

«Seda ma arvasin,» ütles Jason. Ta nõjatus vastu seina, puudutas käega kukalt ja vaatas siis oma peopesa.

«Ma kartsin, et kukal jookseb verd,» ütles ta. «Kartsin, et ta lõi mind kirvega.»

«Te lõite oma pea vastu rööbast ära,» ütles mees. «Hakake parem minema. Siin neid ei ole.»

«Jah. Tema ütles ka, et siin neid ei ole. Ma mõtlesin, et ta valetab.»

«Mõtlete, et ka mina valetan?» küsis mees.

«Ei,» ütles Jason. «Ma tean, et neid siin ei ole.»

«Ta sai minu käest hundipassi, ma saatsin mõlemad kus kurat,» ütles mees. «Mina oma tsirkuses sellist asja ei luba. Mul on korralik eeskava ja korralik trupp.»

«Jah,» ütles Jason. «Aga ega te ei tea, kuhu nad läksid?»

«Ei. Ega tahagi teada. Minu trupp pole koht nende jaoks, kes selliseid tükke teevad. Olete selle tüdruku... vend?»

«Ei,» ütles Jason. «See polegi oluline. Tahtsin neid ainult näha. Olete kindel, et ta ei löönud mind? Verd pole kusagil näha?»

«Verd oleks olnud, kui mina poleks õigel ajal vahele astunud. Aga nüüd hoidke siit eemale. See vana sunnik võib teid ka maha lüüa. On see teie auto, mis seal seisab?»

«On küll.»

«Siis istuge oma autosse ja sõitke Jeffersoni tagasi. Leiate nad, kust te leiate, aga mitte minu inimeste hulgast. Minul on korralik trupp. Ütlesite, et nad teilt varastasid?»

«Ei,» ütles Jason. «Asi pole seda väärt.» Ta läks auto juurde ja istus sisse. Mis ma pean tegema? mõtles ta. Siis meenus talle. Ta käivitas mootori ja sõitis aeglaselt piki tänavat, kuni leidis apteegi. Uks oli lukus. Ta seisis mõnda aega ukse taga, käsi lingil ja pea rinnal. Siis pööras apteegile selja, ja kui üks mees vähe aja pärast temast möödus, küsis talt, kas kusagil siin linnas on mõni avatud apteek. Aga ühtegi ei olnud. Siis küsis ta, millal väljub järgmine rong põhja suunas, ja mees vastas, et pool kolm. Ta läks üle kõnnitee, ronis uuesti autosse ja jäi istuma. Natukese aja pärast möödusid kaks neegripoissi. Ta hõikas neid.

«Kas te, poisid, autot juhtida oskate?»

«Oskame küll.»

«Palju te tahate, kui mind praegu kohe Jeffersoni sõidutate?»

Poisid vaatasid teineteisele otsa ja sosistasid midagi.

«Ma maksan dollari,» ütles Jason.

Poisid sosistasid uuesti. «Selle eest ei anna minna,» ütles üks poiss.

«Mille eest sa siis lähed?»

«Annab sul minna?» küsis üks.

«Mul põle aega,» ütles teine. «Aga eks sina võiks ju sõita. Sul põle kedagist teha.»

«Miks ei ole.»

«Ei tia mis?»

Nad sosistasid uuesti ja naersid.

«Ma annan teile kaks dollarit,» ütles Jason. «Mõlemale.»

«Mul põle samuti aega minna,» ütles esimene.

«Heakene küll,» ütles Jason. «Käige minema.»

Ta jäi edasi istuma. Ta kuulis, kuidas kell pool lõi, ja siis hakkas temast mööduma pühapäeva- ja lihavõtteriietes inimesi. Mõned möödujad silmitsesid teda, väikese auto rooli taga konutavat meest, kelle nähtamatu elu oli sassis nagu nööripundar. Mõne aja pärast tuli tema juurde tunkesid kandev neeger.

«Kas teie olete see mees, kes Jeffersoni tahab minna?» küsis ta.

«Jah,» vastas Jason. «Palju sa võtad?»

«Neli dollarit.»

«Annan kaks.»

«Vähem kui nelja eest ei anna minna.» Mees autos istus liikumatult. Ta isegi ei vaadanud neegri poole. Neeger küsis: «Tahte mind või ei?»

«Heakene küll,» ütles Jason. «Roni sisse.»

Ta nihutas enese kõrvalistmele ja neeger võttis rooli. Jason sulges silmad. Jeffersonis saan midagi sisse võtta, lohutas ta ennast rappuvas autos lõdvaks lastes. Jeffersonis saan midagi sisse võtta. Nad sõitsid edasi, algul mööda tänavaid, kus inimesed rahulikult koju jalutasid pühapäevalõunat sööma, siis linnast välja. Ta mõtles nendele. Ta ei mõelnud kodule, kus Ben ja Luster köögilaua taga külma einet sõid. Küllap ehk see, et katastroof, püsiva kurjuse ähvardus, seks korraks oli

kadunud, lubas teda unustada Jeffersoni kui koha, mida ta tunneb, kus ta elu peab jätkuma.

Kui Ben ja Luster söönuks said, saatis Dilsey nad õue. «Ja vaata, kas saad ta nellani rahu oida! Siis tuleb T. P.»

«Justament,» ütles Luster. Nad läksid välja. Dilsey sõi lõunat ja tegi köögi korda. Siis läks trepijalamile ja kuulatas, aga ülalt ei kostnud ühtegi häält. Ta tuli kööki tagasi ja läks siis uksest välja ning jäi trepile seisma. Beni ja Lusterit ei olnud näha, küll aga kuulis ta köögitrepil seistes tuhmi tininat, mis tuli keldriukse poolt, ja kui ta sinna läks, nägi ta ukseavast hommikuse vaatepildi kordumist.

«See mees tegi justament sedasi,» ütles Luster. Lootustandva nukrusega silmitses ta vaikivat saagi. «Ma põle õiget asja leind, kellega lüia,» ütles ta.

«Ja sialt keldrest ei leia sa kedagist,» ütles Dilsey. «Vii Ben välla päeva kätte. Sial märja põrmanda pial on sul tiiskus varsti kääs.»

Dilsey ootas ja vaatas, kuni nad üle õue läksid ja tara ääres asuva seedrisalu lähedale jõudsid. Siis läks oma osmikusse.

«Ää n'd akka jälle piale,» ütles Luster. «Ma sinu pärast täna juba küllalt tuupi saand.» Kahe puu vahel rippus traadist ja pütilaudadest meisterdatud võrkkiik. Luster viskus kiike, kuid Ben läks ebaledes ja sihitult edasi. Ta hakkas uuesti niutsuma. «Kust nüid!» ütles Luster. «Tahad tappa saada või?» Ta pikutas kiiges. Ben ei liikunud enam edasi, aga Luster kuulis ta niutsumist. «Kas sa jääd kuss või ei,» ütles Luster. Ta tõusis püsti, läks Benile järele ja leidis ta väikese mullast künka ees kükitamas. Kummaski otsas oli maasse kaevatud tühi sinisest klaasist pudel, milles kunagi oli mürki hoitud. Ühte pudelisse oli torgatud närbunud ogaõunavars. Ben kükitas selle ees ja inises aeglaselt, mõttetult. Inisemist katkestamata vaatas ta ebaleval pilgul ringi, leidis ühe oksarao ja pistis selle teise pudelisse. «Miks sa kuss ei jää?» ütles Luster. «Tahad, et teen nõnna, et sul asja oleks üürata? Ja teengi.» Ta põlvitas maha, kahmas äkki pudelist kinni ja peitis selle oma selja taha. Ben jättis inisemise. Ta kükitas ja vahtis auku, kus pudel oli seisnud, aga veel enne, kui ta kopsud täis jõudis tõmmata, tõi Luster pudeli uuesti

nähtavale. «Kust!» sisistas ta. «Katsu sa mul lõugama pista! Katsu sa! Pudel on ju siin. Näed? Siin. Aga kui sa siia jääd, akkad nigunii jälle piale. Tule, lähme vaatame, kas pallitagujad on juba platsis.» Ta võttis Benil käsivarrest ja upitas mehe püsti, siis läksid nad tara juurde ja piilusid kõrvuti seistes alles õiepungades oleva kuslapuu oksteräga vahelt golfiväljakut.

«Sial,» ütles Luster. «Sialt tuleb paar tükki. Näed?»

Nad vaatasid, kuidas neli meest rohelisel väljakul ja selle taga mängisid, ning läksid siis stardikõrgendikule uut mängu alustama. Ben vahtis, niutsus ja ilatses. Kui neli meest edasi läksid, järgnes ta neile tara taga, ise pead jõnksutades ja inisedes. Üks mees hüüdis:

«Caddie. Too kott siia.»

«Kust, Benjy,» ütles Luster, aga Ben looberdas edasi, haaras tarast kinni, halas kähiseva lootusetu häälega. Mees lõi ning läks edasi. Ben pidas temaga seni sammu, kuni tara täisnurkse pöörde tegi, siis klammerdus tarapulkade külge ja saatis pilguga mehi, kes ta vaatevälja taha kadusid.

«Kas sa jääd kuss!» ütles Luster. «Kas sa jääd silmapilk kuss!» Ta raputas Beni käsivart. Ben liibus tara vastu, halades kähiseva häälega vahetpidamata. «Kas jätad järgi,» ütles Luster, «või ei?» Ben vahtis tarapulkade vahelt välja. «Iakene küll siis,» ütles Luster. «Nõnna, et tahad lõuata?» Ta heitis pilgu üle õla maja poole. Siis sosistas: «Caddy! Lõuga nüid. Caddy! Caddy! Caddy!»

Mõni hetk hiljem kuulis Luster Beni üürgamise harvadel hingetõmbepausidel, et Dilsey neid hõikab. Ta haaras Benil käsivarrest ja nad läksid üle õue Dilsey juurde.

«Ma ütlesin sulle, et ta ei jää vait,» ütles Luster.

«Mis sa, nurjatu, talle tegid?» küsis Dilsey.

«Kedagist põle teind. Ma ütlesin sulle, et kui mehed mängima akkavad, pistab ta lõugama.»

«Too ta siia,» ütles Dilsey. «Kuss, Benjy! Jää n'd ilusti kuss.» Aga Ben ei jäänud. Nad läksid kiiresti üle õue ja astusid Dilsey osmikusse. «Mine jookse too talle suss,» ütles Dilsey. «Ja vaata, et sa Cahline'i-prouat ei sega. Kui ta miskit pärima piaks, ütle, et Benjy on minu juures. Mine n'd silmapilk. Jo sa säherduse asjaga ikki

akkama saad.» Luster läks välja. Dilsey talutas Beni voodi juurde ja tõmbas ta enda kõrvale pikali, hoidis teda käte vahel, kõigutas ja pühkis undruku servaga ta suu ilast puhtaks. «Jää n'd ilusti kuss,» ütles ta mehe pead silitades. «Kuss-kuss. Sa oled Dilsey süles.» Aga Ben ulus edasi, aeglaselt, hüljatult, ilma pisarateta, häälel, mille sünge lootusetus väljendas kogu sõnatut meeleheidet päikese all. Luster tuli tagasi, käes valge satäänsuss. See oli kollaseks tõmbunud, murenenud ja määrdunud, ja kui suss Benile pihku pisteti, jäi ta silmapilguks vait. Aga juba niutsus ta uuesti ja tõstis peagi jälle häält.

«Arvad, et leiad praegast T. P. üles?» küsis Dilsey.

«Eila ütles, et läheb täna St. Johni. Lubas nellaks tagasi tulla.»

Dilsey kõigutas Beni ja silitas ta pead.

«Alles nellaks, oh, Issand!» ütles ta. «Nõnna kaua aega.»

«Ma oskan küll selle kalessiga sõita, memm,» ütles Luster.

«Sa ajad obese lõhkuma, lähte veel mõlemad ümmer,» ütles Dilsey. «Ainumalt koeruste piale oled vällas. Ma tian, akkamist sul on. Aga ma'i usalda sind. Jää n'd kuss,» ütles ta. «Kussu-kussu-kussu!»

«Ei aja,» ütles Luster. «Ma olen T. P-ga küll sõit.» Dilsey hoidis Beni käte vahel ja kõigutas teda. «Cahline'i-proua ütles, et kui sa teda vait ei saa, ajab ta enese ise üles, tuleb alla ja teeb ta vakka.»

«Kussu-kussu, kullake,» ütles Dilsey Beni pead silitades. «Luster kullake,» ütles ta. «Kas lubad, et mõtled oma vana memme piale ja sõidad selle kalessiga nõnna kui piab?»

«Justament,» ütles Luster. «Sõidan justament nagu T. P.»

Dilsey silitas Beni pead ja kõigutas teda. «Kõik olen teind, mis mõistan,» ütles ta. «Issand isi näeb. Mine pane obene ette,» ütles ta ennast istukile ajades. Luster tõttas välja. «Jää n'd ilusti kuss! Luster paneb obese ette ja sõidab sinuga surnuaida. Me'i akka isegi so mütsi toomisega aega viitma,» ütles ta. Ta läks seinakapi juurde, milleks oli toa ühte nurka tõmmatud sitseesriide tagune, ja võttis sealt viltkaabu, mida ta hommikul oli

kandnud. «Kui inimesed tiaks, oleks me ullemini kimpus,» ütles ta. «Aga sa oled Issanda lats. Ja ma olen kah juba pallu aastaid Ta oma olnd, Jeesukesele tänu! Noh.» Ta pani kaabulotu Benile pähe ja nööpis kuue kinni. Ben halas vahetpidamata. Dilsey võttis ta käest sussi, pani selle ära ja nad läksid välja. Luster sõitis õue, muldvana valge hobune ärakriibitud ja längakil kalessi ees.

«Oled mul ikki mõistlik, Luster?» küsis Dilsey.

«Justament,» ütles Luster. Dilsey aitas Beni tagaistmele. Viimane oli ulumise järele jätnud, aga nüüd hakkas ta uuesti niutsuma.

«Lille tahab,» ütles Luster. «Oot, ma lähen toon.»

«Istu ilusti paigal,» ütles Dilsey. Ta läks võttis hobusel suu kõrvalt kinni. «Jookse nüid kähku ja too.» Luster jooksis ümber maja nurga aeda. Ta tuli üheainsa nartsissiga tagasi.

«See jo katti,» ütles Dilsey. «Miks sa ühte korralikumat ei toond?»

«See oli ainumas, mis ma leidsin,» ütles Luster. «Ise viisite reede kõik kiriku tekureerimiseks. Oot, ma teen selle korda.» Sellal kui Dilsey hobust hoidis, meisterdas Luster oksaraost ja kahest nöörijupist lillevarrele lahase ning andis nartsissi siis Benile. Seejärel ronis ta pukki ja võttis ohjad. Dilsey hoidis ikka veel päitsetest.

«Teed ikki tiad?» küsis Dilsey. «Sõidad ilusti mööda tänavat, teed vällakul ühe tiiru, sõidad surnuaja väravasse ja sialt joonega koju.»

«Justament,» ütles Luster. «Nõõ, Queenie!»

«Oled mul ikki mõistlik?»

«Justament.» Dilsey laskis päitsed lahti.

«Nõõ, Queenie!» ütles Luster.

«Kuule,» ütles Dilsey. «Ulata see piits siia.»

«Ei, memm,» ütles Luster.

«Anna siia,» ütles Dilsey ja astus ratta juurde. Vastumeelselt andis Luster piitsa vanaema kätte.

«Sedasi ei saa ma Queenie't ilmapial liikuma.»

«Ää selle pärast muretse,» ütles Dilsey. «Queenie tiab sinust paremini, kuhu läheb. Sa istu ilusti pukis ja oia ohje. Teed ikki tunned?»

«Justament. Sama tee, mida T. P. iga pühapäe sõidab.»

«Siis sõida täna täpipialt samuti.»

«Muidugi. Nagu ma põleks T. P. asemel seda obest sada korda juhtind.»

«Siis juhid uuesti,» ütles Dilsey. «Akake nüüd minema. Ja kui sa, nigeripoiss, piaks Benjyle kedagist äda tegema, siis ma ei tia, mis ma sinuga teen. Oma elupäevad sa vangiroodus lõpetad, aga ma saadan su sinna, enne kui nad sind oodata tiavad.»

«Justament,» ütles Luster. «Nõõ, Queenie.»

Luster plaksatas ohjadega vastu Queenie laia laudjat ja kaless õõtsus liikuma.

«Luster!» hüüdis Dilsey.

«Nõõ! Nõõ!» ütles Luster. Ohjad plaksusid uuesti. Põrguliku kolina saatel lonkis Queenie värava poole ja pööras siis tänavale, kus Luster ta sörki sai jooksma, mis sarnanes pideva, kuid tagasihoitud vajumisega ettepoole.

Ben jättis niutsumise. Ta istus keset istet, parandatud varrega lill rusikas peos püsti, silmad kirkad ja arutud. Otse tema ees oli Lusteri munajas pea, mis seni selja taha kiikas, kuni maja vaatepiirilt kadus. Siis tõmbas poiss hobuse tänava äärde, ronis Beni pilgu all kalessist maha ja murdis hekist malaka. Pukki tagasi roninud, sikutas ta ohjadest vahepeal rohtu näksima hakanud Queenie pea üles ja sundis mära uuesti liikvele, seepeale ajas küünarnukid laiali ja vitsa ning ohje kõrgel hoides kangestus uhkesse kutsaripoosi, mis Queenie kärsimatu kabjaplagina ja lõõtsuva bassihäälega kuidagi kokku ei tahtnud sobida. Neist möödus autosid ja jalakäijaid, teiste hulgas ka salk alaealisi neegreid.

«Ets kae Lusterit. Kuhu sa põrutad, Luster? Kondimäele või?»

«Hei,» ütles Luster. «Sinna kondimäele lähte ükskord kõik. Nõõ, elevant!»

Nad lähenesid väljakule, kus Konföderatsiooni sõdur tühja pilguga oma marmorkäe alt tuult ja taevast silmitses. Luster läks kraadi võrra veel uljamaks, sähmas häirimatule Queenie'le malakaga üle laudja ja laskis oma pilgul väljakul ringi käia. «Sial on Jasoni-ärra autu,» ütles ta ja silmas uut neegrite salka. «Näitame nigeritele, kuda saksad sõitvad, Benjy,» ütles ta. «Või mis?» Ta vaatas selja taha. Ben istus, hoides rusikas

käes lille, pilk tühi ja häirimatu. Luster lõi uuesti Queenie't ja pööras mälestusmärgi juurest vasakule.

Silmapilgu istus Ben täiesti hääletult. Siis ta röögatas. Pistis lõugama, järjest valjemini ning valjemini, õhu ahmimisekski vaevalt vahet pidades. Ta lõugamine ei väljendanud ainuüksi hämmastust, selles oli hirmu, jahmatust, pimedat sõnatut meeleheidet, ja Luster pööritas ehmunult oma silmamune. «Püha taevas,» ütles ta. «Kuss! Kuss! Püha taevas!» Siis keeras Luster enese kiiresti ümber ja andis Queenie'le uue sähmaka. Malakas läks katki, ta viskas selle minema ja kahmas Beni uskumatult vägevaks paisunud lõugamise saatel ohjaotsad pihku ning kummardus ettepoole, sest Jason tuli teiselt poolt väljakut pikkade hüpetega ja kargas astmelauale.

Käeseljaga lüües tõukas ta Lusteri kõrvale, haaras ohjad ja trünnis Queenie't, siis keeras ohjaharud kahekorra ja tõmbas märal kõigest jõust üle laudja. Ta virutas uuesti ja uuesti, kuni hobune galoppi pistis jooksma, ning keeras siis kaarega paremalt poolt ümber mälestusmärgi. Ja kogu selle aja röökis Ben kähiseval meeleheitlikul häälel. Seejärel virutas Jason rusikaga Lusterile kuklasse.

«Kas sa kurat seda ei tea, et Beniga ei tohi vasakutpidi sõita?» ütles ta. Ta kummardus taha ja lõi Beni, murdes lillevarre uuesti pooleks. «Jää vait!» sisistas ta. «Jää vait!» Jõnksatusega tõmbas ta Queenie seisma ja hüppas kalessist maha. «Sõida jalamaid koju, kurat võtaks! Ja kui sa temaga meie väravast veel kord välja peaksid tulema, löön su maha!»

«Justament!» ütles Luster. Ta võttis ohjad ja lõi otsaga Queenie't. «Jäta järgi! Jäta ometi järgi, Benjy! Jumalapärast!»

Ben röökis ja röökis. Queenie hakkas uuesti liikuma, kabjad lõid uuesti klopp-klopp vastu sillutist, ja järsku jäi Ben vait. Luster vaatas vilksti üle õla selja taha, siis sõitis edasi. Katkise varrega lill tõlkus Beni rusikas käes ja ta sinisilmade pilk oli kirgas ning tühi, kui karniisid ja fassaadid taas vasakult paremale libisesid, ja postid ja puud, aknad, ukseavad ja reklaamplangud, kõik oma õiges järjekorras.

COMPSONID 1699—1945

IKKEMOTUBBE. Valdused kaotanud Ameerika kuningas. Keda «*l'Homme*'iks» (ja vahel «*de l'homme*'iks») kutsus ta kasuvennast prantsuse rüütel, kellest varasema sünni korral võinuks saada säravaim täht Napoleoni rüütellik-lurjuslike marssalite kirkas tähtkujus, pannes sedaviisi ümber *chickasaw*'-keelse tiitli, mis tähendab «Inimene». Inimloomust — enda oma kaasa arvatud — suurepäraselt tundev Ikkemotubbe, teravmeelne ja fantaasiarikas mees, astus veel ühe sammu edasi ja inglispärastas oma hüüdnime «Doomiks»*. Loovutas oma tohutuist kaotatud valdustest täisruutmiili Põhja-Mississipi raadamata maad, mis mõõdeti niisama täpselt välja kui kaardilauaplaadi neli nurka (tollal kaetud metsaga, sest kõik see toimus enne 1833. aastat, kui tähed langesid ja Jeffersoni linnast Mississipis oli olemas üksainus äraeksinud ühekorruseline saviga tihendatud pikk palkmaja, kus asus Chickasaw' vahetalitaja ja ta vahetuskaupade kauplus), šoti pagulase pojapojale, kelle vanaisa oli oma saatuse sidunud ühe teise valdusteta kuningaga ja pidanud kodumaalt põgenema. Maa loovutamine pluss muud asjad andsid Ikkemotubbele ja ta rahvale õiguse minna rahus omal äranägemisel kas jalgsi või ratsa (tingimusel, et hobused kuuluvad (*chickasaw*'dele) Metsiku Lääne piirkonda, mida praegu tuntakse Oklahoma nime all. Naftast ei teatud tollal midagi.

JACKSON. Suur Valge Isa, mõõgakeerutaja. Elupõline duellant, kõhn, äge, tülinoriv ja väiklane, vastupidav ja hävimatu seltskonnalõvi, kes rahva heaolu pidas Valgest Majast ülemaks ja oma uue poliitilise partei edukust mõlemast ülemaks, kõigest ülemaks aga põhimõtet (mitte oma naise au), et au — olgu seda või ärgu olgu — tuleb kaitsta, sest kaitstuna on olemas ka olematu au. Isikliku allkirja ja pitseriga seadustas maa loovutamise Wassi Townis oma kuldses telgis, teadmata tollal naftast midagi, et palju aastaid hiljem võiksid valdustest ilmajäetute kodutud järglased, viskist õndsalt uimased ja vagurad, sõita spetsiaalselt ehitatud sarlakpunaste surnuvankrite ja tuletõrjepritsidega esiisade luude tolmusel varjupaigal.

Edasi tulevad Compsonid.

QUENTIN MACLACHAN. Glasgow' trükkali poeg, orvuks jäänud ja Perthi mägismaal ema sugulaste poolt üles kasvata-

---

* Doom — hukatus, hukkamõist (ingl. k.). *Tlk.*

tud. Põgenes Culloden Moorilt Carolinasse, kaasas kahe teraga lai šoti mõõk ning tartan, mida ta päeval kandis ja mille all öösel magas. Võidelnud nooruses Inglise kuninga vastu ja kaotanud, otsustas kaheksakümneaastaselt sama viga mitte korrata ja põgenes ühel 1779. aasta ööl oma alaealise pojapoja ning tartaniga (mõõk ja poeg, lapse isa, olid aasta varem kadunud ühest Tarletoni rügemendist pärast lahingut Georgias) Kentuckysse, kus üks naabrimees — kas Boon või Boone — oli juba rajanud asunduse.

CHARLES STUART. Põlustatud ja degradeeritud briti rügemendis teenimise pärast. Surnuks peetud ja Georgia sohu maha jäetud nii taganevate britlaste kui edasiliikuvate ameeriklaste poolt, kusjuures mõlemad eksisid. Jõudis neli aastat hiljem endameisterdatud puujalaga — ka šoti mõõk oli tal alles — isale ja pojale Kentuckysse Harrodsburgi järele ja seda parajasti seks ajaks, et isa maha matta ja oma elu pikka perioodi alustada, mille jooksul püüdis lõhestatud isiksusena koolmeister edasi olla, sest pidas õpetamist oma kutsumuseks, kuni viimaks sellest loobus ja hakkas õnnemängijaks, kes ta tegelikult oli (ja kes tegelikult olid kõik Compsonid, eeldusel, et olukord on meeleheitlik ja risk piisavalt suur, kuigi nad ei paistnud seda mõistvat). Pani lõpuks mängu nii oma elu kui ka perekonna julgeoleku ja järglastele pärandatava nime puhtuse, kui ühines vandenõuga, mida juhtis üks Wilkinsoni-nimeline tuttav (silmapaistvalt andekas ja mõjukas, tark ja kindlameelne mees), eesmärgiks kogu Mississipi oru lahkulöömine Ühendriikidest ning ühinemine Hispaaniaga. Põgenes omakorda, kui seebimull lõhkes (mida kõik peale Compsonist koolmeistri ette oleksid näinud), olles vandeseltslaste hulgas selle poolest ainulaadne, et üksnes tema pidi maalt põgenema, ja seda mitte föderaalvalitsuse kättemaksu või karistuse hirmul, kelle haldusala ta kärpida oli üritanud, vaid oma endiste salaliitlaste värvivahetuse pärast, kes hakkasid äkki kibekiirelt oma nahka päästma. Ei saadetud Uhendriikidest välja, vaid rääkis ise enda kodumaatuks: liigne lobisemine, oskamatus suud pidada, sundis teda lahkuma, mitte riigireetmine, sest sõnadega põletaski ta enda tagant kõik sillad, enne kui oleks jõudnud uut hakata ehitama. Ei sõjaväepolitsei ega ka kohalikud tsiviilvõimud nõudnud ta väljasaatmist, need olid endised vandeseltslased, kes pagendasid ta Kentuckyst ja Ühendriikidest, ja kui nad ta kätte oleksid saanud, küllap ka siitilmast. Põgenes öösel, võttes perekonna traditsioonile vastavalt kaasa poja, vana šoti mõõga ja tartani.

JASON LYCURGUS. Sai kibestunud, sarkastiliselt, taltsutamatult puujalaga isalt, kes endistviisi pidas oma kutsumuseks klassikaliste keelte tuupimist koolilastele, suurelise nime, mille sunduse all — küllap vist — ühel 1811. aasta päeval minema ratsutas mööda Natchezide teed, kaasas paar head püstolit ja kõhetu sadulakott väikese kiitsaka, kuid tugevate jalgadega mära seljas, kes suutis joosta esimesed nelisada nelikümmend jardi kindlalt alla poole minuti ja teised nelisada nelikümmend jardi ligilähedaselt sama ajaga, see oli ka kõik. Ent sellest piisas.

Jõudis chickasaw' vahetalitaja majja Okatobas (mida 1860. aastal kutsuti Vanaks Jeffersoniks) ja jäi sinna pidama. Oli kuus kuud hiljem vahetalitaja abiline ja kaksteist kuud hiljem osanik ta kaupluses, ametlikult endiselt abiline, kuid tegelikult kaupluse poolomanik, mis oli vahepeal jõudsasti kasvanud ja seda tänu mära võitudele võiduajamistel Ikkemotubbe noorte meeste hobustega, kus tema, Compson, pidas alati hoolsasti silmas, et maa pikkus oleks veerand miili või kõige rohkem kuussada kuuskümmend jardi. Aastapäevad hiljem kuulus väike mära Ikkemotubbele, Compsonile aga täisruutmiil maad, mis pidi ükskord edaspidi olema peaaegu Jeffersoni linna keskus, ent tollal oli metsaga kaetud, nagu kakskümmend aastat hiljemgi, kuigi siis pigem park kui mets oma orjaküla ja tallide ja köögiviljaaedadega, oma põetud muruväljakute ja pargiteede ning paviljonidega, mis olid sellesama arhitekti kujundatud, kes ehitas sammaskojaga maja, kuhu mööblit toodi aurulaevaga Prantsusmaalt ja New Orleansist. Ka 1840. aastal oli ruutmiil endiselt puutumata (nüüd kasvas selle ümber Jeffersoni-nimeline valgete küla ja kõik ümberkaudsed maad kuulusid valgetele, sest Ikkemotubbe rahvas ja järglased olid siitkandist juba mõnda aastat kadunud, need üksikud aga, kes jäid, ei elanud enam sõdalaste või küttide kombel, vaid valgete meestena — mannetute maaharijatena või vahel ka pisikeste plantatsioonide peremeestena ning mannetute orjade omanikena, valgetest pisut räpasemad, pisut laisemad, pisut julmemad, kuni metslaseveri lõpuks täiesti kadus ja mõne puuvillavankris istuva neegri või valge saeveskitöölise või trapperi või vedurikütja kunagist päritolu reetis juhuslikult veel vaid nina kuju) ja tollal kutsuti seda Compsoni mõisaks, sest nüüd sobis see kasvatama härrasid — riigimehi ja kindraleid ja piiskoppe, et hüvitada Cullodeni, Carolina ja Kentucky maatuid Compsoneid. Ja seejärel kutsuti seda Kuberneri häärberiks, sest tõepoolest tuligi sealt või vähemalt sigitati seal üks kuberner — Quentin MacLachan (nimi Cullodeni vanaisa järgi), ja pärast 1861. aastat kutsuti seda Vana-Kuberneri häärberiks (kogu linna ja maakonna üksmeelsel kokkuleppel, otsekui oleks juba siis ette teatud, et vana kuberner on viimane Compson, kelle elus mitte kõik ettevõtmised peale pika ea ja enesetapu ei nurju), kuigi seal oli sigitatud ka üks kindral — brigaadikindral Jason Lycurgus II, kes sai 1862 lüüa Shiloh' all ja 1864 uuesti (ehkki mitte nii rängalt) Resaca all, kes võttis 1866 ühelt Uus-Inglismaa avantüristilt esimese hüpoteegi ikka veel puutumata ruutmiili peale pärast vana linna mahapõletamist föderaalarmee kindrali Smithi korraldusel, misjärel uus väike linn, mida ei asustanud Compsonite, vaid peaasjalikult Snopeside järglased, hakkas piirama ruutmiili ja seda tükkhaaval alla kugistama, sest lüüasaanud brigaadikindral müüs järgmised nelikümmend aastat oma maad kruntide kaupa, et suuta allesjäänu eest hüpoteeklaenu tasuda, kuni ta aastal 1900 ühel päeval vaikselt suri oma sõdurikoikul Tallahatchie jõe orus asuvas jahi- ning kalaonnis, kus ta veetis enamiku oma elu lõpupäevi.

Aga isegi vana kuberner unustati. Kunagise ruutmiili jäänuseid — ammuilma värvi vajavat maja kestendavate portikuse-

sammastega, mida ümbritsesid mõned umbrohtu kasvanud vanad muruplatsid ja pargiteed, — kutsuti nüüd lihtsalt Compsoni majaks, ja Jason III, kes oli advokaadiks koolitatud ja kellel oli linnas väljaku ääres teisel korrusel oma kontor, kus mitmed maakonna kõige vanemad nimed — Holston ja Sutpen, Grenier, Beauchamp ja Coldfield —, ekseldes päranduskohtute päratuis labürintides, luitusid tolmustesse toimikutesse maetuina (kes teab mis lootusi hellitas ta isa igihaljas süda, kes oli parajasti lõpetamas oma kolmest kehastusest kolmandat: esiteks andeka galantse riigimehe poeg, teiseks vaprate ja galantsete meeste sõjapealik, kolmandaks privilegeeritud võlts Daniel Boone ja Robinson Crusoe, kes polnud teise lapsepõlve jõudnud, kuna polnud veel esimesestki lahkunud, — kas ehk seda, et advokaadikontorist saab kuberneri häärberi eesruum ja hoolaud kunagise hiilguse juurde tagasi), istus kogu päeva seal sammaskojas, laual viskikarahvin ja Horatiuse, Liviuse ning Catulluse eeslikõrvus teosed, sepitsedes kuuldavasti salvavalt pilkavaid matusekõnesid nii surnud kui elavate kaaslinlaste jaoks, ja müüs sularaha eest golfiklubile viimase maatüki peale selle krundi, kus asus maja, köögiaed, sisselangenud katusega tall ja üks teenijaosmik (seal elas Dilsey perekond), et tütar Candace saaks 1910. aasta aprillikuus uhked pulmad ja poeg Quentin oma ühe Harvardi-aasta lõpetada ning seejärel juunikuus enesetapu sooritada. Juba siis kutsuti seda endiseks Compsoni majaks, kui Compsonid seal veel sees elasid ja vana kuberneri hukkumisele määratud, isanimeta seitsmeteistkümneaastane pojapoja tütretütar ühel 1928. aasta kevadõhtul oma viimaselt arukalt meessoost sugulaselt, oma onult Jasonilt, selle tuppa peidetud raha varastas, mööda vihmaveetoru alla ronis ja ühe rändtsirkuse kormutajaga minema jooksis, ja ka siis kutsuti seda ikka veel endiseks Compsoni majaks, kui Compsonitest seal enam jälgegi polnud, kui Jason IV, kes ei tarvitsenud enam Dilsey't karta, oli leseks jäänud ema surma järel oma idioodist venna Benjamini Jacksonisse osariigi vaimuhaiglasse paigutanud ja maja ühele maal elavale mehele müünud, kes asutas sinna pansioni vandemeeste ja hobuse- ning muulaparisnike tarvis, ja ka siis kutsuti seda ikka veel endiseks Compsoni majaks, kui pansion (ja hiljaaegu golfiväljakki) olid kadunud ja kunagine ruutmiil oli jälle ühes tükis koos, rida rea kõrval täis tipitud lohakalt ülesklopsitud kitsukesi äärelinna-üksikelamuid.

Ja need:

QUENTIN III. Ei armastanud oma õe keha, vaid mingit kujutlust Compsonite aust, mida ebalevalt ja — ta teadis väga hästi — ainult ajutiselt kandis õe habras neitsinahk, nagu väljaõpetatud hülge nina hoiab ülal päratu maakera miniatuurset koopiat. Ei armastanud verepilastust, milleks ta poleks ealeski võimeline olnud, vaid mingit presbüterlikku kujutlust sellele järgnevast igavesest karistusest, nii et tema ise (mitte Jumal) oleks võinud iseenda ja oma õe heita põrgusse, kus ta oleks saanud oma õde igavesti valvata ja kustumatute leekide vahel igavesti rüvetamatuna hoida. Armastas üle kõige surma, armastas ainuüksi surma, armastas ja elas vabatahtlikus, lausa loomuvastases surmaootuses, nagu armunu armastab ja hoiab puutumatuna oma armastatu ootavat, nõusolevat, sõbralikku, hella, veetlevat keha, kuni ta ei suuda ohjeldust enam taluda ja sööstab naudingusse ning upub. Sooritas kaks kuud pärast õe pulmi 1910. aasta juunikuus Massachusettsis Cambridge'is enesetapu, oodanud enne ära õppeaasta lõpu, et kasutada ettemakstud õpperaha täies ulatuses, ja seda mitte temas voolava Cullodeni, Carolina ja Kentucky esiisade vere pärast, vaid sellepärast, et õe pulmade ja tema Harvardi-aasta finantseerimiseks mahamüüdud viimane allesjäänud tükk kunagisest Compsoni ruutmiilist oli sellesama õe ja elava tule kõrval ainuke asi, mida ta idioodina sündinud kõige noorem vend oli armastanud.

CANDACE (CADDY). Hukkumisele määratud. Teadis seda ja leppis sellega, ilma et oleks siiski hukatusse tormanud või selle eest pageda püüdnud. Armastas oma venda kõigest hoolimata, armastas teda ja temas seda kibestunud prohvetit ning äraostmatut, kompromissitut kohtunikku, kes otsustas ise, milles seisneb perekonna au ja hukatus, kes arvas armastavat, kuid tegelikult vihkas ões seda, milles ta nägi oma suguvõsa uhkuse ning häbistatuse habrast, hukkumisele määratud võrdkuju. Veelgi enam: armastas oma venda just sellepärast (mitte ainult sellest hoolimata), et vend ei olnud vastuarmastuseks võimeline, ja leppis tõsiasjaga, et tema tähendab vennale hoopis vähem kui ta neitsilikkus, mida ta aga ise ei hinnanud millekski, vaid pidas tühipaljaks füüsiliseks ahendiks, niisama väärtusetuks kui küünekisk. Teadis, et vend armastab üle kõige surma, ega olnud kiivas, oleks olnud võimeline vennale sümboolset mürgikarikat ulatama ja küllap ta oma abielu plaanitsemise ning elluviimisega seda tegigi. Oli kaks kuud teisest mehest rase ja otsustas lapsele — sündigu poiss või tüdruk — nimeks panna Quentin — venna mälestuseks, kes oli (mõlemad teadsid seda) juba siis niisamahästi kui surnud, kui tema sõlmis 1910 ühe Indianas eluneva nooremapoolse mehega, keda tema ja ema olid eelmisel suvel French Lickis suvitamise ajal kohanud, äärmiselt soodsa abielu. See lahutati 1911. Sõlmis 1920 ühe Hollywoodi väiksemakaliibrilise filmimagnaadiga uue abielu, mis lahutati vastastikusel kokkuleppel 1925 Mehhikos. Kadus 1940 Pariisis, kui sakslased linna okupeerisid, endiselt kaunis ja tõenäoliselt jõukaski, sest veel neljakümne kaheksa aastaselt nägi ta välja kolmkümmend kolm.

Hilisema käekäigu kohta andmed puuduvad. Peale selle, mida võis kuulda Jeffersoni maakonnaraamatukogu hoidja, hiirekuju ja -karva vanatüdruku käest, kes oli Candace Compsoniga koolis käinud samas klassis, siis aga kogu oma elu sellele pühendanud, et sokutada «Alati Amber», «Jurgen» ja «Tom Jones» keskkooliõpilaste käeulatusest tagumisele riiulile, kust viimased neid ilma kikivarvule tõusmata võtma küündisid, kuigi tema oli pidanud nende sinna peitmiseks pingile ronima. Oli 1943. aastal nädalapäevad äärmiselt hajameelne, lausa iseennast kaotamas, ja igaüks, kes sel ajal raamatukokku juhtus astuma, nägi, kuidas ta oma laualaeka kiiresti kinni lükkas ja siis võtit pööras, nii et pereemad, pankurite, arstide ja advokaatide auväärsed

kaasad, osa neist ta keskkooliaegsed klassikaaslased, kes õhtupoolikul tulid ja läksid, «Alati Amber» või mõni Thorne Smithi teos vööraste silmade eest hoolikalt Memphise või Jacksoni ajalehte pakitud, juba kartsid, et ta on haigeks jäämas või koguni mõistust kaotamas. Sulges ja lukustas ühel pärastlõunal oma raamatukogu, ning surunud käekoti tugevasti kaenla alla, kaks palavikulist otsusekindluselaiku tavaliselt jumetuil põskedel, astus põllumajandustarvete-kauplusse, kus Jason IV, kes oli sealsamas alustanud müüjana, nüüd isiklikku puuvilla ostu- ja müügikontorit pidas. Sammus läbi sünge koopa, kuhu ainult mehed sisse astusid (koopa põrandal, seintel ja laes vedelesid ning rippusid stalaktiitidena adrad ja randaalikettad ja kettrengid ja kolgid ja muularangid ja soolalihatünnid ja odavad jalatsid ja hobusevõie ja jahu ja melass, ja sünge ning pime oli siin sellepärast, et kaubad olid välja panemata, pigem peidetud, sest Mississipi põllumehi või vähemalt neegritest põllumehi varustavad kaupmehed said tasuks osa nende saagist ega soovinud enne saagi valmimist ning selle ligikaudse väärtuse väljarehkendamist oma kundedele näidata kaupu, mida need oleksid võinud hakata ilmaasjata himustama, vaid andsid viimastele ainult seda hädapärast, ilma milleta poleks toime tuldud), ja läks otsejoones Jasoni tagapool asuvasse kontorisse, juustu, petrooleumi ja tõkati järele haisevasse võrega piiratud ruumi, kus tolmu ja puuvillaebemetega kaetud riiulitel ning lahtrites seisid masindamiskviitungid ja arveraamatud ja puuvillaproovid, nurgas aga konutas päratu plekkahi, mille vastu ligi sada aastat oli sülitatud närimistubakat. Astus pika kõrge kiiva leti ette, mille taga seisis Jason, ja heitmata uut pilku tunkedes meestele, kes tema ilmumise järel poodi oma lobisemise ja isegi tubakanärimise olid katkestanud, avas meeleheitliku otsustavusega käekoti ning võttis sealt kobavi sõrmi välja pildi, mille asetas letile, jäädes ise värisedes ja kiiresti hingeldades ootama, kuni Jason pilti vaatas, seda kusagilt odavast pildiajakirjast ilmselt väljalõigatud värvilist fotot, kust heiastus luksust, raha ja päikesepaistet, taustaks Vahemere ranniku mäed, palmid, küpressid ja meri, esiplaanil suur kallis kroomisäras lahtine spordiauto, kust kireva salli ja hülgenahast kasuka vahelt paistis naise kübarata nägu, eatu ja kaunis, külm, kirgas ja neetud, ja naise kõrval sihvakas nägus keskealine mees, seljas Saksa staabikindrali munder. Kohkunud oma hulljulgusest, vahtis hiire kuju ja -karva vanatüdruk võbisedes lastetut vanapoissi, seda viimast lüli nende meeste pikas reas, kes suutsid ka pärast äpardusi ja uhkuse muutumist edevuseks ning enesehaletsuseks säilitada endas mingil määral nii uhkust kui sündsustunnet: kõigepealt pagulane, kes pidi lausa paljakäsi oma kodumaalt põgenema, kuid lüüasaamisega ei leppinud, ja seejärel koolmeister, kes pani kahel korral oma elu ning hea nime mängu, kaotustest hoolimata aga õnnemängust ei loobunud, ja mees, kes üheainsa väikese välejalgse ratsahobuse abil hüvitas isa ja vanaisa edutuse ning hankis endale vürstliku mõisa, ja andekas ning galantne kuberner, ja kindral, kes polnud hakkama saanud vaprate ning galantsete meeste juhtimisega lahinguväljal, kuid riskis samal ajal siiski oma eluga, ja lõpuks haritud alkohoolik,

kes müüs maha viimase osa oma patrimooniumist, aga mitte viinarahaks, vaid selleks, et anda vähemalt ühele oma järglasele see parim võimalus elus edasijõudmiseks, mida tema teadis.

«See on Caddy!» sosistas raamatukoguhoidja. «Me peame ta päästma!»

«Cad jah,» ütles Jason. Samas aga puhkes naerma. Ta vahtis pilti, mis nädalasest peitmisest laualaekasse ja käekotti oli murtud ning kortsus nurkadega, vahtis külma kaunist naisenägu ja naeris. Ja raamatukoguhoidja teadis, miks Jason naerab. Kolmkümmend kaks aastat, sellest 1911. aasta päevast peale, kui abikaasa hüljatud Candace tõi oma pisitütre isakoju ja jättis lapse ning sõitis järgmise rongiga minema, et mitte iialgi enam sinna tagasi tulla, oli ta Jasonit ainuüksi härra Compsoniks kutsunud, sest temagi oli neegrist koka Dilsey kombel puhtvaistlikult taibanud, et Jason lapse olemasolu ja isatust ära kasutades Caddyt mingil moel šantažeerib, on talt välja pressinud lubaduse mitte iialgi Jeffersoni tagasi tulla ja nõudnud enese määramist lapse ülalpidamiseks saadetava raha ainukeseks kontrollimatuks hooldajaks, ning oli keeldunud Jasoniga sõnagi rääkimast selle 1928. aasta päevani, mil Caddy tütar vihmaveetoru mööda alla ronis ja ühe kormutajaga minema jooksis.

«Jason!» hüüdis raamatukoguhoidja. «Me peame ta päästma! Jason! Jason!» hüüdis ta ka veel siis, kui mees pildi pöidla ning nimetissõrme vahele võttis ja üle leti tema poole viskas.

«Sa pead seda Candace'iks?» ütles Jason. «Ära aja mind naerma. See lits pole veel kolmkümmendki. Too teine on aga juba viiskümmend täis.»

Ka kogu järgmise päeva oli raamatukogu suletud, sest kella kolme ajal pärast lõunat pööras raamatukoguhoidja, jalad väsinud ning valutavad, meelekindlus aga endistviisi kõikumatu ja käekott endistviisi kõvasti kaenla alla surutud, Memphise neegrite linnaosas väikesesse korralikku aeda ning ronis trepist üles väikese korraliku maja ukse taha, kus ta kella helistas. Uks avanes ja umbes temavanune must naine vaatas sõnatult talle otsa.

«Eks ole, teie olete Frony?» ütles raamatukoguhoidja. «Kas te mind ei mäleta... ma olen Melissa Meek, Jeffersonist...»

«Mäletan küll,» ütles neegritar. «Astuge sisse. Te soovite memme näha.» Seepeale astuski raamatukoguhoidja sisse vana neegrinaise korralikku, kuid kraami täistuubitud magamistuppa, kus lehkas vanade inimeste, vanade naiste ja vanade neegrite järele, ja sealsamas kamina lähedal, milles juunikuust hoolimata hõõgus tuli, istus kiiktoolis muldvana Dilsey, kunagine suurekasvuline naine, seljas luitunud puhas sitskleit ning pea ümber keeratud kabe turban, mis troonis ähmaste, nüüd ilmselt peaaegu pimedate silmade kohal, ja pistis ülespidi nurkadega ajakirjapildi vana neegrinaise mustade käte vahele, mis olid tema rassi naistele iseloomulikult niisama nõtked ja kaunikujulised nagu siis, kui ta oli kolmkümmend või kakskümmend või koguni seitseteist.

«See on Caddy!» ütles raamatukoguhoidja. «Jah on! Dilsey! Dilsey!»

«Mis tema ütles?» küsis vana neegrinaine. Ja raamatukogu-

hoidja teadis, keda Dilsey «tema» all mõtleb, ega imestanud ei selle üle, et vana neegrinaine teab, et tema (raamatukoguhoidja) teab, keda ta «tema» all mõtleb, ega ka selle üle, et vana neegrinaine otsekohe teadis, et seda pilti on Jasonile näidatud.

«Nagu te ei teaks, mis ta ütles?» hüüdis raamatukoguhoidja. «Kui aru sai, et Caddy on hädaohus, tunnistas ta Caddy Caddyks, ja oleks ka siis tunnistanud, kui ma poleks talle pilti näidanud. Aga niipea kui aru sai, et keegi — olgu või mina — tahab... püüab Caddyt päästa, ütles, et see pole Caddy. Aga see ju on Caddy! Vaadake ise!»

«Eks kae mu silmi,» ütles vana neegrinaine. «Kuda ma nendega su pilti nään?»

«Kutsuge Frony!» hüüdis raamatukoguhoidja. «Tema tunneb Caddy ära!» Aga vana neegrinaine keeras juba ajakirjaväljalõike selle vanu murdeid pidi hoolikalt kokku ja ulatas pildi raamatukoguhoidjale tagasi.

«Mu silmad põle änam need, mis nad olid,» ütles Dilsey. «Ma'i nää su pilti.»

Ja see oligi kõik. Kella kuue ajal trügis raamatukoguhoidja bussijaama rahvasummas, käekott kaenla alla surutud ning edasi-tagasipileti tagasisõidupool teises käes, ja kanti päevasest tõusulainest käratsevale perroonile, kus tunglesid mõned keskealised tsiviilisikud, enamasti aga puhkusele või surma sõitvad sõdurid ning madrused ja nende kaaslannad, kodutud noored naised, kes olid nüüd juba kaks aastat päevast päeva elanud pulmanvagunites ja hotellitubades, kui neil õnne oli, või üldvagunites, bussides, jaamaootesaalides ja avalikes puhkeruumides, kui neil õnne polnud, peatudes vaid niikauaks, et oma ihuvilja mõnda lastekodusse või politseijaoskonda puistata ning samas edasi liikuda, ja trügis oma bussi, kõikidest teistest trügijatest väiksem, nii et ta jalad vaid harva põrandat puudutasid, kuni üks kogu, üks mundris mees, keda ta ei näinud, sest ta nuttis juba, tõusis ja sõna otseses mõttes tõstis ta akna alla istmele, kust ta vaikselt edasi nuttes välja vaatas ja pagevat suurlinna aknast mööda nägi sööstmas ning seejärel selja taha kadumas, aga varsti on ta kodus tagasi, oma turvalises Jeffersonis, ja ehkki ka seal elati elu, täis mõistmatut kirge ja sekeldamist, muret, raevu ja meeleheidet, võis seal siiski kella kuue ajal õhtul sellele kõigele kardinad ette tõmmata ja isegi kaalutu lapsekäsi võis selle hääletuile igavestele riiulitele teiste omasuguste kõrvale tagasi panna ning ukse pikaks unenägudeta ööks lukku keerata. *Jah,* mõtles raamatukoguhoidja vaikselt nuttes, *nii see on Dilsey ei tahtnud vaadata ei tahtnud teada kas see on Caddy või ei sest ta teab et Caddy ei taha päästmist et Caddyl ei ole enam midagi mis oleks päästmist väärt ei ole midagi kaotada mis oleks kaotamist väärt.*

JASON IV. Esimene arukas Compson pärast Cullodeni ja lastetu vanapoisina ka viimane. Loogiliselt funktsioneeriv ratsionalist ja vanas stoikute traditsioonis koguni filosoof: ei mõelnud jumalast midagi, ei poolt ega vastu, pidas politseid lihtsalt politseiks ja kartis ning austas ainult seda neegrinaist, kes talle iga päev süüa tegi, oma vihavaenlast sünnist peale ja surma-

vaenlast sellest 1911. aasta päevast alates, kui Dilsey otsekui ilmutuse väel korraga taipas, et ta kasutab mingil moel oma väikese õetütre isatust viimase ema šantažeerimiseks. Tõrjus Compsonid minema ja jäi võidumeheks, konkureeris Snopesidega, kes võtsid sajandi vahetuse järel pärast Compsonite, Sartoriste ja nende kamba hajumist linna endi kätte üle, ja jäi siingi võidumeheks (ei mingeid Snopese Jason Compsonile, kes kohe pärast ema surma — õetütar oli siis juba vihmaveetoru mööda alla roninud ja kadunud, nii et Dilsey kaigastest tema pea kohal ei olnud kumbki enam ohtlik — saatis oma idioodist noorema venna osariigi hooldusse ja tegi vana maja tühjaks, jagas algul endisaegsed uhked toad nõndanimetatud korteriteks ja müüs siis kogu kupatuse ühele maal elavale mehele, kes majas pansioni avas), kuigi see polnudki eriti raske, sest ta pidas kogu linna ja maailma, kogu inimkonda peale iseenda compsoniteks — olenditeks, kelle käitumine on seletamatu, ent sedavõrd siiski ennustatav, et neid mingil tingimusel usaldada ei saa. Kasutas oma poemüüja kesisest palgast kogutud viletsaid veeringuid — karjamaa müügist saadud raha oli täies ulatuses kulunud õe pulmadeks ja vanema venna aastaseks koolitamiseks Harvardis — ühes Memphise koolis käimiseks, kus teda õpetati puuvilla hindama ja liigitama, ja asutas seejärel omaenese puuvillakontori ning võttis pärast alkohoolikust isa surma lagunevas majas eluneva laguneva perekonna eest hoolitsemise enda peale, pidades ema soovil ülal oma idioodist venda, loobudes elunaudingutest, mille peale igal kolmekümneaastasel vanapoisil on õigus ja isegi tarve, et ema elu võiks jätkuda nii endistviisi kui vähegi võimalik, ja seda mitte armastusest ema vastu, vaid lihtsalt aruka mehe kartusest oma neegrist koka ees, keda ta ei suutnud lahkuma sundida ka pärast iganädalase palga maksmata jätmist. Oskas kõigest hoolimata säästa ligi kolm tuhat dollarit ($ 2840.50— nagu ta õetütre toimepandud varguse järel teatas), mida ta koonerdades oli kogunud kümne, kahekümne, viiekümne sendi kaupa, ei hoidnud seda aga üheski pangas, sest tema meelest oli ka pangapidaja lihtsalt üks järjekordne compson, vaid lukus kummutilaekasse peidetult oma magamistoas, kus ta ise aset tegi ja linu vahetas, sest magamistoa uks käis lukust lahti ainult niikauaks, kui ta sealt sisse või välja läks. Lasi enda ema teadmata oma idioodist venna hooldajaks määrata, mis pärast viimase tulemusetut üritust ühele mööduvale tütarlapsele kallale tungida andis talle võimaluse venna kastreerida laskmiseks veel enne, kui ema teada sai, et see vaene olend kodunt ära käis, ja vabastas enda pärast ema surma 1933 nii oma idioodist vennast ja vanast majast kui ka neegrinaisest Dilsey'st, sest kolis sellesama kaupluse ülemisele korrusele, kus asusid ta puuvillaproovid ja arveraamatud, ning tegi paarist sealsest kontoriruumist magamistoa-köögi-vannitoa, kus nädalalõppudel nähti liikumas suurt kasvu punasejuukselist meeldiva näoga, mitte enam eriti noort, sõbralikku ja ilutut naist, kes kandis laiaservalist ümarat kübarat või (olenevalt aastaajast) imiteeritud nahast kasukat, ja neid mõlemat — seda keskealist puuvillamaaklerit ja naist, keda linnarahvas kutsus lihtsalt ta Memphise-sõbratariks — nähti laupäeva õhtul kohalikus kinos ja pühapäeva hommikul

koduselt, abikaasalikult, heldinult üles ronimas korteritrepist, käes paberkotid vürtspoest ostetud leiva, munade, apelsinide ja konservsupipurkidega, kuni hilisõhtune buss naise Memphisesse tagasi viis. Jason IV oli oma priiuse lõpuks kätte saanud. Ta oli vaba. «1865. aastal,» armastas ta öelda, «vabastas Abe Lincoln nigerid compsonitest. 1933. aastal vabastas Jason Compson compsonid nigeritest.»

BENJAMIN. Sai pärast sündimist nimeks Maury, ema ainukese venna, selle tööpõlgurist keigarliku nägusa vanapoisi järgi, kes igaühelt raha laenas, isegi Dilsey'lt, neegrilt, ja kätt taskust välja võttes seletas, et ta peab Dilsey't oma õe perekonna liikmeks ning koguni sündinud daamiks igas olukorras ja igaühe silmis. Nimetati Quentinist venna poolt ümber Benjaminiks (Benjamin, meie kõige noorem poeg, kes Egiptusemaale maha müüdi), kui lõpuks isegi ema mõistis, mis ta on, ja nuttes nime muutmist nõudis. Armastas kolme asja: karjamaad, mis Candace'i pulmade korraldamiseks ja Quentini saatmiseks Harvardi ülikooli maha müüdi, oma õde Candace'it ja elavat tuld. Ei kaotanud neist ühtegi, sest ta ei mäletanud õde, vaid ainult õe kaotust, ja tuli oli needsamad heledad kujud mis magamajääminegi, müüdult aga oli karjamaa isegi parem kui enne, sest nüüd sai ta T. P-ga tara taga saalides lõpmatuseni jälgida liigutusi, millest ta ei teadnudki, et neid sooritavad golfikeppi vibutavad inimolendid, ja T. P. võis mõnest rohututist või umbrohupuhmast oma pihku meelitada väikese valge kera, mis heidetuna käest laudpõranda, suitsukoja seina või tsementjalgtee suunas trotsis muutumatuid loodusseadusi ning raskustungi, millest ta samuti midagi ei teadnud. Kohitseti 1913. Paigutati Jacksonisse osariigi varjupaika 1933. Ei kaotanud sellega midagi, sest nii nagu ta ei mäletanud õde, ei mäletanud ta ka karjamaad, vaid ainult selle kaotust, ja tuli oli endiselt seesama mis uinumise heledad kogud.

QUENTIN. Viimane. Candace'i tütar. Isata üheksa kuud enne sündimist, nimeta pärast sündimist ja määratud jääma abikaasata juba selsamal hetkel, kui jagunev munarakk ta soo määras. Ronis seitsmeteistkümneaastasena meie Issanda ülestõusmise tuhande kaheksasaja üheksakümne viienda aastapäeva eelõhtul mööda vihmaveetoru toast, kuhu onu ta juba keskpäeval luku taha oli pannud, sellesama onu lukus ja tühja magamistoa suletud akna taha, lõi ruudu katki, ronis aknast tuppa ja kangutas onu kaminaroobiga lahti lukus kummutisahtli ning võttis sealt raha endale, ronis sedasama vihmaveetoru mööda pimedas alla ja jooksis minema ühe kormutajaga, kes oli kahenaisepidamise eest kohtu poolt juba karistatud.

[Ülelöödud rahasumma ei olnud $ 2840.50, vaid ligi seitse tuhat dollarit, ja see, et Jason ei saanud kellelegi tunnistada, et temalt ei varastatud mitte tühipaljas kolm tuhat dollarit, vaid ligi seitse tuhat, muutis ta tookordse viha talumatuks pööraseks raevuks, mis järgmise viie aasta jooksul valdas teda palju kordi peaaegu esialgse ägedusega ning pani ta tõsiselt uskuma, et see ta ettehoiatamatult hävitab, silmapilkselt tapab nagu püssikuul

või välgunool; just sellepärast, et talt kolme tuhande dollari asemel oli röövitud seitse tuhat dollarit, ei saanud Jason nõuda õigust (kaastunnet ta ei vajanud) olgu või mõnelt niisama õnnetult mehelt, kellel õde on üks lits ja õetütar teine, ta ei saanud asja isegi politseisse anda; just sellepärast, et ta oli kaotanud neli tuhat dollarit, mis talle ei kuulunud, ei saanud Jason tagasi ka seda kolme tuhandet, mis talle kuulusid, sest need neli tuhat dollarit olid niisamahästi kui ta õetütre seaduslik omand, osa sellest rahast, mis õde viimase kuueteistkümne aasta jooksul oma tütre ülalpidamiseks oli saatnud; need neli tuhat dollarit lihtsalt ei eksisteerinud, olid kulutatud ja ära tarvitatud, nagu kinnitasid ametlikud aruanded, mis Jason kui alaealise hooldaja ning volinik iga aasta ametivõimudele pidi esitama, — nõnda et Jasonilt rööviti nii varastatud raha kui ka säästud, ja röövijaks oli ta enda ohver; Jasonilt rööviti nii need neli tuhat dollarit, mis ta vanglakaristusega riskides endale oli kombineerinud, kui ka need kolm tuhat dollarit, mis ta ohverduste ja loobumiste hinnaga ligi kakskümmend aastat peaaegu sent-sendilt oli korjanud, ja röövijaks oli ta enda ohver, veelgi hullem — laps, kes tegi seda esimese pähetulnud mõttesähvatuse ajel, ilma ettekavatsuse või plaanita, teadmata või isegi huvi tundmata, kui palju ta sealt laekast leiab, mida ta lahti kangutama hakkas, ja Jason, kes alati oli politseid austanud, neile kunagi tüli valmistamata, aasta-aastalt korralikult makse maksnud, tänu millele nad võisid parasiitlikku ja sadistlikku jõudeelu elada, ei saanud politseilt isegi abi nõuda, ja mitte ainult seda: ta ei julgenud ka omal käel plikat taga ajada, sest ta võis plika kätte saada ja siis räägiks see kõik ära, nii et Jasoni ainukeseks väljapääsuks oli kasutu unenägu, mis pani ta veel kaks, kolm, isegi neli aastat hiljem, kui kõik oleks juba ammu pidanud olema unustatud, öösiti voodis vähkrema ja higistama, unenägu sellest, kuidas ta plika, kes pole veel kogu raha jõudnud ära raisata, hoiatamatult kätte saab, pimedas talle kallale kargab ja ta tapab, enne kui teine suudki lahti jõuab teha.]

Kadus jäljetult. Aga ükskõik mis elukutse Quentini ka ei pärinud, ei saabunud see kroomisäras «Mercedesega», ja ükskõik mis pilte temast ka ei tehtud, ei istunud ta neil staabikindrali kõrval.

Ja see ongi kõik. Teised ei ole enam Compsonid. Nad on mustad:

T. P. Kandis Memphises Beale Street'il odavaid, röögatult värvikirevaid moeriideid, mis Chicago ning New Yorgi õmblusvabrikutes olidki tehtud temataoliste jaoks.

FRONY. Läks magamisvagunisaatjale mehele ja asus St. Louisi elama, hiljem kolis Memphisesse tagasi ja võttis ema enda juurde, sest Dilsey polnud nõus kuhugi kaugemale minema.

LUSTER. Mees, neliteist aastat vana. Suutis hoolitseda endast kaks korda vanema ja kolm korda suurema idioodi eest ja liiatigi ta meelt lahutada.

DILSEY.

Nemad püsisid.

COMPSONITE SUGUPUU

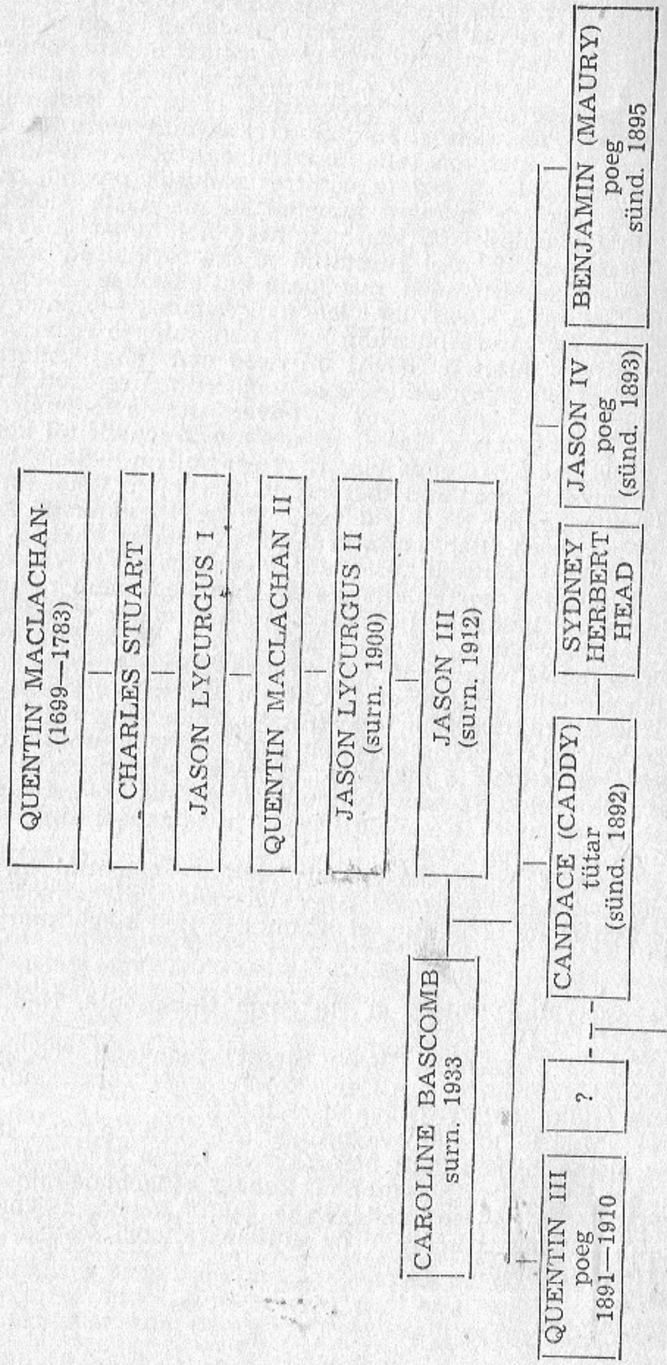

COMPSONITE NEEGRID

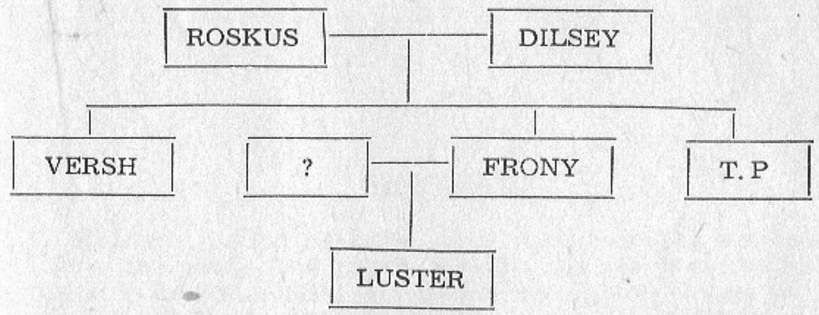

Sulgudes ( ) aastaarvud on ligilähedased

Katkendlik joon - - - märgib ebaseaduslikku vahekorda

SAATEKS

Mississipi osariigi põhjaosas asub Yoknapatawpha maakond. Me ei leia seda Ühendriikide kaardilt, aga me tunneme selle maad ja loodust, külasid ja maakonnalinna, minevikulegende ja oleviku argipäeva paremini kui ühtegi teist Ühendriikide piirkonda või selle elanikke.

Maakond on 2400 ruutmiili suur. See on valdavas osas künklik, uuristatud erosiooninõgudest ja kaetud männimetsaga. Lääne poole jääb viljakas Mississipi jõe org, siin aga on pinnas tunduvalt kitsim, nõuab oma harijalt visa tööd ja tasub vaeva krossidega. 6298-st valgest ja 9313-st mustast elab enamik maal, kus kasvatatakse puuvilla ja tegeldakse vähemal määral metsa ülestöötamisega. Provintsiametnikud, väikekaupmehed, käsitöölised ja üksikud jõude elavad jõukad on koondunud Jeffersonimelisse väikelinna, kus asub maakonnavalitsus. Lähima suurlinnani, Tennessee's paikneva Memphiseni Mississipi kaldal, jääb loode suunas minnes umbes 75 miili.

Kunagi kuulus maa indiaanlastele, muskogeede hõimkonna sõjakale *chickasaw'* suguharule. 1800 paiku ilmus valge mees, kes lepingute, ostude, aga ka lihtsalt pettusega omastas paarikümne aasta jooksul kogu päriselanike maa. Valge mees tuli tõsise kavatsusega rajada endale ja oma poegadele siin kodu. Ta tõi kaasa rajamaa-asuka mehisuse, südikuse, eneseuhkuse, õigluse- ja vabadusearmastuse, kuid ka isekuse ning sõgeduse ja — neegerorjad. Enne Kodusõja puhkemist jõuti siiski küllalt palju ära teha, muu hulgas luua lõunaosariikidele iseloomulik plantatsiooniühiskond miniatuuris, kuid indiaanlastelt anastatud maa, mida neegrid sunniviisil harima pandi, ei toonud uutele peremeestele õnnistust, vaid sai pigem needuseks.

Kodusõjas võideldi vapralt, ent «vanale korrale» määras kaotuse ette juba ta reaktsiooniline olemus. Uues olukorras ei suutnud valitsevad eliitperekonnad oma positsiooni kuigi kaua säilitada: üksteise järel nad kadusid, mandusid ja tõmbusid tagaplaanile. Kahekümnenda sajandi alguses läks kogu poliitiline ja majanduslik võim tagamailt esilekerkinud uue klassi, endiste maata valgete, võsarüütlite ja hobusevaraste järeltulijate kätte. Nood mängisid Põhja finantskapitaliga kokku, kasutasid võtteid, mis endistele poolaristokraatidele olid võitlusvahenditena vastuvõetamatud, seadsid eesmärgiks klaperjahi materiaalsetele hüvedele ja muutsid ühiskonna moraalselt impotentseks, inimese südamevajadustele võõraks ning vaenulikuks.

Yoknapatawpha viieteistkümnest tuhandest elanikust tun-

neme me nimepidi umbes kuutsada. See on kirev ja vastandlik ühiskond, nii sotsiaalselt kuuluvuselt kui psüühiliselt mentaliteedilt, ja kogu see «müütiline kuningriik» kuulub üheleainsale mehele — William Faulknerile, «Yoknapatawpha ainuomanikule ja valitsejale», nagu on märgitud ühele maakonna kaardile, Ameerika selle sajandi kõige silmapaistvamale kirjanikule, kelle loominguga eesti lugejal pärast õhukest jutuvalimikku «Ümberpöörd» (1965) ja romaani «Kui ma olin suremas» (1971) on võimalik kolmandat korda tutvust sobitada.

William Faulkner sündis 25. septembril 1897. aastal New Albanys Mississipi osariigis. Falknerid (tollal kirjutati nime ilma u-ta) ei kuulunud eriti jõukate perekondade hulka, küll aga olid nimekamaid perekondi lähikonnas, ja seda peamiselt tänu kirjaniku vanavanaisale, koloriitsele ja dünaamilisele kolonel William Cuthbert Falknerile, pioneerile, advokaadile, raudtee ehitajale, poliitikategelasele ja bestsellerkirjanikule. Viis aastat hiljem sai tulevase kirjaniku kodukohaks mõnikümmend miili eemal asuv Oxfordi väikelinn, Lafayette'i maakonna keskus, mis sarnaneb väga paljus (kuigi mitte kõigis üksikasjus) Faulkneri jutustuste ja romaanide Jeffersoniga, nagu sealsel maakonnalgi leidub arvukalt ühiseid jooni Yoknapatawphaga. Siin elas kirjanik kuni oma surmani 6. juulil 1962. aastal.

Formaalse hariduse vastu ei paistnud noormees erilist huvi tundvat. Keskkool jäi lõpetamata, ja kui talle kui Esimese maailmasõja veteranile (1918. aastal teenis Faulkner Kanadas Kuninglikes Õhujõududes, jõudmata enne vaherahu sõlmimist Euroopa lahingutandrile) anti võimalus ülikoolis edasi õppida, kasutas ta seda vaid lühiajaliselt. Ta koolitas ennast ise, nagu ta on öelnud, peamiselt «juhendamata ja korreleerimata lugemise» varal.

Arusaadavalt on see provintslik iseõppimine, kirjutamismaneeri lihvivate mentorite puudumine küpsemisaastatel (keda näiteks Hemingwayl oli Pariisis mitmeid) ja ametivendade seltskonna ning kriitikute arvamuste sihiteadlik ignoreerimine Faulkneri loomingule märgatavaid jälgi jätnud (teiste hulgas ka neid, mida ei pruugi positiivsete kilda arvata). Tõsi küll, me võime nimetada terve rea kirjamehi (Keats, Balzac, Flaubert, Verlaine, Wilde, Joyce, Eliot, Sherwood Anderson), kes Faulkneri kujunemist on mõjutanud, ja leida ta töödes järjepidet mitmete ameerika kirjandusele iseloomulike nähtuste või omapärasustega. Ta on viljakat mõju avaldanud regionalistide pärandi kahtlemata suurimaid edasiarendajaid. Õigus on kirjandusteadlasel Malcolm Cowley'l, kes Faulkneri loomingus näeb jätkumas ameerika kirjanduse kaht põhilist traditsiooni — psühholoogilist õudust, mis sageli üle kasvab sümbolismiks (Poe, Melville, Henry James, Stephen Crane, Hemingway), ja rajamaahuumorit ning realismi (selle silmapaistvaim esindaja on Mark Twain). Ent hoopis olulisem on siiski Faulkneri iseseisvus, ta lausa erakuelu koos oma Yoknapatawpha tegelastega, uute sihtide nägemine ja uute teede rajamine kirjanduses, milleks on võimelised vaid väga vähesed.

Nagu Hemingway ja Scott Fitzgerald, nii alustas ka Faulkner

luuletuste sepitsemisega ega saavutanud sel alal mingit märkimisväärset edu. Suhteliselt tagasihoidlikuks jäid ka ta õpipoisiaegsed lühijutud ja varasemad romaanid. Kvalitatiivne hüpe toimus 1929. aastal, kui ilmus aastapäevad varem valminud «Hälin ja raev», esimene Faulkneri suurromaanide reas. Kusagil kahekümnendate aastate keskel leidis kirjanik oma Yoknapatawpha, leidis selle hämmastavalt terviklikuna — koos ta metsade ja istandustega, häärberite ja osmikutega, väljamõeldiste, kuulujuttude ja tõsilugudega, argipäeva halluse ja toimekusega, inimestega, kelle «südamed on iseendaga konfliktis». Ta on olnud agar eksperimenteerija ja vorminovaator, leidnud peaaegu igale teosele vastselõikelise kuue, samal ajal aga on Yoknapatawpha oma mitmeplaanilisuses, inimsuhete ja -karakterite keerukuses läbi aastakümnete säilitanud üllatava homogeensuse, üksnes kasvades ja paisudes sellesama malli järgi, mis kirjanikule kangastus ta loomingutee alguses.

«Hälinale ja raevule» järgnes «Kui ma olin suremas» (As I Lay Dying, 1930) Bundrenite odüsseiast «läbi tule ja vee», et täita pereema viimset soovi. Ka kaks kolmekümnendate aastate tippteoseks peetavat romaani kuuluvad Yoknapatawpha-tsüklisse. «Valgus augustis» (Light in August, 1932) jutustab Joe Christmasi traagilisest amokijooksust rassieelarvamustega mürgitatud ühiskonnas, «Absalom, Absalom!» (1936) Thomas Sutpeni auahnest, kuid nurjumisele määratud plaanist rajada endale pärusmõis (muide, Quentin Compson esineb selles romaanis lapsepõlves kuuldud Sutpeni lugude ja legendide ümberjutustajana, refereerijana oma kanadalasest Harvardi ülikoolikaaslasele). «Võimatud» (The Unvanquished, 1938) pakub seitse tagasihoidlikumat Kodusõja-ainelist lugu ja on õigupoolest romaan novellides, nagu seda on ka «Tule tagasi, Mooses» (Go Down, Moses, 1942), peaprobleemiks valgete ja neegrite vahelised suhted. Faulkneri vahest kõige toonitatumalt sotsiaalkriitilist analüüsi kapitalismi sissetungist Yoknapatawphasse — Snopeside triloogiat — esindavad «Küla» (The Hamlet, 1940), «Linn» (The Town, 1957) ja «Häärber» (The Mansion, 1959). Luigelauluks jäänud «Autoröövlid» (The Reivers, 1962) on tõsilustakas lugu poistest, kes lähevad varastatud autoga seiklema ja saavad maitsta hea ja kurja tundmise puu vilja.

Ei saa öelda, et Faulknerit kui kirjanikku oleks kahekümnendail-kolmekümnendail aastatel ignoreeritud. Juba ta esimesed romaanid said üsnagi häid arvustusi ja kriitikute soosiv suhtumine aastatega pigem kasvas kui kahanes. Ent lugejatele jäi kirjanik siiski kauaks ajaks praktiliselt tundmatuks (näiteks oli «Hälinat ja raevu» enne 1946. aasta uusväljaannet ilmunud vaid pisut üle kolme tuhande eksemplari). Olukord muutus radikaalselt neljakümnendate aastate keskel, eriti pärast Malcolm Cowley koostatud antoloogia «The Portable Faulkner» avaldamist, kus esitati sissejuhatavate kommentaaridega valimik kirjaniku jutustusi ja romaanikatkendeid tegevusaja kronoloogilises järjestuses. «Avastamisega» käis kaasas vilgas kordustrükkide väljaandmine, mis on jätkunud siiamaani ja tõstnud tippteoste tiraaži miljonitesse. Samas järgnes kodumaine ja rahvusvaheline tunnustus auhindade, preemiate, auliikmeks valimiste

jne. näol (teiste hulgas ka Nobeli kirjanduspreemia 1949) ja algas intensiivne Faulkneri uurimine, mis oma ulatuselt, põhjalikkuselt ja hõivatuse arvult on ameerika kirjanduses olnud ennenähtamatu. Kuid tõesti, raske on kirjandusteadlasel soovida tänuväärsemat materjali uurimiseks, analüüsimiseks, tõlgendamiseks, aga ka iseenese avaldamiseks, kui seda on Faulkneri stereoskoopiline, vormi- ja sisurikas looming.

Ajavahemikus 1926—1962 avaldas Faulkner üheksateist romaani ja üle kolmveerandsaja lühema-pikema jutustuse. Yoknapatawpha-tsüklisse kuulub neist viisteist romaani ja suurem osa jutustusi. Teosed on üksteisega tihedalt läbi põimunud ja paljud karakterid esinevad mitmetes teostes, kord pea-, kord kõrvaltegelastena, kord vilksatavate nimedena. See käib ka «Hälina ja raevu» Compsonite ning mitmete tausta täiendavate tegelaste kohta.

Kuigi Faulkner maalib meile Yoknapatawphast ajaliselt ja ruumiliselt väga laiaulatusliku pildi, on ilmne, et tema eesmärgiks pole kunagi olnud maakonna kõikehaarav ja pidevalt arenev sotsiaalne kroonika. Kirjanikku köidavad teatavad ajaloo sõlmperioodid ja kitsamalt võttes kolm sotsiaalset gruppi: plantaatoraristokraadid ja nende järglased (tuleb märkida, et aristokraatideks sõna otseses mõttes ei jõudnud Faulkneri pioneeride perekonnad kunagi), maainimesed, eelkõige valged farmerid, ja neegrid nii orjadena kui pärast orjuse kaotamist. Samal ajal tunneb ta pidevat huvi kujunemisjärgus olevate noorukite vastu, kellele üleminek lapsepõlve süütuse ja illusioonide maailmast täiskasvanute reaalse tegelikkuse maailma põhjustab tihtipeale traumaatilisi elamusi, eriti aga siis, kui kokkupõrge toimub XX sajandi kapitalistliku ühiskonnaga. Faulkneril kehastab see ühiskond steriilsust ja loomuvastasust, sest see dehumaniseerib inimest, sundides teda kultiveerima võltsväärtusi, soodustades põhiliste inimvooruste — vapruse, meelekindluse, aususe ja headuse — kängumist. Kirjaniku koodeksiks, kui nii võib öelda, või ideaaliks on sellised universaalsed tõed (kasutades ta enda sõnu), nagu «vaprus ja ausus ja lootus ja uhkus ja kaastunne ja halastus ja ohvrimeelsus». Inimene on inimese vastu alati ülekohtune, aga alati leidub ka neid mehi ja naisi, kes ülekohut vihkavad ja avalikult selle vastu astuvad, kes teenivad iseenda ja ligimese «südame esmaseid vajadusi». Siit johtub ka korduvalt avaldatud usk, et inimene peab vastu, jääb püsima ja lõppkokkuvõttes koguni võidab (*«man will not merely endure: he will prevail»*).

Faulkneri loodud Yoknapatawpha on ühelt poolt läbinisti realistlik, konkreetne, äratuntav. Loodus, inimesed, nende ajalugu, tavad, kombed, arusaamad, elamistingimused, sotsiaalsed suhted — kõik kuni kõnepruugi ja riietusmoeni — esindavad Põhja-Mississipit eelmise sajandi algusest kuni meie sajandi neljakümnendate aastateni. Sellel tasapinnal on Faulkner sõna parimas mõttes realistlik kirjanik ja tegelikkuse tõepärane edasiandmine saavutus, mis iseseisvalt siirast tunnustust väärib.

Ent Faulkner ei oleks Faulkner, kui ta oleks jäänud Lafayette'i maakonna pelgaks kroonikuks. Tema kunstnikusuurus

seisneb eelkõige võimes üheaegselt käsitleda nii üksikut kui üldist, muuta tegelikkust ohvriks toomata reaalne sümboolseks. «Leitud» materjali kasutatakse hoopis pretensioonikamate taotluste elluviimiseks. Mitte Põhja-Mississipit, mitte ka Ameerika Ühendriikide lõunaosariike ega nende saatust üldises mõttes ei pidanud Faulkner oma loomingu «viimaseks aineks», vaid inimest ja tema olukorda üldse, nähtuna ja analüüsituna Ameerika Lõuna konkreetses olustikus. Sest: «Ma lihtsalt juhtusin seda tundma ja mul ei ole ühe elu jooksul aega mõnda teist tundma õppida ja samal ajal ühtlasi kirjutada.» Ta «mõistukõned» (*fables*) on loodud esindama üldinimlikke draamasid.

Autori eesmärgiks oli transformeerida Yoknapatawpha maailm mikrokosmoseks. Loomulikult ei saanud kõik tulemused olla ühteviisi edukad, kuid oma parimate teostega suutis ta panna lugejat nägema Yoknapatawphas mahamängitud draamas ajatut, kohatut inimlikku tragöödiat-komöödiat, mis puudutab kõiki. Ta oskas oma teose sisu ja vormi meisterlikult tolle eesmärgi teenistusse rakendada. Sellest kõigest on väga palju ja väga pikalt kirjutatud, ja juba kasutatud kirjanduslike vahendite loetelugi muutuks käesoleva järelsõna jaoks koormavalt pikaks. Mainigem vaid näiteks ta teoste sündmustiku ja tegelaste valiku sügavalt läbimõeldud allutamist üldkontseptsioonile või taotlust tõlgendada olevikku mineviku vahendusel, mütoloogilisi paralleele ja temaatilisi sümboleid, mitmesuguseid kompositsiooni- ning stiilivõtteid, sisemonoloogе, kordusi, kontrasteeruvaid kõrvutamisi ja retoorikat mõne soovitud efekti saavutamiseks.

«Hälin ja raev» on Faulkneri neljas romaan. Ei ole teada selle raamatu inkubatsiooniperioodi pikkus, mis võis kesta mitmeid aastaid, küll aga on andmeid, et käsikiri valmis kuuekuulise pingelise töötamise järel 1928. aastal. See oli raske ajajärk noore kirjaniku elus: kaks esimest romaani olid talle väga vähe sisse toonud, kolmanda avaldamislepingu tühistas kirjastus. Laua taha istudes loobus Faulkner, nagu ta hiljem ise tunnistas, igasugusest muretsemisest selle pärast, kas töö kirjastajatele meeldib või ei, ta lihtsalt kirjutas, kirjutas «südameverega», pani sellesse iseenda. Ja küllap just sellepärast saigi «Hälinast ja raevust» kirjaniku lemmik — raamat, mis «valmistas mulle kõige suuremaid hingepiinu», mille vastu «mul on kõige hellemad tunded».

Romaan ilmus 1929. aasta oktoobris neljaosalisena. Aga ka pärast trükivalguse nägemist elas raamat kirjaniku meeles edasi ja «endiselt elav, kasvas ning muutus». 1945. aastal kirjutas Faulkner kokkuvõtte genealoogilise «Lisa: Compsonid 1699—1945». Kirjanik ei paista võimeline olevat ühtegi oma lugu ilma täiendusteta kordama. Seetõttu ei sõlmita siingi üksnes otsi kokku, vaid esitatakse ka täiesti uut materjali. Tähelepanelik lugeja võib esimeste ja viimase osa vahel märgata mõningaid vasturääkivusi (mida mööda — kas pirnipuud või vihmaveetoru — Caddy tütar Quentin oma toast välja ronis? kas Jason avastas rahavarguse hommikul või õhtul? jms.). Sääraseid formaalseid ebatäpsusi leidub Faulkneri teostes mujalgi ja see on iseenesest peaaegu paratamatu kirjaniku puhul, kes on väitnud,

et ta oma trükitud teoseid ei loe, vaid kannab kõike üksnes mälus. Ent on teinegi seletus, millele Faulkner kord pooleldi naljatamisi, pooleldi tõsiselt vihjas: mida kauem ta oma inimestega koos on elanud, seda paremini ja täpsemalt ta neid tunneb.

Jean-Paul Sartre nägi «Hälinas ja raevus» metafüüsilist romaani ajast. Irving Howe leidis, et tegemist on sotsiaalse romaaniga, mis kirjeldab ühelt poolt ühe perekonna ja teiselt poolt Ameerika lõunaosariikide allakäiku. Nende kahe, peaaegu vastandliku tõlgenduse vahele mahub veel palju teisigi, sest raamatu haare on tõepoolest hämmastavalt lai ja lubab, nagu näiteks Shakespeare'i näidendid, arvukalt erinevaid seletusi. Enamik uurijaid on toonitanud tõsiasja, et romaan dramatiseerib langust, mandumist. Traagiline kaotustunne on igas osas, peaaegu igas stseenis nii valdav ja painav, et selles võib tõesti näha romaani olulisemaid teemasid.

Faulkner pani oma lugu («tragöödiat kahest kadunud naisest — Caddyst ja tema tütrest», nagu ta ise on öelnud) jutustama kolm venda. Kõigepealt steriilne idioot, igavene laps oma minetamatus ilmsüütuses, kellel tunded ja mõistus peaaegu puuduvad. Edasi virgiinne enesetapja, abstraktsioonide lummus vaevlev nooruk, kelle (üli)tundelisus on matnud arukuse. Ja lõpuks lastetu egoist, julm ja kibestunud täiskasvanu, kelle ratsionalism on surmanud tunded. Neil kõigil on midagi oluliselt inimlikku puudu, kõik kolm kannatavad ühtede ja samade painete all — aeg, egotsentrism, sõgedus ja armastusepuudus —, mis on hävitanud kogu Compsonite perekonna.

Kolmekümne kolme aastase sünnipärase idioodi Benjy valimine üheks Compsonite loo jutustajaks jättis kirjaniku küll kitsastesse piiridesse, kuid andis samal ajal kogu teosele kirjanduslikult huvitava ning tõhusa avaakordi. Compsonite lugu esitatakse romaani jooksul viies variandis, iga kord perspektiivi avardades, iga kord «tõele», seletatud tõele, lähemale jõudes. Benjy, kes üksnes teab, mis sünnib, kuid aru ei saa, esitab kõige primitiivsemat, aga ka kõige puhtamat, tõlgendavatest lisanditest vaba varianti, kiretu kõrvalseisja protokolli.

Romaani neli osa jälgivad ülesehituselt ühte ja sedasama malli: antakse ühe määratud päeva rangelt kronoloogiline kirjeldus hommikust õhtuni, kusjuures esimeses kolmes osas lükivad jutustajad järgemisi arenevate olevikusündmuste vahele oma minevikumeenutusi. Näiteks Benjy elustab oma osas viitteistkümmend varem toimunud sündmust. Minevikku, mille tavaliselt esile kutsub mõni koht, ese, sõna või juhtum olevikus, elab ajatajuta Benjy oma teadvuses täpselt niisamuti läbi kui momendil toimuvat. Lugemise hõlbustamiseks on kirjanik ajanihkeid märkinud kahe erineva kirjapildiga. Enamik stseenikatkendeid on tervenisti antud kas tavalises või kursiivkirjas, kuid esineb ka stseene, kus ühe- või mõnelauseline kursiiv vaid selle algust tähistab. Lugejale pakutakse muidki orientiire. Nii iseloomustavad peaaegu iga minevikusündmust teatavad korduvad kujundid või võtmesõnad. Ka Benjy neegritest hoidjad aitavad aja suhtes selgust saada. Versh kantseldab Benjyt umbes ta kümnenda eluaastani, 1905. aastast alates on hoidjaks T. P. ja kõikides olevikustseenides Luster.

Pealiskaudsel lugemisel võib romaani algus üsnagi kaootilise mulje jätta. Tegelikult on Faulkner selle osa nii põhjalikult ja läbimõeldult liigendanud, et tema uurijatel on lahkarvamusi tekkinud vaid ühe-kahe ülemineku puhul sajast.

Mitmed stseenid, mida Quentin meenutab, langevad Benjy omadega kokku, kuid erinevad täiesti nii vaatekohalt kui esituselt.

Quentin on intelligentne, tundeerk noormees. Ta mõte liigub närviliselt kiiresti, kujutlused, uiud ja mälestused sähvatavad ta teadvusest läbi, tihti üksteisega kokku sulades. Ta mõtleb abstraktsioonide ja sümbolite abil, ent kuna ta kannatab tugevate luulude all, on ta mõtted, kujutlused, mõistaandmised, mälestused ja sageli ka reageeringud ümbritsevale tegelikkusele ikka jälle seotud ta painajalike kinnisideedega. Ta on endale loonud nooruki suletud kujutlustemaailma romantiseeritud mineviku ja aumõistega ning püüab seda meeleheitlikult reaalsuse sissetungi eest kaitsta, ennast «käratseva, karmi maailma» eest isoleerida, ei suuda aga ja hävitab enda.

Quentin on nõrk ja endassesulgunud karakter, kuid ta kannatustes ja ahastuses on siiski midagi, mis kaastunnet äratab. Sedasama ei saa aga öelda kolmanda venna Jasoni kohta, keda «Lisas» irooniliselt iseloomustatakse «esimese aruka Compsonina». 1955. aastal nimetas Faulkner Jasonit «kõige pahelisemaks karakteriks, kelle ma ealeski välja olen mõtelnud», ja «kes minule esindab täielikku kurjust». Temas saavutavad kaotused ja isiksuse lagunemine oma dramaatilise haripunkti. Ta esindab seda julma, armastuse ja halastuseta reaalsust, mille eest Quentin pageda katsus, mida Faulkner vihkas, elu, mis on tühi ja täiesti mõttetu.

Romaanis leidub arvukalt mitmesuguseid kujundeid ja sümboleid, mis otsestest füüsilistest või psühholoogilistest realiteetidest (eriti Benjy osas) kasvavad dimensioone lisavateks üldistusteks. Oluline on jälgida erinevate tegelaste vahekorda ja suhtumist nendesse sümbolitesse. Üldiselt peetakse romaani juhtmotiiviks aega, ja seda ilmse põhjendusega. Aeg painab kõiki Compsoneid (äraspidises mõttes ka Benjyt, kuna tema teada on aeg olematu). Kui Benjy maailmas üldse puuduvad kategooriad minevik, olevik ja tulevik, siis Quentini omas on valitsevaks idealiseeritud minevik, Jasoni maailmas alasti kistud olevik. Ainult neegrinaine Dilsey — see, kes püsima jääb, nagu Faulkner ütles — tunneb mineviku ja oleviku kõrval ka tulevikku.

Romaani pealkiri on laenatud Shakespeare'i «Macbethist» ja süvendab esimese kolme osa pessimistlikku alatooni. Tegemist on kolme hullu venna looga (seega ka eluga), «täis hälinat ja raevu, ei mingit tähendust». Ja siiski ei jää ei see meeleheide ega ka nihilism romaanis lõpuni võimutsema. Compsonitega koos elab neegerkokk Dilsey. 1950. aastal antud intervjuus ajakirjale «The Paris Review» ütles Faulkner: «Dilsey on mu lemmikkaraktereid, sest ta on vapper, julge, helde, hell ja aus. Ta on palju vapram ja ausam ja heldem kui ma ise.»

Dilsey ei suuda maailmas valitsevat ülekohut, julmust ega meeletust küll väärata, samuti mitte Compsonite perekonna lagunemist peatada. Aga ta on ainuke tegelane romaanis, kes

suudab aja hävitavat jõudu trotsida. Paljude pikkade aastate jooksul on ta andunult, vastutustundeliselt ja kärsivalt jäänud selleks teljeks, kelle ümber tiirleb kogu pere elu, kes tahab ja jaksab hoolitseda pere füüsiliste ja vaimsete vajaduste eest. Ta on lastele ema eest, proua Compsonile vahendajaks välismaailmaga, tema tunnistab ka idioot Benjy inimeseks, kes lembust igatseb, tema kaitseb Caddy tütart Quentinit ja koguni taltsutab teataval määral Jasonit.

Dilsey jõu allikaks on ta inimlikkus. Ta on lihtne ja koolitamata, kuid samal ajal rabav kontrast härra Compsoni ning Quentini viljatuile targutustele, Jasoni mõttetule loogikale, kõikide Compsonite pimedale enesearmastusele, mis nad hukutab. Dilsey'l on süda ja ainult süda saab inimest päästa. Oma lapselikus usus on ta elu ning lootuse võrdkuju kaasaja tühermaal.

William Faulknerit pole kerge lugeda. Ent enesepingutus tasub kuhjaga. Faulkner nõuab oma lugejalt intensiivset osavõttu loominguprotsessist, ühtlasi võimalusi pakkudes tõlgendamiseks. Ja just see elav, osalev kaasaelamine, mida Faulkner nõuab, tohikski teha «Hälina ja raevu» lugemise virgutavaks, põnevaks ning pingutust tasuvaks elamuseks.

Enn Soosaar

Уильям Фолкнер. ШУМ И ЯРОСТЬ. На эстонском языке. Оформление: Х. Керсна. Издательство «Ээсти раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10. Toimetaja E. Valdna. Kunstiline toimetaja S. Liiva. Tehnilised toimetajad P. Kass ja T. Vent. Korrektorid M. Amon ja S. Aron. Laduda antud 31. VIII 1972. Trükkida antud 28. XI 1972. Paber 54×84/16. Trükipoognaid 19. Tingtrükipoognaid 15,96. Arvestuspoognaid 16,85. Trükiarv 60 000. Tellimise nr. 859. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, 54/58. Hind rbl. 1. 08.